BAL 4350
4359

CU PRILEJUL ÎMPLINIRII A DOUĂZECI DE ANI DELA UNIRE

MONOGRAFIA JUDEȚULUI BRAȘOV

BCU Cluj / Central University Library Cluj

VOL. I.

EDITURA PREFECTURII JUDEȚULUI BRAȘOV

BIBLIOTECA
UNIVERSITĂȚII
CLUJ

DONAȚIUNEA
PROF. ALEX. LAPEDATU

B. A. L. 4350

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DOUĂZECI DE ANI DELA UNIRE

1918-1938

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Toate drepturile rezervate de autor

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

INCHINARE

Majestăţii Sale Regelui Carol al II-lea şi Măriei Sale Marelui Voevod Mihai de Alba Iulia.

Cu prilejul împlinirii a două decenii dela unirea Ardealului cu Regatul României.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

376507

4350

MONOGRAFIA JUDEŢULUI BRAŞOV

DE

ION PODEA
SECRETAR GENERAL JUDEŢEAN

BCU Cluj / Central University Library Cluj

VOL. I.

BCU Cluj-Napoca
RBCFG 2009 04457

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „ASTRA" BRAŞOV, 1938

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII REGELE FERDINAND I CLUJ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mărită fie amintirea Celor ce au dat întruchipare credinţei strămoşeşti, şi surpând hotarele nefireşti, care despărţeau fraţi de fraţi, le-au aşezat unde firesc este să stea şi de unde nu se vor mai muta nici odată.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CUPRINSUL

Partea I. CONSIDERAȚIUNI GENERALE

Cei mai vechi locuitori . . . . . pag. 33
Terra... deserta et inhabitata . . . . . „ 37
Fărâmițarea ținutului românesc . . . . . „ 41
Bulgarii din Țara Bârsei . . . . . „ 46
Ungurii din Țara Bârsei . . . . . „ 49
Alungarea Românilor din sate . . . . . „ 57
Sașii și cetățile din Țara Bârsei . . . . . „ 60
Populația județului . . . . . „ 68
Județul Brașov sub aspect administrativ . . . . „ 89

Partea II. VIAȚA ECONOMICĂ

Ocupația locuitorilor . . . . . „ 103
Agricultura . . . . . „ 112
Creșterea vitelor . . . . . „ 128
Creșterea calului . . . . . „ 139
Oieritul . . . . . „ 142
Creșterea porcilor . . . . . „ 147
Avicultura . . . . . „ 150
Apicultura . . . . . „ 153
Valorificarea produselor agricole . . . . „ 168
Programul de realizări economice viitoare . . „ 176
Vânatul și pescuitul . . . . . „ 180
Căi de comunicație . . . . . „ 192
Pădurile . . . . . „ 198
Situația și organizarea sanitară . . . . „ 202

Partea III. VIAȚA CULTURALĂ, ȘCOALA

Viața culturală . . . . . „ 221
Asociații și case culturale . . . . . „ 229
Școala . . . . . „ 236

Partea IV. VIAȚA BISERICEASCĂ ȘI RELIGIOASĂ „ 261

Partea V. CAPITALA JUDEȚULUI „ 283
LUPTELE NAȚIONALE ALE ROMÂNILOR DIN ȚARA BÂRSEI . . . . . „ 301

Babeș-Bolyai Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ILUSTRAŢIILE

Majestatea Sa Regele Carol al II-lea şi Măria Sa Marele Voevod Mihai pag. 5
† Regele Ferdinand I-ul şi Majestatea Sa Regina Maria . . . . . „ 9
Bustul poetului Şt. O. Iosif (în parcul Braşovului) . . . . . „ 19
Monumentul Eroilor (comuna Cernatu) . . . . . „ 21
Colonel D. P. Tocineanu, Prefectul judeţului Braşov . . . . . „ 25
Harta judeţului Braşov . . . . . „ 26
Săcelele şi şesul Bârsei . . . . . „ 27
Ciucaşul . . . . . „ 28
Prăpastia (la Zârneşti) . . . . . „ 29
Piatra Craiului Mare (văzută de pe Şirnea) . . . . . „ 30
Corn de cerb uriaş (din săpăturile dela Sprenghiu) . . . . . „ 31
Falcă şi dinţi de rinocer (din săpăturile dela Sprenghiu) . . . . . „ 32
Vas de ceramică pictată (din săpăturile dela Bod) . . . . . „ 33
Lingură de ceramică pictată (din săpăturile dela Bod) . . . . . „ 34
Vas roman . . . . . „ 34
Bare de aur (descoperite la Buzău-Crasna) . . . . . „ 35
Râul Buzău în apropierea comunei Sita . . . . . „ 38
La izvoarele Buzăului Ardelean . . . . . „ 38
Răsărit de soare în Bucegi . . . . . „ 40
Bucegii şi Branul (văzuţi de pe Piatra Craiului) . . . . . „ 40
Nemeşeşti şi Castelul Mare de pe Piatra Craiului Mare . . . . „ 42
Ciucaşul . . . . . „ 43
Piatra Craiului Mică . . . . . „ 47
Ceangăoaică din Săcele (v. XVIII-lea, după o stampă din arhiva istorică a Braşovului) . . . . . „ 52
Ceangău din Săcele (v. XVIII-lea, după o stampă din arhiva istorică a Braşovului) . . . . . „ 53
Castelul Bran (stampă în Biblioteca Prefecturii Braşov) . . . . . „ 62
Sas din Ţara Bârsei în veacul al XVIII-lea (după o stampă din arhiva istorică a Braşovului) . . . . . „ 64
Săsoaică din Ţara Bârsei în veacul al XVIII-lea (după o stampă din arhiva istorică a Braşovului) . . . . . „ 65
Român din Scheiul Braşovului în v. al XVIII-lea (după o stampă din arhiva istorică a Braşovului) . . . . . „ 70
Româncă din Scheiul Braşovului în v. al XVIII-lea (după o stampă din arhiva istorică a Braşovului) . . . . . „ 71

Babeş-Bolyai University Library, Cluj

Român din Şerpeni (Holbav) în v. al XVIII-lea (după o stampă din arhiva istorică a Braşovului) . . . . . pag. 72
Prefectura judeţului Braşov . . . . . „ 89
Dr. Gh. Baiulescu, primul prefect al judeţului Braşov . . . . „ 94
Moară vechie pe râul Timiş . . . . . „ 100
Scenă din viaţa dela ţară . . . . . „ 103
In Poiana Braşovului . . . . . „ 104
Români din Buzăul Ardelean, cărăuşind cu lemne de foc . . . „ 106
Pe urma plugului . . . . . „ 112
Şcoala de agricultură din Sânpetru . . . . . „ 116
Una din grădinile vechi ale Braşovului . . . . . „ 118
Şcoala de agricultură din Sânpetru . . . . . „ 120
Primăvară . . . . . „ 121
Tăurenciu premiat . . . . . „ 128
Expoziţie-târg de tauri la Braşov, aranjată de Sindicatul pentru creşterea vacilor cu lapte, Simental . . . . . „ 129
Tauri în padoc (Cristian) . . . . . „ 130
Crematoriul pentru arderea cadavrelor de animale (Cernatu) . . . „ 131
Grajdul comunal din Moeciul de Jos-Bran . . . . . „ 132
Junincă Simental premiată . . . . . „ 133
Model de vacă Simental (Prejmer) . . . . . „ 134
Grajdul comunei Poiana-Mărului . . . . . „ 135
Grajdul comunal din Cristian . . . . . „ 136
Grajdul comunal din Braşov-Stupini . . . . . „ 137
Armăsar Nonius (Codlea) . . . . . „ 139
Iapă cu mânz (Ghimbav) . . . . . „ 140
Grup de armăsari ai Sindicatului pentru creşterea calului Nonius, prezentaţi sub şea de călăreţii dela depozitul de armăsari Homorod . „ 140
Grup de iepe cu mânji la expoziţia din toamna anului 1937, organizată de Sindicatul pentru creşterea calului Nonius . . . . . „ 141
Cioban român din veacul al XVII-lea (După o stampă din Muzeul Britanic) „ 143
Pe Bucegi . . . . . „ 145
„Alesul oilor“ în comuna Vama Buzăului . . . . . „ 146
„Nobil german“, rasă pură . . . . . „ 147
Un vier model (Cristian) . . . . . „ 149
O baie, în miez de iarnă . . . . . „ 151
Găina golaşe transilvană . . . . . „ 152
Pe valea morii . . . . . „ 153
Impărţirea gratuită de stupi la un concurs de apicultori . . . . „ 154
Abatorul Municipiului Braşov . . . . . „ 168
Lăptăria cooperativă din Braşov . . . . . „ 169
Lăptăria cooperativă din Braşov . . . . . „ 170
Fabrica de spirt (Budila) . . . . . „ 171
Fabrica de spirt (Cristian) . . . . . „ 172
Fabrica de „Menthol“ din Bod . . . . . „ 173
Moara comunală sistematică (Ghimbav) . . . . . „ 174
Căderea Făinei şi încărcarea sacilor . . . . . „ 175
Fabrica de zahăr din Bod . . . . . „ 176

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fabrica de bere (Dârste-Braşov) . . . . . pag. 178
Fabrica de postav „Scherg“ . . . . . „ 179
In lumea vânatului şi vânătorilor . . . . . „ 180
Vechea poveste . . . . . „ 181
La pândă . . . . . „ 182
Cocoşi de munte . . . . . „ 183
Pescar român din Scheiul Braşovului, v. XVII-lea (după o stampă din Muzeul Britanic) . . . . . „ 184
Romîncă, negustoreasă de peşte din Scheiul Braşovului, veacul al XVII-lea (după o stampă din Muzeul Britanic) . . . . . „ 185
Eadă de capră neagră de pe Piatra Craiului . . . . . „ 190
Drumul naţional între Vlădeni şi Perşani . . . . . „ 192
Drumul naţional între Vlădeni şi Perşani . . . . . „ 193
Lucrători spărgând piatră pe şoselele judeţene . . . . . „ 194
Echipă de lucrători la construirea şoselei noui judeţene Moeciul de Jos-Moeciul de Sus (Bran) . . . . . „ 195
Pod peste râul Tărlung (între Prejmer şi Teliu) . . . . . „ 196
Construcţia canalului în comuna Baciu . . . . . „ 197
In Poiana Braşovului . . . . . „ 198
„Tâmpa“ văzută din turnul Casei Sfatului (Braşov) . . . . . „ 199
Plaiul Foii, Zârneşti, (restaurant şi locuinţă de brigadier) . . . . „ 200
Fabrica de hârtie (Zârneşti) . . . . . „ 201
Casa Asigurărilor Sociale Braşov . . . . . „ 202
Casa Moaşelor Cristian (construită în 1934) . . . . . „ 203
Spitalul vechiu Gh. Mârzescu Braşov (fost spitalul oraşului) . . . . „ 204
Spitalul Gh. Mârzescu, nou (construit în 1928) . . . . . „ 205
Dispensarul vechiu din Intorsura Buzăului . . . . . „ 207
Construcţia noului dispensar din Intorsura Buzăului în curs de executare „ 207
Căminul de recreaţie Y. W. C. A. din Bran . . . . . „ 215
Coridor de şcoală primară (comuna Baciu) . . . . . „ 218
Şcoala primară de stat din Zârneşti (fosta şcoală confesională rom. ort. înainte de război) . . . . . „ 221
Şcoala săsească din Hălchiu (în era maghiară) . . . . . „ 222
Şcoala românească (confesională) din Hălchiu, în era maghiară . . „ 223
Şcoala primară de stat din comuna Hălchiu. construită în 1934 . . „ 223
Şcoala primară de stat din Bod, construită în 1930 . . . . . „ 225
Şcoala românească (Bod) din era maghiară . . . . . „ 225
Construcţia şcoalei primare de stat Prejmer, în curs de executare . . „ 227
Şcoala confesională română din era maghiară, Prejmer . . . . „ 227
Casa culturală din Satulung . . . . . „ 228
Palatul „Astrei“ . . . . . „ 229
Cinematograful „Astra“ . . . . . „ 230
Casa culturală din Sânpetru . . . . . „ 231
Casa culturală din comuna Cristian[1]) . . . . . „ 231
Bustul lui Ioan Puşcariu (în parcul din Bran) . . . . . „ 232
Şcoala ţărănească de femei „Astra“, seria II. 1938 . . . . . „ 233

1) Dintr'o greşeală de tipografie s'au inversat inscripţiile ilustraţiilor dela pag. 231. Casa culturală din Cristian este cea de sus; jos Casa culturală din Sânpetru.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Muzeul „Astra", colţ din sala D. Z. Furnică . . . . . pag. 233
Tipografia „Astra", colţ din sala de maşini . . . . . „ 234
Casa culturală „Astra" din comuna Budila . . . . . „ 235
Casa culturală a bisericei ort. rom. din Braşovul-Vechiu . . . . „ 235
Liceul „Andrei Şaguna" . . . . . „ 236
Liceul săsesc „Honterus" . . . . . „ 238
Liceul de fete „Principesa Elena" . . . . . „ 238
Casa profesorilor dela Liceul „Andrei Şaguna" (construită în 1925—1928) „ 239
Internatul gimnaziului de băeţi, Satulung . . . . . „ 239
In atelierele Liceului industrial . . . . . „ 240
Căminul de ucenici, construit în 1929—1931 . . . . . „ 240
Liceul Industrial . . . . . „ 241
Şcoala primară de stat din comuna Holbav (construită în 1904) . . „ 241
Internatul liceului „Andrei Şaguna" . . . . . „ 242
Şcoala primară de stat din comuna Ţânţari construită în 1936 . . „ 244
Şcoala primară de stat din comuna Sânpetru . . . . . „ 245
Şcoala primară de stat din comuna Budila . . . . . „ 245
Şcoala primară de stat din comuna Codlea, văzută din stradă (construită în 1928—1934) . . . . . „ 247
Şcoala primară de stat din Codlea văzută din curte , ... „ 247
Liceul de băieţi „Dr. I. Meşotă" . . . . . „ 248
Şcoala primară de stat din Baciu . . . . . „ 249
Şcoala primară de stat No. 1 Satulung . . . . . „ 249
Interior de şcoală de copii mici (comuna Sânpetru) . . . . . „ 251
Casa parohială şi şcoala primară de stat (cu turnuleţe) fosta şcoală confesională română în era maghiară, Cristian . . . . . „ 251
Construcţia şcoalei primare de stat din Vulcan, în curs de executare . „ 252
Şcoala primară de stat din comuna Sita Buzăului (construită în 1933—1935) „ 253
Şcoala primară de stat din comuna Intorsura Buzăului (construită în 1931—1933) . . . . . „ 253
Şcoala primară de stat din Barcani (construită în 1935) . . . . „ 254
Şcoala primară de stat Prejmer-Fabrică (construită în 1927) . . . „ 254
Şcoala primară de stat No. 2 Zârneşti, în apropierea fabricilor . . „ 255
Construcţia şcoalei primare de stat, Moeciul de Jos, în curs de executare „ 255
Şcoala primară de stat din comuna Râşnov, văzută din curte . . . „ 256
Şcoala primară de stat din comuna Râşnov, văzută din stradă (construită în anii 1909—1911, cu adaptarea a 4 săli noui de învăţământ în anii 1934—1935) . . . . . „ 256
Şcoala primară de stat din comuna Zizin (parterul construit în 1872, etajul în 1935) . . . . . „ 257
Şcoala primară de stat Ghimbav (construită în 1936) . . . . . „ 257
Şcoala primară de stat din cătunul Bobocea, comuna Sita Buzăului (construită în 1927) . . . . . „ 258
Şcoala primară de stat din cătunul Acriş, comuna Vama Buzăului construită după războiu . . . . . „ 258
Cel mai frumos iconostas de biserică din Ţara Bârsei (comuna Baciu-Săcele) . . . . . „ 260
Procesiune „la cruce" . . . . . „ 261

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Crucea din Piaţa Unirii (Braşov-Schei) . . . . . pag. 262
Cruce (paraclis) primitivă, la poale de munte, Bran . . . . . „ 263
Procesiunea „junilor“ din Braşov-Schei . . . . . „ 264
Hora junilor, sus la munte, între „Pietrele lui Solomon“ . . . . . „ 264
„Crucea Căpitanului“ Braşov-Schei . . . . . „ 266
Crucea dela Vlădeni . . . . . „ 267
Biserica veche din Râşnov . . . . . „ 268
Biserica veche din Zârneşti . . . . . „ 268
Capela din cimitirul Mureşenilor (Braşov) . . . . . „ 270
Biserica Sf. Nicolae din Braşov-Schei (după o stampă din colecţia Prefecturii Braşov) . . . . . „ 270
Icoană din iconostasul vechiu al bisericii Sf. Nicolae din Braşov, dăruit bisericei din Sita Buzăului . . . . . „ 271
Crucea Căpitanului (interior) din Braşov-Schei . . . . . „ 272
Biserica catedrală de legea unită (Braşov) . . . . . „ 272
Palatul bisericei Sf. Nicolae, Braşov-Schei . . . . . „ 273
Biserica Neagră din Braşov . . . . . „ 274
Cetatea şi biserica săsească din Prejmer . . . . . „ 275
Interior dela cetatea bisericei săseşti din Prejmer . . . . . „ 275
Biserica săsească Sf. Bartolomeu, Braşov . . . . . „ 276
Mitropolitul Ioan Meţianu . . . . . „ 278
Iconostasul bisericei ortodoxe din Sita Buzău (în curs de executare) . „ 279
Popă românesc de altă dată . . . . . „ 280
Lt. Col. Victor Nanu, Primarul Municipiului Braşov . . . . . „ 282
Vedere generală a Braşovului . . . . . „ 283
Vechiu turn de apărare . . . . . „ 284
Poarta „de după ziduri“ . . . . . „ 285
Braşovul înainte de incendiul din 1689 . . . . . „ 286
Suburbiul românesc: Scheii Braşovului . . . . . „ 286
Cetăţuia şi Dealul Cetăţuiei în veacul al XVIII-lea (după o stampă din colecţia Prefecturii de judeţ) . . . . . „ 288
Cetăţuia şi Dealul Cetăţuiei în veacul al XVII-lea, (după o stampă din colecţia Prefecturii de judeţ) . . . . . „ 289
Suburbiul Braşov-Vechiu, Str. de Mijloc (la începutul veacului al XIX-lea) „ 290
Suburbiul Braşov-Vechiu, cu Str. de Mijloc văzută azi . . . . . „ 290
Tâmpa (după o stampă vechie, colecţia Prefecturii Braşov) . . . „ 291
Poarta de intrare în Str. Porţii (azi Str. Regele Carol II) la 1784 . . „ 292
Poarta de intrare în Str. Vămii (azi Str. Voevodul Mihai) la 1859 . . „ 292
Vederea Braşovului dinspre Sud-Vest, veacul al XIX-lea (colecţia de stampe a Prefecturii de judeţ) . . . . . „ 293
Dr. Constantin Moga, (primul primar român al Braşovului după Unire) . „ 294
Braşovul de după războiu (Str. Nicolae Iorga) . . . . . „ 295
In Poiana Braşovului . . . . . „ 295
Noul abator al Braşovului . . . . . „ 297
Stadionul Municipal „Regele Carol II“ . . . . . „ 297
Parcul „Regele Carol II“ . . . . . „ 298
Braşovul de azi (văzut de sub Tâmpa) . . . . . „ 299
Palatul Justiţiei . . . . . „ 299
Monumentul eroilor dela Bartolomeu . . . . . „ 304

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

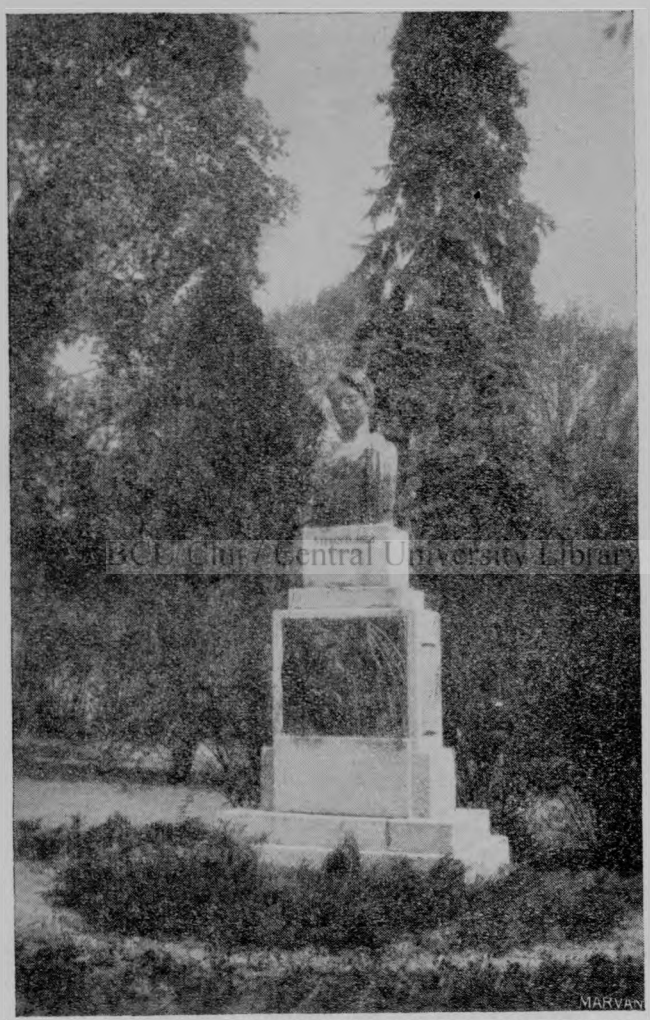

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Bustul poetului St. O. Iosif

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII REGELE FERDINAND I
CLUJ
BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Monumentul eroilor din comuna Cernatu

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII REGELE FERDINAND I
BCU Cluj / Central University Library-Cluj

In loc de prefață

Fără a uita o clipă calitatea mea de ostaș căruia din Inalt Ordin i s'a încredințat în mod vremelnic conducerea acestui județ, trebuie să mărturisesc, că în noianul de preocupări, legate de această însărcinare, am simțit cea mai mare bucurie și mândrie când am aflat de această frumoasă lucrare românească a primei monografii a județului Brașov.

Desigur, împlinirea a douăzeci de ani dela înfăptuirea sfintei Uniri, nu poate fi mai bine serbată decât înfățișând la un loc: pe deoparte trecutul istoric al județului din punct de vedere românesc, iar pe de altă parte realizările dintr'o perioadă de două decenii de muncă și administrație națională.

Lipsa unei monografii a județului Brașov s'a simțit de mult. In nici o parte a țării noastre, Românii nu au trăit, în trecut, atât de fărâmițați și sub un regim atât de vitreg ca în Țara Bârsei. Trecutul lor învăluit în întuneric îi făcea să se simtă oarecum umiliți în fața conlocuitorilor de alte neamuri cu pretenții de prioritate și de stăpâni ai acestor plaiuri, despre care știm acum cu toată certitudinea că este un vechi pământ românesc.

Iată de ce am aprobat cu toată căldura, ca un funcționar superior, calificat, al acestei Prefecturi, să-și continue cercetările, asigurându-l nu numai de aportul meu moral dar și de sprijinul material al județului, cu condiția însă, ca lucrarea să fie demnă de momentul istoric comemorat de întreaga țară.

Sunt sigur că oricine va răsfoi această monografie se va convinge că s'au îndepărtat din ea toate banalitățile politice, pentru a apare în plină lumină înfăptuirile pozitive și munca desfășurată în decursul celor două decenii de administrație românească.

Azi, când autorul îmi prezintă lucrarea de față, o primesc cu credința că ea umple un gol de mult simțit și aprob punerea ei sub tipar în nă-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

dejdea că va contribui la întărirea conştiinţei şi mândriei româneşti şi că va servi ca un îndemn generaţiilor viitoare să continue cercetările, completând eventualele lacune ce le-ar avea această primă monografie a Ţării Bârsei.

Cât priveşte înfăptuirile şi munca desfăşurată dela 1918 până astăzi, ţin să exprim recunoştinţa întregei populaţiuni a judeţului Braşov, tuturor celor ce au înţeles că viaţa e muncă şi că munca pozitivă este singura cale de înălţare a unei ţări şi a unui popor.

Am credinţa nestrămutată pentru viitor şi sunt sigur că munca de consolidare, de unificare şi de înălţare va continua cu cel mai mare entusiasm pentru mulţumirea Marelui nostru Suveran şi pentru propăşirea scumpei noastre patrii.

Braşov, în ziua Bunei Vestiri — 25 Martie 1938.

PREFECT,

Colonel D. P. TOCINEANU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

COLONEL PETRESCU D. TOCINEANU
prefectul judeţului Braşov

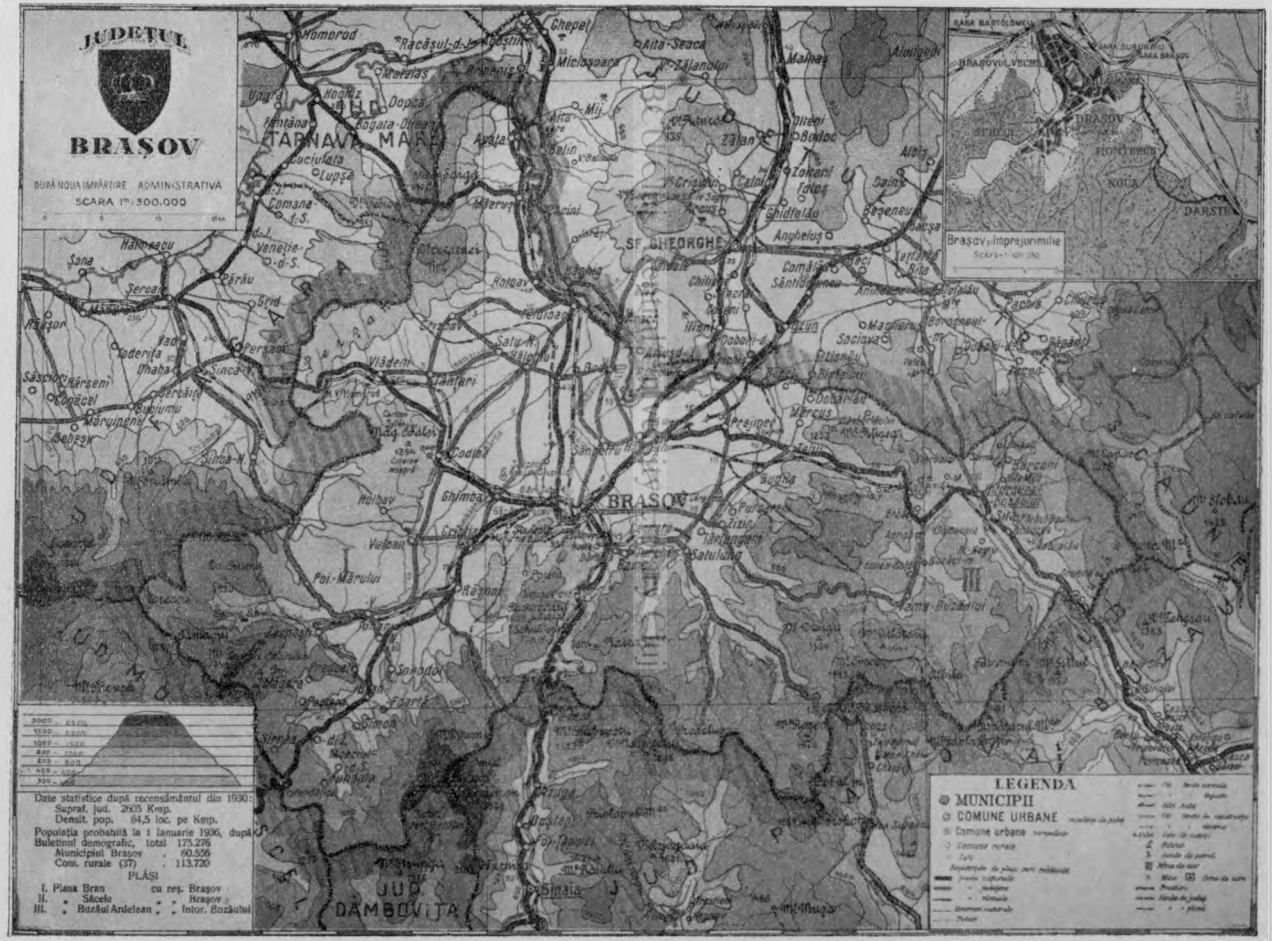
JUDEȚUL
BRAȘOV
DUPĂ NOUA ÎMPĂRȚIRE ADMINISTRATIVĂ
SCARA 1:300.000
Brașov și împrejurimile
BRAȘOV
SF. GHEORGHE
TÂRNAVA MARE
JUD. DÂMBOVIȚA
LEGENDA
MUNICIPII
COMUNE URBANE
Comune urbane
Comune rurale
Date statistice după recensământul din 1930:
Suprafața jud. 2925 Kmp.
Densit. pop. 64,5 loc. pe Kmp.
Populația probabilă la 1 Ianuarie 1936, după Buletinul demografic, total 173.276
Municipiul Brașov . 60.556
Com. rurale (37) . 113.720
PLĂȘI
I. Plasa Bran cu reș. Brașov
II. „ Săcele „ „ Brașov
III. „ Bazinul Ardelean „ „ Inter. Bazinului

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Consideraţiuni generale

Din orice parte ai porni, fie dinspre răsărit din Secuime, urmând cursul Oltului, ori dinspre apus din Ţara Făgăraşului, peste dealul Vlădenilor, fie dinspre miazănoapte din ţinutul deluros al Târnavei Mari, ori dinspre miazăzi dela Predeal, prin valea Timişului — ajungi la un punct, la o cotitură, ori pe o culme de deal, unde orizontul ţi se lărgeşte în chip nebănuit şi în faţă ţi se aşterne un şes minunat, cu ogoare ce surâd de bogăţie şi cu sate mari ca nişte orăşele, peste care privesc semeţ piscurile înalte şi stâncile masive ale munţilor mărginaşi.

Şesul acesta larg şi frumos a fost botezat din timpuri vechi, când trăiau aici numai Români, Ţara Bârsei — numire pe care şi-au însuşit-o mai târziu şi Saşii, aduşi de regele Ungariei Andrei al II-lea, la începutul veacului al XIII-lea şi Ungurii, colonizaţi prin veacul al XIV-lea şi al XV-lea. Sub administraţia ungurească şi chiar după unirea Ardealului cu Regatul României, până la 1925 Ţara Bârsei forma singură judeţul Braşov,

având o întindere de 1499 Km. p. cu 23 de comune şi 100.628 locuitori. Prin noua împărţire administrativă din 1925 judeţul s'a mărit cu plasa Bran şi alte două comune ce aparţineau până atunci judeţului Făgăraş şi cu alipirea altor opt comune dela judeţul Treiscaune. Judeţul Braşov cuprinde azi întreg teritoriul dintre munţii Braşovului, munţii Perşanilor şi râul Olt până la izvoarele Buzăului Ardelean, având o suprafaţă de 2605 Km. p. cu 47 comune şi 167.946 locuitori.

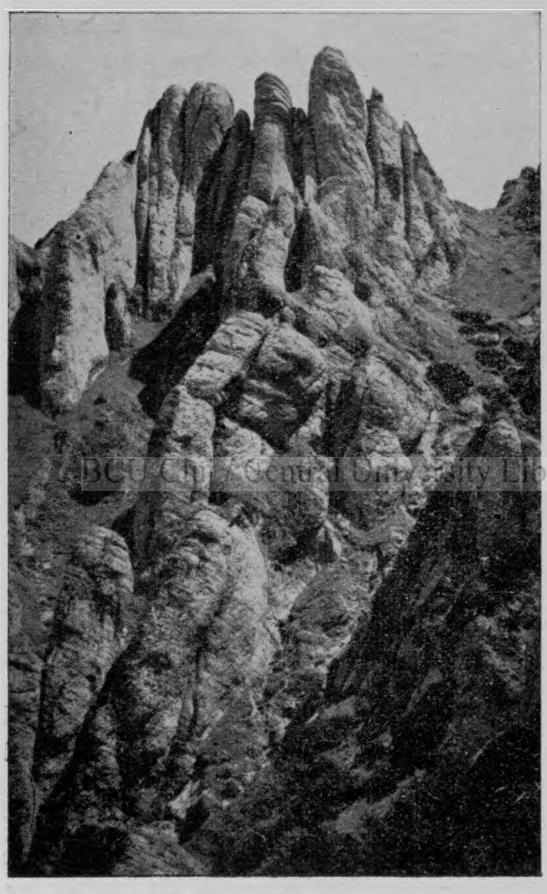

Ciucaşul

Judeţul Braşov se mărgineşte cu judeţele Treiscaune, Târnava Mare, Făgăraş, Prahova şi Ialomiţa. Inconjurat de toate părţile de munţi, el se prezintă ca o cetate naturală bine apărată, având totuşi bune legături cu judeţele vecine, prin poarta Oltului, prin drumul de peste şeaua Vlădenilor, prin cele trei pasuri principale dela Bran, Timiş şi Buzău şi prin numeroase poteci.

Munţii sunt nu numai o bogăţie dar şi o podoabă a regiunei şi a ţării. La răsărit, peste munţii Buzăului, acoperiţi cu codrii verzi de brad până sus la culmi, străjueşte, asemenea unui turn de pază, piscul Ciucaşului (1958 m.). Minunata vale a Timişului e strânsă între Piatra Mare şi piramida Postăvarului, a cărui prelungire spre miazănoapte sfârşeşte cu Tâmpa, sub care se întinde capitala judeţului. Spre apus, deasupra Zârneştilor se observă de departe creasta albicioasă a Pietrei Craiului (2240 m.), iar deasupra Branului culmile înalte şi sure ale Bucegilor cu vârful Omului (2505 m.), dominând întreaga regiune. Şi mai spre apus apar cu înfăţişări blânde munţii Pierşanilor cu întunecata Măgură a Codlei (1294 m.). Spre nord linia

munţilor e mai coborîtă, formând graniţa dintre şesul Bârsei şi podişul Secuimei.

Clima judeţului Braşov în genere e rece. Temperatura mijlocie anuală e de 7.6 grade Celsius, în Ianuarie minus 4.8 grade, în Iulie plus 18.4 grade, oscilaţia de temperatură variind între minus 27.3 grade şi plus 34.8 grade. Pe lunca Oltului iernile sunt aspre; prin văile adăpostite clima e mult mai domoală. Cele mai înalte piscuri de munţi sunt acoperite în tot timpul anului cu zăpadă, dar şi pe culmile mai joase zăpada rămâne 7—8 luni. Ploi cad în cantitate mare în tot judeţul (818 mm.); pe munţi în cantitate şi mai mare.

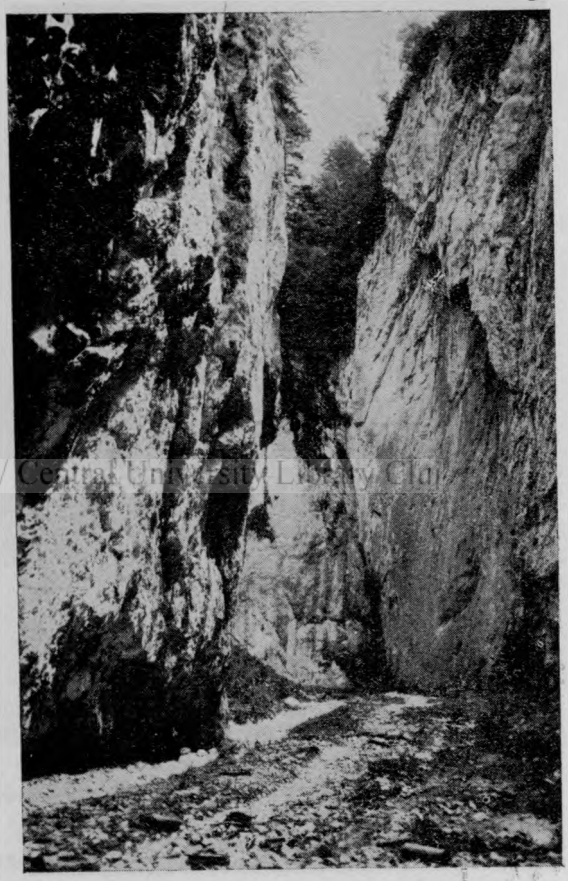

Prăpastia (la Zârneşti)

Şesul Bârsei e brăzdat de nenumărate râuri cu apă de munte, adunându-se toate în artera principală a Oltului. Buzăul e singurul râu al judeţului care face excepţie. Primul afluent al Oltului, după ce coboară din Secuime, e Apa Neagră, primind înainte de vărsare Tărlungul care izvoreşte din Ciucaş. Intre Bod şi Feldioară Oltul primeşte alţi trei afluenţi însemnaţi: Ghimbăşelul, cu izvoarele în povârnişurile Bucegilor, Bârsa care adună păraele dinprejurul Pietrii Craiului şi Amaradia care coboară domol din regiunea Vlădeni. Timişul, care odinioară se vărsa în Tărlung, şi-a deschis drum spre Ghimbăşel prin faţa Sânpetrului.

Bogăţiile minerale ale judeţului sunt mai puţine. Minele de cărbuni dela Vulcan dau anual o producţie de 6—7 mii vagoane. Izvoarele alcaline ale staţiunei balneare Zizin, atrag în anotimpul verii, numeroşi vizitatori din toate părţile ţării. Lucrările ce se fac pentru captarea izvoarelor

de apă minerală dela Tărlungeni, ne vor da în curând o a doua staţiune balneară în judeţul Braşov.

In privinţa vegetaţiei judeţul Braşov e o adevărată grădină botanică cu o rară bogăţie de plante. Pe culmile Bucegilor cresc plante alpine, coastele de munţi sunt acoperite cu păduri de brad şi de fag iar jos la poale creşte mândru stejarul. Grădinile de pomi s'au mai rărit. Via nu creşte aici. Şesul rodeşte din belşug şi în timpul verii surâde de frumuseţea şi variaţia sămănăturilor. Munca de grădinărit se face cu multă îngrijire; florăriile dela Codlea sunt vestite în toată ţara.

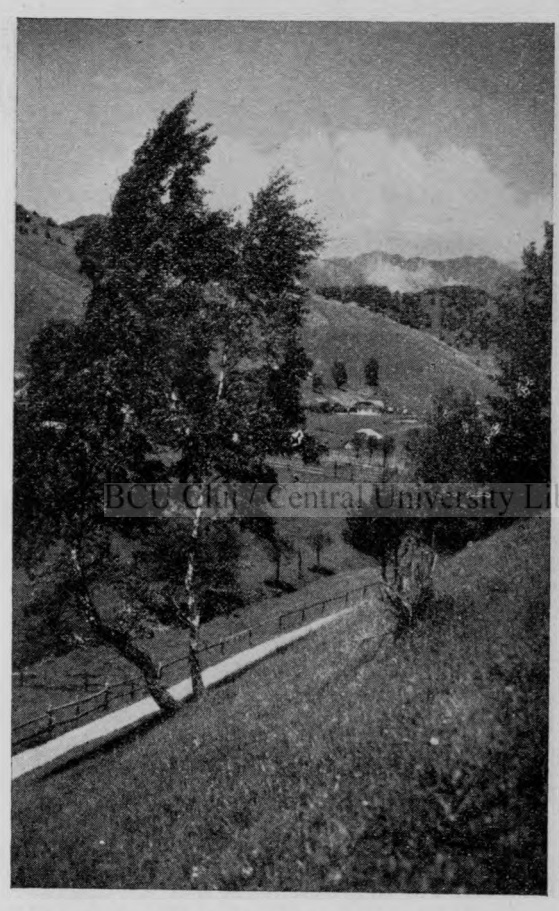

Piatra Craiului Mare (văzută de pe Şirnea)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fauna judeţului e tot atât de bogată şi de variată. Câmpul e populat cu numeroase animale mici de stepă, pe malurile Oltului trăiesc animale de apă, în păduri şi în munţi trăiesc în număr destul de mare: urşi, lupi, mistreţi, căprioare şi cocoşi sălbatici. Printre stâncile Pietrii Craiului şi ale Bucegilor se întâlnesc des turme întregi de capre negre. Cerbul a fost exterminat, dar în anii din urmă a reapărut din nou în poenile şi pădurile din regiunea Buzăului Ardelean. Pe vremuri fauna judeţului era şi mai variată şi mai bogată. Aici, în pădurile de pe malul drept al Oltului a fost împuşcat în 1814 cel din urmă bour cunoscut în Ardeal.

Judeţul Braşov deţine un loc de frunte printre cele mai bogate şi mai pitoreşti regiuni ale României şi ale străinătăţii. La această înflorire şi faimă n'a ajuns însă decât în timpul din urmă. Invăţaţii ne povestesc lucruri aproape de necrezut despre stările de altă dată din acest minunat

colţ de ţară. Cu zeci de mii şi sute de mii de ani în urmă şesul Bârsei şi câmpul Buzăului erau funduri nisipoase de mări peste care apele se ridicau până sus către culmile munţilor şi se întindeau până departe în dealurile şi dincolo de dealurile Secuimei. Cu vremea apa a produs o primă spărtură în lanţul de munţi din regiunea Racoşului de Jos, apoi măcinând tot mai larg şi mai adânc stânca, a început a se scurge în puternice şuvoaie. Cam în acelaşi timp şi-a deschis drum şi râul Buzăului, făcând minunea pe care mâna omenească nici odată n'ar fi

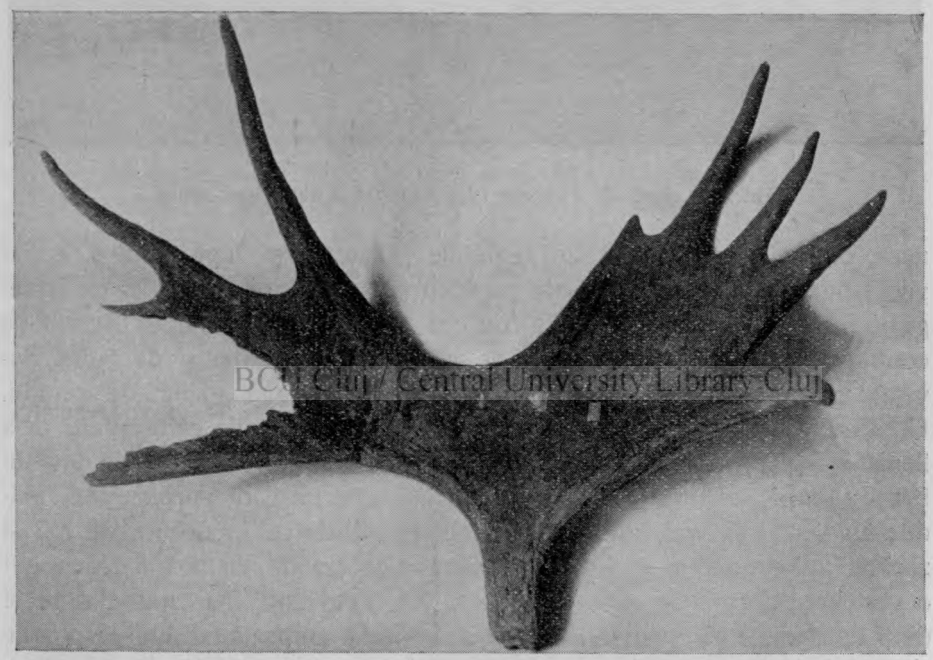
BCU Cluj / Central University Library Cluj

Corn de cerb uriaş (din săpăturile dela Sprenghiu)

putut-o săvârşi, tăind deacurmeaişul un munte uriaş. Bălţi mari şi adânci au acoperit ţinutul de şes încă mult timp după scurgerea apelor de pe înălţimi şi o vegetaţie aquatică de plante uriaşe a început să apară pretutindeni, în clima tropicală încărcată de umiditate. Animalele ce au urmat vegetaţia erau şi ele produsul aceluiaşi mediu: monştrii diformi, reptile fioroase, mamuţi, rinoceri, cerbi uriaşi ş. a.

Intr'o epocă de îngheţ de mai târziu, durând şi aceasta cine ştie câte mii de ani, vegetaţia tropicală s'a distrus şi fauna a dispărut. Munţii s'au acoperit de zăpezi mari şi pe înălţimile şi în văgăunile lor s'au format gheţari uriaşi. Ţinutul s'a populat acum cu noui soiuri de ani-

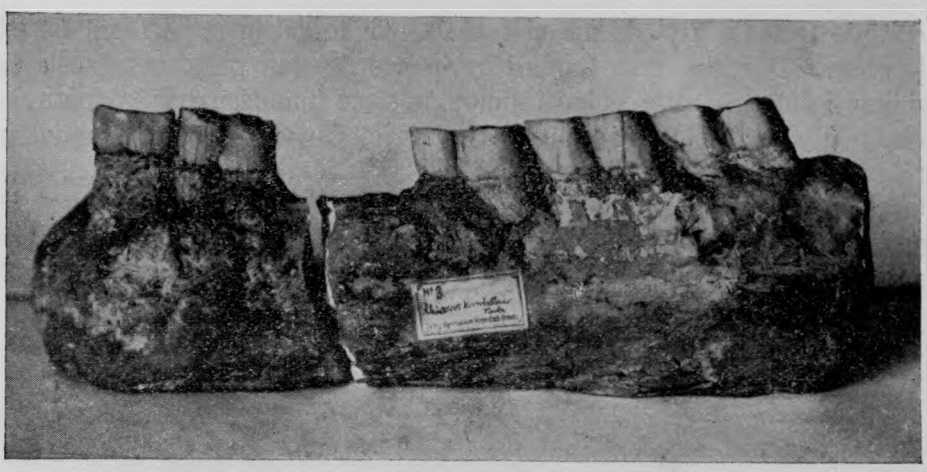

Falcă şi dinţi de rinocer (din săpăturile dela Sprenghiu)

male, coborând dela nord, din regiunile polare: urşi, lupi, cerbi ş. a., iar vegetaţia ce a început să apară pe locurile neînzăpezite era şi ea o vegetaţie nouă, cu totul deosebită de cea de altă dată. Timpul acesta de continue şi radicale transformări de climă, de vegetaţie şi de faună, învăţaţii îl împart în epoce şi perioade cu o întreagă gamă de numiri. Ceeace trebuie să reţinem este constatarea, că straturile carbonifere dela Ileni şi Căpeţi, în Treiscaune, şi cele dela Vlădeni şi Vulcan din judeţul Braşov sunt resturile de plante, din timpurile de care vorbim, îngrămădite an de an şi veac după veac, transformându-se, în decurs de mii şi zeci de mii de ani, în cărbune de piatră. Din era diluviană s'a descoperit o vertebră dorsală şi dinţi de mamut la Feldioara, mai multe oase şi dinţi de mamut şi capul unui cerb de mărime colosală cu ambele coarne s'au găsit la Sânpetru, iar în 1895, cu prilejul unor săpături dela marginea Braşovului Vechi, sub dealul numit Sprenghiu, au fost descoperite şi acolo oase de diferite animale, printre care şi un schelet de rinocer bine conservat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cei mai vechi locuitori

Ţinutul Braşovului şi al Buzăului a fost locuit, încă în timpuri preistorice, de diferite neamuri de oameni, lăsând pretutindeni urmele felului lor de viaţă şi de îndeletnicire. Încă pe vremea când munţii Ţării Bârsei şi ai Buzăului erau acoperiţi de zăpezi eterne şi de gheţari, jos, pe poalele lor, îşi ducea viaţa plină de griji şi de lipsuri omul primitiv. Staţiunea paleolitică din Valea Cremenei dela Buzăul Ardelean e mărturia vieţii omeneşti din această epocă. Uneltele, obiectele de utilitate casnică şi armele — topoare, vârfuri de săgeţi şi de lănci — de os şi de piatră, descoperite întâmplător sau cu ocazia săpăturilor întreprinse de cercetători, apoi vasele de ceramică pictată din epoca eneolitică (3000—1800 în. Hr.), descoperite la Ariuşd şi la Bod şi, în sfârşit, obiectele din epoca bronzului — săbii, căni, lănci, săgeţi, un teasc aflat lângă Prejmer şi o ladă de bronz găsită la Codlea, dovedesc evoluţia unei vieţi umane continue în această regiune.

Vas de ceramică pictată (din săpăturile dela Bod)

Pe vremea lui Hristos teritoriul de azi al judeţului Braşov făcea parte din regatul vitejilor Daci. După înfrângerea lor s'a întins până la pasurile Branului, Timişului şi Buzăului domnia Romei. Romanii au luat şi aici aceleaşi măsuri ca şi în celelalte ţinuturi cucerite, asigurând liniştea şi desvoltarea vieţii economice prin o bună pază militară. Ar-

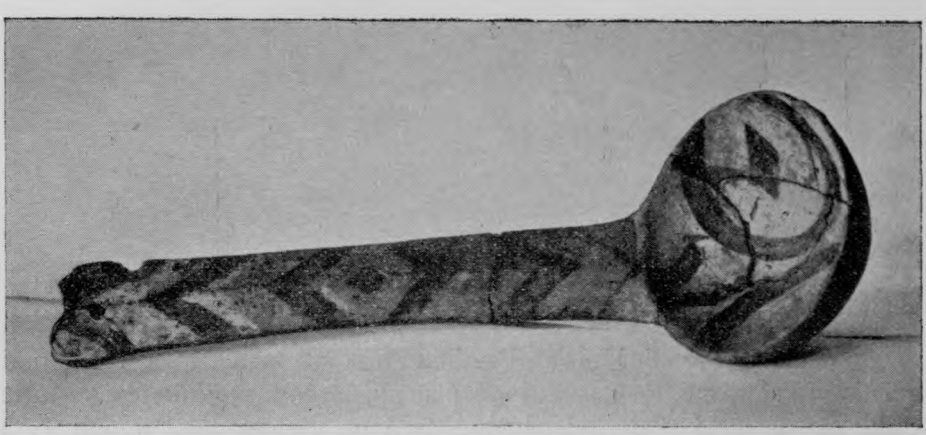

Lingură de ceramică pictată (din săpăturile dela Bod)

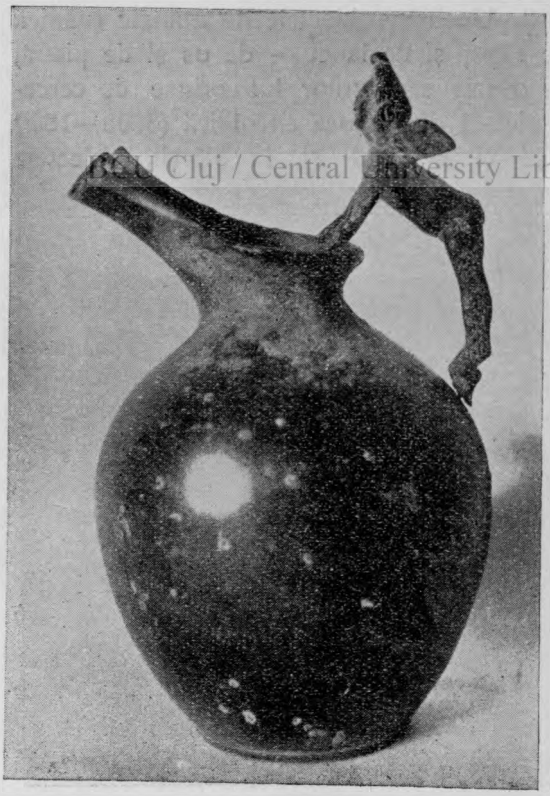

Vas roman

mata romană, aproximativ de 30—40 mii de oameni, era împărţită în tabere (castre) întărite şi în trupe mai mici (cohorte), circulând necontenit pe drumuri, făcând legătura dintre diferitele castre, în jurul cărora s'au format cu timpul sate şi comune rurale înfloritoare. Un asemenea castru a existat şi în această regiune, între Vulcan şi Râşnov, stând în cele mai strânse legături cu cetatea dela Comălău (jud. Treiscaune), cu castrul dela Breţcu şi cu calea militară ce lega pe acestea cu castrele dela Rupea, Ungra şi Hoghiz. Romanii au mai construit aici un turn de observaţie la Crizbav şi o cetate la Teliu, ruinată după retragerea legiunilor romane şi refăcută din nou de cavalerii teutoni în veacul al XIII-lea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şi din timpul ocupaţiei romane s'au descoperit numeroase obiecte în judeţul Braşov: vase, fibule, obiecte de argint şi de aur, o mulţime de monede, două pietre funerare la Zârneşti şi mai multe cărămizi arse purtând semnul legiunei a XIII-a (Gemina), din care făceau parte soldaţii castrului Râşnov şi Teliu. Ei controlau nu numai pasul Branului, ci şi al Timişului şi Buzăului, toate trecătorile munţilor dela Bran până la Oituz stând sub paza legionarilor dela Râşnov, Teliu şi Breţcu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Bare de aur (descoperite la Buzău-Crasna)

Pe la anul 275, când totul părea statornicit pentru multă vreme, au început să bată la porţile Daciei, tot cu mai multă îndrăzneală, popoarele barbare neliniştind viaţa provinciei care mai bine de un veac şi jumătate nu cunoscuse decât zile de pace şi de muncă rânduită. Împăratul Aurelian şi-a retras atunci legiunile, lăsând castrele pustii şi trecătorile fără pază. Dar fiii pământului care îl munceau au rămas în văile ascunse şi în munţi, trăind în colibe modeste şi stâni, luptând cu nevoi de tot felul, în aşteptarea unor zile mai bune.

Popoarele barbare care au trecut prin pasurile munţilor Buzăului şi Braşovului au lăsat puţine urme în judeţul nostru. De amintit e tezaurul descoperit în 1888 în pasul Buzău—Crasna (15 bare de aur) de

proveniență din monetăria romană din Sirmium (Mitroviţa). Aurul trebuie să fi aparţinut unuia dintre ducii sau regii Goţilor, care îl va fi primit, ca tribut sau ca soldă pentru servicii militare, dela unul din împăraţii Romei, între anii 330—378.

După năvălirea mai multor neamuri prădalnice, soseşte prin veacul al VII-lea şi un popor mai blând, muncitor de pământ şi cinstitor de vecini, Slavii. Cu ei strămunii noştri duc viaţă liniştită, împărţind câtva timp acelaşi destin, ca pe urmă să dispară, contopindu-se cu poporul băştinaş al vechilor Vlahi, care eram noi. Dela ei ne-au rămas o mulţime de numiri de văi şi de munţi şi o bogăţie de cuvinte în limba ce-o vorbim, dar mai ales în limba cărţilor bisericeşti.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fărâmiţarea ţinutului românesc

O frântură dintre popoarele barbare care au trecut pe aici e şi poporul Secuilor, vecin de lungă vreme cu judeţul Braşov. Pământul secuiesc era şi el românesc până'n veacul al XII-lea şi Românii au continuat să trăiască aici şi după aşezarea Secuilor, păstrându-şi legea, limba şi datinele strămoşeşti. Învăţatul ungur Paul Balogh, în faimoasa-i lucrare «Rasele din Ungaria», nu se sfieşte să recunoască, că până la anul 1850 în cele mai multe sate secuieşti locuiau şi Români, în unele formând chiar majorităţi[1]). Intre centre cu viaţă românească mai puternică, cum era de pildă Breţcu, ei şi-au păstrat mult timp şi forma de conducere românească, cnezii români fiind recunoscuţi şi întăriţi în slujba lor de către regii Ungariei[2]). Dintre numele cnezilor cari, ajutaţi de câţiva Secui, porunceau şi judecau în Breţcu, prin veacul al XV-lea, ni s'au păstrat numele lui Dadul şi al lui Ion Cneazul (Joannes Kenezius).

Cnezate româneşti existau şi în Ţara Bârsei, şi pe malul drept al Oltului, la poalele dealurilor Secuimei, dar ele au dispărut fără urmă în vitregia vremilor ce au urmat după cucerirea ţinutului de către Unguri.

---

[1]) Paul Balogh: „A népfajok Magyarországon, Budapesta", 1902, pag. 637—668.

[2]) Potsa Iosif: „Háromszék vármegye. Emlékkönyv, Magyarország ezeréves fennállása ünnepére", Sf. Gheorghe, 1899, pag. 16—17. „Bereczk lakoi ugy látszik, nemcsak székelyek, hanem oláhok is voltak, még pedig az utobiak meglehetös számban, mert a saját kenézük hatalma alatt állottak. Mint Bereckfalva fordul ellö elöször, akkor, a mikor Zsigmond király 1426-ban Brassóban kelt levele értelmében mezövárossá emeli, Zsigmond király megengedi, hagyott igazságot ne a szék és a királybirák, hanem a kenézek tegyenek a mellékjük szabadon választandó székelyekkel..." In româneşte: „Se pare că locuitorii Breţcului n'au fost numai Secui, ci şi valahi, cei din urmă în număr destul de mare, pentrucă stăteau sub conducerea propriilor lor cnezi. Sub numirea de satul Breţcu îl întâlnim de prima dată atunci, când regele Sigismund în înţelesul hrisovului dat în Braşov îl declară de comună urbană... Regele Sigismund consimte că acolo să nu judece scaunul şi juzii regeşti, ci cnezii cu Secuii liber aleşi pe lângă ei..."

Râul Buzău în apropierea comunei Sita

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La izvoarele Buzăului Ardelean

Cuceritorii au lăsat Secuimea cu conducerea ei proprie, cu împărţirea ei în scaune, cu organizaţia ei militară grănicerească, cu toate drepturile şi libertăţile ei vechi — un fel de stat în stat. Dar Ţara Bârsei şi ţinutul Buzăului, împreună cu toate satele româneşti necuprinse în pământul secuiesc, le-au înglobat în judeţul Alba de Sus, punându-le sub stăpânirea şi la dispoziţia regelui, care, pentru a-şi face simţită autoritatea cu noui săi supuşi, introduce în teritoriul ocupat birurile şi dijmele, instaurând şi aici sistemul feudal, cu iobagi şi domni pământeni. Ţinutul românesc declarat de posesiune regească şi înglobat în judeţul Alba cuprindea, în afară de teritoriul actual al judeţului Braşov şi următoarele sate: Arini, Hăghig, Arpătac, Ariuşd, Iarăş Bicfalău, Bicsad, Turia cu Caratna şi Volal, Estelnic, Valea Seacă şi Leţ[1]) — toate aparţinând acum judeţului Treiscaune.

In acelaşi timp, când Românii din Ţara Bârsei şi înprejurimile ei îşi pierd independenţa şi ajung robi în vechiul lor pământ, regele Andrei al II-lea, sub pretextul întăririi graniţelor de răsărit, aduce aici, în 1211, pe Cavalerii Teutoni şi rupând din judeţul Alba şesul Bârsei, cu munţii dela Valea Timişului până la trecătoarea Branului, îl dăruieşte cavalerilor, dar în 1225 aceştia pleacă, alungaţi pentru nesupunere de către acelaşi rege, lăsând în urma lor mai multe cetăţi şi sate, întemeiate de coloniştii aduşi de ei, a căror populaţie sporeşte mai târziu cu noui colonişti saşi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La 1252 regele Bela al IV-lea rupe din judeţul Alba teritoriul dintre Olt şi Secuime, cu satele Arini, Hăghig, Arpătac, Ariuşd şi Iarăş pe care le dăruieşte lui Vicenţiu Akadás de Sepszi — străbunul familiilor de mai târziu ale conţilor Nemes, Kálnoky şi Miko. Vedem, aşadar, că teritoriul românesc dintre munţi şi pământul secuiesc se fărâmiţează încă în decursul veacului al XIII-lea. Şesul Bârsei ajunge sub stăpânire săsească, cu conducere autonomă, purtând deacum numirea de districtul săsesc al Ţării Bârsei; cinci sate dintre Olt şi podişul Secuimei ajung proprietatea familiei Akadás, iar restul satelor se împart pe rând între curtenii şi favoriţii regilor, unele fiind zălogite şi apoi vândute Saşilor din Braşov, altele moştenite din generaţie în generaţie de descendenţii aceloraşi familii, până la revoluţia din 1848. Această fărâmiţare de teritoriu şi împărţirea populaţiei autohtone între atâţia stăpâni a fost cea mai sigură măsură de a înfrânge unitatea şi puterea de rezistenţă a elementului românesc. Tot ca o măsură de apăsare şi desnaţionalizare a Românilor trebuie socotită şi colonizarea Ungurilor, pe la mijlocul veacului al XIV-lea, de către regele Ludovic, în cele zece sate unde-i găsim şi azi.

---

[1]) J. Potsa, op. cit. pag. 7.

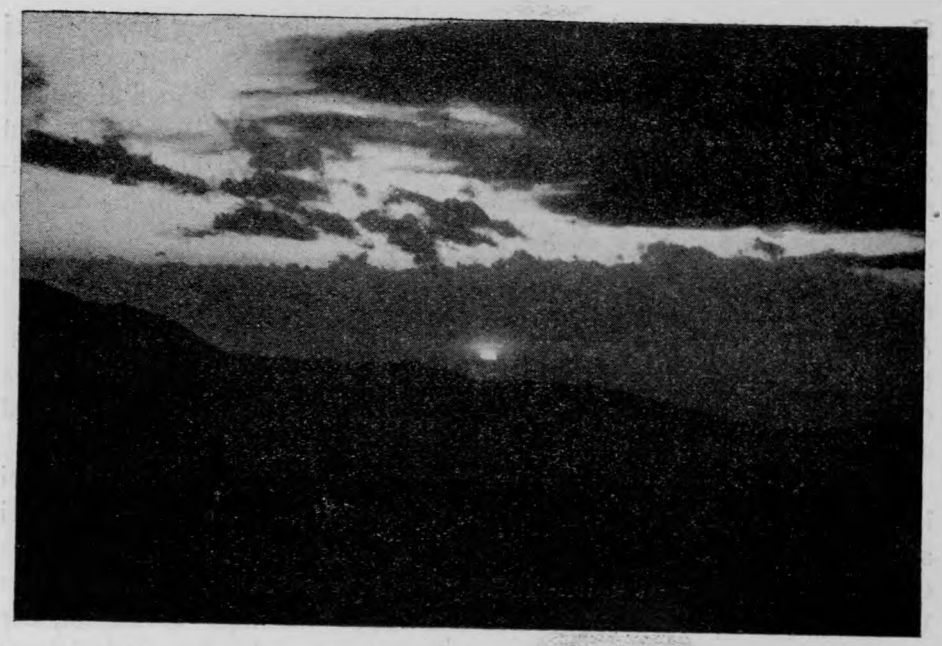

Răsărit de soare în Bucegi

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Bucegii şi Branul (văzuţi de pe Piatra Craiului)

Terra... deserta et inhabitata

In diploma dela 1211 a regelui Andrei al II-lea, prin care acesta dărueşte Ţara Bârsei cavalerilor teutoni, frumoasa regiune de azi a Braşovului e prezentată ca «terra deserta et inhabitata»[1]). Istoricii saşi, care până pe la mijlocul veacului al XVIII-lea nici odată n'au pus la îndoială existenţa şi continuitatea Românilor în acest ţinut, încep atunci să-şi schimbe părerile şi prin interpretarea greşită a acestui text, creiază în conştiinţa poporului săsesc convingerea, că la venirea lor aici n'au găsit decât un ţinut pustiu fără nici un fel de aşezări omeneşti. Ungurii, firește, s'au apucat să lucreze şi să facă şi ei o istorie a Ţării Bârsei şi pornind dela presupunerea că strămunii lor cuceritori nu puteau lăsa nelocuit acest Canaan, au populat întreaga regiune cu Secui şi Unguri, atribuindu-le o aşezare cu două sute de ani mai veche decât a coloniştilor saşi.

De fapt ce putea fi aici în Ţara Bârsei şi cum se înfăţişa ea în timpul care a provocat atâtea discuţii până azi?

Un hrisov dela 1428 al Regelui Sigismund ne lămureşte, că la începutul veacului al XV-lea sămănăturile în şesul Bârsei se făceau încă printre păduri, şi cunoaştem din graiul bătrânilor şi din documente mai recente, că ultimele păduri seculare de şes au dispărut din Ţara Bârsei abia la începutul veacului al XIX-lea. Apoi dacă va răsfoi cineva registrele de cheltueli ale Braşovului şi ale cetăţii Branului din veacul al XVI-lea, va rămânea uimit de munca ce se făcea şi de sumele ce se cheltuiau cu regularea râurilor, cu săparea de canale, cu desfundarea de izvoare, cu secarea bălţilor şi cu construirea şi întreţinerea podurilor. Această muncă din veacurile anterioare trebuie să fi fost şi mai intensă. Izvoarele dela Codlea, din regiunea numită «Czypp» (dela românescul ţip,

[1]) F. Zimmermann u. C. Werner: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, Sibiu 1892 vol. I. pag. 11.

şipot) canalizate cu enormă muncă şi cheltuială în 1520[1]) şi anii următori, produceau până atunci lacuri şi mlaştini statornice pe hotarul comunei. Intinse terenuri aquatice, pe care anii ploioşi le transformau în bălţi, se mai aflau în veacul al XVI-lea la Prejmer şi Bod. Teritoriul suburbiului Stupini al Braşovului se putea folosi numai în parte, din cauza apei, şi numai în anii secetoşi. Izvoarele intermitente de sub dealul Sprenghiului (numite săseşte Gesprengt), vărsau destulă apă pentru a transforma în mlaştini locul unde se găseşte azi gara Bartolomeu şi un vast teren dincolo de ea. Circulaţia se făcea aici peste un pod. Pe teritoriul domeniului Bran — azi nu mai ştim unde — se afla alt teren mlăştinos şi un lac numit Lacul Negru (Lacus Niger, în limba săsească Schwarzen Mar[2]). La Hălhîu şi Ghimbav lacurile statornice erau atât de mari, încât poporul le asemăna cu marea şi oceanul[3]) (lacus, vulgo Meer). Râul Timiş şi Bârsa formau în cursul lor, deasemenea, nenumărate bălţi. Podurile numai rar purtau numiri de râuri, de obiceiu ele se numeau după lacuri: («pontes ultra lacus Wydenbach») podurile de peste lacul Ghimbavului, («pons ultra paludes, ubi lacus sunt, versus Heultwyn»), podul de peste mlaştini, unde sunt lacurile, către Hălchiu[4]).

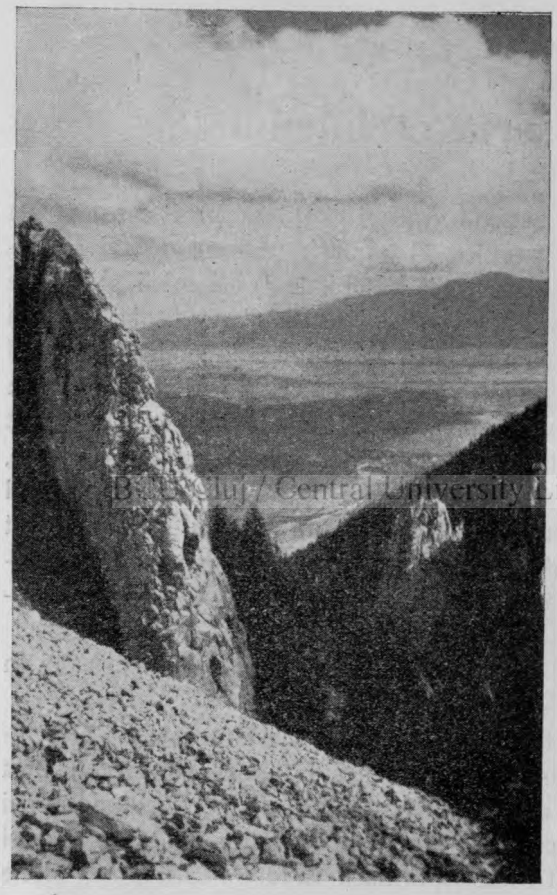

Nemeşeşti şi Castelul Mare de pe Piatra Craiului Mare

B.C.U. Cluj / Central University Library Cluj

[1]) Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen, vol. I. pag. 241-243.
[2]) Quellen .... vol. I. pag. 32.
[3]) Quellen .... vol. I. pag. 763.
[4]) Quellen .... vol. III. pag. 397, 439, 506. In apropierea Vulcanului se amintesc şi izvoare de apă sărată (aquae salientes) Q. vol. II. pag. 204.

Privind din lunca Prejmerului spre munţi, se observă uşor cum terenul se ridică treptat în formă de semi-con, cu baza spre munte şi cu vârful la izvoarele dela Prejmer. Izbucnirea acestor izvoare în largul şesului apare ca o minune, dar ea ne lămureşte, că forma puţin obicinuită a terenului e o modelare după o formaţiune subterană de pietriş şi nisip, aşezată pe un plan argilos şi cu apa, care normal trebuia să curgă la suprafaţă, ca râuleţ sau ca pâraie, coborând prin straturile de piatră şi nisip până la stratul de argilă, izbucneşte în puternice izvoare unde argila scapă de sub pietriş. Acest teren era, la venirea Saşilor, ca şi cu veacuri înainte, loc uscat, cu o suprafaţă destul de largă pentru a servi de vatră mai multor sate. Totuşi din cauză că lipsea o apă de râu, iar cea din adâncimi nu se putea capta în fântâni — condiţii indispensabile pentru o vatră de sat — nu s'au putut întemeia aici aşezări statornice, nici înainte de venirea Saşilor, nici de ei, nici de alţii după venirea lor.

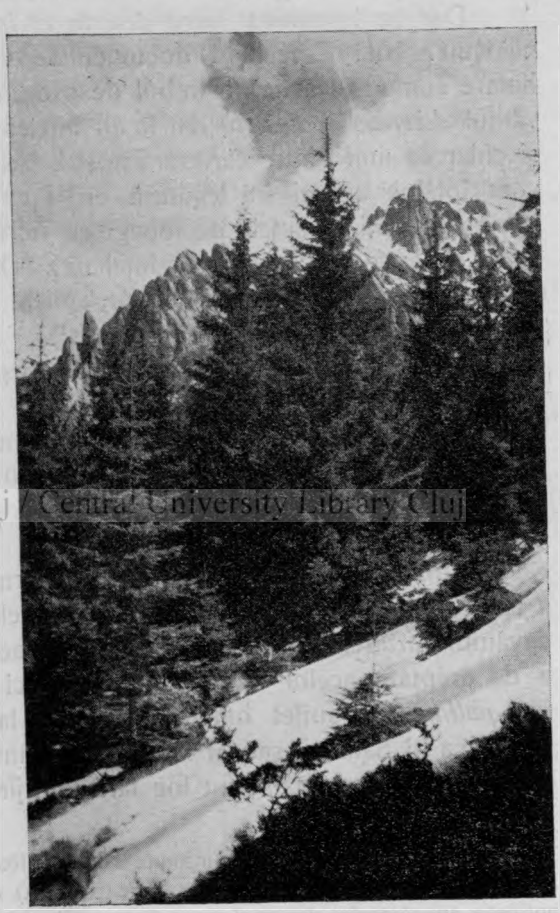

Ciucaşul

Cunoscând, aşadar, că la începutul veacului al XV-lea sămănăturile de şes se făceau încă printre păduri şi că în veacul al XVI-lea mai existau aici lacuri de pescuit şi vaste terenuri mlăştinoase ce nu puteau fi folosite decât ca loc de fânaţe şi de păşune — şi numai în anii secetoşi, — ne putem da seamă uşor, că înfăţişarea Ţării Bârsei nici la începutul veacului al XIII-lea, când vin Saşii, nu prea semăna a Canaan, o bună parte a locului de şes fiind acoperită de lacuri şi de mlaştini, iar locurile ridicate de păduri seculare. Aşezarea satelor săseşti este şi ea o dovadă că inima şesului era nepotrivită de

vatră de sat. De aceea le găsim pe toate înşirate pe locurile ridicate dela marginea de şes, cu excepţia comunei Sânpetru, care eşind din rândul celorlalte se aşează mai spre centru, dar tot pe loc ridicat.

Şesul Bârsei era, deci, la începutul veacului al XIII-lea, aşa cum ni-l prezintă diploma regelui Andrei al II-lea: *terra deserta et inhabitata.*

Dar ce înseamnă *terra deserta et inhabitata?* Loc pustiu, deşert, nelocuit? Nu! Cercetând documentele vechi privitoare la delimitări de hotare comunale şi la schimbul de proprietăţi, întâlnim foarte des şi cuvântul *desertus* şi *deserta* dar în alt înţeles decât cel dat de istoricii streini, şi chiar de unii dintre cărturarii noştri, textului din diploma andreiană. Il vom întâlni uneori în legătură cu fuga iobagilor de pe pământurile boereşti, notaţi în listele de iobagi cu *fugit* sau *dezertor,* iar partea lor de ogor, cu ager desertus (ogor înţelenit). Dar şi cele mai bune dicţionare dau cuvântului *desertus* şi *deserta,* aplicat unui teren, acelaşi înţeles unic de loc nearat, nesămănat şi neclădit[1]).

Cuvântul *inhabitata* a fost şi el greşit tradus şi tendenţios interpretat, căci nici inhabitata nu înseamnă pustiu şi nelocuit, ci numai lipsă de locuire stabilă, loc nelocuibil, unde nu se pot face aşezări statornice. Textul din diploma andreiană nu vrea să spuie asta, ci numai că Ţara Bârsei era un ţinut pustiu, un deşert, că şesul ei era necultivat şi fără aşezări statornice.

După diploma andreiană din 1211, urmează însă la 1213 o scrisoare a episcopului catolic al Ardealului, Wilhelmus, în care acesta foloseşte cuvântul *vacua* în loc de *deserta* (terra vacua et inhabitata), ceeace pare a da dreptate acelor cari susţin, că aici era o pustietate desăvârşită, fără *polimă* de suflet omenesc. Aplicat la Ţara Bârsei (care nu era un deşert ca al Saharei sau al Arabiei (cuvântul *vacua* are acelaşi înţeles ca şi *deserta* însemnând un loc fără îngrijire, nemuncit, necultivat (locus

---

[1]) „Glosarium mediae et infimae latinitatis Regni Hungariae" de Antonius Bartal, Budapesta, 1901, ne dă următoarele indicaţiuni: a) ***Desertum, i,*** ca substantiv exprimă noţiunea adevăratului deşert şi apare în texte, descrieri de călătorie sau lucrări de geografie însoţit de adjectivele immeabilis, invius şi inaccesus = inaccesibil, cu neputinţă de ajuns, neumblat, unde nu-s drumuri, la care nu se poate ajunge, cu neputinţă de pătruns. Ca exemplu glosarul ne dă: inter meridiem et cursum Don fluvii ***desertum*** existit ***immeabile.*** b) ***Deserta*** (ca adjectiv, desertus, a, um), (Subintelligitur sessio) locus desertus, ager incultus = (loc părăsit, ogor necultivat). c) ***Inhabitalis,*** inhabitabilis, V. s. Excultivare; nem lakhato = nelocuibil. d) Excultivare, extirpare, colere; kiirtani, művelni = a stârpi, a cultiva: propter multa servitia... quod silvam densam et inhabitalem debent excultivare... hanc gratiam duximus faciendam. e) ***Habitatio,*** onis: in codice nostro (adică în codul legilor ungare) non actum vel locum habitandi significat, sed conditionem locus allatus (dela affero = a întrebuinţa) probat.

humano cultu vacuus» = loc lipsit de munca omului). De altfel, tot episcopul Wilhelmus, care foloseşte expresia *terra vacua et inhabitata,* în aceeaşi scrisoare, cedează cavalerilor teutoni dreptul de a strânge dela locuitorii locului birurile şi dijmele care până atunci le strângea el, fapt care exclude orice alte interpretări în afară de cea pe care o dăm noi şi anume, că la începutul veacului al XIII-lea trăia aici în Ţara Bârsei, dincolo şi dincoace de Olt, în sate modeste şi în cătune risipite pe la poalele de dealuri şi de munţi o populaţie autohtonă, cu viaţă veche păstorească şi cu începuturi primitive de agricultură, producând pe mici suprafeţe din apropierea caselor şi satelor lor cele strict necesare familiei, şesul Bârsei formând un fel de avere obştească nedivizată, unde se putea pescui şi vâna liber şi unde turmele găseau prin poienile pădurilor o păşune bogată, pe locurile ridicate dela marginea de şes înşiruindu-se ţarcurile şi stânile de păstori şi de ciobani.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Bulgarii din Ţara Bârsei

Una din cele mai vechi aşezări din Ţara Bârsei este fără îndoială Barassow-ul, sat întemeiat în timpul când Românii trăiau aici împreună cu Slavii. Dela ei ne-a rămas numirea satului, pe care Saşii, la venirea lor, l-au găsit locuit de Români. Când Saşii au întemeiat în vecinătatea lui o cetate, i-au dat tot numele de Barassow (sau Brassow), schimbându-l la 1342 în Koroana sau Kronstadt[1]). După întemeierea cetăţii, vechiul sat românesc a devenit un suburbiu al ei. Tot cam atunci Saşii au schimbat şi numele suburbiului în acela de «Bulgaria» sau «Bulgerey» (Bulgărime), în ungureşte Bolgárszeg. Sub această numire îl găsim în documentele săseşti din veacul al XVI-lea şi al XVII-lea. Mai târziu cronicarii saşi au încercat să ne explice cum s'a făcut această schimbare de nume, dar ceeace ne spun ei despre venirea sau aducerea unor Bulgari la Braşov prin anii 1392—1395, când s'a început zidirea monumentalei catedrale săseşti (Biserica Neagră), rămâne o simplă încercare de a dovedi, că pe la sfârşitul veacului al XIV-lea nu se găseau aici Români şi că marele cartier românesc de azi, Scheiul (vechiul sat Barassow) s'a întemeiat după aşezarea Saşilor, de către nişte Bulgari, Românii fiind venetici de mai târziu.

Este adevărat că în Scheiul Braşovului, în Râşnov şi în Săcele trăiau pe la sfârşitul veacului al XIV-lea mici grupuleţe de aşa zişi Bulgari, dar nu aduşi, nici veniţi cu prilejul zidirii bisericii săseşti, ci colonizaţi deodată cu ceilalţi Bulgari din Ardeal de către unul din regii Ungariei. Datele precise privitoare la colonizarea lor ne lipsesc, aflăm însă amintit într'un document din 1306 numele comunei Cergău din judeţul Târnavei ca «Chergoed Bulgarij» şi «Chergoed Bulgaricum»[2]) dovadă că pe la acest an ei se găseau în Ardeal.

[1]) F. Zimmerman u. Carl Werner, op. cit. vol. I. pag. 521.
[2]) F. Zimmerman u. Carl Werner, op. cit. vol. I. pag. 232—233.

Spre deosebire de adevăraţii Bulgari, coloniştii aceştia apar ca un neam de oameni foarte ciudaţi, cu tradiţii neaoşe bulgăreşti, vorbind însă limba maghiară şi urmând religia romano-catolică. Faptul curios a determinat pe mulţi să creadă, că ei au fost aduşi ca prisonieri de război cu prilejul unei invazii a Ungurilor în Balcani şi colonizaţi undeva în Ungaria, unde s'au maghiarizat şi catolicizat. De aici au fost mişcaţi apoi mai târziu de unul dintre regi şi colonizaţi pe Târnave, la Sibiu şi în Ţara Bârsei. Cele două sate, Cergăul Mic şi Cergăul Mare din judeţul Târnavei, par a fi întemeiate de ei; în judeţul Sibiu au fost colonizaţi în comuna săsească Ruscior şi în comuna românească Bungard; în Ţara Bârsei: la Braşov, Râşnov şi Săcele. Pe la sfârşitul veacului al XV-lea Bulgarii din Ţara Bârsei nu mai existau, contopindu-se parte cu Ungurii şi cu Saşii, parte cu Românii, lăsând pe urma lor numai numirea de «Bulgerey» şi «Scheiu» la Braşov şi la Râşnov şi nici o urmă la Săcele.[1])

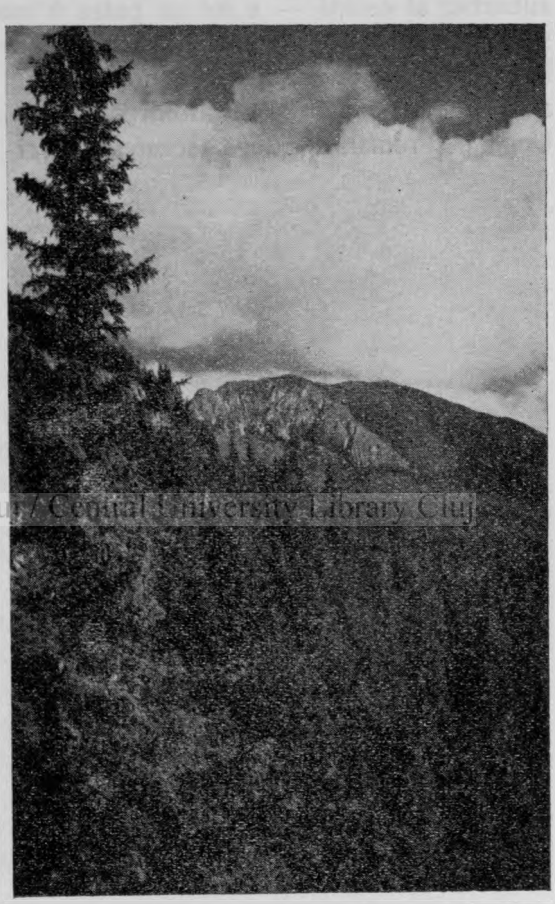

Piatra Craiului mică

Bulgarii din Ţara Bârsei n'au venit la muncă de salahori, chemaţi de Saşi la sfârşitul veacului al XIV-lea, ci cel puţin cu un veac înainte, găsind aici sate româneşti, unde şi-au aflat şi ei un loc de pripas, ca în scurt timp să dispară, cei mai mulţi

[1]) O tabelă de dare din 1550 a comunei Râşnov închee astfel: „Bulgaria mit 85 Wirten rumänischen Namens“ şi „Summa summarum der deutscher 248 veniger 4 man summa summarum der Bloch 85“ (Quel. v. III, p. 591—592) — dovadă că la această dată nu mai existau Bulgari în Râşnov şi nu avem nici o dovadă că ar mai fi existat la Braşov. Totuşi numirea de „Bulgaria“ şi „Bulgerei“ s'a menţinut încă aproape două veacuri, şi într'un loc, şi într'altul.

contopindu-se în vechea populaţie românească. Faptul că ei au fost colonizaţi în apropierea trecătorilor de munţi, dovedeşte că au fost aduşi aici, ca şi Ungurii de mai târziu, pentru a face slujbă de plăieşi, ţinând paza trecătorilor şi potecilor mai însemnate. Iar dacă numirea vechiului sat a fost schimbată în Scheiu şi Bulgerey — dupăce devenise un suburbiu al cetăţii — e tot ce putea fi mai firesc, Românii fiind nevoiţi să facă ei înşişi deosebire între cetatea care luase numele satului lor şi între satul lor de după cetate unde trăiau şi nişte Bulgari catolicizaţi şi apoi întorşi iarăşi la ortodoxie, maghiarizaţi în timpul cât au stat în Ungaria şi romanizaţi după aşezarea lor aici — pe care ei i-au numit «Şchei».

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ungurii din Ţara Bârsei

Ungurii din Ţara Bârsei locuiesc în zece comune ale judeţului, în cele Şapte Sate săcelene şi în Apaţa, Crizbav şi Satu-Nou. Trecutul lor este un trecut luminos. El se întunecă şi devine aproape neînţeles prin străduinţele istoricilor şi filologilor maghiari de a le da o istorie ce nu li se potriveşte şi o origine pe care nu o au.

Să lămurim întâi două chestiuni pe care istoricii şi filologii maghiari le speculează de mult: chestiunea unei numiri şi chestiunea limbei acestui grup de cetăţeni.

Ungurii din comunele Apaţa, Crizbav şi Satu-Nou îşi zic „maghiari", cei din Şapte Sate (Săcele) îşi zic „Ceangăi". Saşii şi Românii îi numesc la fel. Pornind dela cele două numiri deosebite şi dela mici diferenţe de limbă observate în graiul lor, istoricii şi filologii maghiari au încercat să dovedească existenţa a două categorii de Unguri bârsani, cu diferite origini, colonizaţi la diferite epoce. Pe Ungurii din Săcele i-au socotit de Cumani, cu aşezări înainte de venirea Saşilor, iar pe Ungurii din Apaţa Crizbav şi Satu-Nou i-au considerat de Secui, colonizaţi după venirea Saşilor.

In susţinerea tezei lor, istoricii maghiari s'au sprijinit mult timp pe aşa numita „Cronică Secuiască a Ciucului" (Székely csiki kronika), în care se spunea, că «prin anii 1077—1095 cetatea Branului a fost câştigată de Ştefan Sandor, după el a fost apărată de soţia lui Elisabeta, dar fiul ei şi-a pierdut viaţa şi cetatea în lupta contra Ceangăilor». Sub «Ceangăi», istoricii maghiari înţelegeau o ramură a poporului cuman despre care, însă, istoria nu face nici o pomenire. Intre timp tot ei au descoperit, că cronica secuiască nu este un document autentic, ci o simplă plăsmuire fără nici o valoare istorică. In consecinţă au declarat-o de apocrifă, iar conţinutul ei

BCU Cluj / Central University Library Cluj

de un «fals ordinar».[1] Cetatea Branului nu putea fi nici câştigată, nici apărată, nici pierdută, deoarece ea s'a zidit numai la anul 1377. Iar războaie cu Ceangăii nu putea purta nimeni, neexistând niciodată un popor cu acest nume. Pe această chestiune nu mai încape, deci, nici o discuţie. Intre Ceangăii din Săcele şi vechii Cumani n'a existat şi nici nu există nici o legătură.

Pentru a cunoaşte originea şi înţelesul cuvântului «ceangău» (csángó), istoricii şi filologii maghiari nu trebuie să recurgă la nici un fel de speculaţiuni, când cuvântul se găseşte şi azi în uz prin unele sate secuieşti, exprimând o stare de lucruri care se potrivea Ungurilor din Săcele în timpul când li s'a dat numele de Ceangăi.

Cuvântul derivă din verbul «csángodni» sau «elcsángodni» — şi înseamnă: a părăsi pe cineva sau ceva, a te înstrăina de cineva sau de ceva ce ţi-a aparţinut. „Ceangău" înseamnă deci «înstreinat». Şi cum Secuii nu cunosc decât înstreinarea prin romanizare, ei numesc Ceangăi pe Secuii romanizaţi din ţinutul Ciucului. Ungurii din Şeapte Sate au fost botezaţi şi ei Ceangăi într'un timp când, sub influenţa puternică a Românilor în mijlocul cărora trăiau, au început a-şi părăsi limba şi tradiţiile, însuşindu-şi graiul şi datinele româneşti.

In ceeace priveşte micile deosebiri de limbă dintre Ceangăi şi Ungurii din celelalte trei sate ele nu indică origini etnice deosebite. Toţi Ungurii din judeţul Braşov sunt de aceeaşi origine şi au aceeaşi vechime. Aşa numitul dialect ceangoesc e un simplu produs al mediului românesc în care au trăit Ceangăii. Numai numărul mare de cuvinte româneşti — unele bine păstrate, altele diformate prin adaptarea lor la natura limbei maghiare — dau limbei Ceangăilor aparenţa unui dialect specific, despre care vom vorbi în alt loc. Ceeace dovedeşte acest dialect — dacă-l putem numi astfel — este cu totul altceva de ce au încercat să dovedească, fără succes, filologii maghiari. E mărturia unui contact viu şi de lungă durată a Ungurilor săceleni cu Românii, contact care prin veacul al XVII-lea şi al XVIII-lea i-a «valahizat" în aşa măsură, încât Secui şi ceilalţi Unguri le-au dat numele de Ceangăi (înstreinaţi), întocmai ca şi Secuilor romanizaţi dela graniţa Moldovei.

---

[1]) Antoniu Horger, în lucrarea sa „Istoria comunelor ungureşti din Ţara Bârsei" („A barczasági tiz magyar község története") scrie: „Critica serioasă a istoriei a stabilit în mod neîndoelnic, că Cronica secuiască a Ciucului e un fals ordinar (kozönséges hamisitvány); prin urmare afirmaţia privitoare la Ceangăi e fără nici o valoare" pag. 3). — Revai nagy Lexikona, vol. 9, pag. 541: „a kétségtelenül hamis csiki székely kronika adatai nem vehetök figyelemben" — (în româneşte) „datele cronicei secuieşti, incontestabil falsă, nu pot fi luate în considerare.

Aşa dar Ceangăii săceleni nu sunt de origine cumană. Dar ei nu sunt nici de origine secuiască, după cum nu sunt nici Ungurii din celelalte trei sate din judeţul Braşov. Secuimea avea o autonomie proprie, sub conducerea unor comiţi proprii. Secuii se bucurau de cele mai largi privilegii şi libertăţi; se socoteau toţi nobili; nu cunoşteau caste şi clase sociale, nu plăteau biruri, dijme şi zile de robot până la 1562. Secuiul nu putea fi făcut iobag, şi pământ secuiesc nu putea fi dăruit nimănui, sub nici un titlu, nici de rege, nici de comitele secuiesc, nici de voevozii şi principii Ardealului. Mai mult: nimeni nu putea deveni Secui, oricine ar fi fost el. Sunt cunoscute cazuri când membrii unor familii aristocrate maghiare, cu cele mai înalte situaţii, au încercat să pătrundă în «naţiunea secuiască» dar au fost refuzaţi de adunarea naţională a Secuilor. Ca să fii Secui, trebuia să te naşti Secui.

Ceangăii apar în satele din Ţara Bârsei prin secolul al XIV-lea ca iobagi şi ca plătitori de dijme şi de biruri, în comune dăruite de legi unor domni feudali, şi trec din veac în veac, la alţi şi la alţi stăpâni. Când istoricii maghiari susţin, că Ungurii din Ţara Bârsei sunt de origine secuiască, o fac cu aceeaşi tendinţă de a dovedi o vechime mai mare decât cea pe care o au în acest ţinut. Secuii se găsesc pe pământul lor de azi de pe la sfârşitul veacului al XII-lea, şi când ei leagă pe Ceangăi de Secui, vreau să ne dovedească posibilitatea existenţei Ungurilor, în ţinutul Bârsei, înainte de venirea Saşilor.

Că Unguri bârsani nu sunt de aceeaşi origine cu Secuii, nici de aceeaşi vechime, dovedeşte mai întâi faptul citat de noi: un Secui nu renunţă la privilegiile, libertăţile şi drepturile lui nelimitate, nici la titlul lui nobil şi de grănicer, ca să se mute în altă parte pentru a deveni iobag, robotar, plătitor de dijme şi de biruri, când la el acasă era scutit de toate acestea.

Antoniu Horger, un bun cunoscător al trecutului maghiarimei din ţinutul Braşovului, e de aceeaşi părere cu noi când spune: Că Ceangăii «n'au venit de-odată cu Secuii aici, dovedeşte şi acea împrejurare politică, că nici odată nu s'au ţinut de pământul secuiesc ci, în tot timpul, înainte de a ajunge sub jurisdicţiunea Braşovului, au aparţinut judeţului Alba de Sus, au locuit, deci, pe pământ judeţean şi originea lor nici din acest motiv nu poate fi aceeaşi cu a Secuilor».[1]) Ceeace spune Horger este exact ceeace am spus noi, deoarece a locui pe teritoriu judeţean însemna a fi iobag, robotar, sau cel puţin dijmaş, iar locuind pe pământ secuiesc însemna a fi liber, nobil şi privilegiat.

[1]) A. Horger, op. cit. pag. 5.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII REGELE FERDINAND CLUJ

Prima amintire de satele săcelene se face într'un hrisov al regelui Ludovic cel Mare, prin care acesta dăruieşte, în 1366, unui curtean al său, comitelui Ztanislau sau Stanislav, Satulungul, Cernatul, Turcheşul şi Baciul (Zlanul) cu toate pământurile, livezile, dealurile, păşunile, pădurile, munţii, apele, morăritul etc. La 1460 aceleaşi 4 sate, împreună cu Apaţa, prin un alt act de danie al regelui Matia, trec în posesiunea familiei Forro, ca la 1498, împreună cu alte cinci sate şi cu castelul Bran, să fie zălogite, de regele Vladislav, Braşovului, iar la 1651 cedate definitiv şi irevocabil Saşilor braşoveni de principele Ardealului George Rakoczi al II-lea.

Ceangăoaică din Săcele (v. XVIII-lea
(După o stampă din arhiva istorică a Braşovului)

Intrebarea este: când au venit Ungurii în Ţara Bârsei şi în ce împrejurări? Erau ei aici înainte de 1366, sau au venit în acest an, ori mai târziu?

Domnia regilor ungari din casa Anjou cade la începutul epocei expansiunei turceşti şi în epoca de organizare a principatelor române, când nevoia fortificării hotarelor se simţea mai mult ca oricând. Pericolul turcesc era numai întrezărit, dar cel «valah» bătea puternic la porţile de răsărit ale Ungariei. Muntenia ajunsese în faza de desvoltare şi organizare când nu mai putea tolera amestecul Ungariei nici în trebile sale interne, nici în relaţiile sale cu vecinii. La 1330 regele Carol Robert se ridică cu oaste contra lui Basarab Voevod, dar fu înfrânt, abia putându-şi salva viaţa. La 1365 regele Ludovic porni război contra lui Vlaicu Vodă, pe care-l sili la supunere, dar în anul următor Vlaicu se răsculă şi intră în Ardeal prădând ţinutul Braşovului şi Sibiului. Ca să aibă linişte, Ludovic

BCU Cluj / Central University Library Cluj

a lăsat în stăpânirea lui Vlaicu: Banatul, Severinul, şi ducatul Făgăraşului. In acest timp domnul Munteniei cuprinse şi o parte din Bulgaria, cu Vidinul, ceeace a determinat pe regele Ludovic să pornească în 1369 un nou război contra lui Vlaicu. Voevodul Ardealului, Nicolae, pieri în luptă, învins de pârcălabul cetăţii Dâmboviţa.

Ceangău din Săcele (v. XVIII-lea
(După o stampă din arhiva istorică a Braşovului)

Ungurii din Ţara Bârsei apar în arena istoriei tocmai în timpul acestor lupte, când regii Ungariei nu mai aveau nici o încredere în Românii din satele dela graniţele Ardealului, vecine cu Muntenia şi Moldova. In anul 1366, regele Ludovic, pentru a micşora pericolul valah dela graniţele Ardealului şi pentru a institui un control mai sever asupra satelor valahe şi asupra pasurilor şi potecilor din munţi, se hotărî să examineze şi să reguleze din nou raporturile de drept ale Românilor. In acest scop hotărăşte el, la 28 Iunie 1366, că nu mai recunoaşte de cneaz, de conducător de sat, de conducător de grupuri de sate sau de regiune, decât pe acei Români care au fost instituiţi prin scrisori de danii de către antecesorii lui.[1]) Cum în Ardeal cel mai mare număr de cnezi deţineau această situaţie şi funcţie în bază de tradiţie, din neam în neam, fără a fi fost recunoscuţi prin scrisori regeşti, după hotărîrea luată de regele Ludovic toţi aceşti cnezi au fost înlăturaţi şi înlocuiţi cu oamenii regelui, numiţi comes-i şi făcuţi stăpâni ai satelor româneşti. Cneazul român din Săcele fiind şi el unul dintre cei nerecunoscuţi şi neinstituiţi de regii

[1]) F. Zimmermann, C. Werner und G. Müller op. cit. vol. II, pag. 256. Instituirea comes-ului Ztanislaus vol. II. pag. 242.

Ungariei, a fost şi el înlăturat şi înlocuit cu comes-ul Ztanislau sau Stanislav. Românii din Satulung, Baciu, Cernatu şi Turcheş, pierzându-şi atunci drepturile şi libertăţile străbune, au ajuns iobagii lui Stanislav. In fruntea lor nu mai stă acum un cneaz român, ci un comite numit de rege, care nu este numai conducătorul satelor, ci şi stăpânul lor. Tot atunci Românii încetează a mai fi plăeşi, adică păzitori de poteci şi trecători prin munţi, fiind înlocuiţi cu Unguri aduşi anume pentru acest scop. Anul următor îşi pierd libertăţile şi dreptul tradiţional de conducere şi comunele Budila, Zizin, Tărlungeni, Purcăreni, Bran, Tohan şi Zârneşti, dăruite de regele Ludovic lui Iacob, zis de Braşov, nobil de Drag.[1]) Cu aceasta conducerea românească a satelor din Ţara Bârsei, prin cnezi români, a încetat.

Ca semn de neîncredere în Români, şi pentru a avea o poliţie sigură pentru controlul Românilor din loc, şi pentru paza pasurilor ameninţate de Valahii de dincolo de munţi, noul stăpân, Iacob de Drag, colonizează şi el un număr de Unguri, ca să îndeplinească slujbă de plăieşi. Toţi plăieşii aceştia au fost de origine Unguri, nu Secui, şi au fost aşezaţi în vetre de sate româneşti.[2]) Aşezarea Ungurilor s'a făcut şi cu consimţământul Saşilor, servind şi un interes al lor. După cum arată numele şi titlul «magister Jacob, dictus de Brassou, nobilis de Drag» era însuşi un Sas.

Aruncând o privire asupra felului cum au fost aşezate satele săseşti din Ţara Bârsei la începutul lor, vedem că Saşii au ridicat cetatea Brassovia spre pasul Timiş, cetatea Schwartzburg (Codlea) spre trecătoarea Perşanilor, cetatea Kreuzburg spre Valea Buzăului, iar cetatea Feldioara spre Valea Oltului, fiecare ţinând strajă satelor săseşti, închise de aceste cetăţi, contra unui atac ce se putea da din direcţia trecătoarei respective. Aşezarea Ungurilor s'a făcut după acelaşi plan, atât pentru a-şi putea îndeplini funcţiunea de plăieşi, cât şi pentru apărarea teritoriului locuit de Saşi. Apaţa apăra ţinutul săsesc din spre nord, din direcţia Oltului, ca un fel de post al cetăţii Feldioara. Crizbavul apăra Feldioara şi ţinutul săsesc din spre sud. Un grup de patru sate: Turcheş, Cernatu, Baciu şi Satulung apărau cetatea Braşov dinspre pasul Timiş, iar grupul de sate Zizin, Tărlungeni şi Purcăreni apărau Prejmerul şi ţinutul săsesc dinspre pasul Buzău. Toate aşezările ungureşti nu sunt altceva decâs nişte avantposturi ale centrelor de apărare săseşti.

Cronicarul maghiar Iosif Szeli, scriind la 1763 o cronică despre originea şi trecutul Ungurilor din Ţara Bârsei, vorbeşte şi despre munca de

[1]) F. Zimmermann.. op. cit. vol. II. pag. 279.

[2]) Un document semnat de regele Ladislau, în anul 1456, vorbeşte de o alungare a Românilor din Săcele, dovadă că satele săcelene au fost întemeiate şi locuite de Români înainte de aşezarea Ungurilor. J. Benkö: Milkovia etc. pag. 268.

organizare şi colonizare a regelui Ludovic. Cronica lui Szeli e mai mult o carte de poveşti, dar printre ele se strecoară, unde şi unde, câte un adevăr istoric, recunoscând, între altele, că regele Ludovic« a plantat Ţara Bârsei cu oamenii săi» («saját embereivel»). Greşeşte însă foarte mult când afirmă, că Ţara Bârsei era nelocuită — fraza împrumutată din diploma regelui Andrei al II-lea — în timpul lui Ludovic, când vedem, că era plină de sate româneşti, pe care regele le împărţea cu mână largă curtenilor săi.

Prin numărul lor mic Ungurii n'au putut provoca mari tulburări şi nemulţumiri printre populaţia românească, la venirea lor, conflictele născându-se mai târziu, când numărul coloniştilor a început să sporească în mod simţitor cu alţii noui, ocupând tot mai mult teritoriu în dauna elementului românesc.

Nucleele de colonişti formau, la început, numai un fel de posturi de plăieşi şi de informatori ai stăpânilor ţinutului. Dacă comuna Baciu număra la 1514 numai 11 familii, Zizinul 15, Purcărenii 17, Tărlungenii 22, Cernatul 27, ne putem închipui cât de mic trebuia să fi fost numărul Ungurilor cu 150 de ani înainte, în aceste comune.[1]) O comparaţie între numărul Ungurilor dinainte de anul 1500, dela 1514 şi dela 1549 — când se aflau în Ţara Bârsei 434 capi de familii — dovedeşte în mod neîndoelnic, că elementul unguresc se întăreşte abia după ce satele ajung sub jurisdicţiunea Braşovului. Întărirea elementului unguresc vine acum din Secuime, căci pe la sfârşitul veacului al XV-lea Secuii încep a-şi pierde privilegiile străbune, iar după 1562, când dieta din Sighişoara le anulează toate drepturile şi libertăţile,[2]) încep a se aşeza apoi tot mai mulţi Secui, până ce elementul unguresc devine egal cu numărul Românilor în unele sate, ca în altele să lase pe Români în minoritate.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Coloniştii unguri s'au bucurat dela început, firește, de anumite privilegii. Aceste privilegii au constat din folosinţa liberă a pădurilor şi a păşunilor fără a plăti arenzi sau alte taxe. S'au mai bucurat apoi de scutirea de taxe de morărit şi cârciumărit până în timpuri târzii. Plăteau însă dijme de tot felul şi făceau şi servicii militare.[3]) Prin veacul al XVII-lea îi întâlnim, apoi, prestând zile de lucru şi aprovizionând cu lemne de foc magistratul Braşovului. Incetul cu încetul ei devin adevăraţi iobagi ai Saşilor, după cum erau şi Românii. De pe vremea lor de plăieşi s'a păstrat până azi, în graiul şi în amintirea lor, cuvântul „palajás“ şi „votáf“ (plăieşi, vătaf), dovadă că plăieşia era instituţie românească, pe care colo-

---

[1]) Quellen... vol. II. pag. 3—5.
[2]) Iosif Potsa, op. cit. pag. 26.
[3]) Quellen... vol. III, pag. 3—6.

niştii unguri au moştenit-o dela Români, păstrând şi pe mai departe numirea de plăieş şi numirea de vătaf.

Dela construirea cetăţii Branului, în 1377, găsim pe Ungurii din Ţara Bârsei îndeplinind, în afară de slujba de plăieşi, şi slujbă militară la castelul Bran şi în Braşov, pe care trebuia să o facă Saşii. Cum Saşii erau însă prea comozi şi aveau altceva de făcut, angajau pe Unguri ca mercenari, cu plata lunară de 1 florin. Chiar şi în timp de războaie, când se cerea un număr mai mare de luptători, Saşii se achitau faţă de rege şi de ţară tot prin angajare de mercenari unguri. Deodată cu decadenţa şi alungarea Turcilor din Ungaria şi cu ajungerea Ardealului sub stăpânirea Habsburgilor, la sfârşitul veacului al XVII-lea, organizaţia de plăieşi a Ungurilor din Ţara Bârsei decade şi ea, iar prin înfiinţarea regimentelor de grăniceri, în timpul Mariei Terezia, pierd şi posibilitatea de a mai sluji în armată ca mercenari, şi cu aceasta dispare orice deosebire dintre ei şi populaţia românească, împărţind de atunci aceeaşi soartă de iobagi, suportând împreună stăpânirea săsească cu toate sarcinele ei, până la revoluţia din 1848.

BCU Cluj / Central Uni Library Cluj

Alungarea Românilor din sate

Am vorbit, în paginele anterioare, de o alungare a Românilor săceleni din vechile lor sate. Istoricul maghiar B. Orban invocă — motiv al isgonirii valahilor din Săcele, — ura preoţimei catolice, părere acceptată şi de unii dintre intelectualii noştri care s'au ocupat de trecutul Săcelelor. Timpul când Românii au fost isgoniţi dela vetrele lor, îl pune în jurul anului 1400 — părere fundamental greşită, ca şi cauza isgonirii ce o invocă, fără a aduce nici o dovadă în sprijinul ei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Alungarea Săcelenilor nu s'a făcut din cauze religioase, ci din cauze politice; nu pe la anul 1400 sau mai de vreme, ci în 1434. Precum la 1366 regele Ludovic a colonizat în Săcele pe Unguri, ca plăieşi, fiindcă nu avea încredere în Români şi nu putea lăsa în grija lor paza pasurilor şi potecilor, tot astfel la 1434, când, pe deoparte, Turcii ameninţau să invadeze în Ardeal, pe la Braşov, iar pe de alta Românii din ţinutul Făgăraşului porniră o mişcare revoluţionară care se întinse până la Bârsa — regii Ungariei luară măsuri pentru a întări paza trecătorilor şi munţilor prin sporirea Ungurilor din Ţara Bârsei cu noui colonişti. Mişcarea Românilor prezenta un pericol atât de mare, încât voevodul Ardealului Mihai Iacciu apelă la Saşii braşoveni să se îngrijească ei de paza munţilor, să întărească cu armată trecătorile şi să se pregătească de război contra valahilor „perfizi şi criminali („nefandissimi“ şi „perfidi valachi“[1]).

Pentru a face loc nouilor colonişti unguri, au fost alungaţi nu numai Românii din Săcele, ci şi cei din Apaţa, Crizbav şi alte sate. Cazul să nu ni se pară prea barbar. Era obiceiul vremii, ca Românii să fie alungaţi dela vetre, şi obiceiul s'a menţinut până târziu în veacul al XVIII-lea. Românii nu părăseau însă satele şi regiunea decât în cazuri foarte rari, De obiceiu ei se aşezau la marginea satului, sau la o mică distanţă de sat.

[1]) Originalul în arhiva istorică a Braşovului. Hurmuzachi, I. 2, 590 No. 108.

întemeind un cătun, ducând o viaţă chinuită, trăind în colibe şi bordee, până îşi puteau face din nou o rânduială mai omenească.

In 1434 Săcelenii au rămas pe loc retrăgându-se înspre coasta numită „pajişte". Au plecat însă o parte din Românii din Apaţa şi în mai mare număr cei din Crizbav, aşezându-se pe un loc între cetatea Braşovului şi Scheiu, întemeind acolo o Cacovă mică — vechia numire a Crizbavului fiind Cacova. Cu desvoltarea suburbiului Scheiu, Cacovenii s'au întins pe două străzi: Cacova de Sus şi Cacova de Jos, numiri păstrate şi sub administraţia săsească, şi sub administraţia maghiară, ca să fie schimbate de administraţia românească, ştergând o amintire istorică pentru noi care, după părerea noastră, trebuia să rămâie.

Că faptul consumat în 1434 ni se aduce la cunoştinţă numai în 1456, îşi are şi aceasta o explicare. Ungurii din Săcele se înmulţiseră până la 1456 atât de mult, încât putură să-şi organizeze o comunitate religioasă şi să-şi angajeze un preot, cerând autorităţii bisericii catolice să recunoască comunitatea şi să dispuie ca plata dijmei, pe care până aci o încasa castelul Bran, să se facă în viitor preotului catolic din Cernatu. Cu această ocazie scrie regele Ladislau castelanului dela Bran să nu mai încaseze dijmele preoţeşti din Cernatu, Satulung, Turcheş şi Baciu, sate care mai înainte au fost locuite de valahi schizmatici; dar prin alungarea lor satele au ajuns iarăşi pe mâini creştine.[1])

Saşii din districtul Braşov nu recunoşteau Românilor nici drepturi, nici libertăţi, dar îi tolerau şi se bucurau de aşezarea lor pe teritoriul districtului, având nevoie de braţe muncitoare. Chestiunea expulzării Românilor din satele săseşti ale Ţării Bârsei nu s'a pus nici odată, nici chiar după ce Românii se întăriseră şi îşi creiaseră o stare materială mai bună, cum s'a întâmplat în districtul Bistriţei şi în ţinutul Sibiului.

In districtul Bistriţei Saşii au isgonit pe Români atât din cetatea Bistriţei, cât şi din toate satele săseşti ale districtului, ocupându-le casele şi moşiile, actul barbar săvârşindu-se în baza hotărîrilor magistratului săsesc din 15 Mai şi 14 Octomvrie 1713. Ca motivare se spunea, că Românii se prea înmulţesc printre Saşi, că îşi ridică clădiri frumoase; până când Saşii scad numeric şi nu-şi pot conserva casele cum dovedesc atâtea pilde triste.[2]) Atunci au plecat Românii din Bistriţa şi din satele districtului, cu

[1]) Josephus Benkö: Milkovia sive antiqui Episcopatus Milkoviensis Explanatio etc. Viennae, 1781, pag. 268: „...quod licet alias Villas Zent Mihaly (Cernatu), Nagyfalu (Satulung), Turkester (Turcheş) et Bachfalu, quidam Valachi Schismatici inhabitässent, tamen postea, pulsis eisdem Valachis, ipsae Villae ad manus Christianorum devenissent..."

[2]) Archiva Someşană No. 9, pag. 15.

sutele, în toate părţile, venind o parte din ei şi aici în Ţara Bârsei, aşezându-se la Râşnov. Minunatul port de pădureancă al Râşnovencelor de azi e de atunci, adus la Râşnov de Românii isgoniţi din regiunea Bistriţei.

In ţinutul Sibiului Românii au fost expuşi primejdiei de a fi alungaţi din satele săseşti pe la anul 1750. Isgonirea lor a început în scaunul Nocrichului, pentru a face loc unor Germani veniţi din Stiria şi Carintia. Se dărâmaseră căsuţele Românilor din Vurpăr, Slimnic şi Sura Mică, când Curtea împărătească, la cererea Românilor, a poruncit Saşilor să înceteze cu asemenea acte barbare. Magistratul Sibiului a declarat atunci, că o să sufere şi pe mai departe pe Români, «dar fac aceasta pe lângă rezerva dreptului de proprietate care se cuvine numai Saşilor».[1])

Organizarea armatei de grăniceri, în timpul Mariei Terezia, a produs, în unele părţi ale Ardealului, nemulţumiri adânci. Secuii s'au revoltat, plătind cu baia de sânge dela Madefalva; Românii ortodocşi se refugiau cu femei şi copii în păduri, când apăreau în satele lor oamenii împărăţiei. Nu ca să scape de obligaţiuni militare, nici pentrucă refuzau să slujească împărăţiei, ci pentru ca să-şi mântuie credinţa strămună, de care nu voiau să se lapede nici morţi.

Sosind la Braşov, la 6 Sept. 1765, generalul Siscovits, pentru a organiza şi aici o unitate de grăniceri, după ce a studiat situaţia, a ales unul dintre satele vechi româneşti, Tohanul Vechiu, ai cărui locuitori refuzând să se supuie ordinelor mai înalte de a-şi lăsa legea strămoşească, au fost provocaţi să-şi părăsească satul în decurs de o zi, fiind ocupat în seara aceleiaşi zile de soldaţii grăniceri aduşi din Ţara Făgăraşului, care aşteptau ordinul generalului în comuna vecină, Ţânţari.[2])

Şapte familii de Tohăneni au plecat la Râşnov, treisprezece la Bran, şaisprezece la Zârneşti şi una la Bod. Cei mai mulţi însă, (119 famili), formând o uriaşă caravană de care, încărcate cu femei şi copii, şi cu tot ce aveau, au pornit-o încet la drum, copleşiţi de durere, ca în minunatele legende ale popoarelor din vechime, cu deosebirea că drumul Tohănenilor a fost scurt. Ei s'au oprit în căderea nopţii pe loc, au improvizat repede un ţarc pentru vite, au aprins focuri de noapte, în jurul cărora mamele şi-au culcat copilaşii şi, apoi, sfătuindu-se, au hotărît să-şi facă aşezarea aici.

Vatra primului lor popas, a devenit vatra comunei Tohanul Nou de azi.

---

[1]) Dr. A. Bunea: Eps. P. P. Aron şi D. Novacovici, pag. 417—419.

[2]) E. Zaminer: Geschichte des Waldwesens der Stadt Kronstadt, Braşov 1891, pag. 25—26.

Saşii şi cetăţile din Ţara Bârsei

In anul 1911 Saşii din judeţul Braşov au serbat, cu mare solemnitate, împlinirea a şapte sute de ani dela venirea şi aşezarea lor pe plaiurile Ţării Bârsei. Imprejurările în care au fost aduşi şi colonizaţi, la începutul veacului al XIII-lea, sunt cunoscute. Ungurii ajunseseră în acest timp până la Bârsa, încheind cucerirea Ardealului cu ocuparea acestui ţinut românesc. Cum populaţia Ungariei era atât de rară încât ea însăşi avea nevoie de sporire şi de o întărire prin noui colonişti, pentru a nu o slăbi şi mai mult resfirând-o la hotare, regele Andrei al II-lea chemă în ţară ordinul cavalerilor teutoni — care tocmai atunci fusese izgonit din Palestina de Turci şi se găsea în căutarea unui alt loc unde să-şi dureze o aşezare — şi încredinţându-i paza hotarelor de răsărit îl făcu stăpân peste Ţara Bârsei.

Cavalerii teutoni nu erau nici atât de mulţi, nici atât de războinici cum ni-i prezintă legendele săseşti, ordinul lor fiind mai mult o organizaţie de samaritani decât de luptători, haina lor simbolică o manta albă cu cruce neagră. Dar istoria de până azi a Ţării Bârsei, scrisă în mare parte de intelectuali saşi, a creiat din ei eroi legendari şi mari arhitecţi şi constructori de cetăţi. Aceasta, firește, nu ne împiedică pe noi a vedea lucrurile şi altcum, aşa cum ni le prezintă documentele din timpul lor şi de mai târziu.

In tot ce a fost şi mai este azi zid de cetate în Ţara Bârsei, Saşii văd numai opera cavalerilor teutoni, deşi unele cetăţi au fost zidite înainte de venirea lor, altele după plecarea lor. O scrisoare a papei Grigore al IX-lea vorbeşte, la şase ani după expulzarea cavalerilor (1231), de cinci cetăţi, fără să amintească nici un nume de cetate sau de loc unde s'ar fi aflat vre-una din aceste cetăţi. Singura despre care ştim cu certitudine că s'a construit de ei, este cetatea «Crucburg» sau «Cruceburg» (Teliu). De fapt cetatea n'a fost construită, ci reconstruită

din şi pe ruinele unei cetăţi mai vechi («quod cruciferi de Borza de novo construxerunt«).[1]) De aici încolo totul e legendă şi incertitudine. Prima amintire despre cetatea Feldioarei se face la 15 ani după alungarea cavalerilor, despre cetatea Codlei la 1265, despre cetatea Hălhiului numai la 1335, despre a Branului la 1377, despre a Râşnovului mai târziu. Cu privire la cetatea Brassovia se face o regretabilă confuzie când se vorbeşte de cetatea de pe Tâmpa şi cea de pe dealul Sprenghiului ca şi când ar fi una şi aceeaşi cetate. Cetatea cea mare de pe Tâmpa n'au construit-o cavalerii teutoni, iar cea mică de pe dealul Sprenghiului probabil să fi fost reconstruită tot din ruine şi pe ruine romane, ca şi cea dela Teliu şi Hălhiu. Şi la Hălhiu s'au găsit urmele a două fortificaţii din diferite epoce, unele mai vechi, altele de mai târziu. Cetatea Feldioarei (castrum Sanctae Mariae) a fost la început numai un castru primitiv, închis de maluri de pământ, şi nu există nici o dovadă că cea de zid, ale cărei ruini se văd şi azi, ar fi fost zidită între anii 1211—1225, în timpul când cavalerii se aflau în Ţara Bârsei. Că ce minune de cetate a putut fi cea dela Teliu, ne putem face idee dacă ţinem seamă, că scrisoarea regelui Andrei al II-lea, prin care dăruieşte Ţara Bârsei ordinului teutonic, e datată la 7 Mai 1211, iar o altă scrisoare a aceluiaşi rege, prin care dăruieşte cavalerilor livezile din jurul cetăţii reconstruite dela Teliu, la 7 Mai 1212. Unei asemenea cetăţi, zidite sau rezidite din ruini, în timp de un an, cu mijloacele primitive de atunci, credem că mai târziu nu i s'ar fi dat numele de cetate. Cea dela Sprenghiu n'a fost nici ea, nici mai mare, nici mai întărită, cum n'a fost nici cea dela Hălhiu, nici cea dela Codlea, cetăţile întărite de mai târziu fiind construite numai pe la sfârşitul veacului al XIV-lea şi la începutul veacului al XV-lea. Cetatea de pe Tâmpa, din punct de vedere strategic a fost o primejdie pentru Braşov şi de aceea, în veacul al XV-lea, tocmai când se lucra cu mai mare zor la întărirea Braşovului cu ziduri şi bastioane, cetatea de pe Tâmpa a fost demolată. Ca motiv al demolării se invocă lipsa de material la zidurile ce se aflau în curs de construire. Argumentul este cât se poate de neserios, deoarece piatră se afla din abondenţă în imediata apropiere a zidurilor şi nu era necesar să se coboare cu grozave eforturi şi riscuri de pe vârful Tâmpei. Aşadar, opera de fortificare a Ţării Bârsei, de către cavalerii teutoni, nu este cea pe care le-o atribuie istoria săsească, ci una mult mai modestă şi de mai mică valoare strategică, cetăţile întărite fiind sau dinainte de venirea lor, sau de după plecarea lor.

[1]) I. Zimmermann u. C. Werner, op. cit. pag. 14.

Cetatea care ne interesează mai de-aproape pe noi, este cetatea Branului, zidită de Saşii braşoveni la 1377, nu dintr'un entuziasm patriotic, ci pentru a dobândi dela regele Ludovic, pe lângă privilegiile multe şi vechi altele noui şi, mai ales, pentru a scăpa Braşovul şi districtul săsesc de tutela comitelui Secuilor, sub a cărui jurisdicţiune stăteau, şi care era reprezentat prin un vice-comite, numit de el, cu reşedinţa la Braşov.

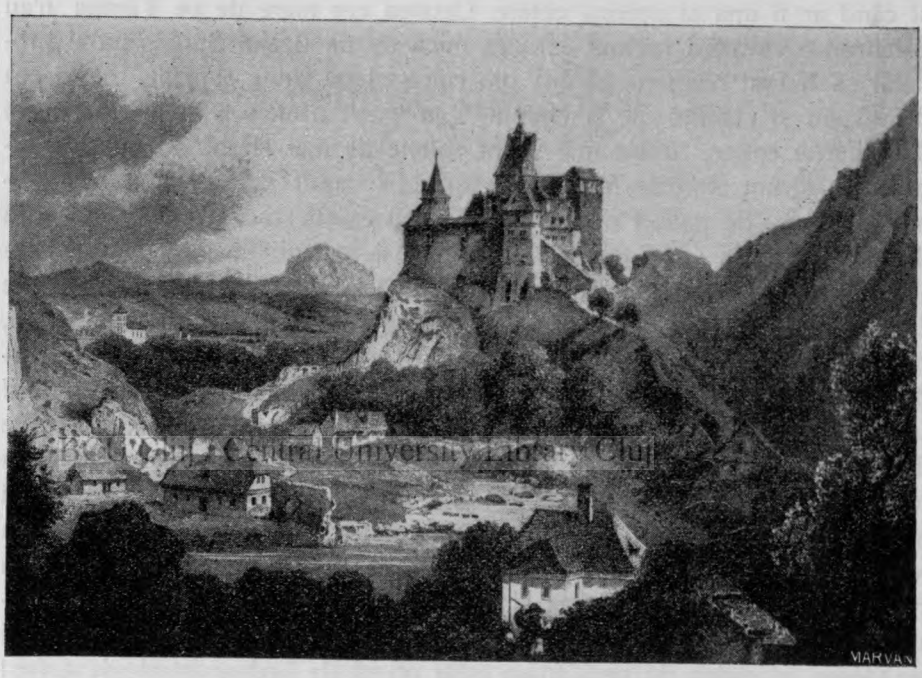

Castelul Branului
(stampă în Biblioteca Prefecturii Braşov)

La Bran n'a existat nici odată altă cetate înaintea celei de azi. Totuşi se depun atâtea străduinţe din partea Saşilor pentru a dovedi existenţa unei cetăţi imaginare, când ar putea face ceva mai bun, ceva mai folositor pentru istorie, arătând, de pildă, cum se prezenta ţinutul Branului în timpul zidirii cetăţii şi ce naţie de oameni locuiau în munţii şi în văile Branului. Trebuie să spunem, că nu e o bucurie pentru noi când vedem completa ignorare a tot ce reprezintă un interes, din punct de vedere românesc, în toate lucrările istorice şi monografice săseşti ale Ţării Bârsei.

F. Zimmermann şi C. Werner, de a căror colecţie de documente uzăm atât de des în lucrarea noastră, sunt doi intelectuali saşi. Dacă

istoricii saşi şi autorii monografiilor săseşti ale Ţării Bârsei ar fi consultat colecţia lor, ar fi aflat, că în 1367 magistratul Iacob, zis *de Braşov*, nobil de Drag, a fost întrodus, după obiceiul timpului, în dreptul de succesiune al mai multor posesiuni din Ţara Bârsei, între care era şi Branul, iar în 1373 o pătrime a Branului a fost dăruită de regele Ludovic, episcopului catolic Nicolaus de Cenad şi nepotului acestuia, Mathias. Ţinutul Branului şi iobagii români din munţii şi văile brănene stăteau, deci, sub domni feudali, din vremuri mai vechi, ceeace dovedeşte că nu exista nici o cetate la Bran, regii ne-având dreptul de a face danii din teritorii ce aparţineau cetăţilor.

Cavalerii teutoni n'au fost nici prea mari constructori de cetăţi şi nici prea mari eroi în lupte cu paloşul, dar nimeni nu le poate tăgădui meritele câştigate în lupta pentru apărarea şi întărirea catolicismului. Toate scrisorile papilor adresate regilor ungari şi ordinului cavalerilor din timpul când ei se găseau în Ţara Bârsei, sunt pline de elogii pentru munca de catolicizare ce o făceau aici, pentru luptele ce le duceau cu «păgânii» şi cu «schizmaticii», în scopul întăririi bisericii lui Hristos, care, după concepţia lor, era cea catolică. Românii schizmatici din Ţara Bârsei, desigur, nu vor fi dus zile bune în timpul cavalerilor şi vor fi avut mult de suferit şi pentru religie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ajunşi în Ţara Bârsei, cavalerii teutoni n'au găsit aici elementele cu care să-şi poată realiza un plan în spiritul ordinului lor şi al bisericii catolice, şi atunci au adus colonişti pe străbunii Saşilor de azi.

Saşii au venit în ţara Bârsei, cum veniseră pe vremuri Slavii în Ardeal, cu gând de pace şi de muncă. Nu s'au războit cu populaţia românească aşezată în sate resfirate, pe la poalele de dealuri şi de munţi, ci au ocupat şeşul, care până aici servea ca loc comun de pescuit, de vânat şi de păşunat satelor din jur. In unele locuri, ca la Râşnov, la Feldioara, la Hărman şi aiurea, Saşii s'au aşezat alături de mici cătune sau grupuri de colibe şi stâni de ciobani români. Dar după cum vom vedea mai târziu, blândeţea şi spiritul de pace al generaţiei de colonişti, în generaţiile următoare s'a transformat într'un spirit de egoism şi oprimare. De îndată ce au prins aici rădăcini şi şi-au asigurat stabilitate — şi după ce regele Andrei le-a acordat, prin excluderea altora, numai lor dreptul de proprietate pe teritoriul declarat «fondus regius» — au început a se socoti stăpâni ai ţinutului. Din acest moment începe tragedia populaţiei autohtone şi linia de ascensiune a Saşilor, ca mai târziu să găsim în Ţara Bârsei un popor săsesc liber, autonom şi bogat, iar pe Români înecaţi în sărăcie, căzuţi în iobăgie, sau trăind ca slugi şi coloni în satele săseşti.

Conducătorii Saşilor din Ţara Bârsei au urmărit, dela început, trei ţinte şi au luptat cu o uimitoare perseverenţă şi hotărîre până ce şi le-au ajuns. Ei au căutat mai întâi să-şi asigure o autonomie politică regională şi le-a reuşit. Ca un fel de recunoştinţă pentru construirea cetăţi Branului, regele Ludovic nu numai că le-a îngăduit, dar i-a indemnat să se reorganizeze pe alt plan, şi reducând puterea «honnilor» (juzilor) şi comiţilor saşi locali, a creiat legături mai strânse între satele săseşti şi Braşov, care de atunci devine centrul vieţii politice, economice şi sociale săseşti din Ţara Bârsei. Curând după aceea reşedinţa vicecomitetul secuiesc a fost mutată la Bran, jurisdicţia comitelui Secuilor rămânând numai de formă, administraţia Braşovului şi a districtului fiind pusă în mâinile juzilor braşoveni şi a magistratului săsesc.

Sas din Ţara Bârsei în veacul al XVIII-lea
(după o stampă din arhiva istorică a Braşovului)

B.C.U. Cluj / Central University Library Cluj

După ce şi-au asigurat autonomia regională, Saşii din Ţara Bârsei au început lupta de unire cu celelalte scaune şi districte săseşti ale Ardealului. Sub regele Mathia, la 1486, întreaga săsime ardeleană s'a organizat în aşa numita «Universitas Saxonum» (Universitatea săsească), reprezentanţii poporului săsesc întrunindu-se de atunci în cadrul acestei universităţi, ca într'un al doilea parlament al Ardealului. Universitatea săsească n'a fost o instituţie de educaţie şi cultură superioară, ci cel mai înalt for legislativ, judiciar şi administrativ al poporului săsesc, funcţionând până la 1876, când teritoriul locuit de Saşi a fost împărţit în judeţe şi universitatea dizolvată.

A doua ţintă urmărită de conducătorii Saşilor din Ţara Bârsei a fost autonomia bisericească. Ei şi-au ajuns-o şi pe aceasta în veacul al XVI-lea, îmbrăţişind reformaţiunea şi înfiinţându-şi un episcopat săsesc lutheran cu sediul la Sibiu. Dar şi până atunci Saşii s'au bucurat de un tratament excepţional şi în biserică, plătindu-şi dijma bisericească preoţilor lor, nu episcopiei şi episcopilor catolici ardeleni.

Săsoaică din Ţara Bârsei în veacul al XVIII-lea
(după o stampă din arhiva istorică a Braşovului)

A treia ţintă a fost independenţa economică şi îmbogăţirea pe toate căile. In această privinţă Saşii din Ţara Bârsei au obţinut dela regii Ungariei şi dela principii Ardealului toate privilegiile, toate favorurile, toate făgăduinţele. Incă la venirea lor li s'a asigurat dreptul la proprietate şi scutirea de orice dijme afară de cea bisericească. Dar ei nu s'au mulţumit să fie stăpâni numai pe pământul săsesc. Primii comes-i, primii domni feudali în Ţara Bârsei au fost tot Saşii: Fulkun stăpân peste Hăghig şi satele din jur, magistrul Iacob de Braşov, nobil de Drag, stăpân peste Budila, Zizin, Tărlungeni, Purcăreni, Bran, Tohan, Zârneşti şi cătunul Cristian; Teel stăpân peste Teliu, alţi comes-i saşi stăpâni peste alte sate sau părţi de sate. Aşa îi găsim pe Saşi în veacul al XIV-lea şi al XV-lea, stăpâni peste tot cuprinsul Ţări Bârsei şi dincolo de ea.

Nobilimea săsească, dela o vreme, a început să dispară, dar atunci şi-a luat rolul în serios Braşovul, satele româneşti sau cu populaţie română maghiară de pe teritoriul judeţean trecând rând pe rând din mâinile nobilimei săseşti, sub stăpânirea directă a Braşovului.

Regele Sigismund dăruieşte la 1395 satele Zârneşti şi Tohan plebanuluiThomas din Braşov, iar dela urmaşii acestuia trec în posesiunea Saşilor braşoveni. Satu-Nou ajunge proprietatea Braşovului prin un act de donaţie la 1462. In 1498 folosindu-se de încurcăturile băneşti în care se afla regele Vladislav, Saşii braşoveni îi oferă sprijinul lor, iar regele, drept garanţie, le dă zălog cetatea Branului. In anii 1499 şi 1500 regele Vladislav zălogeşte Braşovului, în schimbul unor noui împrumuturi, cele Şapte Sate săcelene împreună cu Apaţa şi Crizbavul, cedând Saşilor toate drepturile regale de a strânge birurile şi dijmele din satele zălogite.

In anul 1449 Saşii din Ţara Bârsei se fac stăpâni pe o parte din ţinutul Buzăului Ardelean; la 1519 principele Ioan Zapolya le dăruieşte pădurea Dobârlăului şi pădurea dela Teliu şi Budila. Incă pe vremea regelui Mathia s'a cedat Saşilor din Ţara Bârsei o parte din ţinutul Făgăraşului, cu comunele Părău, Grid, Perşani, Holbav şi Şercaia, stăpânindu-le până la 1650, când, la cererea principelui Ardealului Rakoczi George, le-au restituit cetăţii Făgăraşului. Dar tot atunci plătind lui G. Rakoczi încă o sumă de 15.000 florini, acesta le-a cedat în mod definitiv şi irevocabil, cu plin drept de proprietate, toate satele zălogite de regele Vladislav la anul 1500. De atunci, socotindu-se în pline drepturi de domn feudal, Braşovul n'a mai respectat nici puţinele drepturi şi libertăţi de care se bucuraseră aceste sate până aci, răpindu-le pe rând dreptul de morărit, de cârciumărit, de fiert rachiu, mai târziu restrângându-le şi dreptul de pădurit.

La 1594 Braşovul cumpără cu bani partea unuia dintre cei doi stăpâni ai comunelor Vlădeni şi Ţânţari, iar la 1618 ajung, prin cumpărare, ambele comune sub stăpânirea Braşovului.

Ţara Bârsei a văzut şi cete de năvălitori, atât înainte cât şi după aşezarea Saşilor şi, în epoca de expansiune a imperiului turcesc, a fost martora multor lupte sângeroase. Au trecut pe aici deseori şi voevozii principatelor române în fruntea oştirilor, oprindu-se la porţile cetăţilor când erau primiţi cu pace, sau împresurându-le când stăpânii lor voiau război. Principii Ardealului au rezolvat în mai multe rânduri neînţelegerile şi conflictele ce le aveau cu Saşii, prin sabie, tăbărând cu armele lor în şesul Bârsei. Toate luptele şi bătăliile care s'au dat sub ziduri de cetăţi sau în câmp deschis, sunt descrise dramatic şi cu potop de amănunte în cronicile şi monografiile săseşti ale Burzenlandului. Desigur, că pe urma fiecărei năvăliri şi pe urma fiecărui războiu, populaţia regiunei a avut de suferit, suferinţele aparţinând războiului întocmai cum aparţine

B.C.U. Cluj / Central University Library Cluj

frunza copacului. Şi, nu ne îndoim, că poporul săsesc care avea ceva de apărat aici, va fi dat dovezi şi de fapte vitejeşti. Dar, mai presus de toate războaiele purtate de Saşi, cu duşmani dinăuntru şi cu duşmani dinafară, stă lupta lor continuă şi hotărîtă de a stăpâni în orice împrejurări acest colţ de ţară, nu prin forţă numerică sau forţă armată, ci prin forţa economică, prin puterea neînvinsă a bogăţiilor acumulate din sudoarea tuturor celor ce au respirat aierul munţilor pe lângă turme, ori au tras o brazdă în pământul de deal sau de şes al Ţării Bârsei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Populaţia judeţului

Paralel şi proporţional cu modificările de teritoriu ale judeţului s'a modificat mereu şi proporţia dintre locuitorii de diferite origini etnice şi confesiuni, ca şi însuşi numărul locuitorilor.

Ceeace trebuie să subliniem, când vorbim de populaţia Ţării Bârsei este faptul, că nu există regiune, district sau judeţ în Ardeal unde să se fi efectuat atâtea recensăminte, ca aici. Dar mai subliniem şi faptul nespus de dureros, că în nici o parte a Ardealului elementul românesc n'a fost atât de ignorat cu ocazia recensămintelor efectuate de administraţia săsească, ca în Ţara Bârsei. Registrele de dijme şi de dări servesc deasemenea de izvoare informative asupra mişcării populaţiei când alte izvoare mai bune, lipsesc. In registrele Braşovului şi ale cetăţii Branului găsim, de pildă, date precise asupra numărului familiilor maghiare, la diferite epoci, dar despre familiile române nu s'a ţinut o evidenţă nici măcar în aceste registre, sumele vărsate de locuitorii români fiind înregistrate global. Ceeace ne doare, pe noi Românii, nu este însă indiferenţa şi dispreţul cu care am fost trataţi, ci concluzia tendenţioasă a unora dintre istoricii şi cronicarii saşi şi maghiari, că în timpul când s'au efectuat aceste recensăminte şi când Ungurii au fost introduşi în registrele de dări şi de dijme pe capi de familie, în satele cu populaţie săsească şi maghiară nu existau Români. Spre a evidenţia nedreptatea ce ni s'a făcut cu ocazia plătirei dărilor şi dijmelor, nu deschidem polemici cu nimeni, dar citäm cazul comunelor Tohan şi Zârneşti cari, în fiecare an, plăteau dijme, impozite şi arenzi deodată cu Ungurii, totuşi nu s'a înregistrat nici un nume românesc din comunele amintite, iar numele familiilor maghiare din Ţara Bârsei le găsim înregistrate regulat de două ori pe an.

Un recensământ efectuat de Saşi în 1510 ne dă, în treisprezece sate şăseşti din Ţara Bârsei şi în cetatea Braşovului cu suburbiile ei, 26 de

BCU Cluj / Central University Library Cluj

capi de familii române („walachi XXVI")[1]). Dacă luăm însă pe rând satele în care s'a efectuat recensământul, nu aflăm decât un singur Român, la Vulcan („valachum 1"). De unde ies 26 în rezumatul recensământului, nu ştim. In comuna Râşnov găsim însemnat „un popă valah" cu un nobil numit „cneaz" („sacerdotem valchum cum uno nobile p. kennes")[2]). Recensământul acesta a fost general pe întreg ţinutul locuit de Saşi. Şi e curios că, pe când în celelalte districte şi scaune săseşti s'a înregistrat un număr de locuitori sub titlul de „inquilini", în rezultatele recensământului districtului Ţării Bârsei lipseşte şi acest soiu de locuitori. Găsim însă amintiţi într'o mulţime de documente săseşti din Ţara Bârsei din acelaşi timp, nişte locuitori numiţi „coloni", pentru care oficialitatea nu avea decât un profund dispreţ. Aceşti „coloni" ai Ţării Bârsei sunt identici cu „inquilini" din celelalte ţinuturi săseşti sub care se înţeleg locuitorii români ai satelor cu populaţie săsească şi maghiară. Cu ocazia recensământului „colonii" au fost pur şi simplu trecuţi cu vederea ca şi când n'ar fi existat. Despre ei se face amintire prin documente numai când vre-unul e condamnat la moarte, când au procese, când sunt duşi la muncă de robot sau scoşi la vânătoare, ori când îşi mână vitele şi oile la păşune în altă parte, ne-având loc în hotarul comunei lor[3]).

Recensământul din 1510 ne dă aşadar, 26 de Români în cele treisprezece sate săseşti, fără a ne arăta în ce comune trăiau ei. Alte informaţiuni referitoare la numărul Românilor mai găsim într'un registru de dare din 1536 care ne dă 33 de gospodari români în toate comunele săseşti din Ţara Bârsei, toţi 33 locuind în Râşnov. Un alt registru de dare din 1541 ne dă, în cele treisprezece comune săseşti, 30 de gospodari români şi, în fine, un al treilea registru de dare, din 1550, ne dă, pentru toate satele săseşti din Ţara Bârsei, 85 de gospodari români, toţi locuitori ai Râşnovului. Asupra comunelor cu populaţie mixtă română-maghiară nu s'a extins recensământul. Dintre comunele curat româneşti, comuna Zârneşti e înregistrată cu 56 capi de familii, Tohanul cu 43, Ţânţarii cu 30, comunele Branului care aparţineau cetăţii fiind trecute cu vederea.

Cu titlu de curiozitate mai amintim, că Braşovul e înregistrat cu 650 capi de familii, iar cele trei suburbii ale lui, cu 890 capi de familii[4]).

---

[1]) Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde No. 5, 1894, pag. 75.

[2]) Korrespondenzblatt ... No. 5, 1894 pag. 71.

[3]) Quellen ... vol. II. pag. 564, 629, 695, vol. III. pag. 164, 256, 345, 351, 344 360, 445, 447, 480, 486, 500.

[4]) Korrespondenzblatt ... No. 5, 1894 pag. 73.

După recensămintele săseşti şi registrele de dări şi de dijme Românii sunt aproape inexistenţi în Ţara Bârsei până prin secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea. Atunci ei apar deodată în număr considerabil, pentru ca istoricul maghiar Orban şi alţii, invocând tăcerea de secole a oficialităţii săseşti, să spuie că Românii au venit în Ţara Bârsei numai în veacurile XVII şi XVIII. La 1762 când s'a întocmit, la ordinul generalului Bukow, o statistică a Românilor pentru a se cunoaşte numărul celor trecuţi la „unirea cu Roma" şi a celor rămaşi în legea ortodoxă, se aflau în districtul Braşovului: o singură familie română greco-catolica (unită), 72 de familii preoţeşti ortodoxe cu 4862 de familii de mireni şi cu 25 de biserici. Multiplicând numărul familiilor, în mod obicinuit, cu cifra 5, ne dau un număr de 25.675 de suflete româneşti[1]).

Român din Scheiul Braşovului în v. al XVIII-lea
(După o stampă din arhiva istorică a Braşovului)

Felul cum au fost ignoraţi Românii din Ţara Bârsei, în toate împrejurările şi la toate ocaziile, când s'ar fi putut stabili cu uşurinţă numărul lor, este cu adevărat revoltător. Ceeace mai putem face este doar atât: să punem câteva întrebări oneste. Dacă se aflau în satele săseşti ale Ţării Bârsei, la anul 1510, numai 26 de capi de familii române, unde trăiau aceşti Români, deoarece în tablourile comunelor nu este arătat decât un singur Român, la Vulcan? Ce caută un popă român şi un cneaz român în Râşnov, unde unde nu e amintit nici un singur Român? Dacă în celelalte districte şi scaune săseşti au putut fi înscrişi şi locuitorii numiţi „inquilini», dece au fost cu totul ignoraţi «colonii» din districtul Braşovului? Dacă

[1]) Dr. I. Puşcariu: documente pentru limbă şi lit. rom. vol. I. pag. 244—245.

în suburbiile Braşovului locuiau 890 de capi de familii, ce fel de naţie trăia în suburbiul numit până azi Scheiu? Nu se găsea aici nici un suflet de Român? Noi ştim că exista în Scheiu biserica românească. Oare de cine şi pe seama cui se va fi zidit această biserică?

* * *

Ca să dăm şi o cifră privitoare la populaţia săsească din timpuri mai vechi, vom aminti, că în conformitate cu registrul de dări din 1541, cele treisprezece sate săseşti numărau în total 1388 de familii care, înmulţite în mod obicinuit cu cifra 5, ne dau 6940 suflete. Despre Unguri, ne spun documentele săseşti, că la anul 1500 numărau 150 familii, ca apoi în 1514 să salte de-odată la 249 familii, adică la aproximativ 1245 suflete[1]). Pe la mijlocul veacului al XIV-lea când au venit Ungurii în Ţara Bârsei, ei nu puteau fi mai mulţi de 60—70 familii, revenind 6—7 familii de fiecare dintre cele 10 sate unde au fost colonizaţi. Bulgarii aduşi aici cu cel puţin o jumătatede veac înainte de venirea Ungurilor, n'au putut fi mai mulţi de 20—25 familii, împărţiţi la Braşov, Râşnov şi Săcele, câte 7—8 familii de comună.

Romăncă din Scheiul Braşovului în v. al XVIII-lea
(După o stampă din arhiva istorică a Braşovului)

Făcând o socoteală a cifrelor vedem, că atunci când Ungurii numărau 249 familii, noi aveam 214 familii numai în patru sate, în Râşnov, Zârneşti, Tohan şi Ţânţari. Câţi Români trăiau în poienile, în văile şi în munţii Branului, în Scheiul Braşovului, în cele zece sate, cu mici grupuleţe de colonişti unguri şi în cele douăsprezece sate săseşti, nu mai putem stabili azi, dar ştim că trăiau Români pretutindeni, în unele sate în număr destul de mare. După noi, cel mai modest calcul ce-l facem este, că în prima

[1]) Quellen ... vol. II. pag. 9.

Român din Şerpeni (Holbav) în v. al XVIII-lea
(după o stampă din arhiva istorică a Braşovului)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

jumătate a veacului al XVI-lea numărul Românilor din Ţara Bârsei era cel puţin egal cu acel al Saşilor.

* * *

Prima conscripţie oficială de stat e cea de sub împăratul Iosif al II-lea, la 1787, când districtul Braşov număra 62,934 locuitori. La acest an districtul se afla, însă, alipit la judeţul Treiscaune (dela 1784).

La 1854, când districtul Braşov a fost transformat într'o Prefectură (Kreis), cu 10 preturi (Bezirk), cuprindea 216 sate, cu 276.934 locuitori, între care 117.112 Români, 103.962 Unguri şi Secui, 37.729 Saşi şi 18.131 alte neamuri[1]).

Recensământul pe ţară din 1869 s'a făcut numai pe confesiuni. Abia în anul 1880 avem un recensământ mai complet, pe confesiuni şi pe naţionalităţi. Impărţirea administrativă din 1925 a modificat din nou întinderea teritorială a judeţului, prin alipirea preturei Bran şi a comunelor Vlădeni şi Ţânţari dela judeţul Făgăraş şi a altor opt comune alipite dela judeţul Treiscaune, modificându-se prin aceasta şi numărul locuitorilor din judeţ. Tablourile ce urmează ne dau populaţia judeţului Braşov începând cu recensământul din 1869 până la 1930. Pentru a face posibilă o comparaţie a situaţiei de după 1925, când s'a modificat teritoriul judeţului, cu situaţia de sub regimul maghiar, tablourile recensămintelor maghiare apar completate cu comunele alipite la judeţul Braşov în 1925.

[1]) E. A. Bielz: Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens, Sibiu 1857, pag. 44.

Populaţia jud. Braşov după recensămintele din anii:

No. crt.	NUMELE COMUNELOR	1869	1880	1890	1900	1910	1930
1	Apaţa	1663	1554	1769	1812	1930	2066
2	Baciu	2064	1941	1862	1973	2016	2161
3	Barcani	în toate statisticele maghiare cătun al comunei Zagon					2380
4	Bod	1837	1913	2232	2369	2394	2535
5	Branul de jos	876	906	858	941	1123	1504
6	Budila	1633	1730	1725	1813	1908	2071
7	Cernatu	3040	2846	2628	2566	2558	2527
8	Codlea	3783	3934	4035	4305	4432	5374
9	Cristian	2200	2317	2604	2666	2862	2874
10	Crizbav	1713	1642	1691	1780	1895	1748
11	Dobârlău	1097	1113	1259	1353	1582	1193
12	Feldioara	1898	2021	2212	2479	2486	2505
13	Fundata	643	702	680	724	772	763
14	Ghimbav	1295	1412	1448	1542	1506	1722
15	Hălchiu	2147	2149	2449	2764	2691	2902
16	Hărman	1987	2039	2147	2189	2334	2974
17	Holbav	863	1037	1056	1169	1299	1433
18	Buzăul Ardelean	3843	4157	4742	5440	5356	3360
19	Măeruş	1473	1351	1392	1483	1614	1626
20	Măgura	462	491	485	543	594	627
21	Mărcuş	693	591	633	647	703	842
22	Moeciul de jos	1525	1414	1495	1590	1844	2299
23	Moeciul de sus	535	490	531	577	667	523
24	Peştera	538	600	641	715	879	902
	Transport .	37808	38350	40547	43434	45435	48911

BCU Cluj / Central University Library Cluj

No. crt.	NUMELE COMUNELOR	1869	1880	1890	1900	1910	1930
	Report. . .	37808	38350	40547	43434	45435	48911
25	Poiana Mărului	1739	1983	2128	2335	2369	2508
26	Prejmer	3237	3233	3531	3573	3816	5091
27	Purcăreni	2043	2038	2036	2069	2095	1846
28	Râşnov	4023	4099	4409	4643	4757	5381
29	Rotbav	853	756	866	966	992	969
30	Satulung	7664	6956	6420	6233	6006	5876
31	Satunon	1116	979	1012	1035	1063	1095
32	Sânpetru	1675	1688	1871	2135	2227	2615
33	Sita Buzăului[1])						3068
34	Sohodol	1110	1163	1161	1235	1365	1536
35	Simon	1249	1120	1082	1122	1138	1317
36	Sirnea	602	700	727	788	948	1028
37	Târlungenni	3034	3151	3251	3384	3556	3032
38	Teliu	2046	2139	2355	2464	2906	3749
39	Tohanul nou	842	829	893	879	950	1066
40	Tohanul vechiu	2081	2205	1918	1632	1656	1557
41	Turcheş	3875	3515	3277	3204	3230	3020
42	Ţânţari	2043	1893	2115	2059	2310	2399
43	Vama Buzăului[2])						1960
44	Vlădeni	1449	1320	1461	1385	1268	1080
45	Vulcan	1346	1475	1567	1613	1779	2586
46	Zârneşti	2762	2778	3435	3895	4247	5167
47	Zizin	1358	1336	1329	1295	1219	1257
48	Predeal	433	375	384	444	492	598
49	Braşov	27766	29584	30739	34511	38999	59234
	Total . .	112154	113665	118514	126333	134823	167946

[1-2]) Cuprinse în comuna Buzăul Ardelean (No. 18).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Populaţia jud. Braşov pe naţionalitate (recensământul din 1880)

Numele comunei	Populaţia prezentă	Maghiari	Germani	Slovaci	Români	Ruteni	Sârbi	Alte limbi din patrie	Limbi streine	Nevorb.[1]
a) Plasa Bârsa de jos.										
Apaţa	1554	1205	18	—	168	—	1	82	9	71
Bod	1913	16	1155	—	646	—	1	16	7	72
Feldioara	2021	97	933	2	900	—	—	4	8	77
Crizbav	1642	1094	19	—	439	—	—	7	—	83
Măieruş	1351	34	808	—	457	—	—	—	6	46
Prejmer	3233	85	1990	—	1002	—	—	39	—	117
Hărman	2039	23	1155	1	801	—	1	—	—	58
Sf. Petru	1688	3	1080	—	543	—	—	7	1	54
Rotbav	756	7	340	—	372	1	—	—	1	35
Total:	16197	2564	7498	3	5328	1	3	155	32	613
b) Plasa Bârsa de sus.										
Codlea	3934	32	2655	—	1031	—	2	83	4	127
Hălchiu	2149	51	1554	—	441	—	2	12	4	85
Cristian	2317	69	1447	2	722	—	—	—	7	70
Râşnov	4099	59	1780	1	2002	—	5	99	3	150
Satu Nou	979	760	8	—	167	—	—	1	—	43
Ghimbav	1412	8	905	4	415	—	—	44	1	35
Vulcan	1475	25	897	—	491	—	—	—	6	56
Total:	16365	1004	9246	7	5269	—	9	239	25	566
c) Plasa Săcele.										
Baciu	1941	974	19	—	858	1	—	—	2	87
Cernatu	2846	1630	42	12	1040	—	—	—	6	116
Satulung	6956	2500	95	—	4067	1	1	2	4	286
Purcăreni	2038	1114	—	—	843	—	—	—	—	81
Tărlungeni	3151	1980	16	—	918	—	—	60	1	176
Turcheş	3515	1678	58	—	1583	—	—	53	3	140
Zizin	1336	996	6	—	265	—	—	11	—	58
Total:	21783	10872	236	12	9574	2	1	126	16	944
Rezumat.										
Plasa B. de J.	16197	2564	7498	3	5328	1	3	155	32	613
Plasa B. de S.	16365	1004	9246	7	5269	—	9	239	25	566
Plasa Săcele	21783	10872	236	12	9574	2	1	126	16	944
Oraşul Braşov	29584	9508	9599	42	9079	1	15	35	350	955
Total:	83929	23948	26579	64	29250	4	28	555	423	3078

[1]) Sub nevorbitori sunt a se înţelege copii de leagăn.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Numele comunei	Populaţia prezentă	Maghiari	Germani	Slovaci	Români	Ruteni	Sârbi	Alte limbi din patrie	Limbi streine	Nevorb.
d) Plasa Bran (jud. Făgăraş).										
Poiana Mărului	1983	8	7	—	1963	—	—	—	—	5
Fundata	702	17	4	—	681	—	—	—	—	—
Holbav	1037	7	—	—	1027	—	—	—	—	3
Măgura	491	—	—	—	491	—	—	—	—	—
Moeciul de Jos	1414	6	—	—	1407	—	—	—	—	1
Moeciul de Sus	490	—	—	—	449	—	—	—	—	41
Peştera	600	—	—	—	598	—	—	—	—	2
Bran Poarta	822	28	13	—	773	1	—	1	2	4
Predeal	375	2	1	—	372	—	—	—	—	—
Simon	1120	7	19	—	1080	—	—	8	1	5
Şirnea	700	3	1	—	655	—	—	—	—	41
Sohodol	1163	2	—	—	1161	—	—	—	—	—
Ţânţari	1893	7	—	—	1880	—	—	—	—	6
Tohanul-Vechi	2205	27	—	—	2081	—	—	7	—	90
Tohanul-Nou	829	3	1	—	825	—	—	—	—	—
Bran	184	29	36	—	13	—	—	—	6	—
Vlădeni	1320	4	12	—	1303	—	—	—	—	1
Zârneşt	2778	36	62	2	2650	—	—	20	8	—
Total:	20006	186	156	2	19409	1	—	36	17	199
e) Comune aparţinătoare jud. Treiscaune.										
Budila	1730	913	22	3	711	—	—	3	—	78
Intors. Buzăului	1824	69	1	—	1656	—	—	—	—	98
Vama Buzăului	1121	81	11	—	987	—	—	—	1	41
Dobârlău	1113	69	—	—	992	—	—	—	—	52
Mărcuş	591	8	—	—	558	—	—	—	—	25
Teliu	2139	1186	2	—	861	1	—	2	1	86
Sita Buzăului	1212	70	7	—	1077	—	—	—	—	58
Total:	9730	2396	43	3	6842	1	—	5	2	438
Total pe judeţ:	113665	26530	26778	69	55501	6	—	596	442	3715

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Populaţia jud. Braşov pe confesiuni (recensământul din 1880)

Numele comunei	Rom.-cat.	Greco-cat.	Ortodocşi	Lutherani	Reformaţi	Unitarieni	Izraeliţi	Alte conf.	Scriu, citesc
a) Plasa Bârsa de jos.									
Apaţa	43	—	281	1179	35	16	—	—	525
Bod	32	—	689	1185	7	—	—	—	1228
Feldioara	81	—	939	961	29	6	3	2	952
Crizbav	21	17	464	1122	16	2	—	—	670
Măieruş	15	1	497	827	4	6	—	1	521
Prejmer	32	—	1080	2067	45	—	1	8	1758
Hărman	11	—	829	1198	—	1	—	—	1178
Sf. Petru	4	—	573	1111	—	—	—	—	980
Rotbav	4	1	387	364	—	—	—	—	297
Total:	243	19	5739	10014	136	31	4	11	8109
b) Plasa Bârsa de sus.									
Codlea	34	1	1164	2734	1	—	—	—	2503
Hălchiu	25	—	472	1637	14	1	—	—	1472
Cristian	36	2	759	1480	34	1	5	—	1265
Râşnov	67	2	2197	1820	11	2	—	—	1898
Satu Nou	2	—	178	788	11	—	—	—	412
Ghimbav	6	—	474	930	2	—	—	—	894
Vulcan	48	21	497	905	2	2	—	—	897
Total:	218	26	5741	10294	75	6	5	—	9341
c) Plasa Săcele.									
Baciu	81	—	906	912	30	4	7	1	635
Cernatu	112	8	1095	1513	86	5	27	1	1016
Satulung	190	8	4245	2388	114	2	9	—	2623
Purcăreni	9	—	885	1128	15	1	—	—	928
Tărlungeni	24	3	1056	2029	33	—	6	—	1154
Turcheş	190	12	1719	1509	62	12	11	—	1240
Zizin	36	—	297	983	20	—	—	—	717
Total:	642	31	10203	10462	350	24	60	2	8313
Rezumat.									
Plasa B. de J.	243	19	5739	10014	136	31	4	11	8109
Plasa B. de S.	218	26	5741	10294	75	6	5	—	9341
Plasa Săcele	642	31	10203	10462	359	24	60	2	8313
Oraşul Braşov	7438	280	9523	8637	2658	405	610	33	14094
Total:	8541	356	31206	39407	3228	466	679	46	39857

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Numele comunei	Rom.-cat.	Greco-cat.	Ortodocşi	Lutherani	Reformaţi	Unitarieni	Izraeliţi	Alte conf.	Scriu, citesc
d) Plasa Bran (jud. Făgăraş).									
Poiana Mărului	9	10	1959	3	1	—	—	1	212
Fundata	19	—	676	1	5	—	—	1	53
Holbav	5	1	1030	1	—	—	—	—	69
Măgura	—	—	491	—	—	—	—	—	98
Moeciul de jos	6	7	1401	—	—	—	—	—	259
Moeciul de sus	—	—	490	—	—	—	—	—	61
Peştera	—	3	597	—	—	—	—	—	113
Bran Poarta	30	2	778	11	—	1	—	—	156
Predeal	2	—	372	—	1	—	—	—	89
Simon	22	—	1093	2	3	—	—	—	389
Şirnea	—	3	695	1	—	—	—	1	106
Sohodol	2	—	1161	—	—	—	—	—	258
Ţânţari	—	—	1886	7	—	—	—	—	358
Tohanul-Vechi	—	2115	73	3	3	—	—	11	334
Tohanul-Nou	1	—	825	1	2	—	—	—	209
Bran	48	7	7	21	1	—	—	—	49
Vlădeni	4	—	1035	11	—	—	—	—	191
Zârneşti	36	—	2672	24	44	2	—	—	724
Total:	184	2148	17241	86	60	3	—	14	3728
e) Comune aparţinătoare jud. Treiscaune.									
Budila	291	—	789	50	587	—	7	6	486
Intors. Buzăul.	25	—	1721	—	75	—	3	—	55
Vama Buzăului	46	—	1028	43	—	—	4	—	203
Dobârlău	1	2	1049	—	61	—	—	—	98
Mărcuş	2	—	584	3	—	1	—	—	98
Teliu	18	—	895	8	1191	19	6	2	331
Sita Buzăului	—	—	1135	7	70	—	—	—	53
Total:	383	2	7201	111	1984	20	20	8	1324
Total pe judeţ:	9108	2506	55648	39604	5272	489	699	68	44909

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Populaţia judeţului Braşov, recensământul din 1910.

Nr. crt.	Numele comunelor	După limba maternă							
		Maghiară	Germană	Slovacă	Română	Ruteană	Croată	Sârbească	Alte limbi
1	Apaţa	1561	11	—	354	—	—	—	4
2	Baciu	1223	20	—	684	—	—	—	90
3	Barcani[1])								
4	Bod	85	1416	4	878	—	1	1	14
5	Branul de jos	75	48	—	1012	—	—	—	1
6	Budila	1065	4	—	838	—	—	—	2
7	Cernatu	1981	28	6	545	—	1	—	—
8	Codlea	217	2742	—	1570	—	1	—	12
9	Cristian	228	1627	1	1125	—	—	1	12
10	Crizbav	1211	6	—	680	—	—	—	—
11	Dobârlău	58	—	—	1524	—	—	—	—
12	Feldioara	247	997	6	1182	—	—	—	59
13	Fundata	14	—	—	758	—	—	—	—
14	Ghimbav	142	944	1	542	—	—	—	—
15	Hălchiu	220	2068	4	518	—	—	—	7
16	Hărman	54	1225	—	1058	—	—	—	2
17	Holbav	7	15	—	1277	—	—	—	—
18	Buzăul Ard.	350	34	1	4944	—	—	—	37
19	Măeruş	59	955	—	548	—	5	—	52
20	Măgura	—	—	—	594	—	—	—	—
21	Mărcuş	4	—	—	699	—	—	—	—
22	Moeciul de jos	14	4	—	1819	—	—	—	7
23	Moeciul de sus	—	—	—	667	—	—	—	—
24	Peştera	—	—	—	880	—	—	—	—
	Transport .	8815	12144	23	24696	—	8	2	299

[1]) Cătun al comunei Zagon, Treiscaune.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nr. crt.	Numele comunelor	După limba maternă							
		Maghiară	Germană	Slovacă	Română	Ruteană	Croată	Sârbească	Alte limbi
	Report .	8815	12144	23	24696	—	8	2	299
25	Poiana Mărului	22	6	—	2300	—	—	—	45
26	Prejmer	203	2032	—	1528	—	—	—	60
27	Purcăreni	1072	9	—	1016	—	—	—	—
28	Râşnov	246	1807	—	2757	1	—	—	77
29	Rotbav	21	428	—	543	—	—	—	—
30	Satulung	2854	58	8	3080	9	—	6	6
31	Satunou	831	13	—	220	—	—	—	—
32	Sânpetru	40	1241	—	947	—	—	—	—
33	Sita Buzăului[1])								
34	Sohodol	—	—	—	1364	—	—	—	1
35	Simon	23	10	—	1106	—	—	—	—
36	Sirnea	—	—	—	948	—	—	—	—
37	Târlungeni	2157	16	—	1243	—	—	—	140
38	Teliu	1494	1	—	1415	—	—	—	1
39	Tohanul nou	—	5	—	943	—	—	—	2
40	Tohanul vechiu	31	19	—	1607	—	—	—	—
41	Turcheş	1880	21	—	1333	—	—	—	1
42	Ţânţari	6	20	—	2245	—	—	—	39
43	Vama Buzăului[2])								
44	Vlădeni	54	21	—	1196	—	—	—	1
45	Vulcan	21	1034	—	723	—	—	—	1
46	Zârnesti	634	289	1	3327	—	—	1	1
47	Zizin	988	4	—	231	—	1	—	2
48	Predeal	—	6	—	486	—	—	—	—
49	Braşov	17831	10841	154	11786	8	10	14	412
	Total .	39223	30025	186	67040	18	19	23	1088

[1-2]) Cuprinse în comuna Buzăul Ardelean (No. 18).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Populaţia judeţului Braşov, recensământul din 1910.

Nr. crt.	Numele comunelor	După religie								
		Romano-cat.	Greco-cat.	Reformată	Lutherană	Ortodoxă	Unitariană	Izraelită	Alte conf.	Citesc şi scriu
1	Apaţa	73	—	71	1324	394	68	—	—	1108
2	Baciu	126	9	54	1040	779	9	—	—	1234
3	Barcani[1])									
4	Bod	28	2	61	1423	881	4	—	—	1842
5	Branul de jos	74	7	11	38	1006	—	—	—	670
6	Budila	252	2	754	32	857	2	10	—	984
7	Cernatu	164	5	104	1719	550	3	16	—	1812
8	Codlea	96	24	99	2752	1552	18	1	—	3246
9	Cristian	111	17	93	1638	1120	10	2	3	2197
10	Crizbav	23	—	30	1148	690	1	5	—	1084
11	Dobârlău	1	4	38	—	1539	—	—	—	587
12	Feldioara	67	4	100	1019	1244	52	5	—	1732
13	Fundata	4	—	7	—	759	1	1	—	347
14	Ghimbav	60	9	68	942	537	11	2	—	1162
15	Hălchiu	74	9	88	2085	529	32	—	—	2175
16	Hărman	22	1	16	1236	1064	—	—	—	1587
17	Holbav	2	1	1	18	1276	1	—	—	459
18	Buzăul Ard.	137	3	196	41	4962	3	24	—	1499
19	Măeruş	16	13	9	963	592	26	—	—	1144
20	Măgura	—	—	—	—	594	—	—	—	187
21	Mărcuş	1	1	1	2	698	—	—	—	334
22	Moeciul de jos	17	1	5	1	1818	1	1	—	828
23	Moeciul de sus	—	—	—	—	667	—	—	—	375
24	Peştera	—	—	—	—	880	—	—	—	312
	Transport .	1348	112	1806	17421	24988	242	67	3	26905

[1]) Cătun al comunei Zagon, jud. Treiscaune.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nr. crt.	Numele comunelor	După religie								
		Romano-cat.	Greco-cat.	Reformată	Lutherană	Ortodoxă	Unitariană	Izraelită	Alte conf.	Citesc şi scriu
	Report .	1348	112	1806	17421	24988	242	67	3	26905
25	Poiana Mărului	6	3	9	7	2343	4	1	—	950
26	Prejmer	46	13	132	2029	1588	8	5	2	2756
27	Purcăreni	17	2	19	1042	1016	1	—	—	1302
28	Râşnov	176	25	105	1748	2817	7	9	—	3208
29	Rotbav	2	1	5	430	551	3	—	—	660
30	Satulung	288	19	277	2278	3090	36	33	—	3619
31	Satunou	6	14	32	801	210	1	—	—	696
32	Sânpetru	14	—	25	1239	949	1	—	—	1569
33	Sita Buzăului[1])									
34	Sohodol	1	1	—	—	1363	—	—	—	700
35	Şimon	23	1	2	9	1104	—	—	—	661
36	Şirnea	2	—	—	—	946	—	—	—	475
37	Tărlungeni	52	1	43	2064	1390	4	2	—	2241
38	Teliu	46	—	1410	9	1436	3	7	—	1208
39	Tohanul nou	1	—	—	5	944	—	—	—	474
40	Tohanul vechiu	17	1533	9	19	75	—	4	—	689
41	Turcheş	225	1	98	1553	1336	16	6	—	1013
42	Ţânţari	1	4	6	15	2281	3	—	—	1166
43	Vama Buzăului[2])									
44	Vlădeni	13	4	15	32	1200	8	—	—	704
45	Vulcan	27	9	4	1027	712	—	—	—	1209
46	Zârneşti	373	33	135	314	3302	87	9	—	2461
47	Zizin	31	1	29	924	239	2	—	—	753
48	Predeal	—	—	—	6	486	—	—	—	266
49	Braşov	10142	800	5292	10477	11755	1128	1417	45	31077
	Total .	12857	2577	9453	43449	66121	1554	1560	50	86762

[1-2]) Cuprinse în comuna Buzăul Ardelean (Nr. 18).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Populaţia judeţului Braşov, recensământul din 1910.
(Starea civilă)

No. crt.	NUMELE COMUNELOR	Jugăre cadastrale	Populaţia prezentă în 1910			Cetăţenini străini	Plecaţi în străinătate	Gen		Starea civilă			
			civilă	militară	Total			bărbaţi	femei	necăsătoriţi	căsătoriţi	văduvi	divorţaţi
1	Apaţa	8565	1930	—	1930	23	11	968	962	1043	773	114	—
2	Baciu	6234	2016	1	2017	14	364	971	1346	1057	792	163	5
3	Barcani	Cătun la comuna Zagon											
4	Bod	4961	2394	5	2399	3	76	1219	1180	1283	865	215	36
5	Branul de jos	3956	1123	13	1136	1	41	550	586	598	478	58	2
6	Budila	17705	1908	1	1909	1	69	958	951	1130	663	110	6
7	Cernatu	9497	2558	3	2561	15	351	1185	1376	1338	979	226	18
8	Codlea	23235	4432	110	4542	24	412	2274	2268	2335	1793	382	32
9	Cristian	4474	2862	132	2994	28	100	1542	1452	1577	1157	240	20
10	Crizbav	8115	1895	2	1897	7	128	971	926	990	768	125	14
11	Dobârlău	857	1582	—	1582	—	41	769	813	837	638	102	5
12	Feldioara	10306	2486	5	2491	5	125	1251	1240	1304	993	175	19
13	Fundata	856	772	—	772	—	16	406	366	435	300	37	—
14	Ghimbav	4285	1506	123	1629	5	41	888	741	916	594	112	7
15	Hălchiu	4998	2691	126	2817	15	68	1460	1357	1609	987	190	31
16	Hărman	10367	2334	5	2339	10	121	1101	1238	1193	905	215	26
17	Holbav	5086	1299	—	1299	—	17	620	679	662	551	84	2
18	Buz. Ardelean	25337	5356	10	5366	101	51	2699	2667	3133	2009	222	2
19	Măeruş	8887	1614	5	1619	9	90	794	825	776	690	139	14
20	Măgura	1627	594	—	594	—	5	292	302	352	201	39	2
21	Mărcuş	1992	703	—	703	—	35	348	355	365	291	47	—
22	Moeciui de jos	4351	1844	—	1844	18	78	882	962	1035	727	107	5
23	Moeciul de sus	7331	667	—	667	12	33	322	345	382	233	51	1
24	Peştera	2623	879	1	880	—	19	429	451	500	357	23	—
	Transport .	175675	45445	542	45987	360	2292	22899	23388	24820	17744	3176	247

BCU Cluj / Central University Library Cluj

No. crt.	NUMELE COMUNELOR	Jugăre cadastrale	Populaţia prezentă în 1910			Cetăţeni străini	Plecaţi în străinătate	Gen		Starea civilă			
			civilă	militară	Total			bărbaţi	femei	necăsătoriţi	căsătoriţi	văduvi	divorţaţi
	Report .	175675	45445	542	45987	360	2292	22899	23388	24820	17744	3176	247
25	Poiana Mărului	10815	2369	4	2373	3	30	1187	1186	1107	1106	138	22
26	Prejmer	12094	3816	7	3823	3	155	1896	1927	1929	1551	314	29
27	Purcăreni	2205	2095	2	2097	6	619	967	1130	1114	819	156	8
28	Râşnov	28826	4757	130	4887	36	289	2444	2443	2481	2011	365	30
29	Rotbav	4965	992	—	992	1	33	510	482	506	402	80	4
30	Satulung	29957	6006	15	6021	32	1240	2717	3304	3059	2421	516	25
31	Satunou	2772	1033	1	1064	—	26	542	522	497	478	85	4
32	Sânpetru	6829	2227	1	2228	—	49	1141	1087	1145	896	163	24
33	Sita Buzăului[1])												
34	Sohodol	1619	1365	—	1365	4	72	673	692	691	582	89	3
35	Simon	6790	1138	1	1139	1	118	527	612	584	470	81	4
36	Şirnea	2016	948	—	948	—	12	470	478	547	355	56	—
37	Târlungeni	3664	3556	—	3556	12	778	1754	1802	1948	1334	255	19
38	Teliu	24568	2906	5	2911	4	85	1473	1438	1477	1215	211	8
39	Tohanul nou	1010	950	—	950	—	22	457	493	464	405	78	3
40	Tohanul vechiu	4456	1656	1	1657	1	392	802	855	713	749	174	21
41	Turcheş	4299	3230	5	3235	16	507	1491	1744	1685	1246	288	16
42	Ţânţari	11290	2310	—	2310	1	183	1075	1235	1189	960	151	10
43	Vama Buzăului[2])												
44	Vlădeni	5091	1268	4	1272	—	357	599	673	633	525	109	5
45	Vulcan	7201	1779	—	1779	17	52	856	923	875	773	120	11
46	Zârneşti	34195	4247	6	4253	24	96	2098	2155	2254	1707	272	20
47	Zizin	18177	1219	7	1226	5	360	617	609	676	440	105	5
48	Predeal	556	492	—	492	—	23	247	245	254	206	31	1
49	Braşov	34283	38999	2057	41056	1229	385	20851	20205	24039	13985	2839	223
	TOTAL .	433363	134833	2788	137621	1755	8175	68293	69628	74647	52380	9852	742

[1-2]) Cuprinse în comuna Buzăul Ardelean (Nr. 18).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Populaţia judeţului Braşov pe naţionalitate în 1930

No. crt.	COMUNA	Totalul populaţiei	Români	Unguri	Germani	Evrei	Alte neamuri şi nedeclaraţi
1	Apaţa	2061	233	1651	7	—	170
2	Baciu	2152	765	1335	42	—	10
3	Barcani	2371	2203	120	2	—	46
4	Bod	2533	954	161	1406	—	12
5	Branul de jos	1287	1225	29	31	—	2
6	Budila	2057	630	1138	17	26	246
7	Cernatu	2518	491	1955	39	3	30
8	Codlea	5354	2007	175	3110	24	38
9	Cristian	2873	1242	63	1555	—	13
10	Crizbav	1835	648	1129	16	4	38
11	Dobârlău	1187	1124	38	—	—	25
12	Feldioara	2505	1046	191	1052	—	216
13	Fundata	958	957	—	—	—	1
14	Ghimbav	1723	625	57	1040	—	1
15	Hălchiu	2902	507	223	2166	1	5
16	Hărman	2968	1490	147	1328	—	3
17	Holbav	1435	1397	22	7	—	9
18	Int. Buzăului	3444	3239	111	25	—	69
19	Măeruş	1626	533	53	958	—	82
20	Măgura	622	622	—	—	—	—
21	Mărcuş	840	840	—	—	—	—
22	Moeciul de jos	2148	2108	21	4	—	15
23	Moeciul de sus	678	677	1	—	—	—
24	Peştera	899	899	—	—	—	—

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nr. crt.	COMUNA	Totalul populaţiei	Români	Unguri	Germani	Evrei	Alte neamuri şi nedeclaraţi
25	Poiana Mărului	2558	2523	3	—	—	32
26	Prejmer	5085	2211	430	2279	20	145
27	Purcăreni	1815	861	953	1	—	—
28	Râşnov	5347	3215	116	1742	24	250
29	Rotbav	967	482	6	455	—	24
30	Satulung	5895	2902	2941	35	3	14
31	Satunou	1092	192	835	6	—	59
32	Sânpetru	2602	1195	111	1285	1	10
33	Sita Buzăului	3032	2991	30	—	1	10
34	Sohodol	1538	1537	1	—	—	—
35	Simon	1316	1270	22	1	—	23
36	Sirnea	1026	1026	—	—	—	—
37	Tărlungeni	3021	1038	1838	5	—	140
38	Teliu	3725	1590	1758	43	36	298
39	Tohanul nou	1067	1064	—	3	—	—
40	Tohanul vechiu	1771	1614	99	41	—	17
41	Turcheş	3005	1121	1833	29	4	18
42	Ţânţari	2416	2401	10	1	2	2
43	Vama Buzăului	1954	1914	10	21	—	9
44	Vlădeni	1101	1085	12	4	—	—
45	Vulcan	2582	1026	231	1238	2	85
46	Zârneşti	5153	4068	657	340	20	68
47	Zizin	1253	192	976	—	—	85
	Total rural	108893	64576	21492	20334	171	2320
	Municip. Braşov	59232	19372	23269	13014	2267	1310
	Total	167946	83948	44761	33348	2438	3630

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Clădiri, gospodării, locuitori, întreprinderi (Recensământul din 1930)

Numărul de ordine al satelor	Denumirea satelor (Unităţi ad-tive)	Clădiri	Gospodării (Menaje)	Locuitori Populaţie statornică	Intreprinderi comerciale şi industriale
	1. Plasa Bran.				
1	Bran-Poartă	290	273	1504	42
2	Codlea	1118	1348	5374	199
3	Cristian	653	743	2874	81
4	Fundata	210	210	763	11
5	Ghimbav	368	415	1722	30
6	Hălhiu	528	669	2902	79
7	Holbav	381	381	1433	10
8	Măgura	142	134	627	2
9	Moeciul de jos . .	494	474	2299	76
10	Moeciul de sus . .	153	147	523	9
11	Peştera	191	190	902	8
12	Poiana Mărului . .	862	705	2508	26
13	Predeal	128	129	598	4
14	Râşnov	1206	1399	5381	115
15	Satu-Nou	260	281	1095	10
16	Simon	283	293	1317	35
17	Sohodol	347	341	1536	16
18	Şirnea	215	208	1028	24
19	Tohanul Nou . . .	237	232	1066	11
20	Tohanul Vechiu . .	553	477	1557	28
21	Ţinţari	651	634	2399	17
22	Vlădeni	333	291	1080	21
23	Vulcan	577	670	2586	47
24	Zârneşti	897	1227	5167	83
	Totalul Plăşii . . .	11077	11871	48241	984

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Numărul de ordine al satelor	Denumirea satelor (Unităţi ad-tive)	Clădiri	Gospodării (Menaje)	Locuitori Populaţie statornică	Intreprinderi comerciale şi industriale
	2. Plasa Buzăul-Ardelean.				
25	Barcani	527	521	2380	19
26	Budila	525	517	2071	35
27	Dobârlău	294	358	1193	11
28	Intorsura Buzăului .	695	759	3360	65
29	Mărcuş	220	211	842	2
30	Sita Buzăului	619	627	3068	22
31	Teliu	840	862	3749	57
32	Vama Buzăului . .	426	436	1960	20
	Totalul Plăşii . . .	4146	4291	18623	231
	3. Plasa Săcele.				
33	Apaţa	472	487	2066	33
34	Baciu	570	575	2161	42
35	Bod	543	594	2535	67
36	Cernatu	694	695	2527	66
37	Crizbav	518	475	1748	25
38	Feldioara	568	600	2505	57
39	Hărman	632	693	2974	78
40	Măeruş	362	419	1626	45
41	Prejmer	1053	1259	5091	132
42	Purcăreni	508	503	1846	42
43	Rotbav	261	282	969	35
44	Satulung	1606	1547	5876	224
45	Sânpetru	524	636	2615	87
46	Tărlungeni	796	781	3032	72
47	Turcheş	795	795	3020	82
48	Zizin	353	348	1257	28
	Totalul Plăşii . . .	10255	10689	41848	1115
	Totalul comunelor rurale .	25478	26851	108712	2330
	Municipiul Braşov	6589	14711	59234	2224
	Total	32067	41562	167946	4554

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Judeţul Braşov sub aspect administrativ

Teritoriul dintre munţii Braşovului, munţii Perşanilor şi râul Olt până la izvoarele Buzăului Ardelean, care formează azi teritoriul judeţului Braşov, a trecut în decursul timpului prin transformări dese şi radicale.

Din punct de vedere teritorial judeţul Braşov a trecut evoluând până la starea lui de azi, prin următoarele faze:

La începutul veacului al XIII-lea, întreg teritoriul judeţean de azi, cu un număr de sate de pe malul drept al Oltului, aparţinea judeţului Alba de sus. Din acest teritoriu vast se rupe la anul 1211 partea pe care Andrei al II-lea o dărueşte cavalerilor teutoni sub titlul de «fondus regius» — pământ regesc, peste care nu poate dispune nimeni altul decât regele. Pe acest teritoriu Saşii îşi zidesc cele treisprezece sate şi cetatea Braşov. Numirea administrativă a pământului săsesc din Ţara Bârsei a fost la început aceea de «district», dar încă prin veacul al XIII-lea apare şi numirea de comitat. Celelalte comune care aparţin azi judeţului Braşov, în timpul dela 1211 până la anul 1500 au fost dăruite

de regii ungari şi de principii Ardealului, unele cetăţii Braşovului, altele domnilor feudali, fără a se deslipi de judeţul Alba. La anul 1650, când principele Rakoczi George al II-lea, cedează Braşovului definitiv cetatea Branului cu cele Şapte Sate săcelene, cu Apaţa şi Crizbavul, teritoriul districtului Braşov se măreşte cu teritoriul cetăţii şi al satelor cedate. Situaţia aceasta rămâne apoi neschimbată până la 1784. La acest an Impăratul Iosif al II-lea împărţind întreg Ardealul în unsprezece judeţe, districtul Braşovului se desfiinţează, grupul de sate româneşti din sud-vestul judeţului trecând la judeţul Făgăraş, iar comunele săseşti din districtul Braşov, precum şi comunele situate până atunci pe teritoriul judeţului Alba de sus, se anexează la judeţul Treiscaune, ca după şase ani să se revie iarăşi la situaţia dinainte de anul 1784.

La anul 1850 districtul Braşovului a fost alipit la districtul Sibiului care, prin împărţirea administrativă legiferată în acel an, înglobă toate scaunele şi districtele săseşti din Ardeal, Braşovul cu districtul lui formând un căpităuat regional.

In 1854 Braşovul şi districtul Braşov ajung la o importanţă administrativă excepţională cum n'au avut niciodată în tot trecutul lor. Infiinţându-se la acest an o Prefectură deosebită a Braşovului au fost înglobate în cuprinsul ei zece preturi: Rupea, Şerpeni, Făgăraş, Bran, Feldioara, Braşov, Săcele, Sft. Gheorghe, Brateş şi Tg. Mureş. Prefectura Braşov a durat în această formaţiune a ei şase ani, după care a trecut prin mai multe modificări de teritoriu de mică importanţă, până când prin noua lege de delimitare a comitatelor din 1876 s'a format comitatul Braşov, cu capitala Braşov, având o întindere de 1499 km. p., cu 23 de comune mari şi 24 cătune, în fruntea judeţului numindu-se un prefect, iar comunele grupându-se în trei pretorate, conduse de câte un primpretor. In această formaţiune trece judeţul sub administraţia românească în 1918 menţinându-se neschimbată până în 1925.

Prin legea administrativă votată de parlamentul român în acest an, judeţul Braşov capătă o nouă înfăţişare. La vechiul teritoriu judeţean se mai alipeşte plasa Bran şi comunele Vlădeni şi Ţânţari din judeţul Făgăraş, şi comunele Budila, Teliu, Mărcuş, Dobârlău, Vama, Sita, Intorsura Buzăului şi satul Lunca, toate din judeţul Treiscaune. Numărul comunelor sporeşte astfel dela 23 la 47, grupându-se în cinci plăşi: plasa Bârsa de jos, reşedinţa în Feldioara, cu 12 comune; Bârsa de sus, reşedinţa în Codlea, cu 10 comune; plasa Bran, reşedinţa în Zârneşti, cu 14 comune: plasa Săcele, reşedinţa în Cernatu, cu 7 comune, şi plasa Buzăul Ardelean, reşedinţa în Intorsura Buzăului, cu 7 comune rurale.

Prin noua lege administrativă din 1930 județul Brașov capătă iarăși o altă împărțire, prin reducerea plaselor la 3: plasa Bran cu 23 comune, plasa Săcele cu 16 comune și plasa Buzăul Ardelean cu 8 comune rurale.

O încercare de a reduce numărul plâșilor la două, prin desființarea plasei Buzăul Ardelean, în 1932, s'a dovedit nepractică și dăunătoare celor 8 comune românești situate la mare distanță de Brașov și de sediul plășii Săcele la care fuseseră atașate, și anul următor a fost reînființată.

Examinând actuala împărțire administrativă pe plăși a județului și constatând că ea nu corespunde intereselor generale ale populației și unei normale și bune funcționări a organelor administrative locale și a autorităților din județ, actualul Prefect, d-l Colonel D. Tocineanu a întocmit și înaintat Ministerului de Interne un nou proiect de împărțire administrativă pe plăși, revenindu-se la situația dinainte de anul 1930, când județul era împărțit în cinci plăși. După acest proiect comunele județului Brașov s'ar grupa în: plasa Bran, reședința în Zârnești, cu 13 comune: plasa Codlea, reședința în comuna Codlea, cu 10 comune; plasa Feldioara, reședința în comuna Feldioara, cu 8 comune; plasa Săcele, reședința la Brașov, cu 7 comune și plasa Buzăul Ardelean, reședința în comuna Intorsura Buzăului, cu 9 comune.

Idealul ar fi ca la fiecare reședință de plasă să existe judecătorie, percepție, serv. sanitar etc., ca în felul acesta, cetățeanul să aibă la îndemână organe autorizate care să-i înlesnească și îndeplinească la timp și cât mai grabnic și mai potrivit rezolvarea cererilor și chestiunilor sale. Proectul întocmit de d-l Prefect Colonel D. Tocineanu, se apropie foarte mult de acest ideal. La reședința plășii Bran există judecătorie: circ. sanitară, circ. veterinară, ocol silvic, secție de jandarmi, percepție de circ. și circ. agricolă. La reședința plășii Buzăul Ardelean: ocol silvic, circ. sanitară, circ. veterinară, circ. agricolă, iar percepția de circ. este la Prejmer. Secție de jandarmi se va înființa. La reședința plășii Feldioara: circ. sanitară, circ. veterinară, secție de jandarmi și percepție de circumscripție. La reședința plășii Săcele: judecătorie, circ. sanitară, circ. veterinară, ocol silvic, secție de jandarmi, percepție de circ., și circ. agricolă.

După acest proect comunele din județ s'ar grupa astfel: Bran, Fundata, Măgura, Moeciul de jos, Moeciul de sus, Peștera, Poiana Mărului, Simon, Sirnea, Sohodol, Tohanul nou, Tohanul vechiu și Zârnești în plasa Bran. Comunele Codlea, Cristian, Ghimbav, Hălchiu, Holbav, Râșnov, Satunou, Țânțari, Vlădeni. și Vulcan în plasa Codlea. Comunele Apața, Bod, Crizbav, Feldioara, Hărman, Măieruș, Rotbav și Sânpetru în plasa

Feldioara. Comunele Baciu, Cernatu, Purcăreni, Satulung, Tărlungeni, Turcheş şi Zizin în plasa Săcele. Comunele Barcani, Budila, Dobârlău, Intorsura Buzăului, Mărcuş, Prejmer, Sita Buzăului, Teliu, Vama Buzăului în plasa Buzăul Ardelean.

După împărţirea administrativă de până acum, pe trei plăşi, comunele se grupau în felul următor:

Plasa Bran, reşedinţa Braşov, Pretor D. Şerban: Codlea, Cristian, Ghimbav, Hălchiu, Holbav, Poiana Mărului, Râşnov, Satu-nou, Tohanul vechiu, Ţânţari, Vlădeni, Vulcan, Zârneşti, Fundata, Măgura, Peştera, Şirnea Moeciul de jos, Moeciul de sus, Bran-Poarta, Simon, Sohodol, Tohanul nou.

Plasa Săcele, reşedinţa Braşov, Pretor Căp. rez. Al. Vasilescu: Apaţa, Baciu, Bod, Cernatu, Crizbav, Feldioara, Hărman, Măeruş, Prejmer, Purcăreni, Rotbav, Satulung, Sânpetru, Tărlungeni, Turcheş, Zizin.

Plasa Buzăul Ardelean, reşedinţa Intorsura Buzăului, Pretor Valer Langa: Barcani, Budila, Int. Buzău, Sita Buzău, Teliu, Vama Buzăului, Mărcuş, Dobârlău.

* * *

Districtul Braşovului în formaţiunea lui de pe timpul cavalerilor teutoni avea în frunte pe marele maestru al ordinului, căruia toţi subalternii îi datorau supunere desăvârşită. După alungarea cavalerilor în 1225, districtul săsesc al Ţării Bârsei este pus sub jurisdicţiunea comitelui secuiesc, reprezentantul său fiind un vicecomite cu reşedinţa la Braşov. Pe la începutul veacului al XV-lea după zidirea cetăţii Branului funcţia de vicecomite se desfiinţează, atribuţiile lui trecând asupra castelanului cetăţii.

Deodată cu desfiinţarea funcţiei de vicecomite, administraţia Braşovului şi a districtului ajunge în mâinile juzilor şi magistratului săsesc din Braşov. Incepând cu anul 1500 administraţia ţinutului Bârsei pare foarte complicată. Regiunea Branului cu munţii şi văile ei formau domeniul castelului. Comunele Zârneşti şi Tohan erau proprietatea Braşovului. Cele şapte comune săcelene cu Apaţa şi Crizbavul stăteau sub domni feudali. Prin actul de zălogire al regelui Vladislav, domeniul Branului şi comunele Zârneşti şi Tohan cu teritoriile lor, au fost scoase de sub autoritatea administrativă judeţeană, cele stăpânite de domni feudali, luate din mâinile lor şi supuse Braşovului. Din documentele ce ne stau la dispoziţie, nu putem cunoaşte toate condiţiile în care regele Vladislav, a predat Saşiior Braşoveni cetatea şi cele 9 sate. Castelanul nu numai că rămâne mai departe la postul lui, dar administrează şi satele zălogite Braşovului, încasând dările şi dijmele, controlând administraţia comunelor

şi trimiţându-şi reprezentantul său la alegerile primarilor şi consilierilor comunali. Autoritatea castelanului era mai mare după anul 1500 decât înainte, şi atribuţiile lui mai multe. De aceea nu odată s'au ivit rivalităţi între castelan şi juzii şi magistratul Braşovului. Până la anul 1500 castelanul era numit de rege iar de atunci ales într'un mare consiliu compus din juzii şi senatorii Braşovului şi din primarii şi senatorii comunelor Ţării Bârsei.

După anul 1700, când Ardealul ajunge din nou sub domnia Austriei, rolul castelanului se reduce la rol de administrator şi nimic mai mult.

In timpul domniei lui Iosif al II-lea, când districtul Braşov, a fost alipit la judeţul Treiscaune îşi avea reşedinţa la Braşov un vicecomite, iar în anul 1850, când a fost alipit la districtul Sibiului şeful autorităţii judeţene avea titlul de căpitan districtual. Dela 1876 când s'a format comitatul Braşov până la 1918 când a trecut sub administraţia românească a stat în fruntea judeţului un prefect numit de guvernul ungar.

* * *

In administraţia districtului, a cetăţii Braşovulni şi a cetăţii Branului, Românii n'au avut nici un rol până în vremea revoluţiei din 1848. O singură dată a fost ales castelan un Român, la 1533: Gheorghe Valachul (Georgius Olach, sau Blesch.[1]) In timpul acesta Ungaria şi Ardealul treceau prin încercări foarte grele. Ungaria se găsea în plin proces de desmembrare. Partea de vest a Ungariei era stăpânită de Ferdinand al Austriei, iar peste Transilvania şi judeţele învecinate domnea Ioan Sigismund. Un destin necunoscut a hotărît ca în timpul acesta de grea cumpănă soartea Ungariei să fie pusă în mâinile unui Român: Nicolae Olachus care trecând la catolicism ajunsese metropolit la Strigoniu şi fusese numit de către împăratul Ferdinand locţiitor al său în Ungaria. Totatunci un alt Român: Mihail Valachul, numit şi «vice-regele Transilvaniei, era cel mai intim şi mai înţelept sfătuitor al lui Ioan Sigismund,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

[1]) Originalul în archiva istorică a Braşovului III. A. 4. 1533—1543.

„Georgius Olach, seu Blesch". „Blesch" în limba săsească înseamnă tot valah.

„Anno millesimo quingentesimo tricesimo tertio prudens ac circumspectus dominus Georgius Blesch pari voto unanimique voluntate domini iudicis consulumque utriusque senatus ac totius communitatis huius civitatis Brassouiensis, nec non et iudicum villicorumque ac seniorum terrae Barcza, electus ac creatus est in castellanum castri Thewrcz, ut illud castrum continuo decennio moderetur, regat ac gubernet, rationem tam perceptorum quam et expositorum semper suo tempore daturus.

Quo autem pacto, quibusve condicionibus magistratus ille moderandi castri suae dominationis concreditur sit, literae patentes, ac sigillo provinciali signatae indicant clarissime".

Dr. Gh. Baiulescu
primul prefect al județului Brașov

domnul Ardealului. Și în același timp e ales de castelan al Branului Gheorghe Valachul sau Olachul. Credem că alegerea lui nu s'a făcut fără știrea lui Mihail, și poate să fi fost chiar impus Sașilor de către acesta.

* * *

In 1918 se afla la Prefectura județului Brașov, printre funcționarii superiori și un Român: d. Petre Munteanu, azi avocat în Brașov, ocupând funcțiunea de prim-notar (secretar general) județean. După adunarea dela Alba Iulia, prefectul de atunci, Contele Sigismund Mikes, încredințând conducerea provizorie a județului prim-notarului județean, Dlui P. Munteanu, la 14 Ianuarie 1918 a demisionat. La 21 Ianuarie 1919 guvernul român a numit apoi de Prefect pe distinsul medic și patriot Dr. Gh. Baiulescu. Dela 14 Decembrie 1918 până la 10 Febr. 1938 județul Brașov a avut 28 de prefecți, titulari și delegați:

1. Munteanu Petre, delegat, 1918 XII 14—1919 I. 21, prim-notar jud.
2. Dr. Baiulescu Gh., prefect, 1919 I. 27—1920 XII. 10, medic.
3. Mateescu Victor, prefect, 1920 XII. 10—1921 I. 2. avocat.
4. Dr. Baiulescu Gh., prefect, 1921 I. 2—1922 I. 31, medic.
5. Dr. Sulică Alexe, prefect, 1922 I. 18—1922 I. 5, medic.
6. Hodor Victor, delegat, 1922. XII 6—1923 VII 26, Insp. gen. adm.
7. Dr. Baiulescu Gh., delegat, 1923 VII, 31—1924 II. 1, medic.
8. Dr. Ciurea Ioachim, prefect, 1924 II. 4—1925 III 16, avocat.
9. Demarat Pericle, prefect, 1925 III 16—1926 III 29, moșier.

10. Dr. Laţicu Ioan, prefect, 1926 III 29—1927, VI 7, avocat.
11. Servatius Ludovic, delegat, 1927 VI 7—1927 VI 9, subprefect.
12. Ionescu Paul, delegat, 1927 VI 9—1927 VI 28, colonel.
13. Dr. Sbârcea Teodor, prefect, 1927 VI 28—1927 XII 22. medic.
14. Mateescu Victor, prefect, 1927 XII 22—1928 IX 1, avocat.
15. Servatius Ludovic, delegat, 1928 IX 1—1928 IX 21, subprefect.
16. Strat Ioan, prefect, 1928 IX 21—1928 XI 13, primpretor.
17. Dr. Suciu Aron, prefect, 1928 XI 13—1931 II 4, avocat.
18. Paul D. Goma, delegat, 1931 II 4—1931 V 30, Insp. gen. adm.
19. Florian Zaharia, prefect, 1931 V 4—1932 V 30. profesor.
20. Cuteanu Gheorghe, prefect, 1932 VI 1—1933 XI 12, farmacist.
21. Şerban Dănilă, delegat, 1933 XI 12—1933 XI 15, primpretor.
22. Strat Ioan, prefect, 1933 XI 16—1935 IV 4, primpretor.
23. Ştefănescu Petre, delegat, 1935 IV 5—1935 IV 15. Insp. gen. adm.
24. Nan Iancu, prefect, 1935 IV 16—1937 I 22, farmacist.
25. Dr. Brătănescu G., prefect, 1937 I 27—1937 XI 22, medic.
26. Nan Iancu, prefect, 1937 XI 22—1937 XII 27, farmacist.
27. Dr. Laţicu Ioan, prefect, 1937 XII 28—1938 I 7, advocat.
28. Dr. Comaniciu Oct., prefect, 1938 I 8—1938 II 10, advocat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Era nouă de viaţă de stat a României, la Braşov s'a inaugurat cu numirea de Prefect a Dlui Colonel D. Tocineanu, Comandantul Grupului 1. V. M. Braşov, luându-şi în primire funcţiunea la 11 Februarie 1938, cu hotărârea de a menţine şi desăvârşi ordinea şi disciplina în viaţa administrativă judeţeană şi comunală, şi de a-şi pune toată priceperea şi energia în serviciul muncii de unificare sufletească şi de consolidare economică a acestui judeţ.

* * *

Noţiunea de administraţie publică, în evul mediu exprima ceva cu totul deosebit de sensul de azi al cuvântului. Atribuţiile administrative, judiciare, executive-poliţieneşti şi chiar cele militare aparţineau uneia şi aceleiaşi autorităţi. Ca exemplu citâm cazul dela cetatea Branului. Castelanul dela Bran (numit şi «comes» sau «ispán» de cetate) era comandantul unei mici garnizoane, căpitanul unei mici unităţi de lictori — probabil aceiaşi care compuneau şi garnizoana — judecător peste satele ce aparţineau cetăţii şi, în acelaşi timp, administratorul bunurilor domeniului şi al veniturilor din dijme şi alte contribuţii. El lucra cu un foarte mic număr de funcţionari: un vice-castelan, un notar-contabil, şi câţiva «Zpáni», a căror însărcinare era să constate la faţa locului starea iobagilor

şi să impuie dijmele. Cum operaţiunea aceasta provoca totdeauna nemulţumiri şi agitaţii, Zpánii apăreau în sate, de regulă, călări şi însoţiţi de lictori armaţi[1]). Dijmele de pe teritoriul domeniului (regiunea Branului) le încasa un administrator iar din celelalte sate primarii, vărsându-le la casieria castelului sau la depozitele castelului când dijma se plătea în natură.

Deşi dispuneau de toate mijloacele de a constrânge la plata dijmelor şi la îndeplinirea celorlalte obligaţiuni iobăgeşti (zile de robot, cărat de lemne etc.) castelanii se foloseau de alte mijloace mai eficace şi cu aparenţă mai umanitară. De obicei ei tratau pe primari domneşte, îi scuteau de toate dijmele, dările şi obligaţiunile, iar când făceau vărsămintele sau raportau strângerea dijmei în natură îi primiau cu masă bogată şi cu băutură şi celor mai zeloşi le plăteau onorarii numite «bibales» (bacşişuri) de mai mulţi florini[2]). Remiza instituită de administraţiile noastre financiare de azi este aşadar o practică cunoscută şi în evul mediu. De sumele încasate şi de folosirea lor castelanul avea să-şi dea seamă, până la anul 1500, vistieriei regeşti, iar după 1500 autorităţilor Braşovului şi districtului.

Cetatea Braşov şi districtul săsesc aveau o administraţie ideală şi democrată încâ în timpurile vechi. Saşii nu plăteau decât dijma bisericească, preoţilor lor şi nu episcopiei catolice ardelene. Toate cheltuelile comunelor şi ale Braşovului se acopereau din impozite directe, din veniturile de vamă — Braşovul fiind un mare centru vamal — şi din exploatarea satelor iobăgeşti ajunse sub stăpânire săsească. In scopuri administrative se convoca ori de câte ori se simţea nevoia, sfatul mare provincial în care se stabileau impozitele ordinare directe şi se discutau toate chestiunile de oarecare importanţă pentru Săsimea Ţării Bârsei[3]). Impozitele se stabileau după capi de familie şi după starea materială a familiilor. In comparaţie cu dijmele iobagilor impozitele Saşilor erau foarte mici. Şi mai era şi deosebirea, că fiecare ban săsesc se folosea pentru instituţiile săseşti şi pentru promovarea culturii şi economiei săseşti, iar dijmele şi arenzile plătite de Românii şi Ungurii din satele supuse Braşovului aveau aceeaşi destinaţie.

---

[1]) Quellen... III pag. 486.

[2]) Quellen... III pag. 68: Judd. de Apaczia et Kryspach ac villicis 7 vilarum salvimus dedimus hib. fl. 5, asp. 46. — Quellen... III, pag. 69: Villicis ac civibus, quod hoc anno 3 census exegerunt, dedi hib. una summa fl. 3, asp. 35

[3]) Quellen... III, pag. 337, pag. 557, pag. 563.

In satele stăpânite de domni feudali problema era mai simplă. Iobagii plăteau dijmele şi munceau pentru stăpâni.

*

Administraţia Braşovului, a cetăţii Branului şi a districtului, mai ales după anul 1500, era, am putea spune, o administraţie autonomă regională, neavând a răspunde nimănui de încasări şi de felul cheltuielilor. Abia pe la anul 1700, după ce Ardealul ajunge din nou sub domnia austriacă, ajung şi finanţele districtului Bârsei sub un foarte moderat control de stat. In timpul împăratului Iosif al II-lea acest control s'a mai înăsprit. Impăcarea Ungariei cu Austria, în 1867, a însemnat pentru Saşi o mare lovitură administrativă, iar la 1876 desfiinţându-se Universitatea săsească, ajung şi Saşii, pentru prima dată în viaţa lor, pe o linie de egalitate de drept administrativ cu celelalte popoare ale ţării. Ceeace începe să supere mai mult pe Saşi după 1867 este numărul mare de funcţionari unguri cari pătrund în administraţia judeţeană. De Români nu se puteau plânge. Ei erau ţinuţi departe de administraţie prin măsurile guvernului ungar fără să fie nevoie de intervenţiile Săsimei.

Deşi mărit ca suprafaţă şi ca populaţie, cu legături mult mai largi decât înainte de război şi cu agende administrative simţitor sporite, administraţia judeţului sub era românească s'a făcut şi se face azi de acelaşi număr de funcţionari[1]). Cu excepţia a două cazuri regretabile, drastic sancţionate, funcţionarii judeţului Braşov şi-au ţinut locul cu onoare, bucurându-se de toată încrederea şi de aprecierile tuturor Prefecţilor puşi în fruntea judeţului dela 1919 până astăzi.

Serviciile judeţene, privite ca părţi constitutive ale aparatului administrativ sunt deopotrivă de importante, funcţionarea defectuoasă a unuia

---

[1]) *Funcţionarii Prefecturii Judeţului Braşov:* Ion Mircea subprefect, Dr. Gheorghe Balcăş jurisconsult, Ion Podea secretar general, Dr. Pompiliu Nistor şeful serviciului sanitar, Ing. Octavian Halmaghi şeful serviciului de drumuri, Ilarie Noaghea şeful serviciului veterinar, Valeriu Florea şeful serviciului financiar, Aurel Comanescu şeful serviciului administrativ, Constantin Măzgăreanu şeful serviciului agricol. *Funcţionari în grad de şef de serviciu:* Eugen Zsuffa, Romulus Săbădeanu, Alexandru Taus, Ilie Giurcovici, Ernest Lutz, Zavicsa Géza. *In grad de şef de secţie:* Romulus Deişoreanu, Hellmuth Hiemesch, Ion Lienert. *In grad de şef de birou* Dionisie Bodor, Alexandru Jebeleanu, Vlad I. Dan, Victor Pop, Nistor Balcăş, Ecaterina Mănescu, Ion Comşa. *In grad de subşef de birou:* Victoria Constantinescu, Domnica Tăban, Marin Perieţeanu, Ana Konya, Olimpia Perşenariu, Eugenia Puiu, Maria Grösli, Aurelia Cacâz, Achim Rucăreanu, Juliu Doboly, Dumitru Bizdideanu. *In grad de impiegat:* Maria Coandă, Elisabeta Magyari. *In grad de impiegat stagiar:* Dorina Ludu, Maria Spârchez, Viorica Spânu, Cornelia Bucurenciu, Gheorghe Moiseanu, Marius Sassu, Nicolae Bârsan, Gheorghe Bretin.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

împiedecând buna funcţionare a celorlalte. Totuşi va trebui să recunoaştem că serviciul finanţelor şi al economiei este nervul care ţine în mişcare celelalte servicii. Un fel de socoteli de venituri şi cheltueli găsim şi la popoarele cele mai vechi, iar timpul şi experienţele au creiat din începuturile de socoteli rudimentare o disciplină financiară şi economică, stabilind regule, pe care orice administraţie publică bine condusă le respectă cu sfinţenie.

Aici în Ţara Bârsei se făcea o administraţie bună încă prin veacul al XVI-lea. Nu găsim bugete bine întocmite ca azi, dar se întocmeau programe de lucrări şi înzestrări, şi din încheerile socotelilor anuale reese că aceste programe se şi executau. Cheltuelile neprevăzute erau însă enorm de mari. O rubrică însemnată o formau darurile ce se făceau la naşterile şi cununiile din familiile nobile şi de înalţi demnitari, apoi primirile fastuoase ce le aranja cetatea Branului şi Braşovul în onoarea diferiţilor oaspeţi, darurile ce se făceau acestora şi cele ce se trimeteau la diferite ocazii curţilor domneşti din Austria, Ungaria, Polonia, Moldova, Muntenia şi în alte părţi. In privinţa aceasta nu putem spune că Saşii erau sgârciţi.

Dintre cheltuielile mărunte neprevăzute amintim o cheltuială de câţiva asperi, care se repetă foarte des: e cheltuiala cu executarea Românilor condamnaţi la moarte. Atâţia Români au fost spânzuraţi, arşi de vii, pironiţi pe arbori sau omoriţi altfel, încât dacă cineva s'ar osteni să facă o socoteală a cazurilor din veacul al XVI-lea şi al XVII-lea, ar ajunge la o cifră care ar întrece numărul populaţiei maghiare din Ţara Bârsei dela începutul veacului al XVI-lea.

Manipulanţii de bani publici, întocmai ca şi azi, aveau dificultăţi uneori cu banii falşi puşi în circulaţie, numiţi în actele oficiale «falsa moneda» şi «moneda adulterina» (monede adultere).

Registrele de socoteli se scriau în limba latină până târziu. Pagina fiecărui registru începea de regulă cu un citat biblic, ca de pildă: «Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum...» (Doamne nu sunt vrednic să intri sub acoperemântul meu...)

La înregistrarea încasărilor sau plăţilor nu se folosea data zilei şi luna cum se face azi, ci se menţiona o zi socotită dela o sărbătoare trecută sau dela una viitoare, ori numele sfinţilor din ziua în care se făcea încasarea sau plata. De pildă: «In ziua presfinţilor mucenici Vitus şi Modestus, din venitul vinurilor, dela funarul Lucas fl. 66». In registre se însemnau şi zilele când nu se opera în ele nici o sumă: «Dominica ante Assumptionis nihil» (în Dumineca dinaintea Înălţării nimic).

In afară de aceste obicinuinţe lăsate în părăsire şi în afară de partea serioasă de contabilizare mai găsim în registrele de socoteli nişte însemnări extrem de comice, care dacă s'ar întroduce azi într'un registru de contabilitate, ar râde cu hohot toată ţara.

In anul 1490, de pildă, după ce contabilul-casier înregistrează câteva plăţi mărunte, face următoarea notă în registru: «scriptum per Joannem Cromer somnulentis oculis nec non palpebris gravatis hora quasi 9». (Scris de I. Cr. cu ochii obosiţi şi cu pleoapele copleşite de somn, către ora 9). Apoi continuă mai departe cu înregistrarea plăţilor. In anul 1491 dupăce contabilul închee un registru de taxe adaugă: «Scriptor melius scripsisset, si bibisset» (Scriitorul ar fi scris mai bine, dacă ar fi băut). Apoi o comisie de verificare, compusă din cinci membri semnează aceeaşi încheere cu următoarea observaţie: «Scriptor fuit probus et non fatuus, ego sum fatuus et canis» (Scriitorul a fost de treabă şi nelăudăros, eu sunt caraghios când fac pe sfătosul).

Din ce ne apropiem mai mult de timpurile noastre din ce întâlnim tot mai rar glume de acest fel. Contabilitatea îmbracă haina sobră a unei seriozităţi demne de importanţa ce o are în viaţa instituţiilor şi a organismelor administrative ale statului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

Se spune că dela 1867 până la 1918, adică dela ajungerea Ardealului sub administraţie ungurească până la unirea lui cu Regatului României, judeţul Braşov ar fi avut o administraţie model. Am cercetat şi ne-am convins că aşa a fost la suprafaţă şi, mai ales, în forme. Dar mai departe nu. In fond şi în spirit a fost o administraţie odioasă, condusă în acelaş spirit de intoleranţă medievală, care a creiat în 1437 faimoasa «Unio trium nationum», când Românii ardeleni au fost excluşi din viaţa de stat şi declaraţi de naţie tolerată. Timp de o jumătate de veac de viaţă constituţională maghiară (1867—1917) administraţia judeţului Braşov a făcut totul pentru promovarea intereselor săseşti şi maghiare şi nimic pentru Români. Nu noi o spunem; o dovedesc actele fostei administraţii judeţene şi starea înapoiată în care se aflau satele româneşti în 1918.

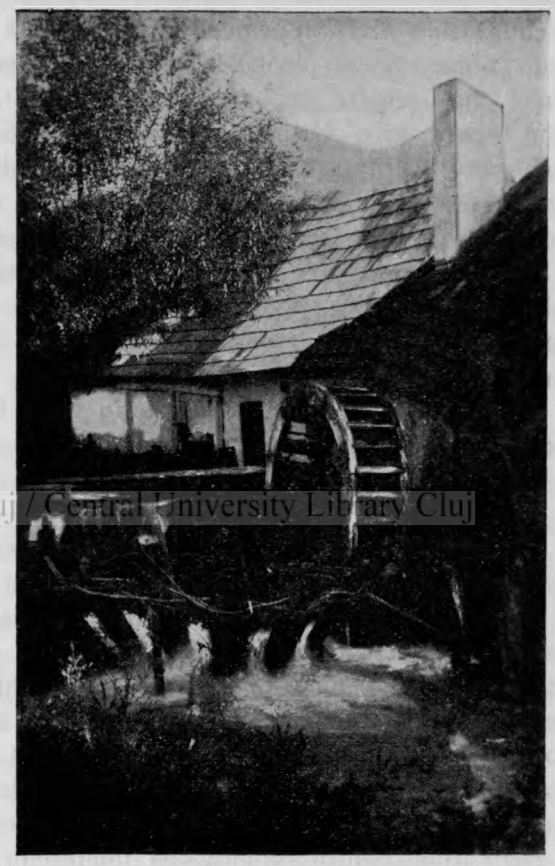

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PARTEA II.
VIAȚA ECONOMICĂ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ocupaţia locuitorilor

Lupta pentru existenţă şi conservare a învăţat pe om, mai întâi, meşteşugul vânătoarei şi al pescuitului. Cei mai vechi locuitori ai Ţării Bârsei au fost şi ei pescari şi vânători. Uneltele de pescuit, făcute din in sălbatec şi din fibre din scoarţă de arbori n'au putut ajunge până la noi, dar vârfurile de săgeţi de piatră şi de os, mai rezistente decât uneltele pescarului, se găsesc de regulă alături de schelete de animale, răpuse de săgeţile unor iscusiţi arcaşi.

Păstoritul e o fază de viaţă mai avansată, dar ocupaţia care a dat aşezărilor umane o stabilitate şi a creiat civilizaţiile, a fost şi a rămas agricultura. Ţara Bârsei a fost odată şi ţară de păstori şi în munţii ei găsim şi azi o frumoasă viaţă pastorală. Dacii erau neam de păstori şi de plugari. După ocuparea provinciei de către Romani, ei şi-au continuat

neturburaţi viaţa tradiţională, şi în timpul când Dacia a ajuns să fie numită «Felix» (Dacia fericită), viaţa lor agricolă şi pastorală trebue să se fi aflat şi ea într'o stare înfloritoare. Retragerea legiunilor şi năvălirile barbare au avut însă asupra vieţii economice a poporului nostru o influenţă dezastruoasă. Silit să-şi părăsească ogoarele şi să-şi caute refugiu în strâmtorile văilor, în poeni de păduri şi în munţi, el s'a transformat din popor legat de ogor şi de vatra satului, în neam de păstori, pier-

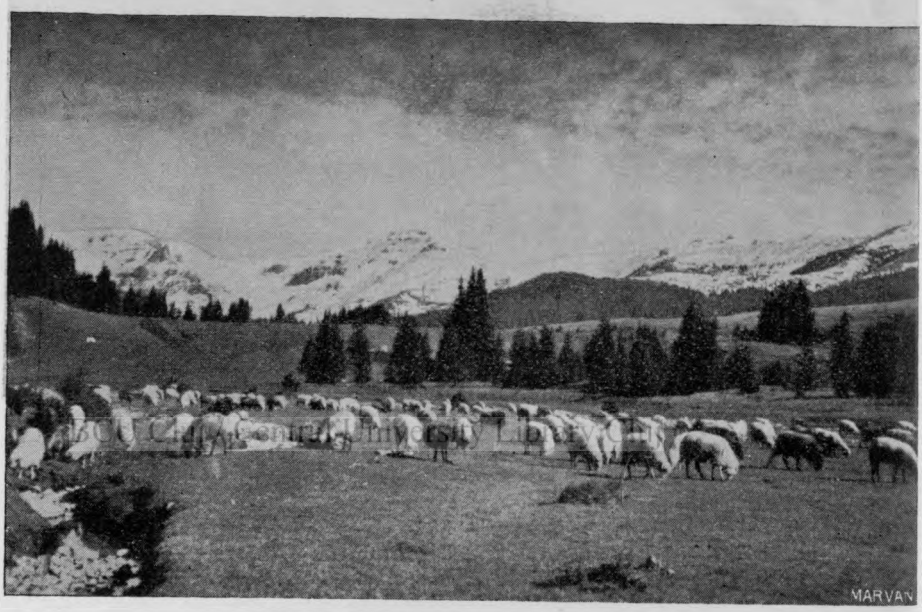

In Poiana Braşovului

zându-şi stabilitatea prin care trebuia să-şi afirme dreptul de stăpân peste ogoarele străbune, drept pe care mai târziu i l-au contestat toţi câţi îşi căutau şi îşi găseau aici un loc de aşezare. E o greşeală însă, când credem că Românii au părăsit cu totul agricultura, căci o viaţă curat pastorală, un trai primitiv numai din produsele turmelor nu se poate imagina nici în acele timpuri grele. Hoardele barbare provocau la sosire şi la plecare valuri de groază, însă în timpul stăpânirii lor erau şi zile de linişte, când străbunii coborau la margine de codrii şi jos în văi, unde făceau plugărie. Găseau teren priincios sămănăturilor — şi mai ales culturii inului — chiar şi pe locuri mai ridicate şi mai ascunse unde mai târziu s'au format vetre de sat şi unde găsim azi o agricultură ce satisface nevoile unei populaţii cu pretenţii mult mai mari decât ale refugiaţilor din vremea năvălirilor barbare.

La venirea lor în Ţara Bârsei, Saşii au găsit pe Români aici, în modeste sate risipite pe la poalele munţilor iar dincolo de Olt pe sub dealuri dealungul râului. Stadiul de viaţă economică în care se aflau ei era acela de revenire la viaţă plugărească mai intensivă. Aşezarea Saşilor a făcut însă imposibilă întinderea lor spre şes şi au rămas strâmtoraţi la poalele de munţi, fără teren de cultură suficient, până în ziua de azi. Stăpâni pe întreg locul de şes, pe cei mai frumoşi munţi şi pe întinse păduri şi păşuni, Saşii au făcut aici o muncă agricolă intensă ocupându-se în acelaşi timp şi cu creşterea vitelor, creându-şi din armonizarea acestor două ramuri de economie rurală o stare materială de invidiat.

Ungurii din Ţara Bârsei au fost mai favorizaţi de soartă şi de stăpânire decât Românii. La Apaţa, Crizbav şi Satunou, ei au primit chiar dela aşezarea lor, pe lângă păduri şi loc de păşunat, şi teren de plugărit suficient. Acei din Şapte Sate n'au putut fi înzestraţi în aceeaşi măsură cu pământ arabil, dar munţii cu întinsele păduri şi cu păşunile bogate le-au dat posibilitatea de a se ocupa cu creşterea vitelor la ei acasă, populaţia autohtonă românească a Săcelelor fiind nevoită să-şi caute păşunat pentru turme în alte părţi.

Românii mai erau şi buni pescari şi vânători. Mulţi dintre ei îşi făceau traiul din această ocupaţie până prin veacul al XVII-lea când lacurile şi bălţile din şesul Bârsei dispar şi pădurile încep a se rări. Românii din Scheiul Braşovului şi-au păstrat faima de pescari vestiţi până prin secolul al XIX-lea, iar negustoria cu peşte sărat, adus dela mare şi dela Dunăre, au continuat o până la începutul veacului nostru, străbătând cu căruţele pe tot întinsul Ardealului românesc.

Meseriile au format dela început şi au rămas până pe la mijlocul veacului trecut un monopol al Saşilor. In Braşov meşteşugarii erau organizaţi în bresle, din care atât Românii cât şi Ungurii erau excluşi. La sate trăiau numeroşi meşteri lemnari printre care se găseau şi mulţi Români. Casele şi dependinţele economice fiind construite până prin veacul al XVIII-lea numai din lemn, iar incendiile fiind destul de dese, meşteşugul de meşter lemnar însemna o ocupaţie permanentă şi rentabilă. Plugurile şi grapele de lemn le pregăteau tot meşterii dela sate.

Un meşteşug foarte răspândit în satele de munte era acela al «şindrilarilor» dând anual milioane de şindrile pentru acoperişele caselor şi al clădirilor economice. Un centru însemnat al acestei industrii pare a fi fost Satulung. In pădurea Săcelenilor numită oficial «sylva carbonaria» se preparau cărbunii de lemn pe seama meşterilor fierari.

Munca de regulare a râurilor, de conducere a apei în satele lipsite, de scurgere a bălţilor şi de drenare a terenurilor mlăştinoase a durat timp

BCU Cluj / Central University Library Cluj

de mai multe veacuri. In cea mai mare parte ea a fost făcută de iobagii şi colonii români, printre care se găseau oameni cu multă experienţă şi iscusinţă[1]). Românii lucrau canalele şi iazurile, ei erau tăietori de păduri, ei operau joagărele, morile, piuăle şi dârstele de pe râuri.

Deodată cu ridicarea Braşovului la centru important comercial, pe la sfârşitul veacului al XIV-lea, cea mai rentabilă ocupaţie a inceput a fi cărăuşia. Negustorii braşoveni şi străini angajau zilnic zeci de care pentru

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Români din Buzăul Ardelean, cărăuşind cu lemne de foc

transport de mărfuri, nu numai în interiorul ţării, ci până departe în răsărit şi apus. Cine nu cunoştea Viena nu era socotit printre cărăuşii de frunte, iar ca să faci un drum până acolo, îţi trebuiau patru cai buni şi un car ferecat. Bătrânii de azi din Scheiul Braşovului au cunoscut în anii copilăriei lor cărăuşi cu câte 16—20 de cai şi câte patru care, totdeauna gata de plecare. Cu cărăuşia se mai ocupau şi Ceangăii din Săcele, dar cei mai vestiţi erau Românii din Zârneşti. Ei aveau o organizaţie în toată regula, cu vătaf în frunte, locul lor de întrunire fiind «Curtea Cărăuşilor» de unde se făcea plecarea şi pe unde trebuia să

[1]) „Valaho, cuius solertia ea aqua est ducta in villam apaczyia, dedimus fl. 3" (în 1543). Quellen... vol. III, pag. 66.

treacă la sosire fiecare cărăuş, raportând peripeţiile călătoriei, starea drumurilor şi alte lucruri de interes profesional.

Călătoria până la Viena, dus şi întors, dura 40—50 de zile, aducând unui cărăuş cu car şi patru cai, un câştig de 8—10 florini. Câştig destul de frumos când socotim că 5 florini era preţul unui cal sau unui bou bun. Ocupaţia aceasta frumoasă şi rentabilă s'a părăsit treptat, în măsura construirii drumurilor de fier, iar la 1876, după deschiderea liniei principale dintre Braşov-Bucureşti şi Braşov-Budapesta-Viena a încetat cu totul. Cărăuşii de azi din comunele judeţului fac numai transporturi de lemne şi cărămidă dela sate la oraş, iar cei dela oraş transportul materialelor (pietriş, nisip etc.) pentru construcţii.

Facând o comparaţie între felul de viaţă şi de muncă de azi şi de altădată, deosebirea e atât de mare încât tot ce a fost ni se pare mai mult o poveste decât realitate.

Deodată cu regularea râurilor şi dispariţia bălţilor din şesul Bârsei au dispărut şi luntrile de pescari, tăierea pădurilor a împuţinat vânatul şi vânătoarea a devenit o îndeletnicire a domnilor, drumul de fier a desfiinţat pe cărăuşi, cărămidăria şi ţiglăria a distrus pe constructorii lemnari şi pe şindrilari, industria modernă breslele de meşteşugari. Industria textilă se găseşte azi în luptă cu industria casnică destinată să dispară şi ea, morăritul modern a distrus iazurile şi a lăsat pustii morile din umbre de sălcii şi de arini, uriaşele fabrici de cherestea cu forţă motrică au nimicit joagărele de pe râuri, fabrica de uleiu a desfiinţat piuăle şi cea de postav dârstele. Din tot ce era odată, a rămas şi va rămâne peste veacuri creşterea vitelor şi munca pământului rânduită de porunca nestrămutată a lui Dumnezeu, care ne dă pâinea cea de toate zilele.

Populaţia jud. Bra-
(recensământul

Nr. crt.	COMUNA	Populaţia totală			Agricultură, horticultură		Alte ramuri ale agriculturii		Industrie	
		Producători	Susţinuţi	Total	Producători	Susţinuţi	Producători	Susţinuţi	Producători	Susţinuţi
1	Apaţa	801	1129	1930	629	833	5	10	51	108
2	Baciu	804	1213	2017	268	436	20	28	303	438
3	Barcani	Aparţine com. Zagon								
4	Bod	1045	1354	2399	627	823	—	—	318	444
5	Branul de jos	476	660	1136	323	457	20	33	40	80
6	Budila	848	1061	1909	643	825	8	9	88	134
7	Cernatu	1055	1506	2561	558	941	7	12	167	177
8	Codlea	2075	2467	4542	1147	1351	10	28	492	658
9	Cristian	1392	1602	2994	765	875	3	12	328	507
10	Crizbav	1067	830	1897	778	559	4	15	139	154
11	Dobârlău	767	815	1582	734	773	2	3	18	32
12	Feldioara	1021	1470	2491	723	1011	1	3	153	243
13	Fundata	324	448	772	172	388	136	33	2	8
14	Ghimbav	691	938	1629	436	731	1	1	76	129
15	Hălhiu	1229	1588	2817	672	946	—	—	254	417
16	Hărman	994	1345	2339	765	1028	2	—	119	179
17	Holbav	595	704	1299	554	658	5	7	11	25
18	Buzăul Ardelean	2529	2837	5366	2091	2291	97	198	156	213
19	Măeruş	802	817	1619	659	609	2	3	91	116
20	Măgura	241	353	594	232	332	3	1	2	10
21	Mărcuş	283	420	703	269	393	1	1	4	11
22	Moeciul de Jos	774	1070	1844	548	776	14	10	52	93
23	Moeciul de Sus	306	361	667	280	339	14	13	1	—
24	Peştera	375	505	880	312	476	49	16	5	6
	Transport .	20494	25493	45987	11185	17851	405	436	2870	4182

[1]) Ofiţeri şi angajaţi în armată 2788, susţinuţi 346. In metalurgie şi minereu 33,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

şov după ocupaţii[1])
din anul 1910)

Comerţ şi Credit		Cărăuşie		Servicii publice şi profesii libere		Zileri		Servitorime		Alte ocupaţiuni	
Producători	Susţinuţi	Producători	Susţinuţi	Producători	Susţinuţi	Producători	Susţinuţi	Producători	Susţinuţi	Producători	Susţinuţi
9	13	18	60	12	30	55	60	16	—	6	15
35	58	17	62	17	32	96	99	13	7	34	53
10	13	3	13	19	39	1	—	27	5	35	15
7	12	4	4	26	30	19	29	18	—	6	13
11	20	8	22	13	12	3	—	44	16	29	23
36	48	2	5	50	74	135	213	28	3	68	33
38	45	39	157	35	59	114	141	42	2	47	17
15	27	31	67	26	66	12	15	26	9	53	13
3	7	3	6	16	22	65	48	31	2	26	14
1	1	—	—	6	6	—	—	5	—	1	—
20	30	22	80	41	62	6	13	30	—	20	24
—	—	2	3	9	10	—	—	—	—	3	6
12	4	5	16	17	40	1	—	14	1	6	16
21	34	6	26	22	47	79	89	38	6	11	20
11	24	10	24	25	36	43	40	8	5	6	9
2	3	—	—	4	7	—	—	18	—	1	4
23	22	10	20	33	50	40	26	58	—	11	12
7	10	12	31	13	22	—	—	9	—	4	24
—	—	—	—	1	9	1	—	1	—	1	1
4	5	—	—	4	8	—	—	—	—	1	2
11	35	2	11	4	11	124	105	8	—	11	29
1	6	—	—	1	2	—	—	8	—	1	1
—	—	—	—	2	7	—	—	5	—	—	—
277	397	196	607	396	681	794	878	447	56	381	344

susţinuţi 75.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

No. crt.	COMUNA	Populaţia totală			Agricultură, horticulturâ		Alte ramuri ale agriculturii		Industrie	
		Producători	Susţinuţi	Total	Producători	Susţinuţi	Producători	Susţinuţi	Producători	Susţinuţi
	Report .	20494	25493	45987	14185	17851	405	436	2870	4182
15	Poiana Mărului	1631	742	2373	1556	667	1	—	25	30
16	Prejmer	1754	2069	3823	1364	1585	—	—	249	335
17	Purcăreni	840	1257	2097	686	1038	1	1	64	100
18	Râşnov	2164	2723	4887	1119	422	102	156	549	753
19	Rotbav	486	506	992	432	427	1	1	30	44
30	Satulung	2474	3547	602	1388	2386	26	36	473	530
31	Satunou	471	593	1064	378	463	—	1	26	40
3e	Şânpetru	1000	1228	2228	897	1085	—	—	68	103
33	Sita Buzăului[1])									
34	Sohodol	586	779	1365	555	751	—	—	5	6
35	Simon	420	719	1139	258	595	7	7	32	42
36	Şirnea	364	584	948	253	531	102	36	6	10
37	Tărlungeni	1446	2110	3556	786	1090	—	—	131	199
38	Teliu	1314	1597	2911	1191	1420	6	11	47	89
39	Tohanul nou	414	536	950	375	463	—	—	22	55
40	Tohanul vechiu	688	969	1657	524	722	1	1	108	157
41	Turcheş	1289	1946	3235	478	849	33	59	364	510
42	Ţânţari	942	1368	2310	822	1136	1	3	76	158
43	Vama Buzăului[2])									
44	Vlădeni	586	686	1272	518	603	2	5	25	28
45	Vulcan	756	1023	1779	561	722	2	2	74	125
46	Zârneşti	1688	2565	4253	907	4506	13	46	616	886
47	Zizin	521	705	1226	388	515	2	3	57	86
48	Predeal	193	299	492	179	289	1	4	3	—
49	Braşov	20757	20299	41056	1178	1169	29	76	8253	8668
	TOTAL .	63278	74343	137621	30978	39285	735	878	14173	17136

[1,2]) Cuprinse în comuna Buzăul Ardelean (No. 18).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Comerţ şi Credit		Cărăuşie		Servicii publice şi profesii libere		Zileri		Servitorime		Alte ocupaţiuni	
Producători	Susţinuţi	Producători	Susţinuţi	Producători	Susţinuţi	Producători	Susţinuţi	Producători	Susţinuţi	Producători	Susţinuţi
277	397	194	607	396	681	794	878	447	56	381	344
2	3	2	7	8	14	29	16	2	—	2	3
21	19	10	18	31	55	21	43	43	1	8	12
9	17	2	—	14	18	35	68	18	—	9	15
45	68	31	85	37	73	88	124	36	2	27	32
5	7	5	15	8	10	—	—	2	—	3	2
48	85	36	82	88	124	212	196	81	13	107	86
2	3	1	4	6	11	51	67	2		4	4
4	8	4	7	17	15	—	—	7	—	2	10
—	—	—	—	4	7	6	7	8	—	8	8
4	6	—	—	6	12	102	46	9	—	1	9
—	—	—	—	2	6	—	—	1	—	—	1
24	39	3	7	20	36	454	724	21	1	7	14
12	12	3	9	12	21	19	30	9	—	10	3
4	7	2	4	4	4	—	—	6	—	1	3
5	6	3	9	15	30	17	24	9	—	5	20
33	76	15	21	31	57	237	310	36	11	57	53
5	14	1	2	10	23	19	19	5	—	3	13
2	3	14	34	5	10	2	—	10	—	4	3
8	10	6	14	17	28	32	52	11	2	17	9
13	28	9	17	42	62	—	—	71	3	11	15
7	6	5	13	13	25	13	22	13	18	16	16
—	—	—	—	2	6	—	—	7	—	1	—
1772	2068	1214	2624	1431	2367	925	910	2375	31	1521	2090
2302	2882	1560	3624	2300	3693	3056	3554	3292	138	2204	2763

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Agricultura

Agricultura era considerată în vechime ca o descoperire dumnezeiască şi a rămas până azi cea mai frumoasă şi mai sfântă muncă ce o poate face omul în folosul său şi al semenilor săi. Egiptenii au făcut din Osiris — cel care a descoperit şi a sămânat prima dată grâul — un Zeu.

Inceputul sămânatului şi sfârşitul secerişului, precum şi strângerea celorlalte produse ale câmpului erau împreunate la popoarele vechi cu serbări religioase. Aşa a fost şi la strămunii noştri, la Daci şi la Romani. Aşa mai e şi azi în ţinuturile unde Românii sunt stăpânii pământului şi unde ocupaţia lor principală a rămas din timpuri vechi agricultura.

Ţara Bârsei este o regiune agricolă, dar agricultura nu e în mânile Românilor. Pe unde sunt satele româneşti pământul e sărac, rece, păduret, pământ de munte, unde nu vom putea avea nici odată o agricultură înfloritoare ca la şes. Pământul mănos care varsă aur în urma plugului e în stăpânirea Saşilor. Timp de şapte sute de ani, dela aşezarea lor până la domnia împăratului Iosif al II-lea, Românii n'aveau drept la

stabilitate în comunele locuite de Saşi, cu excepţia celor din Râşnov, nici dreptul de a poseda teren rural, decât din îngăduinţa Saşilor. Abia dela Iosif al II-lea încoace au început şi Românii să-şi câştige câte o palmă de pământ, rămânând totuşi în luptă cu neagra sărăcie, până în ziua de azi. Tabloul ce urmează arată suprafaţa proprietăţii săseşti şi a proprietăţii româneşti în 1896, în cele 13 comune cu populaţia mixtă românească şi săsească.[1])

Comune	Saşi	Proprietate săsească	Români	Proprietate românească
1. Bod	1416	2518 jug.	878	171 jug.
2. Cristian	1627	2365 „	1125	21 „
3. Codlea	2742	8212 „	1570	185 „
4. Feldioara	997	6821 „	1182	3410 „
5. Ghimbav	944	2744 „	542	212 „
6. Hărman	1225	3529 „	1058	1471 „
7. Hălhiu	2068	4607 „	518	169 „
8. Măeruş	955	1859 „	543	879 „
9. Prejmer	2032	7554 „	1528	454 „
10. Râşnov	1806	8048 „	2757	3663 „
11. Rotbav	428	1470 „	543	580 „
12. Sânpetru	1241	4223 „	947	349 „
13. Vulcan	1034	2954 „	723	257 „
Total . .	17515	56908 jug.	13919	11823 jug.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Comparând proprietatea Saşilor cu a Românilor e imposibil să nu te revolţi de inegalitatea izbitoare dintre bogăţia săsească şi sărăcia românească. In Cristian 1125 Români cu 21 de jug., înseamnă că la 1896 n'aveau nici măcar suficient loc de casă şi de curte; la Bod, Codlea, Hălhiu, Ghimbav, Sânpetru şi Vulcan situaţia le era numai cu ceva mai bună; la Feldioara, Hărman şi Râşnov, am putea spune că aveau o situaţie superioară celorlalţi, dar şi aici slabă în comparaţie cu a locuitorilor saşi.

Inainte cu un veac, cu două, ori mai multe, situaţia economică a Românilor din satele săseşti era şi mai de plâns. Cu excepţia unui mic număr de Români din Râşnov, Feldioara şi Hărman toţi ceilalţi, ca şi o parte a Românilor din aceste trei comune, duceau viaţă amară de coloni.

Am citit deunăzi o carte românească în care se spunea că pe „fondus regius“ (pe pământul săsesc) Românii se bucurau de drepturi egale cu Saşii. Socotim că e vremea să încetăm cu poezia şi să privim realita-

[1]) D. Franz Herfurth: Das sächsische Burzenland, Kronstadt, 1898, pag. 562.

tea în faţă. Românii au fost robii şi slugile satelor săseşti, în decurs de veacuri — acesta e adevărul spus întreg. Iar dacă au ajuns să aibă şi atâta brumă de pământ cât vedem că au, numai Dumnezeu din ceruri mai ştie azi cu ce lupte şi pe ce preţ au ajuns la el.

Istoricul nostru Ştefan Meteş ne dă un exemplu mişcător din luptele Românilor din Ţara Bârsei pentru pământ şi din luptele Saşilor de a împiedeca pe Români să devie stăpâni de pământ[1]).

In 18 August 1679 se prezintă la Braşov judele sas din Râşnov — spune d-l Ştefan Meteş — cu tânguirea semnificativă, că Românii câştigă dela ei pământul, «parte prin cumpărătură şi schimb şiret, parte l-au moştenit dela părinţii lor»... căci despre aceasta, e ştiut de ţară şi de oraş, că această naţie barbară e un popor amestecat şi în legături de înrudire cu Românii din ţările vecine, Moldova şi Ţara Românească, aşa că dintre cei dintâi, în lipsa copiilor, prin împărţirea averii imobile s'ar putea încerca foarte ciudate şi minunate amestecături în fundul regal». Sfatul orăşenesc din Braşov ascultând cu înduioşare şi indignarea cuvenită aceste tânguiri venite dela un reprezentant săsesc, îşi mai aminteşte de vremuri vechi «cum acest popor românesc, după nefericita năvălire a lui Mihai Vodă Viteazul, în această ţară foarte slăbită, într'atâta s'a amestecat în fundul regal (pământul săsesc), încât în deosebite locuri bieţii Saşi au ajuns cu totul desrădăcinaţi şi, pe de altă parte, această naţie barbară aşa de mult a prins rădăcini, încât acum mai toate unghiurile sunt pline de această pleavă».

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pentru a face greutăţi Românilor, sfatul orăşenesc braşovean a hotărît ca pământul Românul să şi-l poată lăsa moştenire numai copiilor săi, care locuiesc în satul respectiv şi nu sunt însuraţi în alte părţi, dar şi aceasta o poate face numai atunci, dacă dovedeşte, că pământul moştenit n'a fost cumpărat dela vreun Sas şi nu-i la mijloc nici o înşelătorie de cumpărare.

*

Revoluţia din 1848, prin ştergerea iobăgiei a adus uriaşe schimbări în viaţa economică a Românilor de pe pământurile boiereşti, foştii iobagi ajungând proprietarii sesiunilor ce le munciseră până atunci, iar satele lor stăpâne pe păşuni şi păduri. In viaţa Românilor din satele săseşti revoluţia n'a produs aproape nici o schimbare, din punct de vedere economic, situaţia lor rămânând cea de dinainte de revoluţie. Reforma agrară

---

[1]) Ştefan Meteş: Ist. Bis. şi a vieţii religioase a Românilor din Ardeal şi Ungaria, pag. 332.

din 1922 n'a putut repara nici ea nedreptatea de veacuri[1]). In comunele săseşti terenurile expropriate au fost de mici întinderi, astfel că numai puţini Români au putut fi împroprietăriţi, şi nu cu pământ de cea mai bună calitate.

In ceeace priveşte populaţia maghiară din judeţ, situaţia ei economică este de asemenea mult superioară stării Românilor. La Crizbav, Apaţa şi Satu-Nou ei au devenit de mult stăpânii pământului, fost odinioară pământ românesc. Dintre familiile române numai foarte puţine se pot lăuda cu proprietăţi vechi, moştenite prin generaţii, colonii români întâmpinând şi aici aceleaşi greutăţi.

Ungurii din Şapte Sate n'au dus nici odată lipsă de păduri şi de păşune, dar pământ de arătură îndestulător n'au avut nici ei. După împăcarea Austriei cu Ungaria, la 1867 — când s'a instaurat primul guvern naţional maghiar de după revoluţie — până la 1918, atât Ministerul Agriculturii cât şi administraţia judeţeană au făcut însă tot ce puteau face pentru ridicarea Ceangăilor din satele Săcelene, dar nimic pentru Români. Ceangăii au ajuns prin procese şi cumpărare, sprijiniţi de stat şi de autoritatea judeţeană, la mai mult pământ arabil, iar ajutoarele de tot felul — credite în condiţiuni avantagioase, mijloace de organizare şi educaţie, seminţe şi maşini agricole gratuite, pomi şi reproducători gratuiţi[2]) — le-a dat posibilitatea să-şi asigure o stare materială bună, tocmai în timpul când mocanii noştri săceleni începuseră să decadă şi să sărăcească. Cercurile agricole maghiare (gazda körök), care desvoltă şi azi o activitate vie, deşi par a fi ceva nou, datează de mai multe decenii şi au fost organizate la îndemnul şi cu concursul statului şi al administraţiei judeţene.

---

[1]) Suprafeţele atribuite sătenilor prin împroprietărire: Ghimbav 188 jug. 350 stp., Cristian 61 jug. 032 stp., Hălhiu 215 jug. 892 stp., Satu-Nou 20 jug. 800 stp., Vulcan 129 jug. 1212 stp., Codlea 503 jug., Râşnov 1233 jug., Braşov 931 jug. 1271 stp., Vlădeni 44 jug., Holbav 87 jug. Rotbav 123 jug. 282 stp., Feldioara 196 jug. 1192 Măeruş 400 jug., Hărman 279 jug. 1232 stp., Crizbav 14 jug. 290 stp., Prejmer 154 jug. 717 st., Sânpetru 270 jug. 403 stp., Apaţa 81 jug. 50 stp., Bod 210 jug. 687 stp., Satulung 269 jug. 567 stp., Turcheş 19 jug. 672 stp., Baciu 46 jug. 790 stp., Tărlungeni 32 jug. 996 stp., Zizin 52 jug., Budila 220 jug. 377 stp., Teliu 173 jug. 1289 stp., Mărcuş 301 jug. 162 stp., Dobârlău 67 jug. 760 stp., Int. Buzău 1606 jug. 794 stp., Vama Buzău 646 jug. 580 stp., Sita Buzău 976 jug. 1461 stp., Barcani 385 jug. 350 stp., Poiana Mărului 30 jug. 1415 stp., Fundata 216 jug., Zârneşti 8 jug. 431 stp.

Din lipsă de teren nu s'a făcut nici o împroprietărire în comunele: Măgura, Moeciul de Jos, Moeciul de Sus, Poarta Bran, Peştera, Tohanul Nou, Tohanul Vechiu, Sohodol, Şirnea, Simon, Predeal-Bran, Cernatu, Purcăreni.

[2]) Dr. Koos Mihály: A székelyföldi gazdasági actio 1905 évi müködésének ismertetése, Budapest, 1906, pag. 22 şi 35.

Saşii şi-au organizat faimoasele lor reuniuni agricole încă prin anul 1868, iar în 1871 au fondat Şcoala de Agricultură din Feldioara, care de atunci dă în fiecare an un număr de tineri bine instruiţi în toate ramurile muncii agricole. Ceva mai târziu Românii au făcut aceeaşi încercare de organizare economică, dar mişcarea s'a stins înainte ca nucleele să fi dat roadele aşteptate.

*

Aşa cum vedem azi Ţara Bârsei, cu agricultura ei înfloritoare, e o ţară nouă. Adevărat că în privinţa agriculturii ea a stat totdeauna în fruntea

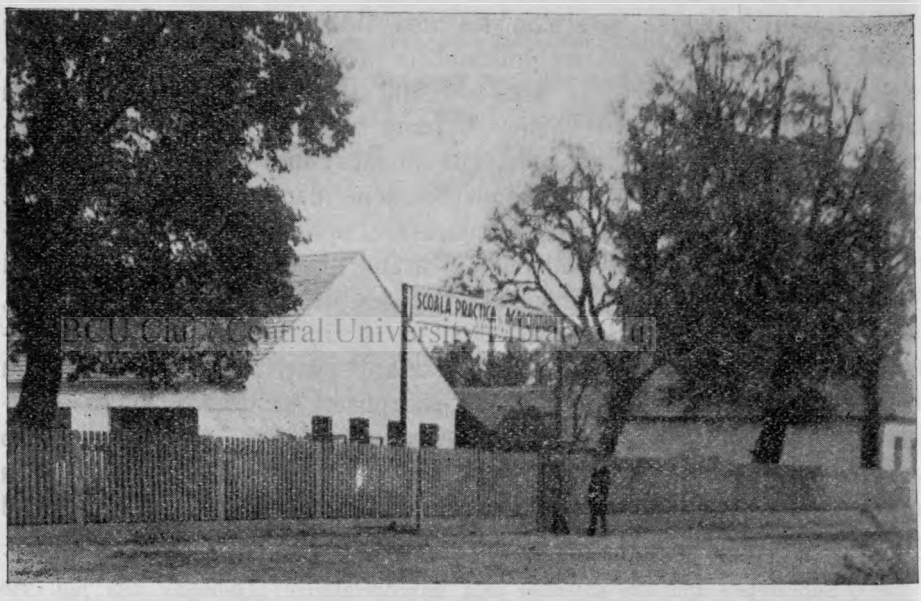

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şcoala de Agricultură din Sânpetru

celorlalte ţinuturi ale Ardealului, dar ca să devie ceeace este, a trebuit aşteptată epoca maşinei. Bătrânii ne povestesc de o ţară a Bârsei fără maşini agricole în vremea copilăriei lor, de o ţară deosebită de cea de azi. Dacă mergem mai departe, îndărăt, vom găsi alta şi mai puţin asemănătoare, iar în secolul al XIII-lea, când vin Saşii, găsim una pe care nu o mai cunoaştem.

Agricultura, chiar după aşezarea Saşilor, era foarte primitivă, suprafeţele cultivate de mică întindere, însămânţările de puţine soiuri. Arătura se făcea cu pluguri de lemn de o construcţie atât de slabă încât nici în veacul al XVI-lea nu se puteau folosi la deşţelenire. Munca aceasta grea

trebuia să o facă mâna omului: pe pământurile domeniului Bran colonii şi iobagii români şi unguri, în satele săseşti colonii români. In 1878 şi 1879, deci la 550 de ani după venirea Saşilor, se aflau în judeţul Braşov încă 5991 pluguri de lemn şi numai 1090 pluguri de fier; 8263 grape de lemn şi numai 150 grape de fier[1]). Porumbul şi cartoful — care se cultivă azi pe suprafeţe întinse — era încă necunoscut în secolul al XVI-lea; de plante de furaje nu era nici pomenire. După introducerea porumbului şi cartofului, timp de aproape 300 de ani s'au pus cu cuibul şi s'au săpat cu mâna. Pe la anul 1880 existau în Ţara Bârsei comune săseşti care nu cunoşteau încă sămânatul şi săpatul porumbului cu maşina. Prima maşină de treerat cu aburi s'a întrodus în Ţara Bârsei în 1878, iar prima maşină de sămânat grâul în rânduri, în 1886.

*

In Ţara Bârsei se cultivă şi azi, pe mari suprafeţe, orzul. Din vechile documente reiese, că şi cu veacuri înainte orzul deţinea primul loc printre sămănături, după care urma grâul, şi pe suprafeţe şi mai reduse ovăzul. Cei mai mari producători vor fi fost, desigur, şi atunci Saşii, dar cum ei nu plăteau dijme din produsele agricole, nu ne-au rămas însemnări mai vechi despre cantităţile produselor agricole din satele săseşti. Avem însemnări din satele cu populaţie română-maghiară care plăteau dijma cetăţii Branului. Comuna Apaţa plăteşte în 1543, sub titlul de „decima maior" (dijma din cereale) 177 cubuli de cereale, ceeace înseamnă că producţia de grâu, orz, săcară şi ovăz a comunei Apaţa din acel an a fost de 1770 cubuli (ferdele, baniţe), preţul unui cubul fiind de 1 asper şi 1 obol, valoarea întregei cantităţi de 177 cubuli, 4 florini şi 21 asperi. Pentru a ne putea face o idee de producţia agricolă din celelalte sate, amintim că în 1544 dijma din Săcele (Şapte Sate) s'a vândut cu 31 florini. In 1547 s'a vândut dijma Tărlungenilor şi Purcărenilor cu 9 florini, a Satulungului cu 10 florini, a Cernatului, Turcheşului şi Baciului cu 16 florini, a Crizbavului cu 9 florini şi a Apaţei cu 10 florini.

Pe lângă cereale se cultiva pe suprafeţe destul de mari inul şi meiul, a căror valoare era mult mai ridicată decât a cerealelor. Astfel, în 1541 cetatea Branului vinde 13 cubuli de meiu cu 5 florini şi 36 asperi. Regiunile potrivite culturei inului par a fi fost Branul, Săcelele şi câmpul Buzăului. Dijma inului se plătea cetăţii Branului atât în natură cât şi în bani.

---

[1]) D. F. Herfurth, op. cit., pag. 614.

Cultura legumelor era destul de răspândită şi în timpurile vechi. Cu ocazia meselor servite de Cetatea Branului şi de magistratul Braşovului în onoarea diferiţilor oaspeţi, aflăm amintite tot felul de legume şi fructe. Mărarul, cimbrul, hrăniţa, salata, crastavetele (kraczewycz), ceapa, prazul, usturoiul, ridichea şi sfecla, până şi spanacul, erau toate cunoscute şi cultivate prin veacul al XV-lea şi al XVI-lea. Varza se cultiva pe suprafeţe destul de mari şi era un articol de comerţ destul de căutat. Spitalul din

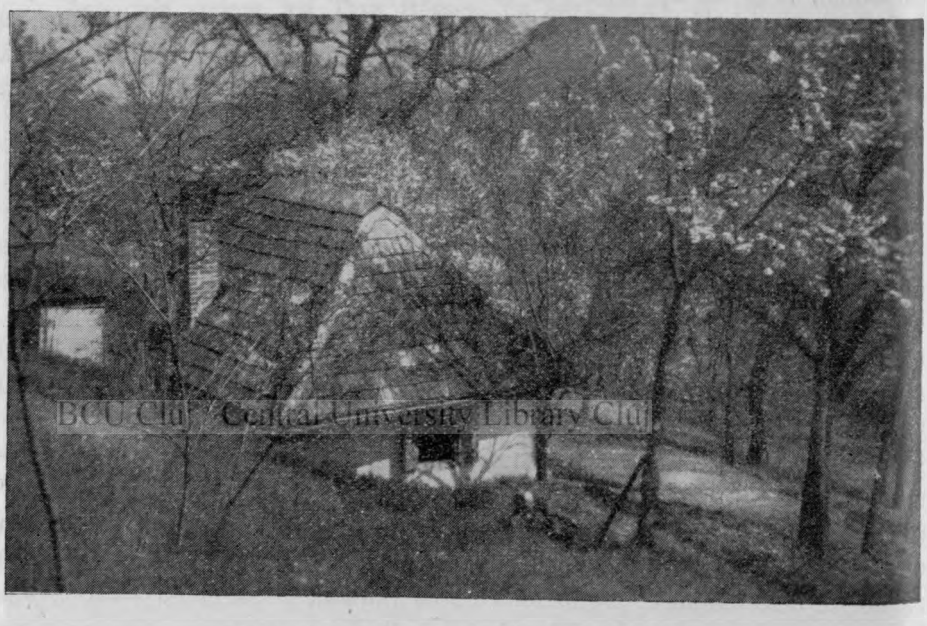
BCU Cluj / Central University Library Cluj

Una din grădinile vechi ale Braşovului

Braşov cumpără în toamna anului 1526, 16.000 de verze cu 11 florini şi 46 de asperi[1]).

Cât priveşte pomicultura nu vor fi cunoscut cei de altădată varietăţile nobile ale timpului nostru, dar adevărul este că cultura pomilor, începând cu veacul al XIV-lea şi până în veacul al XVIII-lea era una din ocupaţiile principale ale locuitorilor. Cele mai mari suprafeţe erau plantate cu pruni, prunele folosindu-se la fabricarea rachiului.

Creşterea nucilor, merilor şi perilor nu s'a neglijat nici de atunci încoace şi după deschiderea liniei ferate Braşov—Budapesta—Viena, Ţara Bârsei a devenit regiune exportatoare de fructe, pomicultorii realizând câştiguri însemnate.

[1]) Quellen . . . vol. II pag. 15.

Până la începutul veacului nostru pomicultorii îşi făceau singuri altoirea, pe trunchiuri robuste de meri şi peri sălbateci, şi prin o bună îngrijire au ştiut să-şi ferească grădinile de omidă şi să înlăture boalele care de atunci încoace produc adevărate ravagii în pomicultura regiunei noastre.

*

Introducerea maşinei în agricultura regiunei Braşov a însemnat o adevărată revoluţionare a muncii şi a producţiei agricole. Dar a mai contribuit la schimbarea înfăţişării terenurilor de culturi şi raţionalizarea creşterii vitelor, ceeace a adus cu sine necesitatea eliminării însămânţărilor de suprafeţe mari cu cereale şi începutul culturilor de plante furajere. Fondarea fabricei de zahăr dela Bod, în anul 1389, a produs deasemenea o mare schimbare în agricultura regiunei, o mare parte a locului de şes fiind cultivată de atunci cu sfeclă de zahăr. In ultimul deceniu se mai cultivă pe suprafeţe mai mici şi menta care se prelucrează la fabrica de mentă dela Bod.

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dela 1918 până azi, administraţia românească şi-a dat toate silinţele nu numai să menţie agricultura şi anexele ei la nivelul la care se afla în 1918, dar să promoveze şi mai mult şi prin toate mijloacele interesele ei. Fondurile Camerei de Agricultură realizate din veniturile proprii au fost sporite an de an cu însemnate ajutoare puse la dispoziţia Camerei, de administraţia judeţeană şi folosite cu grije şi la timp în interesul vieţii economice a judeţului nostru. In fiecare primăvară şi toamnă administraţia judeţeană împreună cu Camera de Agricultură s'a îngrijit de distribuţia cantităţilor necesare de seminţe selecţionate şi au înfiinţat dela începutul regimului românesc nuclee de maşini agricole, înzestrate cu pluguri, grape, triore, aparate pentru stropirea pomilor şi a. Aceste nuclee de maşini agricole s'au dovedit practice dela început, deaceea în anul 1937 numărul lor a fost sporit, administraţia judeţeană înzestrându-le şi pe acestea cu numărul necesar de maşini.

In privinţa pomiculturii administraţia judeţeană şi Camera de Agricultură au adus toate jertfele pentru refacerea grădinilor pustiite de omidă şi de boale, pe deoparte distribuind locuitorilor maşini de stropit şi materialul necesar operaţiunei, iar pe de alta distribuind an de an un număr de pomi, gratuit sau pe un preţ foarte scăzut. Numai în primăvara anului 1930 s'au distribuit 10,000 de altoi de diferite varietăţi, în ceilalţi ani numărul lor variind între 4—5 mii.

Interesele româneşti pretinzând o mai bună îndrumare a agriculturii şi plugari mai luminaţi, Asociaţia culturală „Astra» şi-a ţinut de datorie să înscrie în programul său de activitate ţinerea unor cursuri de educaţie ţărănească, concentrând la Braşov pe cei mai buni gospodari ai satelor noastre în scop de a le face această educaţie. La aceste cursuri problema agriculturii a fost pusă în fruntea tuturor celorlalte probleme de interes

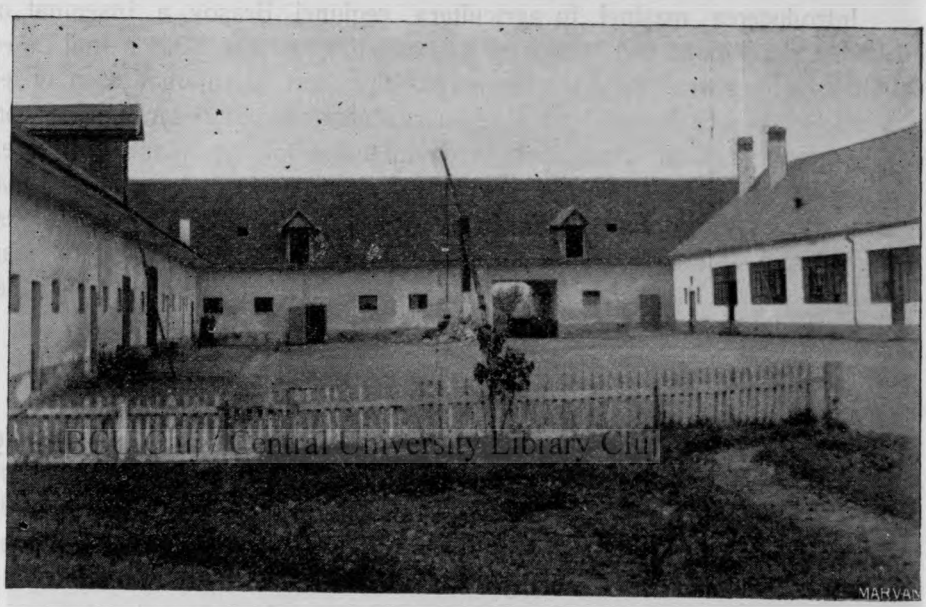
BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şcoala de Agricultură din Sânpetru

naţional. Pentru a da tineretului român din judeţ aceeaşi educaţie pe care Saşii o dau tineretului lor dela 1871 încoace, administraţia judeţeană împreună cu Ministerul Agriculturii şi cu Camera de Agricultură au înfiinţat în 1936 o şcoală de agricultură românească în comuna Sânpetru, destinată să aibă acelaş rol în viaţa noastră economică, pe care l-a avut timp de 65 de ani şcoala de agricultură săsească din Feldioara.

Grădinăritul n'a fost şi nu este avizat la ajutorul nici unei instituţii. Cultura zarzavaturilor e meşteşug vechi în Ţara Bârsei şi a ajuns la acel nivel de desvoltare, că poate concura cu oricare altă regiune din ţară. Deşi pe piaţa Braşovului se desfac mari cantităţi de legume din alte regiuni, produsele locale rămân totuşi cele mai frumoase, cele mai căutate şi cele mai de preţ. Tot ce produce Ţara Bârsei în această ramură

agricolă o putem numi producţie de lux, în comparaţie cu ceeace se aduce pe piaţa Braşovului din alte părţi.

In anii din urmă a luat avânt în judeţul nostru şi cultura florilor pe o scară întinsă. Florăriile dela Codlea se bucură azi de un bun renume. Ele aprovizionează nu numai piaţa Braşovului, ci şi a Bucureştilor şi pieţele altor oraşe din ţară cu ce a lăsat Dumnezeu mai frumos pe lume: cu flori.

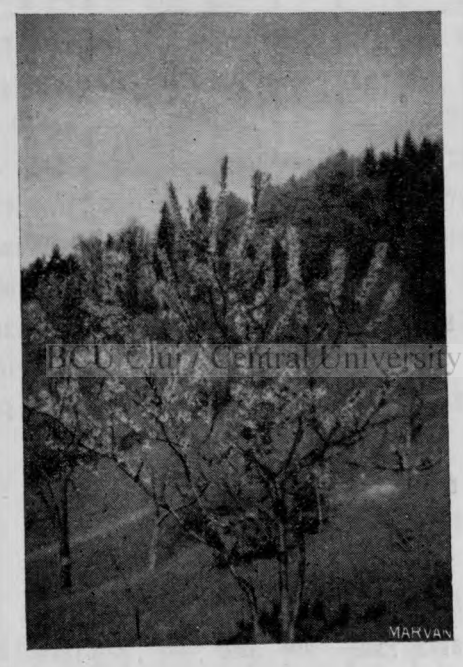

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Impărţirea agricolă a suprafeţei judeţului Braşov în 1895

No. crt.	COMUNA	Numărul gospodăriilor	Teren arabil	Grădină	Livadă	Vie		Păşune	Pădure	Trestiş	Neproductiv	Total
						cultivată	părăsită					
1	Apaţa	399	2053	75	774	—	—	117	5307	—	240	8566
2	Baciu	535	249	66	256	—	—	1118	4508	—	89	6286
3	Barcani	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	Bod	576	2502	48	1022	—	—	671	410	—	314	4967
5	Branul de jos	223	770	42	85	—	—	1057	1707	1	131	3793
6	Budila	436	1018	72	1826	—	—	625	13456	—	744	17741
7	Cernatu	890	495	83	1216	—	—	1766	5915	—	299	9774
8	Codlea	1174	4242	151	3457	—	—	2754	12111	—	414	23129
9	Cristian	440	2254	62	157	—	—	180	1677	—	152	4482
10	Crizbav	504	1841	74	941	—	—	781	4329	—	151	8117
11	Dobârlău	219	496	—	193	—	—	—	—	—	15	704
12	Feldioara	1901	5103	101	1636	—	—	1826	962	—	586	10214
13	Fundata	148	127	—	506	—	—	660	563	—	32	1888
14	Ghimbav	390	2338	35	870	—	—	858	—	—	181	4282
15	Hălhiu	550	4312	41	611	—	—	—	—	—	75	5039
16	Hărman	3172	7346	79	539	—	—	1874	228	—	341	10407
17	Holbav	241	1608	77	126	—	—	373	2789	—	108	5081
18	Int. Buzăului	413	1370	580	2368	—	—	2063	6729	—	192	13302
19	Măeruş	368	2195	31	426	—	—	516	6273	—	397	9838
20	Măgura	100	174	—	161	—	—	524	214	—	41	1114
21	Mărcuş	378	628	52	258	—	—	5	980	—	74	1997
22	Moeciul de Jos	401	615	58	1247	1	—	2069	642	—	122	4754
23	Moeciul de Sus	123	1	4	532	—	—	1771	3013	—	203	5524
24	Peştera	164	267	2	674	—	—	1255	246	—	12	2456
	Transport .	13745	42004	1733	19881	1	—	22863	12059	1	4913	163455

BCU Cluj / Central University Library Cluj

No. crt.	COMUNA	Numărul proprietăților	Teren arabil	Grădină	Livadă	Vie		Pășune	Pădure	Trestiș	Neproductiv	T o t a l
						cultivată	părăsită					
	Report .	13745	42004	1733	14881	1	—	72863	12059	1	4913	163455
25	Poiana Mărului	515	4212	104	490	—	—	1995	3769	7	276	10853
26	Prejmer	2425	6614	274	2078	—	—	1858	709	1	569	12103
27	Purcăreni	478	286	68	862	1	—	699	137	—	152	2205
28	Râşnov	2252	4684	137	7004	—	—	2253	13796	—	760	28634
29	Rotbav	575	1889	35	555	—	—	1075	1241	—	159	4954
30	Satulung	1817	1835	256	3585	2	—	5273	17962	—	968	29882
31	Satunou	331	1286	21	160	—	—	194	1011	—	98	2770
32	Sânpetru	1968	4650	135	428	—	—	1074	302	—	196	6785
33	Sita Buzăului	267	411	14	346	—	—	84	290	—	23	1168
34	Sohodol	334	1323	93	67	2	—	285	32	—	45	1847
35	Simon	272	825	42	362	—	—	2334	3241	—	115	6919
36	Şirnea	161	77	—	820	—	—	841	354	—	51	2146
37	Tărlungeni	809	346	105	844	1	—	594	1626	—	140	3656
38	Teliu	564	1468	168	2946	—	—	2270	16962	—	624	24438
39	Tohanul nou	179	411	17	439	—	—	90	—	—	49	1006
40	Tohanul vechiu	491	1046	66	861	—	—	1069	1206	—	138	4386
41	Turcheş	1200	700	84	884	—	—	595	1885	—	154	4302
42	Ţânţari	604	1316	65	3348	—	—	548	6270	—	114	11661
43	Vama Buzăului	284	457	196	576	—	—	42	246	2	3	1552
44	Vlădeni	396	1034	41	1414	—	—	400	2113	—	112	5114
45	Vulcan	484	1419	61	1831	—	—	183	3607	—	139	7243
46	Zârneşti	655	1199	72	3958	—	—	2393	20345	1	1713	29681
47	Zizin	1282	166	31	4093	—	—	2915	10788	—	248	18241
48	Predeal	120	379	22	85	—	—	62	222	—	21	791
49	Braşov	3798	9474	985	3576	—	—	2402	15056	4	1071	32568
	Total .	36006	51477	4825	61493	7	—	54394	195129	16	12882	391360

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Impărţirea agrícolă a supra-

No. crt.	COMUNA	Vatra satului		Teren arabil		Fâneaţă	
		jug.	stp.	jug.	stp.	jug.	stp.
1	Apaţa	244	1568	2096	1210	795	907
2	Baciu	96	919	252	33	138	1178
3	Barcani	5	41	606	—	1787	—
4	Bod	85	—	2686	—	1240	—
5	Branul de jos	—	—	1185	922	217	632
6	Budila	200	—	1041	182	1816	555
7	Cernatu	174	08	510	746	1325	949
8	Codlea	685	1286	4486	708	3905	46
9	Cristian	80	—	2132	1161	151	1429
10	Crizbav	44	400	2800	—	1031	—
11	Dobârlău	8	—	387	628	137	—
12	Feldioara	200	—	4311	514	617	192
13	Fundata	—	—	—	—	536	—
14	Ghimbav	84	1452	2613	170	477	1324
15	Hălhiu	346	1301	4485	394	430	148
16	Hărman	315	1480	8195	383	757	138
17	Holbav	34	—	2047	—	152	—
18	Int. Buzăului	—	—	918	269	1613	1472
19	Măeruş	65	494	2451	17	749	19
20	Măgura	—	—	—	—	1000	—
21	Mărcuş	40	—	698	—	184	—
22	Moeciul de Sus	—	—	—	—	1700	—
23	Moeciul de Jos	—	—	—	—	2000	—
24	Peştera	—	—	—	—	1100	—
	Transport .	2705	8949	43899	7337	23857	8989

Suprafaţa judeţului Braşov
Suprafaţa judeţului Braşov
Suprafaţa judeţului Braşov

BCU Cluj / Central University Library Cluj

feței județului Brașov în 1937

Pășune		Pădure		Grădini		Terenuri degradate		Drumuri		Suprafața totală	
jug.	stp.	jug.	stp.	jug.	stp.	jug.	stp.	jug.	stp.	jug.	stp.
117	248	5233	596	77	06	—	—	—	—	8564	1334
815	705	4860	505	62	27	—	—	—	—	6234	167
2568	—	6369	—	—	—	80	—	20	—	11435	41
876	—	504	—	60	—	—	—	399	—	5850	—
860	214	2430	1430	45	850	87	673	5	1045	4832	967
1362	747	12440	1320	68	15	714	1596	—	—	17653	1215
1178	90	6424	191	54	1324	304	474	145	—	10116	583
2137	1240	1853	595	166	699	—	—	—	—	23234	1374
323	1155	1550	1098	89	743	124	1011	20	500	4473	697
1200	—	2787	—	68	800	21	400	100	—	8052	—
858	115	4161	123	9	—	3	—	—	—	5563	—
1208	714	961	804	84	1290	—	—	242	590	7625	1504
300	—	—	—	—	—	80	—	—	—	886	—
962	1001	—	—	—	—	206	606	—	—	4344	1353
927	259	683	—	52	1009	—	—	—	—	6924	1511
1739	849	459	1447	121	171	138	97	137	1050	11864	815
768	—	1866	—	44	—	—	—	120	—	5031	—
1559	533	6037	65	—	—	—	—	—	—	10128	739
2397	341	4025	679	32	1252	345	835	88	298	10154	735
600	—	—	—	27	—	—	—	—	—	1627	—
257	—	729	—	—	—	47	—	48	—	1998	—
1000	—	4578	—	—	—	53	—	—	—	7331	—
1648	—	203	—	500	—	—	—	—	—	4351	—
1000	—	523	—	—	—	—	—	—	—	2623	—
26660	8211	68675	8853	1558	8186	2202	5692	1324	3483	180892	13035

BCU Cluj / Central University Library Cluj

în jugăre 458039 .— 687
în hectare 263585 .—4191
în Km. p. 2605 . 85

No. crt.	COMUNA	Vatra satului		Teren arabil		Fâneaţă	
		jug.	stp.	jug.	stp.	jug.	stp.
	Report .		8949		7337		8989
25	Poiana Mărului	163	1551	4827	—	219	731
26	Prejmer	610	—	7114	—	1334	—
27	Purcăreni	128	1500	311	1005	1903	1511
28	Râşnov	202	—	4008	—	8327	—
29	Rotbav	35	—	1680	—	560	—
30	Satulung	307	—	1720	—	3616	—
31	Satunou	8	—	1442	—	301	—
32	Sânpetru	163	—	4529	112	225	—
33	Sita Buzăului	—	—	738	—	572	—
34	Sohodol	—	—	1375	659	47	840
35	Şimon	—	—	868	1401	355	71
36	Şirnea	—	—	1375	659	47	840
37	Tărlungeni	—	—	334	—	1793	—
38	Teliu	557	1524	1250	1170	3800	860
39	Tohanul nou	10	—	422	—	321	1268
40	Tohanul vechiu	173	—	1104	343	892	651
41	Turcheş	2	800	685	703	757	711
42	Ţânţari	51	235	1201	1302	3288	768
43	Vama Buzăului	64	—	265	—	362	—
44	Vlădeni	79	275	1028	382	1405	629
45	Vulcan	100	—	1368	—	2109	—
46	Zârneşti	75	—	1282	—	4142	—
47	Zizin	115	180	172	957	2407	1151
48	Predeal-Bran	—	—	433	700	99	659
49	Braşov	—	—	11558	1014	3427	1335
		5556	614	93623	979	67080	1572

Teren arabil cuprinde din suprafaţa întreagă procentul 20, 40%
Fâneaţa " " " " " 14, 50%
Păşune " " " " " 14, 30%
Pădure " " " " " 46, 30%

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Păşune		Pădure		Grădini		Terenuri degradate		Drumuri		Suprafaţa totală	
jug.	stp.	jug.	stp.	jug.	stp.	jug.	stp.	jug.	stp.	jug.	stp.
	8211		8853		8186		5692		3483		13035
1501	1452	4066	788	36	913	—	—	—	—	10815	1055
2072	—	505	—	274	—	—	—	185	—	12094	—
780	519	948	739	59	1012	64	830	23	284	4220	1100
3781	—	11594	—	107	—	650	—	157	—	28826	—
1130	—	1277	—	34	—	4	—	145	—	4865	—
4660	—	18547	—	243	—	673	—	161	—	29927	—
1068	—	386	—	21	—	80	—	20	—	3326	—
1193	—	467	—	120	—	44	—	88	—	6829	112
1593	—	11138	—	—	—	100	—	100	—	14241	—
116	768	—	—	84	797	23	572	14	1195	1662	28
2271	837	3101	516	35	1403	197	405	3	1462	6833	1294
116	768	—	—	84	797	23	572	14	1195	1662	28
604	—	2694	—	98	—	143	—	—	—	5616	—
3441	1347	5944	1391	92	673	—	—	—	—	25088	565
180	—	—	—	25	—	—	—	51	—	1009	1268
1070	787	1205	879	43	296	140	1432	—	—	4629	188
832	956	1881	1149	93	156	148	278	5	400	4306	353
1000	—	6269	728	60	200	208	16	30	449	12109	496
419	—	950	—	82	—	88	—	70	—	2300	—
400	127	2802	1402	33	1269	20	773	12	—	5782	757
617	—	2720	—	73	—	—	—	213	—	7200	—
5450	—	21610	—	69	—	1417	—	150	—	34195	—
2132	210	9306	710	32	1545	67	64	60	1400	14294	—
52	248	221	730	12	706	19	1010	2	827	841	80
1869	1594	14456	721	1237	710	1559	600	—	—	34109	1174
65702	156	210891	1006	4031	261	8339	473	2813	1600	458039	687

Grădini cuprinde din suprafaţa întreagă procentul 0, 88%
Terenuri degradate „ „ „ „ 1, 81%
Drumuri „ „ „ „ 0, 61%
Vatra satului „ „ „ „ 1, 20%

BCU Cluj / Central University Library Cluj

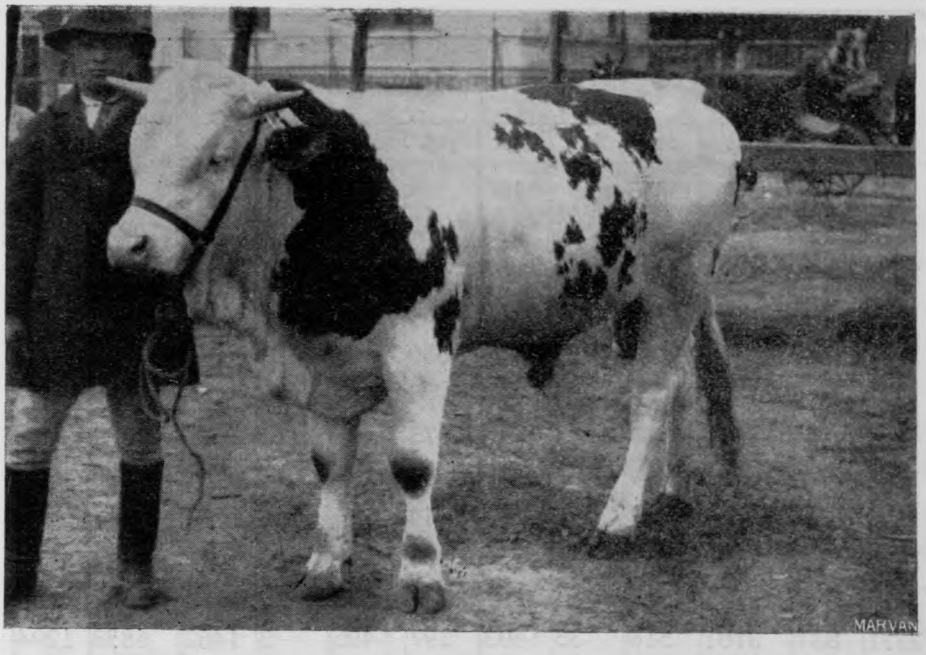

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Creşterea vitelor

Creşterea vitelor a premers agriculturii la toate popoarele şi a rămas o arteră principală a vieţii economice, chiar după ce s'a ajuns la agricultura cea mai desvoltată. Cum ambele ocupaţiuni au avut şi au o importanţă covârşitoare în viaţa popoarelor şi a ţărilor, ele au fost luate demult şi pretutindeni sub ocrotirea statului, cerându-şi dreptul de îndrumător şi uneori de regulator a acestor ramuri de activitate şi muncă omenească. Această ocrotire de stat şi acest amestec al statului şi al organelor lui poate fi o binefacere pentru locuitorii unei ţări sau ai unei regiuni şi poate însemna dezastru. Felul cum a înţeles, de pildă, Ungaria să rezolve problema oieritului, pe la sfârşitul veacului trecut, pentru oierii români din Ardeal şi pentru mocanii din Ţara Bârsei, a fost un adevărat dezastru; felul cum a înţeles statul român şi administraţia judeţeană ro-

mânească să dirijeze timp de două decenii viaţa agricolă şi anexele ei în ţinutul Braşovului a fost o binecuvântare.

România a preluat în anul 1918 judeţul Braşov cu un număr de animale normal şi cu o bună organizaţie zootehnică şi sanitară veterinară, pe care nu numai că a menţinut-o la aceeaşi înălţime, dar a perfecţionat-o şi i-a lărgit cadrele, intensificând an de an munca pentru ameliorarea raselor de animale şi pentru prevenirea şi combaterea epizotiilor.

Faţă de cinci circumscripţii sanitare veterinare în 1918, judeţul se împarte azi în şapte circumscripţii şi anume: Circumscripţia I, cu reşe-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Expoziţie-târg de tauri la Braşov, aranjată de Sindicatul pentru creşterea vacilor cu lapte Simental

dinţa medicului veterinar în Braşov, cuprinde comunele Hălchiu, Cristian şi Ghimbav; Circumscripţia II, cu reşedinţa medicului veterinar în Codlea, cuprinde comunele Codlea, Ţânţari, Vlădeni, Vulcan, Râşnov şi Holbav; Circumscripţia III, cu reşedinţa medicului veterinar în Feldioara, cuprinde comunele Feldioara, Apaţa, Măeruş, Rotbav, Crizbav şi Satu-Nou; Circumscripţia IV, cu reşedinţa medicului veterinar în Cernatu, cuprinde comunele Cernatu, Baciu, Turcheş, Satulung, Purcăreni, Tărlungeni şi Zizin; Circumscripţia V, cu reşedinţa medicului veterinar în comuna Zârneşti, cuprinde comunele Zârneşti, Tohanul Nou, Tohanul Vechiu, Poiana-Mărului, Sohodol, Bran-Poartă, Şimon, Şirnea, Fundata, Moeciul

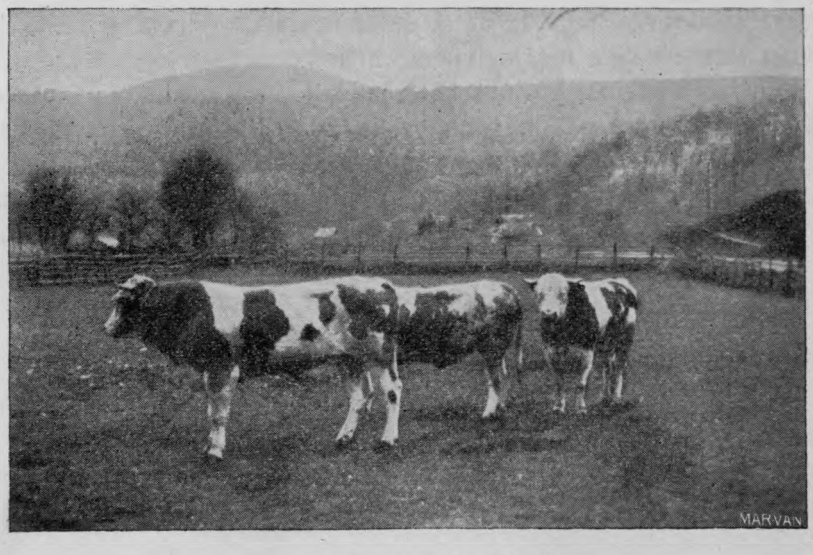

Tauri în padoc (Cristian)

de Jos, Moeciul de Sus, Peştera şi Măgura; Circumscripţia VI, cu reşedinţa medicului veterinar în Intorsura Buzăului, cuprinde Intorsura Buzăului, Sita Buzăului, Vama Buzăului, Dobârlău, Budila Teliu, Mărcuş şi Barcani; Circumscripţia VII, cu reşedinţa medicului veterinar în Sânpetru, cuprinde comunele Sânpetru, Hărman, Prejmer şi Bod.

Funcţionarea circumscripţiilor e îndrumată de serviciul veterinar judeţean căruia îi aparţin atât chestiunile zootehnice cât şi chestiunile sanitare veterinare.

De prezent avem în judeţ 7 medici veterinari de stat, 3 medici veterinari comunali şi 3 medici veterinari militari, desvoltând o activitate intensă pentru asigurarea sănătăţii animalelor şi ameliorarea stocului de animale.

Pentru combaterea epizotiilor administraţia românească a procedat conform vechilor uzanţe, înlesnind comunelor procurarea vaccinurilor şi serurilor necesare, punându-le la dispoziţie medici veterinari pentru operaţiunea vaccinărilor, luând măsuri de poliţie veterinară şi de combatere când antraxul, brânca şi pesta porcilor sau alte epizotii apăreau ameninţător într'o comună sau într'o regiune a judeţului. Combaterea epizotiilor în perioada apariţiei lor şi carantina aplicată comunelor nu erau însă măsurile cele mai potrivite. Focarele de infecţie se menţineau şi epizotiile apăreau an de an când într'o parte când în alta, producând

pagube enorme, mai cu seamă în comunele sărace româneşti sau cu populaţie mixtă română şi maghiară.

După vechiul obiceiu vaccinările se făceau numai în comunele cele mai bogate locuite de Saşi. Administraţia judeţeană, pentru a distruge focarele de infecţie şi a feri de pagube şi comunele mai sărace, a introdus ca măsură de prevenire vaccinările obligatorii pentru toate comunele, suportând din bugetul său cheltuielile operaţiunii de vaccinare şi costul serurilor şi vaccinurilor pentru animalele gospodarilor mai săraci. Azi, la patru ani dela aplicarea acestei măsuri preventive, putem spune că epizotiile în judeţul Braşov s'au stins cu desăvârşire, cazurile ce se mai ivesc din când în când fiind numai urmarea schimbului de animale din târguri. Judeţul Braşov e primul între judeţele din ţară care a făcut această experienţă costisitoare, dar cu admirabile rezultate în lupta pentru combaterea boalelor şi asigurarea avutului locuitorilor.

Tot ca o măsură sanitară veterinară administraţia judeţeană românească a stăruit pe lângă câteva comune fruntaşe să construiască primele crematorii moderne pentru arderea cadavrelor de animale. Crematoriile construite întâmpină, în funcţionarea lor, anumite greutăţi, care cu timpul vor putea fi înlăturate. Acţiunea începută trebuie continuată, construirea de crematorii nefiind un lux ci o poruncă aspră a vremii. Cadavrele animalelor doborîte de boale nu mai pot fi lăsate să zacă pe câmp, nici să fie îngropate în mod uşuratec sub o glie de pământ ca apoi, spălate de apă sau scoase de câini, să infecteze câmpul, cauzând administraţiei cheltuieli cu combaterea epizotiilor, iar celor atinşi de nenoroc, pagube egale cu ruina.

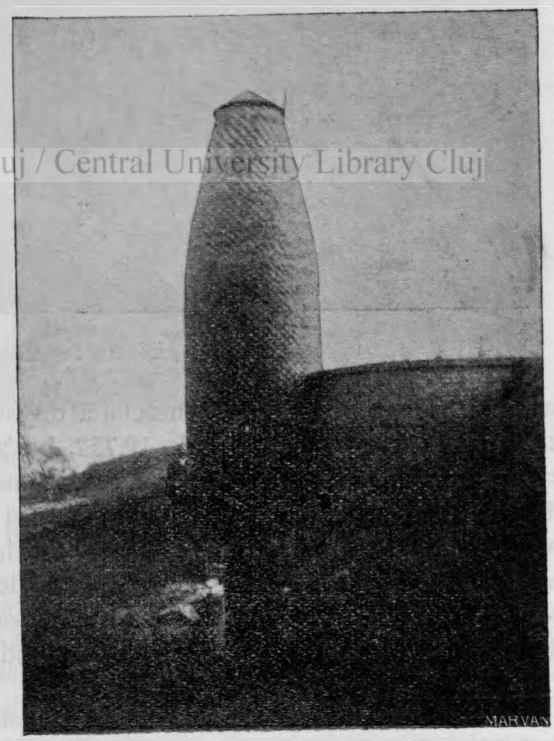

Crematoriul pentru arderea cadavrelor de animale (Cernatu)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Rasele de animale care se cresc azi în judeţul Braşov sunt: la bovine numai rasa Simental; la cabaline rasa Nonius pentru comunele de şes şi rasa Lipiţan pentru comunele de munte; la porcine rasa Nobil german o varietate a porcului englez Yorkshire, (numit în regiunea Braşovului porcul alb de carne); la oi rasa ţurcană şi rasa ţigae, aceasta din urmă cu tendinţă de a se estinde tot mai mult în paguba rasei ţurcane.

*

Conform recensământului din 1895 numărul bovinelor în comunele judeţului, în Braşov şi în suburbiile lui, era de 62.666. Situaţia numerică

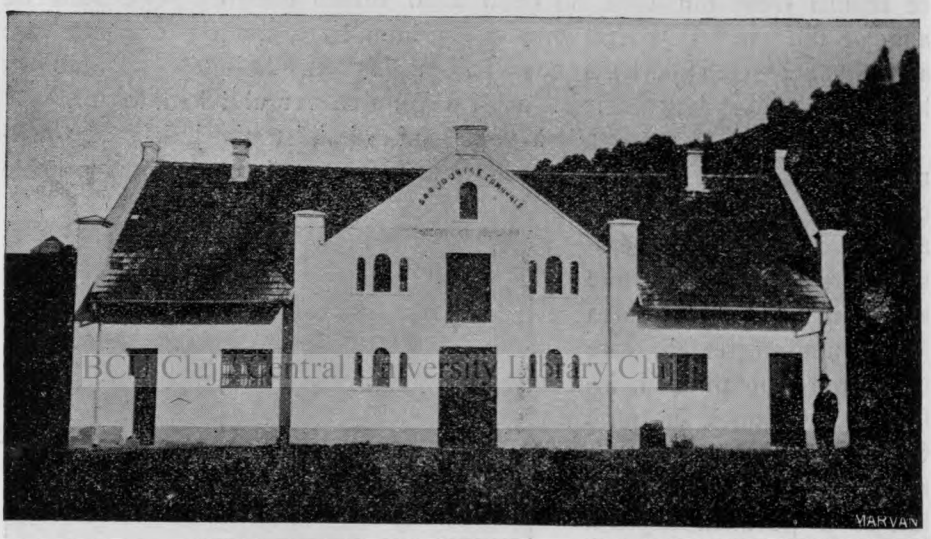
BCU Cluj / Central University Library Cluj

Grajdul comunal din Moeciul de Jos-Bran

a animalelor pe anul 1937 întocmită de serviciul veterinar judeţean ne dă numai 42.914 o scădere de 19.752, într'un interval de 40 de ani. Sub regimul maghiar s'a efectuat un recensământ al animalelor şi în anul 1880. După acest recensământ se aflau în judeţ (în formaţiunea lui de atunci) 34.301 bovine, între care 104 tauri, 8528 vaci de prăsilă, 8499 viţele şi junci, 7912 boi de jug, 622 vite de îngrăşat şi 8178 bivoli; colorate helveţiene (Pinzgau) 14 tauri, 238 vaci, 187 juninci şi tăurenci şi 19 boi[1]). Dacă am avea posibilitatea să adăugăm şi numărul bovinelor

[1]) Datele statistice fiind publicate numai global, pe judeţe, nu pe comune, ne-a fost imposibil să facem operaţiunea adăugirii numărului bovinelor din cele 8 comune luate dela judeţul Treiscaune şi din cele 18 comune luate dela judeţul Făgăraş şi alipite în anul 1925 la judeţul Braşov.

din cele 8 comune alipite în 1925 la județul Brașov dela județul Trei-Scaune și din cele 18 comune alipite dela județul Făgăraș, am ajunge la o cifră foarte apropiată de numărul bovinelor din 1895.

Intre anii 1895—1937 constatăm așadar, o scădere de 20.000 de capete de vită, fapt care, în alte împrejurări, ar putea fi socotit mai mult decât îngrijorător, nu însă cazul de față. Scăderea aceasta este rezultatul unor radicale transformări în economia rurală a Țării Bârsei. Perioada de ani dela 1880 până pe la 1900 e o periodă de stabilitate în economia de vite, formând puntea de trecere dela sistemul de economie vechiu, la

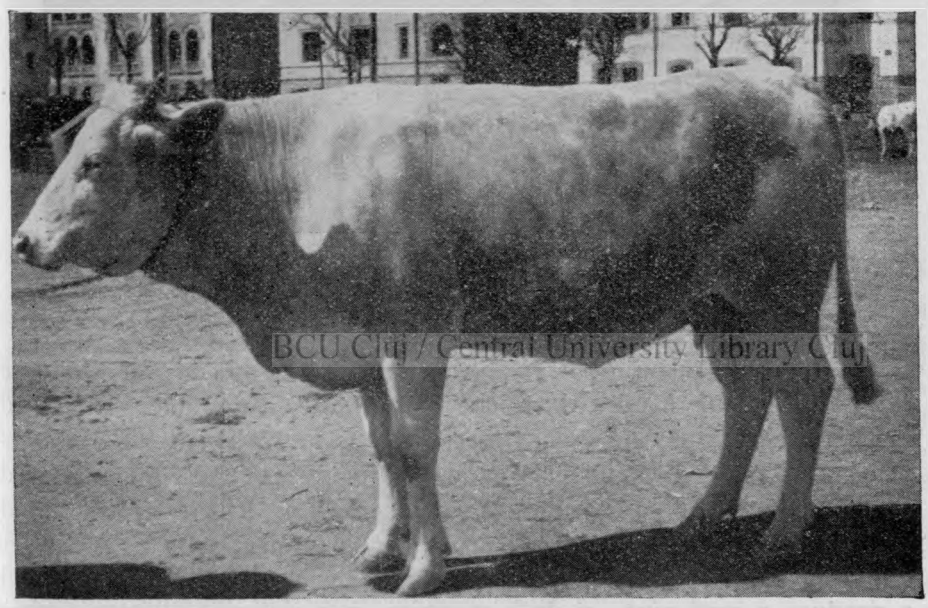
BCU Cluj / Central University Library Cluj

Junincă Simental premiată

un sistem nou, dela soiul de bovine indigene de calitate inferioară, la o rasă de vite nobile.

Avem la 1880, numai pe teritoriul județean în formațiunea lui de atunci 8.178 de bivoli. Dacă ne-ar fi posibil să adăugăm și bivolii din cele 26 comune alipite la județul Brașov dela județul Făgăraș și Trei-Scaune, am ajunge la un număr aproximativ de 12—13000 bivoli. La 1895 numărul lor a fost cam același. Situația numerică a animalelor pe anul 1936 ne dă însă pe întreg județul — întregit și cu cele 26 de comune — numai 1702 bivoli. Inregistrând deci numai la bivoli o scădere de peste 10.000 de capete.

Model de vacă Simental (Prejmer)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tot recensământul din 1880 ne dă un număr mic de vite «colorate» (Pinzgau), stocul mare al bovinelor formându-l vitele albe şi sure de rasă indigenă, fapt care ne lămureşte, că pe la 1880 judeţul Braşov se afla la începutul experimentărilor cu introducerea unei noui rase de bovine. Numărul de 14 tauri Pinzgau era mult prea mare pentru 238 de vaci de aceiaşi rasă. El dovedeşte, că scopul principal cu care fuseseră importaţi sau cumpăraţi taurii din alte regiuni ale ţării, nu era acela de a produce o rasă pură, ci de a regenera rasa indigenă. Intr'un interval destul de scurt s'a şi ajuns la un nou tip de bovine corcite, care nu satisfăcea însă nici pe departe aşteptările crescătorilor, şi pe la 1895 experimentarea a fost întreruptă brusc.

Apare rasa Simental.

Crescătorii nu mai au acum încredere în regenerare prin corcire şi se străduiesc din răsputeri pentru menţinerea rasei pure. Superioară din din toate punctele de vedere, rasa Simental elimină mai întâi bivolii într'un mare număr de gospodării; rasa rivală Pinzgau o pune pe un plan secundar şi întrece rasa indigenă corcită, ca în 1937 să avem în judeţ: 6337 bovine de rasa Pinzgau, 8185 corcituri, numai 1702 bivoli şi 23.466 bovine Simental — de două ori mai multe decât toate celelalte împreună.

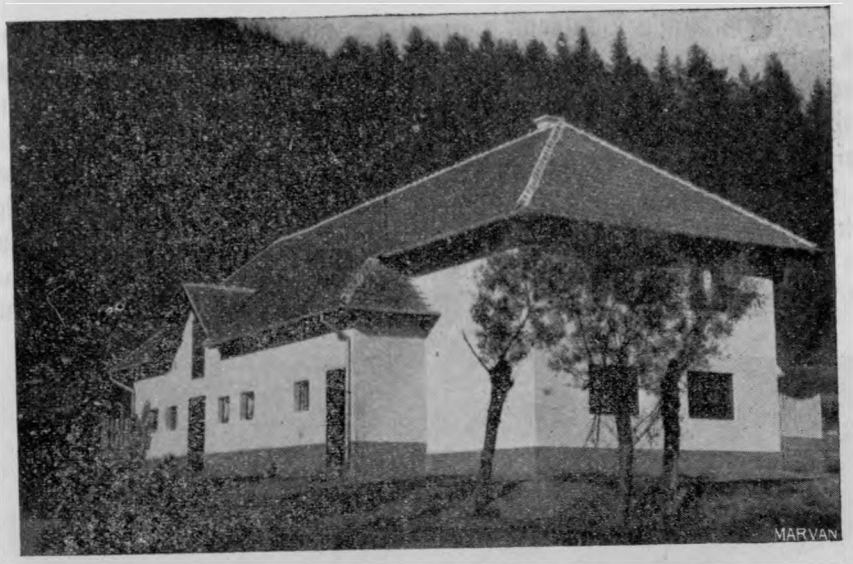

Grajdul comunei Poiana-Mărului

Stocul de bovine de azi reprezentând o valoare de producţie şi comercială întreit mai mare decât a bovinelor indigene şi corcite dela 1895, scăderea cu 20.000 de capete de vită nu înseamnă un regres ci, dinpotrivă, un progres de care judeţul Braşov poate fi mândru.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

Iniţiativele particulare au avut, fără îndoială, un rol însemnat în acest proces de revoluţionare a economiei de vite din regiunea Braşovului, iar un rol hotărîtor revine administraţiei româneşti de stat şi judeţene. Sprijinul dat de Ministerul Agriculturii şi Domeniilor tuturor iniţiativelor şi jertfele aduse de administraţia judeţeană în scopul promovării şi ocrotirii intereselor crescătorilor de vite timp de două decenii, sunt mult prea mari ca să poată fi ignorate de cineva. Importul a 12 tauri de rasa Simental în 1925 s'a făcut cu o însemnată contribuţie din partea Ministerului Agriculturii şi Domeniilor. Un alt import de 10 tauri, în 1930 s'a făcut tot cu sprijinul larg al statului. Inainte de aceste importuri de reproducători, comunele erau nevoite să-şi întregească stocul de tauri dela crescătorii de vite din alte regiuni; dela 1932 încoace se vând anual din judeţul Braşov 50—60 de tauri crescătorilor din Vechiul Regat, Basarabia şi alte pării ale ţării. Tot cu sprijinul Ministerului Agriculturii a luat fiinţă în 1929 şi sindicatul pentru creşterea vacilor de lapte al Ţării Bârsei.

Administraţia judeţeană a lucrat cu mână mai largă, rupând an de an sume însemnete din bugetele sale în scopuri sanitare veterinare şi zootehnice. Pe lângă că i-a succes să stârpească, prin măsuri preventive, epizotiile, administraţia judeţeană s'a străduit să înlăture reproducătorii particulari, obligând primăriile să-i înlocuiască cu reproducători comunali şi să construiască grajduri comunale după toate cerinţele higienice şi tehnice moderne. In comunele mai sărace judeţul a distribuit an de an un număr de tauri gratuit şi a construit un număr de grajduri comunale pe cheltuiala sa, comunele contribuind cu materialul brut şi mâna de

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Grajdul comunal din Cristian

lucru — fără a refuza ajutorul cuvenit nici celor mai înstărite când au fost avizate la ajutor judeţean. Astfel numărul taurilor comunali a sporit sub administraţia românească dela 108 la 184, iar numărul grajdurilor comunale[1]) dela 12 la 36. Dintre cele vechi patru s'au renovat şi mărit.

[1]) *Numărul taurilor pe comune:* Apaţa 4, Baciu 2, Barcani 2, Bod 8, Branul de Jos 1, Budila 3, Cernatu 5, Codlea 11, Cristian 5, Crizbav 5, Dobârlău 2, Feldioara 7, Fundata 2, Ghimbav 6, Hălhiu 8, Härman 7, Holbav 1, Intorsura Buzăului 2, Măeruş 5, Măgura 1, Mărcuş 2, Moeciul de Jos 3, Moeciul de Sus 1, Peştera 2, Poiana Mărului 6, Prejmer 7, Purcăreni 3, Râşnov 9, Rotbav 5, Satulung 4, Satunou 3, Sânpetru 9, Sita Buzăului 3, Sohodol 3, Şimon 2, Şirnea 2, Tărlungeni 3, Teliu 2, Tohanul Nou 2, Tohanul Vechiu 3, Turcheş 3, Ţânţari 3, Vama Buzăului 3, Vlădeni 4, Vulcan 6, Zârneşti 5, Zizin 4, Braşov 6.

Intr'o țară agricolă și în împrejurări normale agricultura și creșterea vitelor se desvoltă paralel și se complectează reciproc, formând împreună echilibrul vieții economice rurale, care-i asigură stabilitatea și o ferește de crize și de zguduiri. In această situație fericită se găsesc și Sașii din Țara Bârsei. Agricultura lor a înflorit și se găsește în plin progres, sprijinindu-se pe creșterea vitelor, iar economia de vite, atât de înfloritoare, are la baza ei proprietatea agricolă. Ungurii din Țara Bârsei au fost

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Grajdul comunal din Brașov-Stupini

ajutați într'o măsură nespus de mare de guvernul și administrația județeană între anii 1867—1917, consolidându-și și ei viața economică, creindu-și o situație superioară elementului românesc, care a rămas în urmă, și în urmă e și azi.

E adevărat că Românii au fost crescători de vite în toate timpurile, dar din cauza lipsei de pământ, nevoiți să alerge mereu după terenuri

Comunele în care s'au construit grajduri noui după 1918: Cristian, Ghimbav, Hălchiu, Țânțari, Vlădeni, Crizbav, Apața, Satu-Nou, Baciu, Cernatu, Satulung, Purcăreni, Branul de Jos, Moeciul de Jos, Moeciul de Sus, Poiana Mărului, Tohanul Nou, Zârnești, Intorsura Buzăului, Teliu, Vama Buzăului, Barcani, Prejmer, Sânpetru și Brașov-Stupini.

de arendat, viaţa lor a curs tot în valuri, uneori ridicându-i, alteori coborîndu-i la fund, în mizerie şi sărăcie.

Pilda cea mai grăitoare în această privinţă ne-o dau Românii săceleni. Prin muncă şi sforţări aproape supraomeneşti, ei au ajuns prin veacul al XVIII-lea şi al XIX-lea să-şi creieze faima de cei mai mari crescători de vite în Ardeal şi Ungaria, până departe peste hotare. In lucrarea sa geografică, preotul sas Lucas Joseph Marienburg spune. că cunoaşte în Săcele oieri care dispuneau de averi până la 20.000 florini şi de turme de mai multe mii de oi[1]). F. I. Sulzer aminteşte într'o descriere de călătorii, că în iarna anului 1780—1781, mocanii din Satulung au iernat în Valahia peste 500.000 de oi, iar în 1782 au plătit dare după 600.000 oi, deşi oile ţigăi erau scutite de dare[2]). Dar şi stocul de vite cornute şi de cai al Săcelenilor era destul de mare, astfel că preţurile de pe pieţele de vite din Braşov, Sibiu, Arad, Timişoara, Dobriţin şi chiar de pe unele pieţe străine le dictau mocanii săceleni. Un Puşcariu Cosma, avea în 1840 o herghelie de 800 de iepe de prăsilă de cea mai bună rasă. Creşterea vitelor cornute era tot în mâinile mocanilor. Cirezi de câte o mie de capete nu era o raritate; mulţi aveau turme de câte 20—30.000 oi[3]).

Dar Românii săceleni nu erau stăpâni de pământ; îşi păşteau turmele, cirezile de vite şi stavele de cai pe moşii şi munţi arendaţi, aici în Ţara Bârsei, dincolo de munţi şi pe unde puteau. A venit apoi o vreme când proprietarii terenurilor de păşune au refuzat să le mai arendeze Săcelenilor şi, tot atunci trecerea turmelor şi vitelor peste munţi s'a oprit. Urmarea firească a fost că viaţa economică săceleană atât de înfloritoare s'a prăbuşit, lăsând pe urmă-i numai amintirea tristei căderi.

Despre Românii din judeţul Braşov nu se poate spune că n'ar fi şi azi crescători de vite. Stocul lor de animale este destul de mare, dar de o calitate inferioară. O statistică pe comune şi pe soiuri ar dovedi că vitele de rasa Simental — cele mai frumoase şi mai de preţ — aparţin comunelor săseşti, satelor româneşti revenind cele 8.185 corcituri şi apoi celelalte soiuri. Rolul pe care-l avea în veacul al XVIII-lea şi al XIX-lea mocănimea săceleană în viaţa economică a Ţării Bârsei, îl au azi Saşii, ei fiind cei mai mari proprietari de pământ şi cei mai mari crescători şi exportatori de vite.

---

[1]) Lucas Joseph Marienburg: Geographie des Siebenbürgen, Hermannstadt, 1813 pag. 366.

[2]) F. I. Sulzer: Reise aus Siebenbürgen, den Temeswaren Banat etc. Viena, 1782.

[3]) Dr. Szabó Oreszt: A magyarországi románok, Budapest, 1913 pag. 44-45.

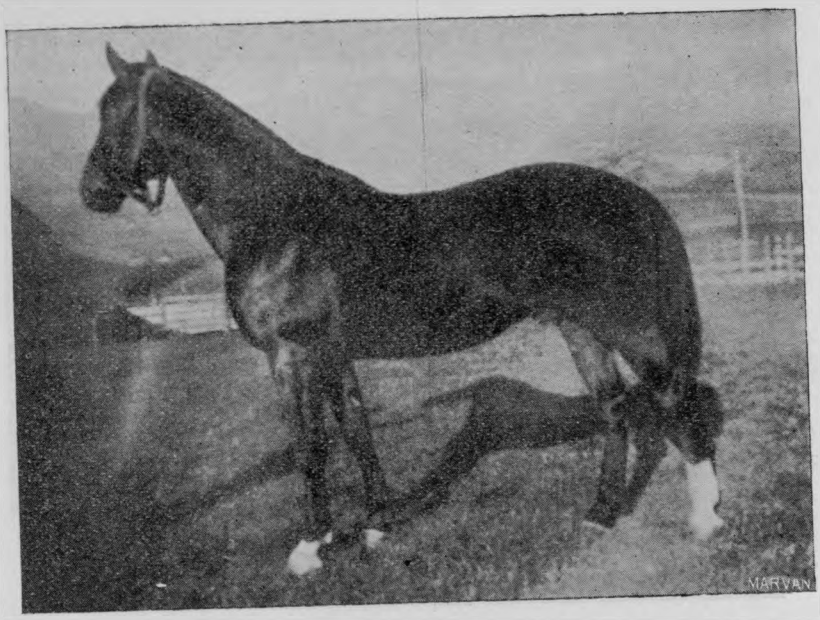

Armăsar Nonius (Codlea)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Creşterea calului

Calul a fost, încă din vechime, animalul favorit al popoarelor organizate milităreşte; până la deschiderea drumului de fier a servit ca mijloc de transport rapid, iar ca forţă de tracţiune a rămas până azi animalul indispensabil muncilor agricole. Cum Românii din Ţara Bârsei n'au avut nici organizaţie militară ca, de pildă, Secuii din vecinătate, şi n'au fost nici mari agricultori ca Saşii — calul a avut în viaţa lor numai un rol secundar. Adevărat că Secelenii şi Zârneştenii erau cărăuşi vestiţi încă de prin veacul al XV-lea şi că prin veacul al XVIII-lea şi al XIX-lea se găseau printre mocanii săceleni şi crescători de cai, unii dispunând de mari herghelii, cazurile rămân totuşi numai excepţie dela regula generală. Crescători de cai în ţinutul Braşovului au fost şi au rămas Saşii. Ei dispun şi azi de cei mai mulţi şi mai frumoşi cai, străduindu-se din răsputeri pentru a face din calul Nonius rasa dominantă a regiunei.

In 1895 numărul cailor din judeţul Braşov era de 14.736, revenind celor 13 comune cu populaţie săsească 8659, restul de 6077 repartizân-

Iapă cu mânz (Ghimbav)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Grup de armăsari ai Sindicatului pentru creşterea calului Nonius, prezentaţi sub şea de călăreţii dela depozitul de armăsari Homorod

Grup de iepe cu mânji la expoziţia din toamna anului 1937, organizată de Sindicatul pentru creşterea calului Nonius

Babeş-Bolyai University Library, Cluj

du-se pe celelalte 34 comune ale judeţului, în fruntea tuturor stând Prejmerul cu 1515, după care urmează Codlea cu 1091 cai. Situaţia numerică a animalelor pe anul 1937 ne dă 15.809 cai, revenind celor 13 comune cu populaţie săsească 7625, iar celorlalte 34 comune 8184 cai, în fruntea tuturor comunelor stând tot Prejmerul cu 1204 cai.

Pentru ameliorarea şi înmulţirea stocului de cai s'au organizat staţiuni de remontă în 12 comune şi anume: Codlea cu 3 armăsari, Prejmer cu 3 armăsari, Feldioara cu 2 armăsari, Bodul cu 2 armăsari, Hălhiu cu 2 armăsari, Cristian cu 1 armăsar, Râşnov cu 1 armăsar, Hărman cu 1 armăsar şi Ghimbav cu 1 armăsar. Toţi aceşti 16 armăsari sunt armăsari naţionali puşi în permanenţă la dispoziţia sindicatului, înfiinţat în 1935, pentru creşterea calului Nonius. In comunele Măeruş, Intorsura Buzăului, Moeciul de Jos şi Ţânţari staţiunile de montă sunt numai de sezon (Martie—Iulie), punându-se în fiecare an la dispoziţia proprietarilor de cai alţi 7 armăsari naţionali.

Oieritul

Vorbind despre viaţa păstorească şi în special de oierit, credem că nu ne cere nimeni să dovedim, că strămbunii noştri n'ar fi dus viaţă de păstori şi ciobani. După relatările celei mai vechi cronici maghiare, Ungurii au aflat, la venirea lor, pe Vlahi păscându-şi turmele în şesul dintre Dunăre şi Tisa. Ei, ciobanii români, au povestit ducelui Tuhutum despre frumuseţile şi bogăţiile Ardealului, trezindu-i pofte de cucerirea ţinutului de dincolo de păduri (transsylvas).[1]) Dar ciobanii valahi au avut contact cu Ungurii şi mai târziu. La 1474 Ungurii acordă oierilor români libertatea să-şi pască turmele în pădurile judeţelor de Nord, Lipto şi Arva, pe lângă plata unei dijme de 5 din suta de oi.

Cavalerii teutoni au găsit în Ţara Bârsei pe Români trăind pe lângă turme şi din turme. Saşii ocupând întreg teritoriul prielnic agriculturii, Românii au continuat viaţa păstorească nu numai din înclinare dar şi şi din nevoie. Şi cum turmele de oi se mişcau mai uşor dintr'un loc într'altul putând fi mânate şi ţinute la orice depărtări de casă şi de sat, oieritul a rămas ocupaţia cea mai de seamă a Românilor până pe la mijlocul veacului al XIX-lea.

Guvernul ungar nu vedea cu ochi buni prosperitatea mocanilor săceleni şi tot atunci, când începe acţiunea pentru ridicarea economică a Ciangăilor, pune la cale şi o altă acţiune îndreptată nu numai contra Românilor din Săcele, ci contra oierilor români ardeleni în general. Prin anii 1880—1884 greutăţile făcute de autorităţi contra mocanilor bârsani erau la ordinea zilei, ca în urma convenţiei încheiate între Ungaria şi România, la 1 Ianuarie 1901, trecerea turmelor dintr'o ţară în alta să înceteze cu totul. Prin anii 1880—1884 începe şi decadenţa oierirului săcelean, primind apoi, la 1901, lovitura din care nu s'a mai putut reculege şi pe urma căreia mocănimea bogată de odinioară a început să sărăcească.

Românii din Săcele, în privinţa oieritului, au deţinut locul de frunte, dar am avut o viaţă păstorească înfloritoare şi în munţii Branului.

Se credea până acum — noi înşine fiind de aceeaşi părere — că după zidirea cetăţii Branului, în 1377, locuitorii regiunei ar fi devenit un fel de servitorime supusă cu totul castelului, fără nici un fel de independenţă. Credem că este o părere greşită. In decursul cercetărilor noastre am putut constata, că situaţia Românilor brăneni, după trecerea ce-

---

[1]) Szabó Karoly: Béla Király nevetlen jegyzöjének könyve a magyarok tetteiröl, Budapest, 1860 pag. 15, 35—37.

tăţiii Branului sub administraţia Braşovului, era aceeaşi ca a tuturor iobagilor din Ţara Bârsei şi nu putea fi alta nici înainte de anul 1500. Adevărat că cetatea exploata şi direct o parte din regiunea Branului, dar vitele şi oile ei în comparaţie cu turmele iobagilor nu însemnau nimic. Iobagii plăteau cincizecime din numărul oilor, dijmă din vite, din miei şi viţei, din lână, brânză, urdă ş. a. Se pare că în unii ani, şi chiar în perioade de ani, cetatea nu făcea nici un fel de exploatare directă. Părerea ne-o întemeiăm pe faptul, că din socotelile de cheltueli lipsesc plăţile în natură şi în bani ale păstorilor pe întregi perioade de ani, cetatea dispunând totuş de mari cantităţi de lână, de brânză şi alte produse de lapte. Găsim apoi ani când aceste plăţi scad până la mai puţin decât salarul anual al unui singur păstor.

Ciobanii, păstorii de vite şi porcarii, erau plătiţi cu cereale şi cu bani. Intre anii 1538—1546 găsim înregistrate între cheltuielile castelului următoarele plăţi făcute păstorilor: 17 fl. în 1538, 13 fl. în 1539, 14 fl. în 1540, 12 fl. în 1541, 20 asperi în 1542, 31 asperi în 1543, 1 fl. şi 36 asp. în 1546. După cum vedem cel mai mare număr de păstori i-a avut cetatea în anii 1538—1540. Ei erau, firește, Români. Ni s'a păstrat numele baciului dela stâna cetăţii: Boş, strămoşul directorului şcolar de azi din Bran-Poarta şi numele unui alt păstor, anume Vlad. Pentru paza oilor sterpe se angajau ca păstori băieţi tineri cu o plată foarte mică. Un inventar complect al ani-

Cioban român din veacul al XVII-lea
(După o stampă din Muzeul Britanic)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

malelor mici şi mari aparţinătoare cetăţii, ne-ar fi servit de bună orientare în mai multe privinţe. Regretăm că nu putem da decât numărul oilor din 1544, care era numai de 267, mici şi mari la olaltă (Oves ad castrum pertinentes, magnae et parvae, sunt numero 267).[1]) Dovadă că administraţia cetăţii nu se ocupa cu oieritul în mare, dovedeşte şi faptul, că o singură dată vinde un stoc mai mare de oi. In 1545, cumpără 21 oi dela un Român cu numele Barbu, pe preţ de 6 fl., iar în 1546 alte 30 de oi dela Românii din Ţânţari cu 8 florini.[2]) Din alte informaţii reiese, că păstorii nu prea grijeau de turmele cetăţii. In anul 1543 administratorul castelului înregistrează la rubrica veniturilor 1 florin şi 38 asperi, preţul a 58 piei de oi moarte, iar la alt loc notează că 4 oi mari 5 miei şi 1 ied s au înecat în apă.[3])

Singurul leac ce se aminteşte la vindecarea oilor în acel timp e vitriolul, folosindu-se mai ales contra râiei. Pentru ungerea ugerului se folosea «arvina», — un fel de grăsime preparată anume pentru acest scop. Cât priveşte preţul oilor, al caprelor şi al produselor lor, era aproape stabil, variind foarte puţin dela an la an. In 1543 administraţia cetăţii vinde 30 de capre bătrâne cu 7 fl., 8 oi bătrâne ce nu puteau fi iernate cu 1 fl. şi 14 asp., 19 iezi cu 1 fl. şi 8 asp.; în 1538 vinde 432 punţi de lână cu 12 fl. şi 48 asp., 281 de caşi cu 8 fl. şi 21 asp.; 20 burdufi de brânză şi 7 de urdă cu 24 fl. şi 45 asp.; în anul 1540 vinde 50 berbeci castraţi cu 17 fl.

Dijma după oi, socotită în bani, varia între anii 1538 — 1547 între 8 — 12 fl., egală cu preţul a 50 — 60 oi, ceeace ar însemna că iobagii plăteau dijmă după 2500—3000 oi. Se înţelege, nu acesta era numărul oilor din Ţara Bârsei, oile Saşilor nefiind dijmuite, iar ale Românilor, în cele mai multe cazuri, fiind scoase la păşune pe terenuri arendate, nu plăteau dijme ci numai arenzi. Din dijmele plătite în natură, cetatea Branului îşi reţinea o parte pentru nevoile sale, iar restul îl trimitea stăpânilor Saşi din Braşov. La 15 Iulie 1541 Branul trimite Braşovului deodată 21 buşteni cu brânză, 2 cu urdă, 220 caşi mici, 16 caşi mari, 10 caşi tomnateci, 361 lâni de oi şi 181 lâni de berbeci.[4])

Cu oieritul se mai ocupau destul de intens şi iobagii români din celelalte sate stăpânite de domni feudali, mai ales cei din regiunea Buzăului. Ei nici n'aveau de întâmpinat mari greutăţi, terenurile de păşune fiind mai mult decât suficiente pentru turmele lor. Familia nemeşului Beldi arenda terenuri de păşune şi iobagilor supuşi cetăţii Branului.

[1]) Quellen... vol. III. pag. 57, 58, şi 67, 68.
[2]) Quellen... vol. III. pag. 68, 69.
[3]) Quellen... vol. III. pag. 28, 29.
[4]) Quellen... vol. III pag. 28, 29, 30, 54, 64, 70.

(Săcelenilor). O ştim aceasta dintr'o intervenţie a administraţiei castelului pe lângă Beldi, de a elibera brânza sechestrată dela stâna iobagilor.

Românii coloni din satele săseşti n'aveau nici ei motive de a nu se ocupa cu oieritul, când le da mâna să ia în arendă terenuri de păşune, fie dela comunele săseşti în care locuiau, fie în alte regiuni mai îndepărtate. In privinţa aceasta Saşii n'aveau decât de câştigat, încasând arenzi pentru terenurile ce întreceau cu mult nevoile lor, Românii aprovizionându-i cu lână, carne, bânză, urdă şi celelalte produse de lapte. In hotarul Sânpetrului se afla încă pe la mijlocul veacului trecut un stejar uriaş şi bătrân, numit stejarul lui Drăgan, iar locului i se mai zice şi azi «la stâna lui Drăgan».

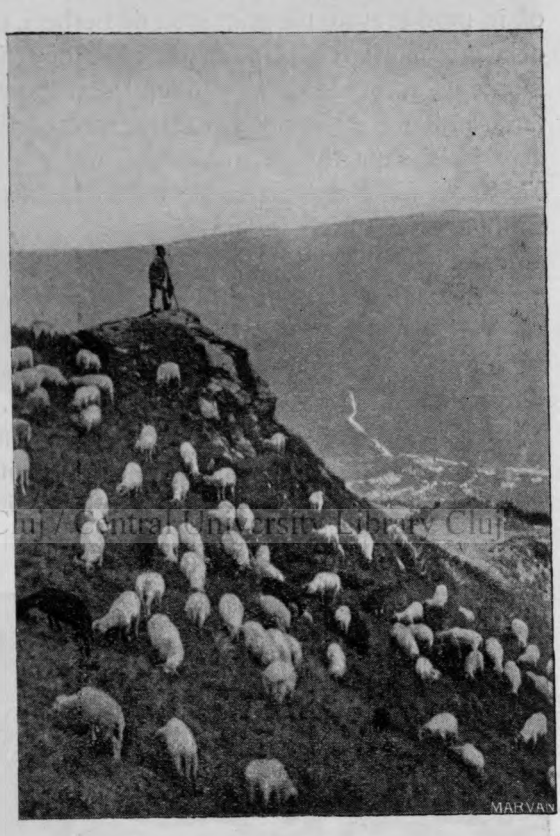

Pe Bucegi

*

Recensământul animalelor din 1895, efectuat de guvernul ungar, ne dă pentru judeţul Braşov, în formaţiunea lui de azi, un număr de numai 47,713 oi. Cam tot atâtea erau oile mocanilor din Săcelele mânate la iernat în şesul Dunării, asupra cărora recensământul nu s'a extins.

Situaţia numerică a animalelor din judeţul Braşov pe anul 1937 ne dă un număr de 67.587 de oi, deci un spor de 20.527 faţă de numărul oilor ce se aflau în judeţ la anul 1895. De atunci suprafeţele terenurilor de păşunat s'au mai redus prin transformarea lor în terenuri de culturi, totuşi pot trăi 20.527 de oi mai mult decât în 1895, şi vor avea suficientă hrană şi în cazul când numărul lor ar spori până la 100.000, ceeace constituie o nouă dovadă, că autorităţile de stat şi judeţene ungare au săvârşit o mare nedreptate faţă de mocanii noştri, silindu-i să se mute în altă ţară, sau să se lase de oierit din motivul că nu găseau loc de păşune în Ţara Bârsei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pentru ocrotirea intereselor crescătorilor de oi, trebuie să recunoaştem că, dacă administraţia ungurească n'a făcut nimic aici în Ţara Bârsei, nici administraţia românească n'a făcut cât putea şi trebuia să facă. O acţiune serioasă în această direcţie s'a început de administraţia judeţeană abia prin anul 1933 când a pus, pentru ameliorarea rasei, la dispoziţia crescătorilor de oi, în mod gratuit, un prim stoc de berbeci, parte din fermele statului, parte dela crescători recomandaţi de către direcţia zootehnică din Min. Agr. şi Domeniilor. Tot de atunci judeţul distribuie anual prin Camera de Agricultură cantităţile de «galbinol» cerute de crescători pentru combaterea gălbezei.

In situaţia de azi nu se mai poate vorbi de oierit, ca altă dată, cele 67.587 oi fiind repartizate pe un foarte mare număr de locuitori din toate comunele judeţului. Putem spune că, cu puţine excepţii, avem în judeţ numai crescători mici de oi, iernarea lor făcându-se în ogrăzile crescătorilor, toamna şi primăvara fiind scoase la păscut pe hotarele comunelor, vara mânate la munte în formaţiuni de turme pe comune, sau pe regiuni. Turmele se formează la Sf. Constantin, operaţiunea numindu-se «împreunarea oilor» şi se disolvă după Sf. Mărie, când scoboară dela munte, împărţirea oilor la proprietari numindu-se «alesul oilor».

Administraţia de azi a judeţului e hotărîtă nu numai de a continua acţiunea începută în 1933, ci de a da oieritului aceeaşi meritată atenţiune ca şi creşterii bovinelor şi celorlalte ramuri de economie rurală.

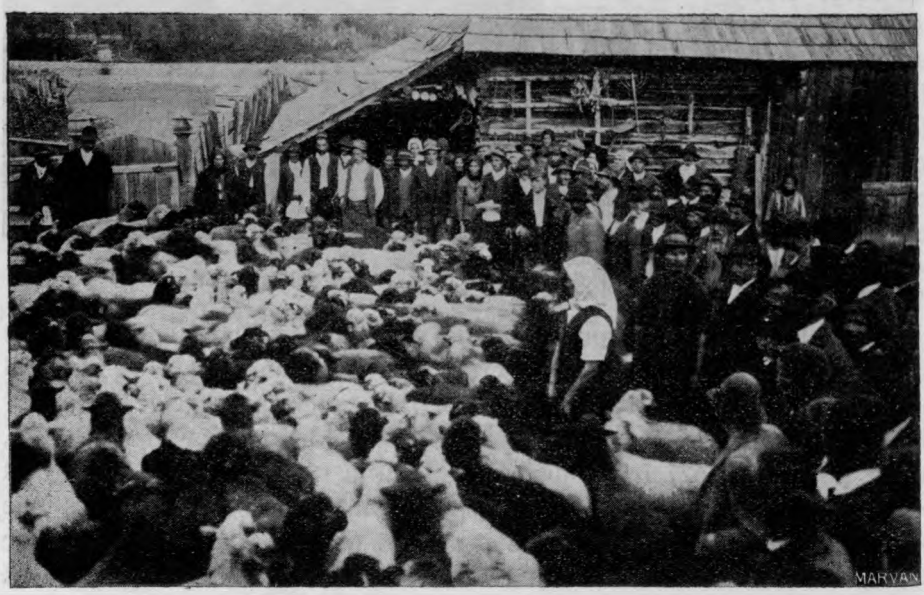

„Alesul oilor" în comuna Vama Buzăului

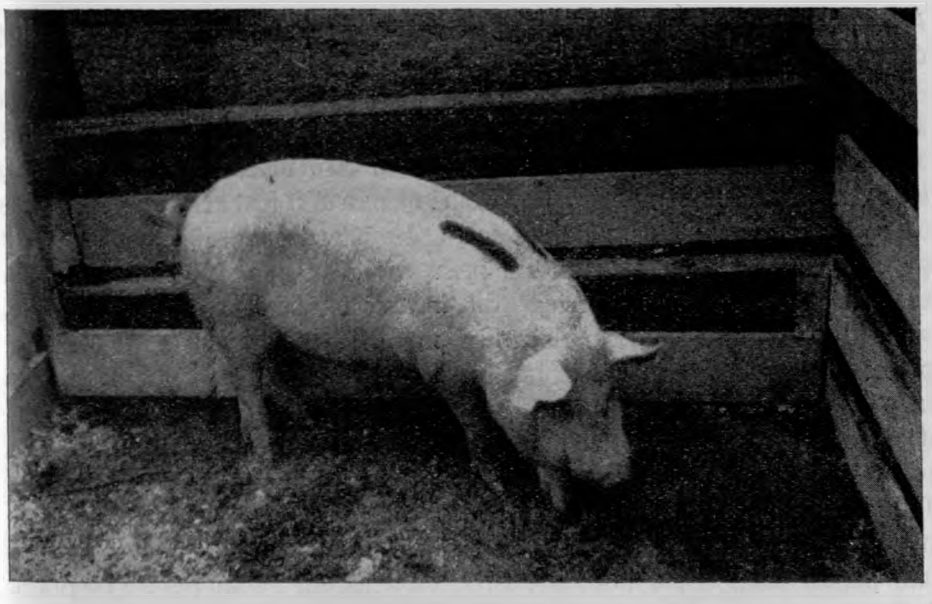

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Creşterea porcilor

Animalul cel mai nepretenţios, porcul, a putut fi crescut şi îngrăşat cu uşurinţă şi în timpuri când oamenii duceau o viaţă foarte primitivă. Dealtfel şi astăzi găsim deseori exemplare de porci graşi de toată frumuseţea, chiar pe lângă bordeele muncitorilor agricoli nestabili de pe la margine de sate. Pe lângă că dă omului o carne gustoasă şi grăsime pentru pregătirea mâncărilor în tot timpul anului, ca articol de comerţ este şi un izvor de câştig.

Creşterea porcilor era ocupaţia de căpetenie a multor gospodari înstăriţi din Ţara Bârsei încă prin veacul al XV-lea şi al XVI-lea, iar porcul de Crăciun, ca şi azi, nici atunci nu lipsea dela nici o casă. Nutrirea porcilor se făcea, în acele timpuri, cu turtă de in şi de târnomeată numită „palea". Hrana lui principală era însă ghinda pe care sătenii o strângeau şi o păstrau în saci sau în gropi. Românii îşi trimeteau porcii la îngrăşat cu ghindă în pădurile de stejar dela Apaţa şi Bran şi în ale boierului Beldi, în regiunea Buzăului Ardelean. De pe la începutul lunei

August până către Crăciun aceste păduri răsunau de grohotele cârdurilor de porci şi de sunetele de corn ale porcarilor.

Oraşul Braşov îşi avea cârdul său pentru aprovizionarea breslelor şi a locuitorilor cetăţii. La fel şi cetatea Branului. Sătenii formau cârduri amestecând porcii laolaltă; alţii mai bogaţi, care făceau negoţ cu porci, îşi aveau cârdurile şi porcarii lor. Românii par a fi fost cei mai mari crescători de porci din Ţara Bârsei acum 4—500 de ani. Taxa de cap de porc la îngrăşat de ghindă nu era prea mare. In anul 1505 administraţia castelului Bran întroduce în registrul încasărilor, la data de 8 Octomvrie, suma de 17 florini şi 8 aspri pentru porcii din satele româneşti („percepimus de porcis Walahalibus, qui fuerunt in glandibus") scoşi la ghindă în pădurile dela Bran şi Apaţa. Pentru scroafele Braşovului („percepimus de scrofis civitatis") castelul încasează 2 flor. şi 26 asp.; pentru scroafele preotului sas din Ghimbav, fl. 2.; pentru scroafele din Apaţa 5 flor. In 1526 Budişan din Tohan plăteşte pentru 108 porci numai 2 flor., şi 5 asperi; Lazar din Tohan pentru 83 porci flor. 1., asperi 31; Sancu din Tohan pentru 65 porci, 1 flor., şi 4 asp.; Fântână din Tohan pentru 60 porci, 1 flor., şi 19 asp.; Staicu din Tohan pentru 28 porci numai 27 asperi. Printre crescătorii de porci din anul 1547 găsim pe Oancea din Zârneşti cu 75 porci, plătind pentru păscut la ghindă 1 flor., şi 25 asp., şi Groza cu 37 porci plătind numai 37 asperi.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sub „Walahalibus" se înţeleg cele şapte sate valahe ale Săcelelor, iar plata sumei de 17 flor., şi 8 asperi înseamnă că în anul 1505 Săcelenii au trimis la ghindă un cârd de peste 800 porci. Despre numărul de porci din satele săseşti n'avem nici o cunoştinţă. Saşii îşi aveau pădurile lor şi, cum ei nu plăteau pentru îngrăşatul porcilor nimic, n'a rămas nici o însemnare în registrele de dijme şi impozite.

Din unele documente reiese, că mânatul porcilor la ghindă era motivul unor mari neînţelegeri, mai ales în regiunea Buzăului, unde nemeşul Beldi făcea tot felul de neajunsuri Saşilor cu care trăia în raporturi de duşmănie. Astfel, în 1515, Beldi sechestrează cârdul de porci al Braşovenilor, eliberându-l numai la intervenţia regelui, iar în 1547 tot Paul Beldi repetă acelaşi lucru cu porcii Prejmerenilor, pe care aceştia îi recapătă numai după o mare luptă, ajutaţi de „trabanţii" Braşovului.

*

Prin importanţa sa economică, creşterea porcilor în judeţul Braşov urmează azi imediat după a bovinelor. Conform situaţiei numerice a animalelor pe anul 1937 avem în judeţ 45,633 porci, un spor de 5399 faţă de 40.234 arătaţi în statistica recensământului ungar din 1895. Indicele

progresului realizat în decurs de patru decenii în privinţa creşterii porcilor, întocmai ca şi în cazul bovinelor, nu poate fi cifra sporului, ci perfecţionarea animalului. Rasa porcină de azi este de o superioritate şi de o rentabilitate ce nu se poate compara cu cea de acum 40 de ani. Primii paşi spre îmbunătăţirea rasei porcine s'au făcut încă în era maghiară, dar tipul de porc bârsan, alb de carne, atât de preţuit şi de căutat azi, s'a format şi perfecţionat în acei 20 de ani de administraţie românească şi cu sprijinul larg al administraţiei româneşti. Ministerul Agriculturii şi al Do-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Un vier model (Cristian)

meniilor a contribuit cu ajutoare însemnate la importul unui număr de 70 scroafe şi vieri de rasă nobilă germană în 1925 şi la un al doilea import de 40 vieri în 1930.[1]) Astăzi crescătoriile de porci din judeţul Braşov sunt renumite şi aprovizionează cu reproducători alte regiuni ale ţării.

Cum stocurile de reproducători importaţi au ajuns mai mult în comunele săseşti unde exista garanţia unei bune îngrijiri, administraţia jude-

[1]) Astăzi se găsesc vieri de rasă în următoarele comune: în Apaţa 3, Baciu 2, Barcani 1, Bod 6, Budila 2, Cernatu 1, Codlea 4, Cristian 3, Crizbav 3, Feldioara 3, Ghimbav 3, Hălhiu 3, Hărman 3, Intorsura Buzăului 2, Măeruş 3, Poiana Mărului 1, Prejmer 5, Râşnov 3, Rotbav 2, Satulung 1, Satunou 2, Sânpetru 4, Sita Buzăului 3, Tărlungeni 1, Teliu 1, Tohanul Nou 1, Tohanul Vechiu 1, Turcheş 2, Ţânţari 2, Vama Buzăului 1, Vlădeni 3, Vulcan 4, Zârneşti 2, Zizin 1, Braşov 5. Nu au vieri comunali comunele: Holbav, Purcăreni, Sohodol, Branul de Jos, Moeciul de Jos, Moeciul de Sus, Fundata, Şimon, Peştera, Măgura, Dobârlău, Mărcuş, Şirnea, toate comune româneşti.

ţeană a căutat să răspândească noua rasă porcină şi în comunele cu populaţie românească, sau cu populaţie mixtă română şi maghiară şi în acest scop, în anul 1933 şi următorii, a înfiinţat în toate comunele aşa numitele nuclee agricole, puse sub controlul Camerei de Agricultură, distribuind gospodarilor mai înstăriţi scroafe, în mod gratuit, cu condiţia ca din prima prăsilă să dăruiască şi ei, tot gratuit, câte o scroafă altor gospodari din comună. Această acţiune a administraţiei judeţene, finanţată din bugetele judeţului, a fost hotărîtoare în eliminarea raselor inferioare şi înlocuirea lor cu o rasă superioară atât ca înfăţişare cât şi ca rentabilitate. Incă în anul 1930 s'a organizat şi un sindicat pentru selecţionarea şi creşterea porcilor albi de carne, desvoltând de atunci o activitate demnă de toată lauda.

Avicultura

Pasările de curte au şi ele o importanţă deosebită în gospodăria rurală. Creşterea lor e destul de lesnicioasă, câştigându-şi singure hrana în cea mai mare parte a anului, adăpost de noapte găsindu-şi într'un colţ de şură, sau de şopron, într'un coteţ primitiv, pe o prăjină sub straşina de stuf a casei de om sărac, sau chiar în pom, sub cerul liber. Se înţelege, nu aceasta e creşterea ideală a pasărilor de curte. Omul sărac a învăţat de mult, că buna îngrijire găina o răsplăteşte înzecit. De aceea el i-a făcut cuibul în tinda casei şi adăpost de noapte în podul casei, ferind-o de intemperii şi de gerul aspru al iernei. Mai târziu au trebuit să înveţe şi gospodarii mai înstăriţi, că creşterea pasărilor nu este rentabilă decât dându-le o bună îngrijire. Problema a ajuns să fie studiată de ştiinţa medico-veterinară şi astăzi avem şi în limba română bune lucrări şi publicaţiuni despre creşterea raţională a pasărilor de curte.

Despre avicultură însemnările rămase din timpuri mai vechi ne spun foarte puţin. Pasările de curte fiind scutite de biruri şi de dijme, nu se face amintire de ele decât cu prilejul meselor domneşti aranjate de magistratul Braşovului sau de castelanii Branului. Din faptul, că în tot veacul al XVI-lea se serveşte la mese mai mult carne de găină, rar de tot carne de raţă, de gâscă sau de curcă, deducem că cele din urmă erau puţine şi ţinute pentru reproducere. In veacul următor nu mai sunt o raritate, în veacul al XVIII-lea se găsesc din abondenţă. In timpul revoluţiei lui Rákoczi din 1707, când se face în Ţara Bârsei o mare rechiziţie în nouă

sate săseşti, pe lângă 737 găini, se rechiziţionează şi 128 de gâşte. Curca a rămas până azi mai mult o pasăre de lux şi o întâlnim mai rar în curţile sătenilor. Porumbeii, care altădată trăiau în număr enorm de mare, au devenit şi ei o raritate. Creşterea lor a fost părăsită din cauze economice şi sanitare veterinare, fiind cei mai mari duşmani ai culturii zarzavaturilor — nimicind răsadurile tinere — şi cei mai periculoşi răspânditori ai boalelor de porci şi de pasări.

In judeţul Braşov s'au obţinut în ultimii cincizeci de ani progrese uimitoare în privinţa înbunătăţirii rasei şi a ocrotirii pasărilor de curte. Saşii au început, încă prin anii 1870—1880, să importe găini de rasă din străinătate, iar cu un deceniu mai târziu ministerul ungar al agriculturii a pornit o mişcare pe ţară, oferind din crescătoriile statului familii de găini şi ouă de clocit pe preţuri foarte reduse, sau chiar gratuit. Ţărănimea, ca de obiceiu, n'a dovedit prea mare interes faţă de mişcare, dar preoţii şi învăţătorii, pe atunci cei mai de frunte agricultori ai satelor noastre, au fost bucuroşi că li se dă prilej să-şi introducă în gospodării pasări de o calitate superioară şi când ţăranii au observat marea deosebire dintre soiurile importate şi găina pământeană, au urmat şi ei exemplul preoţimei şi al dăscălimei şi creşterea pasărilor a luat un avânt uimitor în toate comunele din judeţ. Datorită acestei acţiuni a putut da judeţul Braşov cu prilejul recensământului din 1895 un număr de 151,226 pasări de curte.

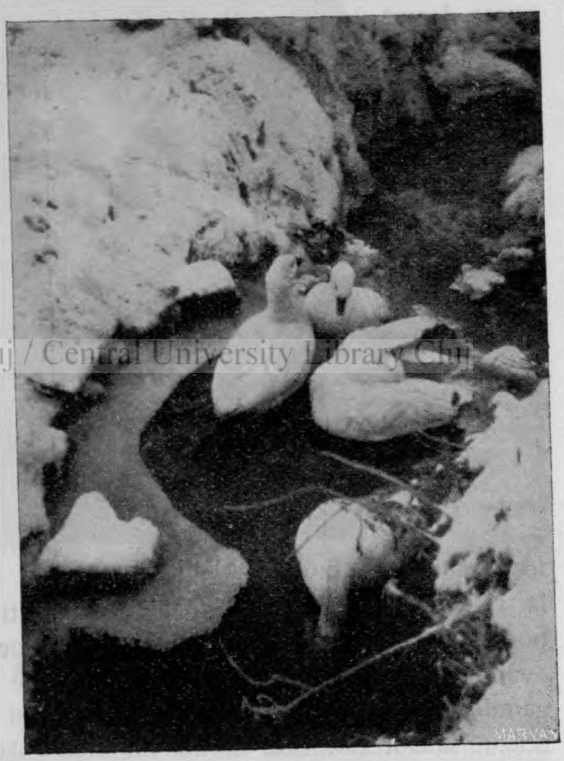

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tot atunci a luat naştere, chiar aici la Braşov, în cercurile agricole săseşti, o altă mişcare avicolă, cu scopul de a creia, prin selecţionare şi o mai bună îngrijire, o rasă rivală celor străine din una din rasele indigene. Câţiva ani au fost suficienţi pentru a ajunge la fericita constatare

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII REGELE FERDINAND I CLUJ

că găina golaşe, răspândită în regiune, poate fi pusă alături de cele mai renumite rase străine. Azi «găina golaşe transilvană» se numără printre găinile cu reputaţie mondială, atât ca găină ouătoare, cât şi ca găină de carne.

*

In primii ani de după războiu cea mai arzătoare grije nu putea fi grija aviculturii, dar de îndată ce timpurile s'au liniştit şi viaţa şi-a revenit la rosturile ei, avicultura şi-a găsit un puternic reazim în administraţia judeţeană şi în Camera de Agricultură, desvoltând în anil 1930—1933 o activitate demnă de remarcat. Pe lângă că a organizat conferinţe şi a împărţit gratuit cărţi şi publicaţiuni în toate comunele, a distribuit tot gratuit, sau pe un preţ foarte scăzut, mii şi mii de ouă de rasa Leghorn, Rhode-Island Wyandotte, punând la dispoziţia comunelor şi două maşini moderne de clocit, cu o capacitate de câte 500 ouă.

Găina golaşe transilvană

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Comunele săseşti fiind mult mai înaintate şi în privinţa aviculturii, activitatea s'a extins numai asupra celor cu populaţie românească sau cu populaţie română-maghiară. Munca depusă şi jertfele băneşti ale Camerei şi ale administraţiei judeţene n'au fost zadarnice. Inviorarea aviculturii a în semnat o preţioasă contribuţie la ridicarea economică a satelor româneşti şi a celor câteva comune cu populaţie mixtă română-maghiară, fără a nedreptăţi pe cele săseşti, acestea având un bun prilej de a-şi valorifica pe preţuri destul de urcate ouăle găinilor de rasă, bine plătite de Cameră şi de judeţ şi distribuite pe preţ scăzut satelor din raza de activitate avicolă.

După situaţia numerică a animalelor din judeţul Braşov pe anul 1937, întocmită de serviciul veterinar judeţean, numărul pasărilor de curte a fost de 165,240, faţă de cifra anului 1895 un spor de 14.014. Pentru un interval de 40 de ani sporul e prea mic, dar el îşi găseşte explicarea, că în timpul războiului mondial numărul pasărilor de curte a scăzut, din curţile refugiaţilor dispărând cu totul, astfel că, după reîntoarcerea la vatră, gospodinele au fost nevoite să cumpere sau să ceară dela rude primele familii de pasări de prăsilă nouă.

Pentru promovarea aviculturei conducătorii vieţii economice din Ţara Bârsei au înfiinţat în 1913 şi o societate cu numele de «Prima societate transilvană pentru creşterea animalelor mici». Ea desvoltă o frumoasă activitate în judeţ şi organizează în fiecare an o expoziţie la care participă gospodari din toate comunele, expunând cele mai frumoase exemplare de găini, raţe, gâşte şi curci, distribuind premii pentru cele mai ouătoare şi mai bune de carne.

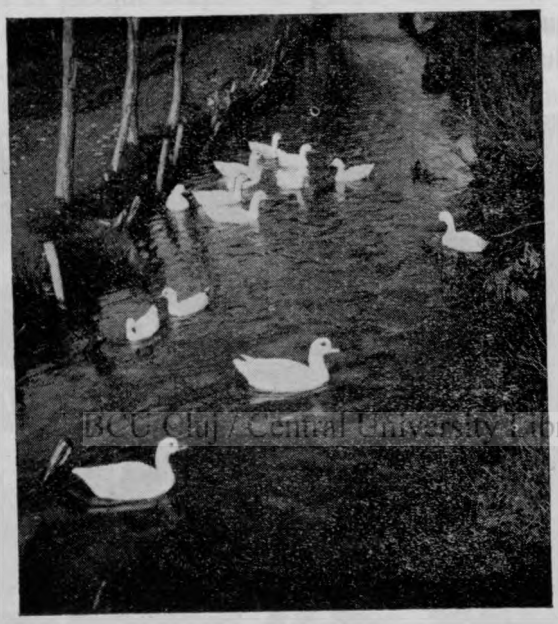

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Apicultura

Apicultura era şi ea, pe vremuri, una dintre îndeletnicirile principale ale locuitorilor judeţului nostru. Hărmanul a fost, la început, un sat de fericiţi şi bogaţi stupari. In hrisovul regelui Ludovic, dela 1377, comuna e amintită cu numirea de Mons Mellis (muntele de miere), tradusă mai târziu în limba germană cu Honigberg. Autorul «Cronicei comunei Prejmer» ne spune (în partea I. art. 8), că Prejmerul a fost, în vechime, un târg (oppidum) renumit şi bogat, locuitorii lui făcând «mare negoţ cu stupi şi cu miere». Acest negoţ forma unul din izvoarele principale de câştig al celor mai multe comune săseşti din Ţara Bârsei. Braşovul era

cel mai mare centru al comerţului cu ceară dintre Orient şi Viena. Regele Sigismund a dispus la anul 1395 ca toată ceara, ori de unde ar veni, dar mai ales cea importată din Valahia, să se topească şi să se vândă la Braşov.

Mierea se vindea măsurată cu vadra (urna) cu preţuri rentabile[1]). Din miere şi vin se prepara băutura numită idromel sau med pe care o consumau în special Turcii[2]). In ţară ea era băutura favorită a societăţii aristocrate[3]).

Saşii erau privilegiaţi şi în privinţa albinăritului. Ei nu plăteau nici biruri după stupi, nici dijmă după producţia de ceară şi de miere. Săce-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Impărţire gratuită de stupi la un concurs de apicultori

lenii plătesc castelanului din Bran în anul 1504, sub titlul de «dijma albinelor» (decima apum) 8 florini şi 25 asperi. Anii următori dijma e mai scăzută şi sunt ani când nu se încasează nimic, fie că au fost ani răi

[1]) Quellen.... vol. II. pag. 472 (Pro quinquae urnis mellis venditis for. 7).

[2]) Quellen.... vol. III. pag. 114 (Pro 1 magno vasculo, in quo medonem duxerunt Turcae fl. 2).

[3]) Quellen.... vol. II. pag. 472 (Domines Castelanus vendidit Ceciliae Brasiatrici medonis mellis urnas duas et sex octoalia flor. 2.) Quellen.... III pag. 36. (La un banchet dat în onoarea unei delegaţii polone, la Braşov, s'au consumat 85 de octoale de hidromel).

pentru albinărit, fie că iobagii au refuzat plata dijmei, cum s'a întâmplat de mai multe ori.

Dijmuirea mierei nu putea decât să revolte pe bieţii iobagi, dar de albinărit nu se puteau lăsa nici ei. Mierea înlocuia zahărul — pe atunci necunoscut la noi în forma cristalizată de azi — iar ceara o foloseau de leac şi la facerea lumânărilor. De aceea şi cel din urmă iobag găsea un loc sub straşina căsuţei lui pentru ocrotirea câtorva stupi.

Albinăritul în judeţul Braşov se găsea într'o stare de declin încă pe la mijlocul veacului trecut şi de atunci situaţia s'a schimbat foarte puţin. Comune care pe vremuri realizau câştiguri mari din miere şi ceară au neglijat cu desăvârşire această ramură a economiei rurale şi la casa de om sărac numai foarte rar mai găseşti un stup de albine.

Cauzele care au provocat decadenţa apiculturei sunt cunoscute. Când ţăranul a putut înlocui mierea de albine cu zahăr fabricat şi lumânarea de ceară cu lampa de petrol, el n'a mai dat albinăritului atenţia din timpul când ceara şi mierea era ceva indispensabil pentru familia şi gospodăria lui. Exploatarea intensă a agriculturei şi a păşunilor este o altă cauză care împiedecă desvoltarea albinăritului. Dispariţia bogăţiei şi variaţiei florilor de câmp face ca albinele să nu-şi mai poată găsi hrana necesară fiind nevoite să o caute la mari depărtări, chiar în judeţe învecinate. Singurul remediu pentru îndreptarea situaţiei şi încurajarea albinăritului ar fi plantarea de salcâmi şi alţi arbori meliferi pe la marginele de păduri, pe terenuri degradate şi dealungul drumurilor de stat, judeţene şi comunale.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

După recensământul agricol ungar din anul 1895 se aflau în judeţul Braşov 5145 de stupi. Conform situaţiei întocmite de serviciul veterinar judeţean, în anul 1937 se găseau în judeţ numai 2824 stupi, adică cu 2000 de stupi mai puţini decât avea judeţul cu 40 de ani îndărăt.

Administraţia judeţeană şi Camera de Agricultură fac toate încercările pentru a da un nou avânt acestei ramuri de economie rurală. Organizează conferinţe, cursuri şi concursuri, îmbărbătează pe avicultori şi distribuie anual în mod gratuit un număr de stupi, coşuri şi aparate pentru prepararea fagurilor, extragerea mierei şi alte operaţiuni avicole.

No. de ord.	COMUNA	Viţei, tauri				Viţele,	
		până la			peste 3 ani	până	
		0—1	—2	—3		0—1	—2
1	Apaţa	10	4	4	20	85	47
2	Baciu	9	3	6	5	52	64
3	Barcani					Aparţine	
4	Bod	10	2	2	—	262	197
5	Branul de jos	60	7	3	1	54	51
6	Budila	30	2	10	6	63	59
7	Cernatu	12	6	13	11	63	96
8	Codlea	22	17	12	19	178	278
9	Cristian	9	—	—	11	125	116
10	Crizbav	4	4	4	1	108	89
11	Dobârlău	61	29	1	—	83	84
12	Feldioara	16	20	1	8	199	177
13	Fundata	40	10	4	—	85	44
14	Ghimbav	6	3	1	3	109	144
15	Hălhiu	12	6	8	1	216	170
16	Härman	36	9	12	—	198	164
17	Holbav	7	3	—	4	77	60
18	Int. Buzăului	194	22	5	1	190	146
19	Măeruş	10	6	2	3	132	126
20	Măgura	—	—	—	2	72	16
21	Mărcuş	5	1	3	2	36	34
22	Moeciul de jos	57	21	7	5	175	133
23	Moeciul de sus	22	7	1	2	66	41
24	Peştera	—	—	—	3	175	19
	Transport .	632	182	99	108	2803	2355

BCU Cluj / Central University Library Cluj

malelor din 1895

Vaci			Viţei, boi					Total
la		peste 4 ani	până la				peste 4 ani	
—3	—4		0—1	—2	—3	—4		
47	47	222	73	53	65	73	133	883
46	38	125	11	26	22	22	66	495
comunei Zagon								
171	150	732	5	6	2	6	336	1991
48	47	184	2	33	29	37	69	625
47	29	236	40	59	52	30	310	973
85	59	231	23	54	94	57	202	1006
240	183	1281	24	50	50	14	450	2818
102	56	742	6	8	7	1	1041	2224
77	82	298	13	35	62	77	250	1104
38	31	197	9	47	24	19	46	669
118	41	546	15	26	32	20	239	1458
35	12	244	—	9	10	6	38	537
104	81	627	9	19	20	3	120	1249
161	112	838	3	1	2	—	416	1946
156	145	763	21	57	34	32	282	1909
47	27	169	70	38	34	21	149	706
210	195	565	89	106	151	151	452	2477
61	46	396	31	19	26	16	326	1200
20	17	126	—	—	—	3	—	256
34	17	106	28	24	22	4	13	329
112	58	352	5	6	7	2	43	983
42	51	216	—	1	5	2	3	459
18	6	278	—	2	8	6	8	523
2019	1530	9474	477	679	758	602	5012	26730

BCU Cluj / Central University Library Cluj

No. de ord.	COMUNA	Viţei, tauri				Viţele,	
		până la			peste 3 ani	până	
		0—1	—2	—3		0—1	—2
	Report .	632	182	99	108	2803	2355
25	Poiana Mărului	—	—	3	—	129	141
26	Prejmer	100	4	1	15	321	301
27	Purcăreni	20	7	2	5	80	72
28	Râşnov	13	12	7	10	261	277
29	Rotbav	18	3	1	5	59	38
30	Satulung	45	17	15	13	156	126
31	Satunou	1	—	1	3	73	78
32	Sânpetru	63	3	2	2	234	216
33	Sita Buzăului	92	7	3	6	132	91
34	Sohodol	1	1	4	3	127	99
35	Simon	3	2	1	6	136	94
36	Sirnea	2	—	—	6	175	112
37	Tărlungeni	25	8	3	5	103	88
38	Teliu	35	5	2	2	79	63
39	Tohanul nou	36	6	1	2	55	46
40	Tohanul vechiu	24	3	5	1	144	112
41	Turcheş	8	2	4	8	78	71
42	Ţânţari	3	6	6	—	99	86
43	Vama Buzăului	158	26	5	4	154	112
44	Vlădeni	8	2	5	8	161	113
45	Vulcan	2	1	1	6	98	120
46	Zârneşti	52	7	3	10	201	155
47	Zizin	27	7	6	13	71	51
48	Predeal	39	15	5	—	46	42
49	Braşov	29	26	19	15	218	221
	TOTAL .	1436	352	704	256	6193	5280

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vaci			Viţei, boi					
la		peste 4 ani	până la				peste 4 ani	Total
—3	—4		0—1	—2	—3	—4		
2019	1530	9474	477	679	758	602	5012	26730
101	74	458	201	178	180	114	419	1993
252	192	1034	75	144	116	151	377	3083
69	65	267	6	34	48	40	157	872
264	214	1128	33	58	64	54	831	3226
68	54	240	5	14	34	43	164	746
118	55	459	47	82	59	44	632	1868
44	46	158	37	45	44	58	180	768
154	89	792	4	14	9	6	148	1736
82	79	377	55	72	81	105	190	1372
92	53	331	98	108	83	82	168	1250
59	18	446	92	17	13	3	64	954
75	9	347	6	4	4	2	1	743
88	62	352	15	62	66	49	429	1355
40	45	239	46	63	38	95	424	1176
40	18	182	8	37	50	12	206	699
110	89	421	23	35	40	45	285	1337
72	55	242	13	30	46	57	117	803
100	64	307	98	118	150	110	481	1628
129	89	377	18	126	115	140	391	1844
85	59	296	73	84	99	53	336	1382
83	97	476	39	47	35	37	310	1352
126	84	486	104	139	98	82	547	2094
33	30	193	10	35	42	45	167	730
43	25	91	4	13	23	18	51	415
182	156	1183	12	18	28	9	389	2505
4528	3351	20356	1599	2256	2323	2056	12476	62666

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nr. de ord.	COMUNA	Armăsari				iepe	
		până la			peste 3 ani	până	
		0—1	0—2	0—3		0—1	0—2
1	Apaţa	3	5	—	—	4	5
2	Baciu	3	4	1	1	3	2
3	Barcani	Aparţine					
4	Bod	32	15	1	—	35	25
5	Branul de jos	3	—	1	—	4	1
6	Budila	10	3	2	—	11	2
7	Cernatu	—	1	—	—	3	—
8	Codlea	62	53	8	2	61	50
9	Cristian	20	11	2	—	29	27
10	Crizbav	17	10	3	—	20	16
11	Dobârlău	—	3	1	—	1	4
12	Feldioara	22	20	—	—	24	36
13	Fundata	4	4	—	—	1	5
14	Ghimbav	41	22	8	4	30	32
15	Hălhiu	17	9	1	3	19	16
16	Hărman	34	20	5	—	39	32
17	Holbav	—	—	—	—	1	2
18	Intorsura Buzăului	9	4	—	1	6	21
19	Măeruş	21	10	—	—	30	14
20	Măgura	4	—	2	1	—	—
21	Mărcuş	—	—	1	—	1	—
22	Moeciul de jos	1	2	1	1	4	5
23	Moeciul de sus	6	2	2	—	—	4
24	Peştera	12	3	3	2	1	1
	Transport .	321	201	42	15	327	300

BCU Cluj / Central University Library Cluj

malelor din 1895

iepe			cai					
la		peste 4 ani	până la				peste 4 ani	Total
—3	—4		0—1	—2	—3	—4		
6	9	168	—	2	7	14	188	411
5	3	33	1	—	4	5	85	150
comunei Zagon								
31	22	216	1	6	18	14	169	585
2	1	16	—	1	1	1	8	39
4	1	73	—	—	1	3	17	127
—	—	32	1	3	2	1	95	138
42	25	426	9	13	26	19	295	1091
18	17	203	3	3	16	9	168	526
8	17	150	—	1	4	2	61	309
4	3	18	1	1	1	—	2	39
39	12	264	2	9	18	12	201	659
1	3	18	—	1	1	—	25	63
16	17	198	—	3	10	12	167	560
9	12	249	6	9	15	5	271	641
32	24	284	—	4	23	23	283	803
—	—	10	3	2	—	1	18	37
8	11	71	1	5	8	11	31	187
15	18	153	—	2	10	9	94	376
1	—	10	—	—	1	1	4	24
—	—	18	1	—	—	—	1	22
1	4	22	5	1	4	4	30	85
—	9	26	—	—	2	1	12	64
—	1	23	—	—	1	—	4	51
242	209	2681	34	66	173	147	2229	6987

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nr. de ord.	COMUNA	Armăsari				iepe	
		până la			peste 3 ani	până	
		0—1	0—2	0—3		0—1	—2
	Report .	321	201	42	15	327	300
25	Poiana Mărului	3	2	—	1	2	2
26	Prejmer	87	33	2	2	86	50
27	Purcăreni	4	1	—	—	4	2
28	Râşnov	23	19	4	3	27	34
29	Rotbav	5	3	—	1	2	1
30	Satulung	—	—	1	1	5	4
31	Satunou	1	3	2	—	1	3
32	Sânpetru	26	31	1	6	37	27
33	Sita Buzăului	6	5	—	2	7	5
34	Sohodol	3	2	—	—	4	3
35	Şimon	1	1	—	—	3	2
36	Şirnea	3	—	—	1	4	1
37	Tărlungeni	4	3	1	2	7	6
38	Teliu	1	—	1	—	2	—
39	Tohanul nou	—	—	—	2	3	3
40	Tohanul vechiu	2	—	2	1	3	4
41	Turcheş	1	1	1	—	3	—
42	Ţânţari	1	2	—	2	—	2
43	Vama Buzăului	15	8	1	—	14	6
44	Vlădeni	4	6	2	2	4	1
45	Vulcan	16	3	2	1	5	5
46	Zârneşti	—	—	1	2	2	—
47	Zizin	8	6	1	—	11	4
48	Predeal	4	—	—	—	—	2
49	Braşov	39	51	26	18	31	44
	Total .	578	381	90	62	594	511

BCU Cluj / Central University Library Cluj

iepe			cai					
la		peste 4 ani	până la				peste 4 ani	Total
—3	—4		0—1	—2	—3	—4		
242	209	2681	34	66	173	147	2229	6987
3	4	38	1	3	5	3	21	88
44	46	682	5	25	27	42	384	1515
6	5	53	—	1	2	—	123	201
24	23	273	5	11	13	17	112	588
6	7	71	—	—	3	3	33	135
5	6	68	2	4	1	6	169	272
5	9	66	2	2	3	12	64	173
20	23	447	—	1	6	4	317	946
9	5	65	1	1	3	3	32	144
1	1	17	1	—	1	1	13	47
1	1	33	7	—	3	2	53	107
2	—	29	—	—	—	—	14	54
4	9	115	—	1	3	6	181	342
3	1	25	—	—	1	1	14	49
6	—	11	—	4	1	5	11	46
3	7	32	—	1	—	7	32	94
3	5	51	1	1	2	15	194	278
1	4	35	—	1	—	3	31	82
9	12	54	—	—	5	8	14	146
—	3	23	—	—	1	2	45	93
11	11	110	1	2	5	2	60	234
2	3	48	2	1	1	7	86	155
4	3	75	2	3	6	10	67	200
5	1	6	—	1	—	—	8	27
32	48	508	5	8	20	42	861	1733
451	446	5616	69	137	285	348	5168	14736

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Recensământul animalelor din 1895

Nr. crt.	Comuna	Măgari	Catâri	Capre	Porci	Oi	Pasări	Stupi
1	Apaţa	—	—	208	864	650	2723	99
2	Baciu	—	—	—	416	245	3345	79
3	Barcani	Cătun al comunei Zagon						
4	Bod	—	—	—	947	20	3784	185
5	Bran de jos	—	—	—	163	799	1148	23
6	Budila	—	—	1	493	312	2378	30
7	Cernatu	2	—	4	705	8	4628	37
8	Codlea	1	—	—	2547	1627	7623	388
9	Cristian	1	—	—	1674	71	5872	293
10	Crizbav	—	—	38	870	43	3430	139
11	Dobârlău	—	2	28	640	750	1491	35
12	Feldioara	—	—	—	1162	193	4187	193
13	Fundata	—	—	5	131	2444	670	—
14	Ghimbav	—	—	—	1087	25	3988	166
15	Hălhiu	—	—	—	1589	167	5853	114
16	Hărman	—	—	—	1350	654	4467	208
17	Holbav	—	—	41	263	1798	701	17
18	Int. Buzăului	—	—	—	892	2049	2381	75
19	Măieruş	—	—	—	1128	500	2381	194
20	Măgura	—	—	—	35	1154	184	11
21	Mărcuş	—	—	—	411	435	944	48
22	Moeciu de Jos	—	—	—	263	2915	1324	50
23	Moeciu de Sus	—	—	—	70	1422	350	24
24	Peştera	—	—	—	58	2139	321	23
25	Poiana Mărului	—	—	193	596	5697	1303	74
26	Prejmer	—	—	—	2410	1307	6813	399
27	Purcăreni	1	—	96	555	315	3142	85
28	Râşnov	3	—	1	2127	2218	8184	262
	Transport .	8	2	615	23446	29954	83615	3256

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nr. crt.	Comuna	Măgari	Catâri	Capre	Porci	Oi	Pasări	Stupi
	Report .	8	2	615	23446	29954	83615	3256
29	Rotbav	—	—	—	506	483	2051	94
30	Satulung	—	—	2	1243	974	10390	113
31	Satu nou	—	—	1	709	17	1777	61
32	Sânpetru	—	—	—	1987	61	3669	169
33	Sita Buzău	—	—	10	669	1222	1764	140
34	Sohodol	—	—	—	247	1981	1643	117
35	Şimon	—	—	—	234	1709	1141	68
36	Şirnea	—	—	—	130	2570	473	—
37	Tărlungeni	5	—	—	1178	1958	5412	8
38	Teliu	—	—	1	980	608	3576	43
39	Tohanul nou	—	—	—	173	8	1218	17
40	Tohanul vechi	—	—	143	749	236	2905	95
41	Turcheş	—	—	24	757	178	5520	42
42	Ţânţari	—	—	81	608	25	2491	34
43	Vama Buz.	3	5	3	851	2462	1750	119
44	Vlădeni	—	—	6	553	12	1686	37
45	Vulcan	—	—	—	874	395	2975	81
46	Zârneşti	—	—	104	974	1136	3671	45
47	Zizin	—	—	18	429	526	2434	4
48	Predeal	—	—	—	91	298	430	42
49	Braşov	6	1	5	2846	900	10635	560
	Total .	22	8	1013	40234	47713	151226	5145

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Situaţia numerică a animalelor pe anul 1937

Nr. de ord.	Comuna	Cai	Vite cornute	Oi	Porci	Capre	Iepuri de casă	Păsări	Albine (stupi)	Câini	Măgari	Catâri
1	Apaţa	458	684	918	405	30	254	3354	59	123	—	—
2	Baciu	111	150	117	370	85	45	1525	45	95	3	—
3	Barcani	400	1169	2580	838	2	22	4209	95	376	—	—
4	Bod	506	1188	19	2874	—	36	5192	22	252	—	—
5	Branul de jos	47	762	2416	161	—	—	2686	35	247	2	—
6	Budila	136	571	1021	142	97	124	2030	40	150	4	—
7	Cernatu	212	483	566	301	5	15	3903	—	249	—	—
8	Codlea	867	1653	434	2102	10	167	6525	86	481	—	—
9	Cristian	346	974	191	3314	18	151	5464	53	215	—	—
10	Crizbav	382	899	120	450	134	—	5342	124	285	—	—
11	Dobârlău	60	461	588	107	—	—	730	17	79	—	—
12	Feldioara	628	1028	41	872	—	24	480	128	232	—	—
13	Fundata	97	635	2773	263	—	—	—	—	128	—	—
14	Ghimbav	483	873	10	1610	1	36	4192	31	299	—	—
15	Hălhiu	750	1058	101	3198	—	6	4376	6	172	—	—
16	Hărman	660	1073	787	1990	37	157	6135	78	83	—	—
17	Holbav	42	623	1208	135	120	30	1058	35	164	—	—
18	Int. Buzăului	554	1044	4541	1349	—	—	5087	73	479	—	—
19	Măeruş	248	794	623	1008	58	71	3367	77	124	—	—
20	Măgura	17	250	1539	107	—	—	—	—	80	—	—
21	Mărcuş	25	315	452	259	—	—	1164	45	79	—	—
22	Moeciul de jos	108	896	5762	328	—	—	2484	107	257	5	—
23	Moeciul de sus	123	494	3130	8	—	—	366	—	147	—	—
24	Peştera	46	414	3740	135	—	—	—	—	262	—	—
25	Poiana Mărului	93	1855	5207	962	8	39	3768	47	534	2	—
26	Prejmer	1204	1534	1838	2296	—	9	7359	151	373	—	—
27	Purcăreni	121	318	1087	1172	85	43	3659	77	176	3	—
28	Râşnov	220	1561	1520	720	21	70	6364	125	327	4	4
	Transport .	8944	23759	43329	27476	692	1299	95439	1555	6378	23	4

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nr. de ord.	Comuna	Cai	Vite cornute	Oi	Porci	Capre	Iepuri de casă	Păsări	Albine (stupi)	Câini	Măgari	Catâri
	Report .	8944	23759	43329	27476	692	1299	95439	1555	6378	23	4
29	Rotbav	207	633	127	476	—	15	2129	41	139	—	—
30	Satulung	236	824	2765	381	—	4	9269	98	242	14	—
31	Satunou	223	462	59	368	—	8	1464	28	—	—	—
32	Sânpetru	875	1161	151	2301	2	142	5468	61	202	—	—
33	Sita Buzăului	346	231	3133	902	5	26	4642	77	510	—	—
34	Sohodol	89	1168	3711	313	—	—	2432	—	161	—	—
35	Simon	5	538	2015	45	—	—	1465	18	117	8	—
36	Şirnea	65	617	242	205	—	—	1180	—	154	2	—
37	Tărlungeni	25	651	1910	435	60	-	6000	60	110	2	—
38	Teliu	116	918	2055	609	13	30	3298	240	197	1	—
39	Tohanul nou	104	470	93	282	—	25	1370	40	150	—	—
40	Tohanul vechiu	163	561	192	350	—	5	3194	16	189	—	—
41	Turcheş	287	348	382	709	53	40	4352	12	347	1	—
42	Ţânţari	131	1088	23	826	13	5	2961	66	124	—	—
43	Vama Buzăului	263	1295	3925	681	—	-	3664	133	202	3	—
44	Vlădeni	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
45	Vulcan	231	879	—	592	—	33	2794	44	203	—	—
46	Zârneşti	338	1453	2151	539	46	—	6340	80	144	-	—
47	Zizin	158	398	1321	143	72	52	2559	22	147	2	—
48	Braşov	2730	4410	650	7552	—	—	5200	—	—	2	—
	Total .	15809	42914	68237	45285	956	1684	165240	2594	9716	58	4

BCU Cluj / Central University Library Cluj

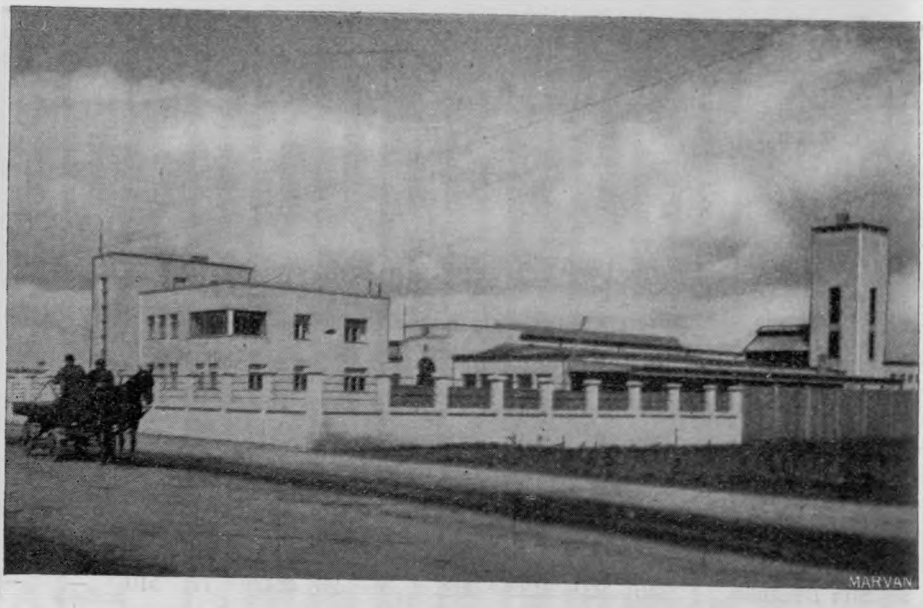

Abatorul Municipiului Braşov

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Valorificarea produselor agricole

Creşterea animalelor şi agricultura aveau la început un singur scop bine definit: hrană şi îmbrăcăminte celor ce îngrijeau de turme şi munceau pământul. Schimbul de animale şi de produse de animale şi agricole, de mai târziu, a creiat o ramură a comerţului, iar prelucrarea şi transformarea acestor produse în articole de utilitate casnică şi gospodărească a dat naştere unei industrii care prin importanţa ei economică şi comercială covârşeşte pe toate celelalte. Fabricarea pâinei şi a pastelor făinoase, fabricarea berei şi a spirtului, prelucrarea sfeclei de zahăr, a plantelor uleioase şi a fibrelor, a cărnei, a pieilor şi lânei, a laptelui şi derivatelor lui, a fructelor şi preparatelor lor, formează 62% din tot ce e industrie şi comerţ.

Produsele animale şi agricole vin şi azi în considerare în primul rând sub raportul alimentaţiei populaţiei producătoare dela ţară şi a populaţiei orăşeneşti din regiune, apoi sub raport comercial de export şi industrializare.

Carnea pentru populaţia dela ţară şi din municipiu se deserveşte de către 23 abatoare din comunele rurale şi de abatorul central din Braşov[1]). In comunele rurale se taie anual în medie: 4000 vite mari, 3500 viţei, 500 mălaci, 3500 oi, 1500 miei, 7500 porci.

In abatorul Municipiului s'au tăiat în decursul anului 1937, 6618 vite mari, 16.379 viţei, 28.511 porci, 2815 oi, 13.045 miei. S'au adus spre reexaminare, din provincie, 21 capete vite mari, 93 viţei, 272 porci şi

Universitatea Babeş-Bolyai, Central University Library Cluj

Lăptăria cooperativă din Braşov

10.205 miei. Majoritatea animalelor aduse spre tăiere în abator au fost din judeţul Braşov şi o mică parte din judeţul Făgăraş şi judeţul Treiscaune.

Numărul animalelor exportate variază dela an la an, după cum sunt preţurile pieţii. Ca centre de desfacere pentru animalele vii primul

[1]) Abatorul Municipiului Braşov este cel mai sistematic abator din ţară şi rivalizează cu cele mai moderne abatoare din străinătate. Construcţia a început în anul 1933 şi s'a terminat în toamna anului 1935, costând 40.000.000 lei. Abatorul este construit pe un teren de 47.000 m. p. corespunzător din toate punctele de vedere, fiind în vecinătatea unei căi ferate şi mărginit de două şosele principale. Această aşezare a dat posibilitate abatorului să aibă un front principal pentru clădirile administrative, laborator, locuinţe şi un front industrial pentru întrarea animalelor şi transportul cărnii şi a celorlalte produse din abator.

este Viena, apoi Praga, Drezda şi Pireu. Cele mai multe animale se exportă dela gara Bod, unde se îmbarcă anual 600—700 vagoane. La celelalte gări din judeţ se îmbarcă relativ animale puţine. Astfel s'au îmbarcat la toate celelalte gări împreună: în 1935 — 5 vagoane bovine şi 200 vagoane porci; în 1936 — 6 vagoane bovine şi 150 vagoane porci; în 1937 — 8 vagoane bovine şi 230 vagoane porci. După rapoartele Camerei de Industrie şi Comerţ, sindicatul pentru organizarea expor-

Lăptăria cooperativă din Braşov

tului de animale din Braşov a exportat singur circa 30% (56.726 buc.) porci şi peste 20% (23.400 kg.) carne proaspătă din exportul total al României.

*

Laptele, care se consumă în stare proaspătă sau sub formă de produse de lapte (unt, smântână, brânzeturi), se recoltează anual dela 20—22.000 vaci şi bivoliţe şi 40—42.000 oi. Cel mai principal este laptele de vacă, a cărui producţie anuală este aproximativ de 50—52.000.000 litri. Din această cantitate 12.000.000 litri se comercializează iar restul se consumă de populaţia rurală.

Lăptăria Cooperativă[1]), cu sucursală la Bucureşti, lucrează anual cam 8.000.000 litri de lapte, 5.000.000 din judeţul Braşov şi 3.000.000 din judeţele învecinate. Ea distribue anual 3.500.000 litri lapte pasteurizat în Braşov şi Bucureşti şi între staţiunile mai însemnate dintre Braşov şi Capitala ţării, şi 1.500.000 litri prelucrat în unt şi frişcă. Cele 3.000.000 litri de lapte din judeţele vecine e folosit exclusiv la fabricarea untului.

*

Asupra producţiei de ouă nu avem date statistice precise, dar când ştim că în judeţ sunt 110—120.000 de găini ouătoare, putem calcula producţia anuală la 11—12.000.000 ouă. Inainte de război Ţara Bârsei era exportatoare de ouă, azi cu populaţia dublată a Braşovului şi cu o muncitorime industrială de cinci ori mai numeroasă decât înainte de război, producţia de ouă din judeţ nu mai este suficientă pentru satisfacerea cererii populaţiei dela oraş şi a muncitorimei de pe lângă marile stabilimente industriale din împrejurimile Braşovului. Pe piaţa Braşovului se desfac azi zeci de milioane de ouă din judeţele vecine şi chiar din judeţe mai îndepărtate.

Fabrica de spirt (Budila)

Inainte de război judeţul Braşov exporta anual 20--25 vagoane fructe, la Budapesta şi Viena. Azi nu se mai exportă nimic, deşi producţia a rămas aceeaşi, dar se desfac pe piaţa Braşovului 60—80 vagoane lubeniţe, pepeni şi tot felul de fructe din alte judeţe ale ţării.

*

Am spus, când am vorbit de creşterea pomilor, că judeţul Braşov avea pe vremuri faima de azi a regiunii Vălenilor de Munte. Era un ţinut de livezi de pruni, cu o desvoltată industrie casnică pentru fabri-

[1]) Lăptăria Cooperativă din Braşov, societate cu răspundere nelimitată, s'a înfiinţat în anul 1900 cu un număr de 819 membri fondatori. Capitalul social se compune azi din 919 părţi sociale de câte 2000 lei.

carea rachiului de prune. Tot industrie casnică era şi fabricarea berei (cerevissia) care se producea în cantităţi foarte mari încă prin veacul al XVI-lea. După cercetările noastre ni se pare a fi fost singura regiune unde înaltele stăpâniri n'au strâns nici dijme nici alte taxe după fabricarea băuturilor alcoolice, până la anul 1764, când magistratul Braşovului, a oprit cumpărarea orzului în cantităţi mari pentru fabricarea de alcool şi transportul băuturilor spirtoase pe alt drum decât al Vlădenilor şi a redus în mod simţitor numărul căldărilor, impunând şi anumite taxe.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fabrica de spirt (Cristian)

După aceste dispoziţii ale magistratului, în Săcele n'au mai funcţionat decât 204 căldări de rachiu.

*

Azi în tot judeţul nu se mai găsesc decât 17 căldări de mică capacitate, cu instalaţii primitive. In locul lor a răsărit marea industrie pentru fabricarea spirtului şi a berei, pe urma căreia agricultorii au îndoite foloase: întâi, îşi valorifică pe loc cu preţuri avantajoase produsele lor, — îndeosebi orzul, care se cultivă pe suprafeţe mari — şi al doilea, resturile de materiale prime, cunoscute sub numirea populară de «borhot»,

după extragerea conţinutului de alcool, servesc de un excelent nutremânt la îngrăşatul vitelor. Numai datorită fabricilor de spirt şi de bere şi fabricei de zahăr din Bod s'a putut menţine agricultura Ţării Bârsei la nivelul pe care nu l-a atins încă nici o regiune din ţară şi, în parte, tot acestor industrii se datorează şi marele avânt ce l-a luat în ultimele decenii îngrăşatul vitelor şi exportul de carne şi de animale.

Pentru 10.875 kg. hameiu, întrebuinţat de fabrica de bere Czell din Dârste[1]) în cursul anului 1937, a plătit producătorilor 1.319.400 lei, iar pentru 1.098.000 kg. orz 4.457.880 lei.

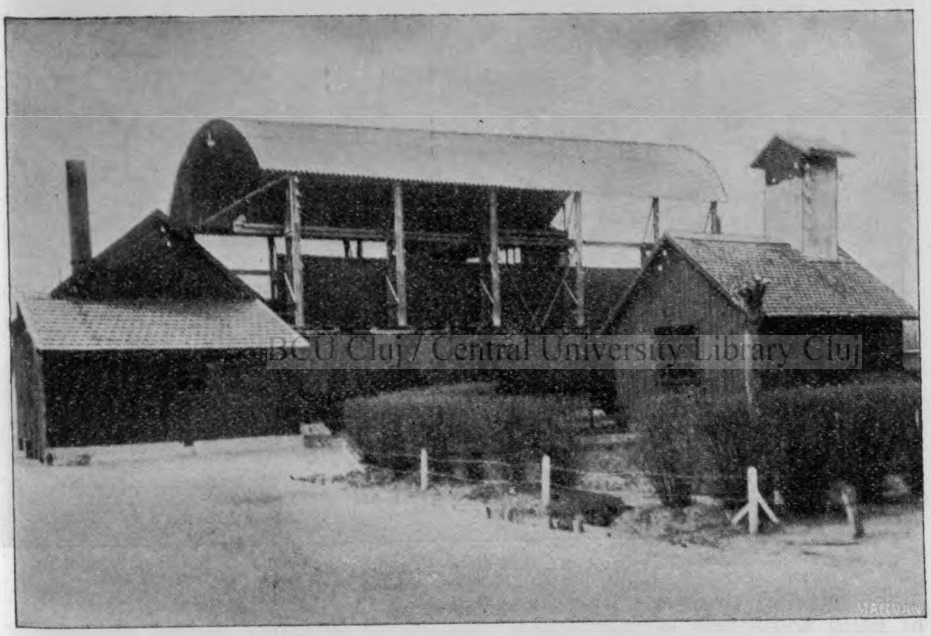
BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fabrica de „Menthol" din Bod

Fabrica de zahăr din Bod[2]) are în permanenţă 108 muncitori calificaţi şi 148 muncitori necalificaţi, iar în timpul sezonului de lucru numărul lor sporeşte cu 250 la recepţionarea sfeclei şi cu 1500 la alte lucrări. Suprafaţa cultivată cu sfeclă în anul 1937 — socotit ca an rău — a

[1]) Fabrica de bere „Czell" a fost fondată în anul 1875 şi de-atunci funcţionează fără întrerupere. Capitalul social 70.000.000 lei. Berea produsă în anul 1937: 38.985 hl. în valoare de 47.723.877 lei, la preţul mediu de vânzare.

[2]) Infiinţată la anul 1889, capitalul rulant 336.821.733 lei, producţia anuală normală de zahăr 1200 vagoane.

fost numai de 2973 jug., producţia 3198 vagoane, plătind producătorului 77 lei la 100 kg. sfeclă. In ani normali suprafaţa culturilor se ridică la dublul celor din anul 1937. Resturile de sfeclă după extragerea zahărului, întocmai ca şi «borhotul» dela fabricile de spirt şi de bere, sunt un excelent nutremânt la îngrăşatul vitelor.

Deschiderea fabricei de «Menthol» dela Bod a adus în Ţara Bârsei cultura mentei care începe a ocupa tot mai mult teren.

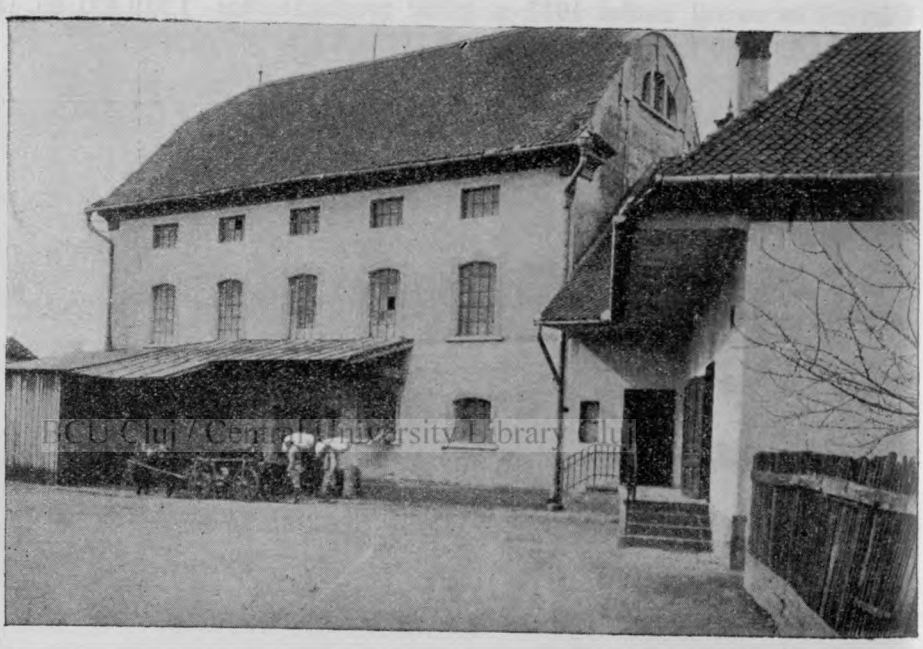
BCU Cluj / Central University Library Cluj

Moară comunală sistematică (Ghimbav)

In 1823, când Ţara Bârsei era ţară de oieri şi se găsea lână din abundenţă, s'a fondat la Braşov fabrica Scherg[1]), iar mai târziu fabrica Tellmann, ambele producând stofe, postav şi alte articole textile. Inainte de deschiderea acestora, postavul se ţesea în războaie de mână şi se lucra în dârste. Azi producţia de lână a Ţării Bârsei e atât de scăzută, în comparaţie cu cea dela 1823, încât ambele fabrici se aprovizionează cu lână din alte regiuni ale ţării.

[1]) Fabrica W. Scherg s'a fondat în anul 1823, lucrează azi cu o capacitate de de 1200 lucrători şi produce anual 900.000 m. postav, întrebuinţând anual 300.000 kg. lână.

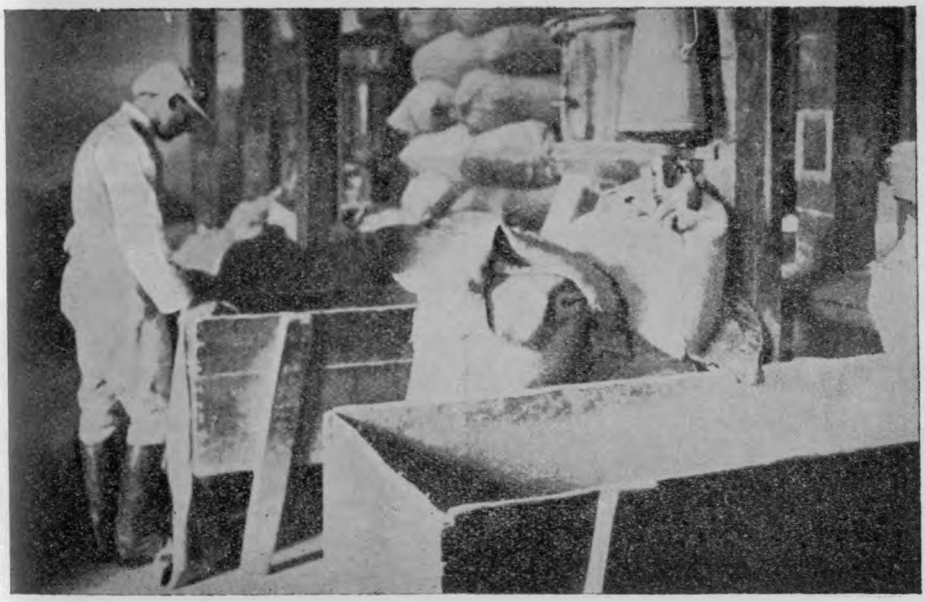

Căderea făinei şi încărcarea sacilor

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Industria morăritului se află în aceeaşi situaţie. Primele mori sistematice au luat fiinţă în Ţara Bârsei când grâul se cultiva pe mari suprafeţe. Azi şi morile sistematice din comune şi cele două mori mari, Seewald şi Fromm din Braşov, se aprovizionează cu grâu din alte părţi ale ţării.

Dacă situaţia ideală a agriculturii, într'o regiune, este să servească drept furnizor de materii prime pentru industrie şi comerţ şi, în acelaş timp, ca debuşeu pentru vânzarea produselor industriale şi mărfurilor puse în comerţ, vom putea afirma, că agricultura din Ţara Bârsei se află în această situaţie excepţională.

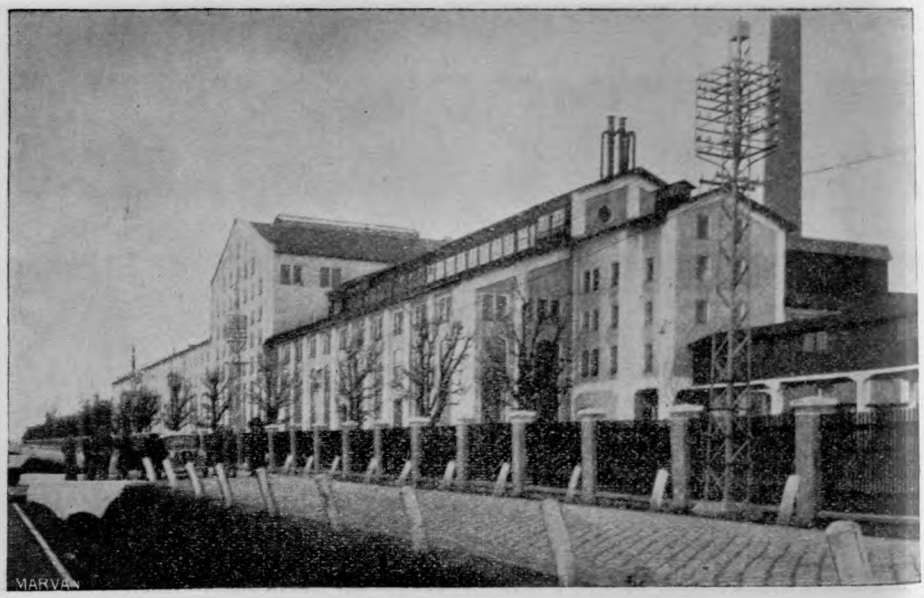

Fabrica de zahăr din Bod

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Programul de realizări economice viitoare al actualei administraţii judeţene

Oricine va urmări cu nepărtinire progresele economice din judeţul Braşov şi activitatea administraţiei judeţene din ultimii douăzeci de ani, va trebui să recunoască o muncă ce nu poate fi nici ignorată nici tăgăduită de nimeni. Infăptuirile administraţiei româneşti de până azi sunt adevărate pietre de hotar în evoluţia vieţii economice, de unde începe o epocă de prosperitate cum Ţara Bârsei n'a cunoscut în tot trecutul ei.

Recunoaşterea şi mărturisirea acestui adevăr nu înseamnă că închidem o carte şi-i aplicăm peceţi sacre după rituri egiptene. Cartea vremii în care s'au scris atâtea înfăptuiri de seamă, din ultimele două decenii, conţine şi o serie de greşeli; de aceea rămâne deschisă, ca pilda frumoasă să servească de îndemn, iar greşelile de învăţătură. Azi, nouă, mâine celor ce vor veni după noi.

Printre aceste greşeli socotim, în primul rând, lipsa unei continuităţi în executarea programelor economice întocmite de administraţia judeţeană, fiecare schimbare de Prefect — şi au fost multe schimbări — însemnând o cotitură, uneori o întrerupere a programului economic.

Amintim, apoi, lipsa de organizaţie în comunele româneşti. Saşii lucrează prin sindicatele lor şi prin secţiunile comunale ale acestor sindicate; Ungurii prin cercurile lor agricole; Românii, fiecare de capul lui. De aceea a eşuat în satele româneşti acţiunea pentru răspândirea şi creşterea porcului nobil şi alte acţiuni economice care în comunele săseşti şi printre populaţia maghiară au dat cele mai bune roade.

Şi, mai amintim tot ca o greşeală, sistemul de ajutoare politice sub titlul „lipsiţi de mijloace" sau „păgubiţi de epizotii". S'au distribuit peste patru milioane de lei, fără a se şti dacă s'a cumpărat de către cei ajutaţi un singur cap de vită.

Actuala administraţie judeţeană neavând nici un fel de obligaţiuni politice faţă de nimeni, ca în toate chestiunile de administraţie, aşa şi în realizarea programului său economic, merge drept înainte, fără cotituri, fără a face cuiva servicii excepţionale şi fără a lăsa pe cineva în afară de cadrele acţiunei, fără a neglija o cauză cu aparenţe de interes secundar dar totuşi serioasă în fond, şi fără a se feri să atace problemele mari de a căror rezolvare depinde viitoarea desvoltare economică a judeţului Braşov.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Programul economic întocmit, deocamdată, pe timp de patru ani, prevede:

1. Coordonarea activităţii serviciilor încredinţate cu lucrările economice: serviciul agricol judeţean, serviciul veterinar judeţean, Camera de Agricultură şi Eforia păşunilor.

2. Infiinţarea unor organizaţiuni în comunele româneşti care să corespundă sindicatelor săseşti şi cercurilor agricole maghiare.

3. Continuarea distribuirei seminţelor selecţionate pentru însămânţările de toamnă şi de primăvară.

4. Desvoltarea şcoalelor de agricultură din Sânpetru şi Feldioara precum şi a pepinierelor de pomi existente.

5. Continuarea distribuirei de pomi fructiferi, de aparate de stropit şi de materiale necesare stropirii pomilor primăvara, şi sancţionarea tuturor proprietarilor de grădini care vor neglija în viitor de a curăţi omida la timp şi de a distruge plantele duşmane agriculturii înainte de producerea seminţei. Faţă de asemenea contravenienţi administraţia judeţeană nu va cunoaşte nici o cruţare, nemai putându-se tolera, ca cei neglijenţi să infecteze câmpul curăţit de cei harnici, şi grădinile celor ce

înţeleg că pomii sunt şi o podoabă şi un izvor de venit şi un dar al lui Dumnezeu.

6. Urmărirea şi pedepsirea tuturor celor ce pregătesc pentru folosinţă proprie sau pentru comerţ seminţe de orice fel, contrar dispoziţiilor legilor şi ordonanţelor în vigoare.

7. Curăţirea păşunilor de tufe şi mărăcini şi transformarea treptată a terenurilor de păşune primitivă în terenuri de păşune artificială, prin sămănare de ierburi potrivite climei şi regiunii.

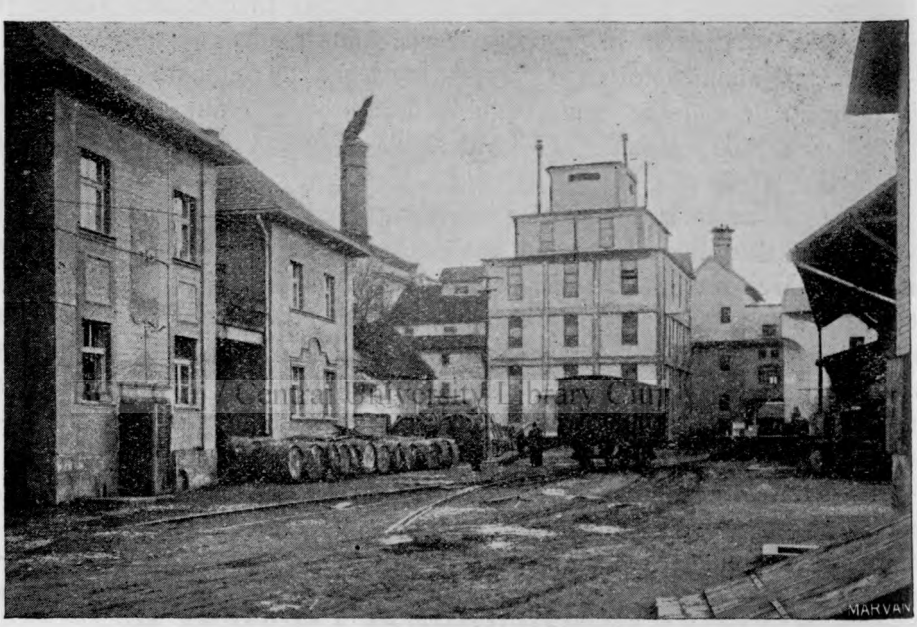

Fabrica de bere (Dârste-Braşov)

8. Cercetarea cauzelor lipsei de îngrijire a canalelor de câmp, sancţionarea celor responsabili de neglijenţe şi luarea măsurilor necesare pentru desfundarea, curăţirea şi adâncirea lor, înainte de transformarea terenurilor de culturi selecte în terenuri aquatice neproductive, cum este cazul dela Sânpetru şi cum se pot ivi şi altele.

9. Continuarea vaccinărilor de primăvară a tuturor animalelor din judeţ contra epizotiilor, dând populaţiei sărace ajutorul necesar la procurarea de seruri şi vaccinuri.

10. Cercetarea cauzelor care a făcut ca cele mai sărace comune să fie şi azi fără grajduri comunale şi înzestrarea acestor comune în cel mai scurt timp posibil cu grajduri şi reproducători.

Fabrica de postav „Scherg"

BCU Cluj / Central University Library Cluj

11. Reluarea acţiunii pentru răspândirea vitelor de rasă şi a porcului nobil în comunele româneşti; interzicerea comerţului ambulant cu porci pe teritoriul judeţului, fapt care contribuie la răspândirea de epizotii aduse din alte regiuni şi punerea pieţei de porci a Braşovului sub un control sever, ca locuitorii să nu mai poată cumpăra exemplare de prăsilă fără vizită medicală veterinară, pentru a preveni şi în acest mod răspândirea epizotiilor în comunele judeţului.

12. Ajutorarea prin toate mijloacele a industrializării produselor agricole şi animale.

13. Infiinţarea unei secţiuni pentru fabricarea preparatelor de carne (şunci, salam, mezeluri) pe lângă abatorul Municipiului Braşov.

14. Sprijinirea organizării de expoziţii şi premiarea locuitorilor care se vor distinge în oricare ramură de activitate economică.

Bugetele judeţului în perioada de patru ani vor fi astfel întocmite, ca planul economic să poată fi realizat în întregime şi în toate amănuntele lui.

Vânatul şi pescuitul

Cu lanţul lui de munţi şi cu imensele-i păduri seculare, cu Oltul ca hotar şi cu şesul brăzdat de nenumărate râuri, cu bălţi statornice şi cu lacuri produse de inundaţii periodice, judeţul Braşov făcea parte, pe vremuri, dintre cele mai vestite regiuni de vânat şi pescuit. In privinţa vânatului el mai deţine şi azi un loc de frunte printre celelalte judeţe ale ţării, dar prin regularea cursului râurilor, prin secarea bălţilor şi transformarea terenurilor acuatice în păşuni, fâneţe şi loc de cultură, producţia de peşte a scăzut atât de mult, că nu se mai poate compara nici pe departe cu cea de altă dată.

După legea şi datina românească vânatul şi pescuitul era un bun comun al celor ce stăpâneau un hotar sau o regiune. Aşa a fost şi în Ţara Bârsei cât timp au trăit aici numai Români. De îndată ce ea a fost cucerită de Unguri şi împărţită Saşilor şi domnilor feudali, lucrurile s'au schimbat. Pe pământurile boereşti (nemeşeşti) pescuitul şi vânătoarea au devenit un drept al domnului de pământ; pe fondus regius un privilegiu al Saşilor. La 1377 regele Ludovic acordă acestora dreptul pescuitului şi vânătoarei şi în teritoriul domeniului Bran, ca după 1500 să şi-l extindă apoi şi asupra teritoriului celor unsprezece sate zălogite Braşovului de regele Vladislav. Cei ce sufereau de pe urma acestor privilegi erau, firește, în primul rând tot Românii, căci iobagii — şi Românii erau iobagi — n'aveau dreptul de a poseda nici arme nici unelte de pescuit. Din vechile

documente reiese însă, că cei mai destoinici vânători şi pescari au rămas tot Valahii şi după ce Ţara Bârsei a trecut din mâinile lor sub altă stăpânire.

Dela venirea Saşilor în 1211, până la începutul veacului al XVI-lea aspectul Ţării Bârsei s'a schimbat foarte mult. Pădurile de şes se mai răriseră şi o parte din terenurile băltoase fuseseră transformate în pământ productiv. Totuşi, în privinţa vânatului şi pescuitului, schimbările intervenite n'au fost prea mari. In locul terenurilor drenate au răsărit heleşteele[1]) Braşovului şi cele de pe pământurile boereşti. Producţia de peşte a scăzut numai cu trei veacuri mai târziu, când întreg teritoriul de şes a fost dat agriculturii şi creşterea peştilor în heleştee a fost părăsită. Tot atunci s'a făcut şi tăierea ultimelor păduri de şes, reducându-se simţitor teritoriul de vânătoare. Dar prin secolul al XVI-lea şi cel următor, Ţara Bârsei trăia tot sub teroarea haitelor de lupi. Urşii aproape tot atât de numeroşi, erau şi ei o permanentă primejdie. Pădurile de şes, stând în legătură cu muntele, dădeau fiarelor posibilitatea să se apropie cu uşurinţă de sate[2]. De aceea vânătoarea de lupi şi de urşi nu numai că era liberă, dar autorităţile mai plăteau şi un fel de premii numite «bacşişuri» (bibales) pentru prinderea şi uciderea lor. Datorită acestei măsuri putem cunoaşte azi numele mai multor vânători din secolul

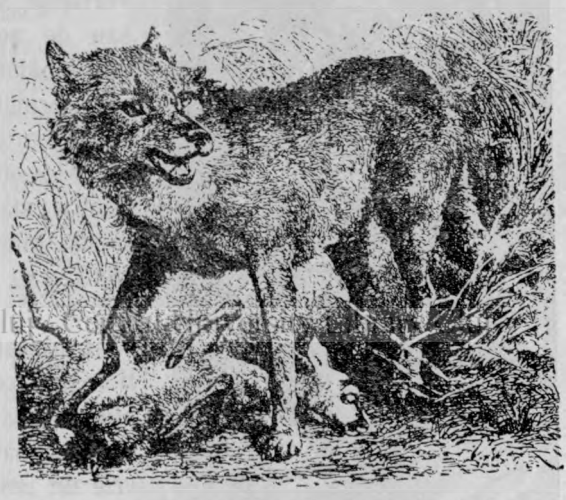

[1]) Heleşteele (piscinae) Braşovului din secolul al XVI-lea, sunt amintite în diferite documente sub următoarele numiri: „piscina domini Christiani Hyerser ante portam superiorem“ — „piscina Galch“ — „piscina magna“ — „piscina maior“ — „piscina nova“ — „piscina inferior“ — „piscina media“ — „piscina monachorum“ — „piscina nova circa Brendorf“ — piscina pellionum“ — „piscina nova anteportam porticae“ — „piscina circa leprosorum pontem“ — „piscina ubi lavantur natatione“.

[2]) O cronică săsească încrestează la 1599 următorul episod: „Die 18 Maii, sind zween grosse schwarze Bären aus der Walachei durch die Buszen bei Tartlen in Burzenland kommen, welche Menschen und Vieh, so sie angetroffen, niedergerissen und liegen lassen. Sind endlich bei Weiszenburg getötet worden. Quellen.... vol. V. pag. 432. Apoi: Ian. 1. - 1709: um diese Zeit grassieren die Wölfe sehr mit 50-60 und tun grossen Schaden in Dörfern“. Quellen.... vol. VI. pag. 361.

al XVI-lea[1]). Printre ele nu se găseşte nici un nume străin; numai nume româneşti: Vlaicu şi Bucşa (la 1537) din Râşnov, Vlad din Zârneşti, Coman din Tohan şi alţii. Dintre aceştia Bucşa pare a fi fost un pasionat vânător de lupi, fiind premiat în nenumărate rânduri cu câte 25 asperi de cap de lup.

In registrele de cheltuieli ale Braşovului şi ale cetăţii Branului întâlnim foarte des premii acordate pentru vânarea lupilor şi urşilor sub nume colective ca: „Septemvillani" (Săcelenii), „Thuhanienses" (Tohănenii), „Colonii de Crysbach" (iobagii din Crizbav) etc. de unde putem deduce că e vorba de vânători organizate de comune sau de autorităţile mai înalte, locuitorii participând la ele ca gonaci[2]). Cu armele primitive de atunci fiarele se vânau însă foarte greu chiar şi cu ocazia vânătorilor oficiale. De aceea adevărata goană pentru stârpirea lor începea după perioada fătatului, prin lunile Aprilie—Iulie, când erau prinşi şi ucişi zeci şi sute de pui de lup şi de urs[3]).

http://Central University Library Cluj

Cei mai buni vânători de urşi par a fi fost Săcelenii. In anul 1550 Cristianul atinge însă un record nemai pomenit în viaţa vânătorească, vânând la 4 Octomvrie un urs, la 6 Octomvrie şase urşi, iar la 18 Octomvrie unsprezece urşi, luând două premii mari de câte 4 florini[4]). Anual se vâna prin veacul al XVI-lea şi al XVII-lea 80—100 lupi şi cam tot atâţia urşi. Ca armă de vânătoare e amintit numai arcul şi săgeata. Cel mai mare număr de urşi şi de lupi se prindea însă cu curse speciale făcute din funie[5]), cele de fier întroducându-se abia către sfârşitul veacului al XVII-lea şi la începutul celui următor.

[1]) Quellen.... vol. II. pag. 511, vol. III. pag. 46, 95, 155.

[2]) Quellen.... vol. III. pag. 345, 894, 438, 404.

[3]) Quellen.... vol. III. pag. 345, 394, 436, 502, 543. La 8 Iunie 1537 găsim înregistrată între alte cheltueli ale Braşovului şi suma de 32 asperi daţi „uni Valacho de Thohan, qui 14 juvenos lupos huc portavit" Quellen... II. pag. 319.

[4]) Quellen.... vol. III. pag. 561, 562.

[5]) Quellen.... vol. III. pag. 123 şi 282.

Cu privire la vânătoarea de vulpi şi de şderi şi în genere la vânatul mic, însemnările vechi ne dau foarte puţine informaţii. Faptul că se făcea un mare comerţ cu piei dovedeşte că se vâna anual şi un mare număr de vulpi şi şderi[1]). Din cauza fiarelor, numărul cerbilor şi căprioarelor era foarte mic şi vânarea lor trecea printre evenimentele rari din viaţa vânătorească[2]). Dintre păsări sunt amintite rândunelele, care se prindeau cu o plasă specială numită „rete aucupatorium[3]) şi şoimii care se prindeau ca pui mici înainte de a-şi părăsi cuibul. Magistratul Braşovului încuraja vânarea şoimilor plătind premii mari de 1 florin de şoim, trebuind să trimită în fiecare an un număr de şoimi sultanului turcesc ca tribut, iar voevodului Munteniei ca dar de bună vecinătate[4]).

Interesant, e că documentele vechi nu amintesc nici un sigur caz în care să se fi aplicat cuiva vre-o pedeapsă pentru posedare sau purtare ilegală de armă sau pentru vânătoare clandestină. Cu asemenea pedepse ne întâlnim abia către sfârşitul veacului al XVIII-lea şi în vea-

[1]) In 1541 magistratul Braşovului trimite regelui Ungariei 205 piei de vulpe şi 110 piei de jder (Quellen.... III. pag. 122).

[2]) Intre cheltuelile Braşovului din 1534 găsim: „1 fl. pro uno magno cervo a Thohaniesibus, fl. 1... pro uno caprea asp. 18" Quellen.... vol. II. pag. 352. In 1541 senatorii braşoveni primesc ca cinste un cerb dela Săceleni, în 1546 dela Măieruşeni, în 1547 dela Şercăieni. Quellen.... III. pag. 103, 345, 388.

[3]) Quellen.... vol. III. pag. 55, 64.

[4]) Quellen.... vol. III. pag. 103, 551, 552 şi 504. „Falcones, qui sunt missi filio imperatoris et d. Myrche wayw etc. pag. 445 vol. III.

cul al XIX-lea, după votarea primelor legi pentru reglementarea vânătoarei şi protecţiei vânatului.

*

Altcum stăm când vorbim despre pescuit. Aici, cele mai vechi informaţii ce le avem se referă tocmai la pedepse: la urmărirea unor îndrăzneţi hoţi care furaseră (în 1543) peştii din «vivaria» castelului Bran (qui fuerant furati pisces ex vivario circa castrum[1]), la pedepsirea unor pescari din Ţânţari[2]) şi la arestarea unui biet Secelean, care avuse cutezanţa să pescuiască în apele prohibite (qui in aquis prohibitis fuerat piscatus) de pe moşia boierului Clemente Beldy[3]).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pescar român din Scheiul Braşovului, v. XVII-lea
(după o stampă din Muzeul Britanic)

Exista prin secolul al XVI-lea o lege a pescuitului? Nu. Legea era voia domnului de pământ care era şi stăpânul apelor de pe moşia sa. La nimic nu ţineau domnii de pământ atât de mult ca la pescării, de aceea pedepseau aspru pe ori cine prindeau pescuind în apele lor. Braşovul îşi avea heleşteele (piscinae) sale[4]) din care îşi aproviziona locuitorii cu peşte, iar când producţia pescăriilor din jurul cetăţii nu era suficientă, aducea dela ţară. După 1500 Braşovul a ajuns stăpân şi pe celelalte unsprezece sate româneşti sau cu

[1]) Quellen.... III. pag. 66.
[2]) Quellen.... III. pag. 550.
[3]) Quellen.... III. pag. 486.
[4]) Vezi nota 1, vol. III. pag. 544 şi vol. II. pag. 30.

Româncă, negustoreasă de peşte din Scheiul Braşovului, veacul al XVII-lea
(după o stampă din Muzeul Britanic)

populaţie mixtă română şi maghiară şi pe apele lor. In satele săseşti domni ai pământului erau Saşii şi aveau dreptul să pescuiască liber, dar nu şi colonii (iobagii) români din aceleaşi sate. Românii puteau pescui numai cu îngăduinţa castelanului cetăţii Bran, a autorităţilor Braşovului, a primarilor din satele săseşti şi a nemeşilor stăpâni pe satele dela Budila până în înfundăturile Buzăului.

Poliţia pescăriilor Braşovului o făcea un custode (custos piscinae); a apelor de câmp paznicii de hotar (tutores campi); a râurilor de munte paznicii pădurilor (tutores silvae).

Dintre uneltele de pescuit se amintesc: mreaja cu ochi mici (reticulum) şi plasa sau năvodul (rete piscatorum); dintre peşti plevuşca, păstrăvul, ştiuca şi morunul. Păstrăvii, ca şi astăzi, erau mâncare domnească. Când sosea la Braşov sau la castelul Bran vre-un oaspete distins, magistratul şi cestelanul trimeteau curieri în toate satele şi puneau în mişcare pe toţi pescarii[1]). Cel mai vechiu nume de pescar din Ţara Bârsei ni s'a păstrat în legătură cu venirea voevodului Ardealului la Bran, vicecastelanul angajând cu aceea ocazie (la 10 Mai 1538) pe pescarul Ioan Buzdugan[2]).

Atât în Braşov cât şi la sate trăiau pescari recunoscuţi, pescari de meseria, aproape toţi Români, făcându-şi traiul din arândarea pescuitului

[1]) Quellen III. pag. 54, 55, 63, 345, 412-413.
[2]) Quellen vol. II. pag. 562.

în anumite râuri sau lacuri, ori pescuind pe plată pe seama celor ce le stăpâneau sau le ţineau în arândă[1]). Peştele se găsea în cantităţi atât de mari, încât nu se putea comercializa în stare proaspătă, ci se punea în comerţ ca peşte sărat (pisces salsii). Enorme cantităţi de peşte resultau din aşa zisele «pescuiri cu satul» sau «cu claca», când satele de iobagi trebuiau să iasă la poruncă, la râu sau la baltă să pescuiască pentru domnul de pământ sau pentru arândaşii lui. Obiceiul acesta se practica încă şi pe la sfârşitul veacului al XVIII-lea şi începutul veacului al XIX-lea, deşi în timpul acesta pescăriile Braşovului erau în părăsire, şi bălţi cu peşte nu se mai prea găseau pe teritoriul de azi al judeţului. Ca iobagii să nu piardă zile de lucru, boierii şi arendaşii lor aranjau vânătorile cu gonaci şi claca pescuitului în Dumineci şi sărbători, răpind singurele zile de odihnă la care avea drept şi iobagul român. Protopopul Braşovului Gheorghe Haineş se plânge în 1799 Consistorului contra arendaşului dela Crizbav, iar în 1829, protopopul Bratu Baiul cere magistratului din Braşov în termeni ameninţători, ca credincioşii săi să nu mai fie scoşi în Dumineci şi sărbători la vânătoare şi la pescuit[2]).

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Prima măsură serioasă pentru reglementarea vânătoarei în marele principat al Ardealului a fost ordinul împăratului Iosif al II-lea, dat la 21 August 1786, prin care, deosebind dreptul de vânătoare de celelalte drepturi ale domnului de pământ a fixat condiţiile de exploatarea unui teren de vânătoare şi condiţiile în care cineva putea exercita acest drept. In 1813 la propunerea inspectorului silvic de atunci, F. Wentzel, magistratul Braşovului a luat noui măsuri pentru protecţia vânatului şi pescuitului. In 1850, sub regimul absolutismului austriac, vânătoarea a fost reglementată în întreg Ardealul prin obligativitatea permisului de port armă (Waffenpässe) şi a carnetului de vânat (Jagdkarte), iar ceva mai târziu, administaţia judeţului Braşov a întocmit şi un regulament scos din vigoare prin legea ungară din 1872 (art. VI). O nouă lege pentru protecţia vânatului şi reglementarea vânătoarei a fost votată de parlamentul ungar în 1883 (art. XX). In baza acestei legi s'a organizat prima societate de vânătoare la Braşov, în 1885, sub numirea de «Kronstädter Jagdverein». Teritoriul ei de vânat a fost în anul 1890 de 15.129 jug. cad. pădure şi 17.853 jug.

---

[1]) Quellen..., vol. II. pag. 314-315, vol. III. pag. 544.

[2]) C. C. Muşlea: „Protopopul Gh. Heines" pag. 19 şi „Protopopul Bratu-Baiul" pag. 36.

cad. câmp. Numărul şi felul animalelor vânate în acel an ni-l dă următorul tablou:

Vânat util		Vânat stricăcios	
Căpriori	8	Urşi	1
Mistreţi	1	Vidre	2
Iepuri de câmp	390	Pisici sălbatice	5
Diferite mamifere	18	Vulpi	87
Ierunci	16	Dihori	1
Potârnichi	40	Diferite mamifere	16
Prepeliţe	2235	Vulturi şi vulturi pleşuvi, şoimi, cucuveici, busarzi, ulii de găini	191
Cârstei	308	Bufniţe	15
Raţe sălbatice	142	Cioare, coţofane	165
Dropie	1	Diferite sburătoare	25
Băltani	1	Total .	515
Sitari	215		
Becaţine	126		
Porumbei sălbateci	97		
Sturzi şi mierle	15	Câini de vânătoare vagabonzi şi pisici vagabonde	61
Diferite sburătoare	35		
Total .	3648		

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

Chestiunile privitoare la dreptul de vânătoare, la executarea vânătoarei, la ocrotirea şi înmulţirea vânatului şi la combaterea braconajului sunt reglementate azi prin legea pentru protecţia vânatului şi reglementarea vânătoarei votată de parlamentul român în 1921.

De executarea legii vânatului în judeţul Braşov se îngrijeşte inspectorul de vânătoare judeţean, care funcţionează în mod onorific.[1])

Dreptul de vânătoare în judeţul Braşov aparţine comunelor sau composesoratelor, respective statului (Piatra Craiului), deoarece nu există proprietăţi particulare cu întinderi mai mari de 100 ha la şes şi 1000 ha la munte, ca să formeze terenuri de vânătoare de sine stătătoare, astfel că toate proprietăţile mai mici decât limita fixată şi aflătoare în hotarul unei comune, conform legii, formează terenuri comune de vânătoare, recunoscute de legea vânatului. Ele funcţionează în condiţiunile fixate de lege, regu-

[1]) Acest loc îl deţine dela 1924 până azi d-l profesor Dragoş Navrea.

lamente şi ordonanţe şi stau sub controlul Serviciului vânătoarei, exercitat prin inspectorul de vânătoare judeţean. Dreptul de vânătoare de pe terenurile comunelor, composesoratelor şi ale statului este arendat de societăţile de vânătoare legal constituite.

Numărul societăţilor de vânătoare şi al membrilor lor precum şi întinderea terenurilor ţinute în arendă de aceste societăţi în anul 1936, ni-l dă următorul tablou:

1.	Societatea Română de vânătoare, Braşov	72	memb.	51.674 jug.
2.	Societatea vânătorilor din Braşov	136	„	146.432 „
3.	Societatea vânătorilor din jud. Braşov	55	„	55.847 „
4.	Soc. de vânătoare „Bucegiul“ Zârneşti	25	„	26.568 «
5.	Societatea vânătorilor din Bran	12	„	11.506 „
6.	Societatea de vânătoare „Braniştea“ Tohanul Vechiu	14	„	4.456 „
7.	Soc. vânătorilor din Poiana Mărului	28	„	13.547 „
8.	Soc. vânătorilor din Vulcan	17	„	6.864 „
9.	Societatea vânătorilor Români „Dealul Mare“ Holbav	22	„	6.607 „
10.	Reuniunea vânătorilor din Săcele, Cernatu	25	„	32.605 „
11.	Soc. vânătorilor „Ciucaşul“ Zizin	42	„	37.142 „
12.	Soc. vânătorilor din Apaţa	25	„	10.723 „
13.	Soc. vânătorilor din Intorsura Buzăului	40	„	52.000 „
14.	Soc. de vânătoare „Diana“ Braşov, cu terene de vânat numai în jud. Treiscaune.			
15.	Soc. de vânătoare „Vulturul“ Măeruş cu terene de vânătoare numai în jud. Făgăraş.			

PCR Cluj-Central University Library Cluj

Societăţile de vânătoare de mai sus, care au terene de vânătoare numai în jud. Braşov (1—13) cheltuesc anual:

Lei 490.259.— pentru arânzi plătite comunelor, composesoratelor şi Statului, pentru dreptul de vânătoare arendat dela aceştia, plus taxa de 10% după arendă, cuvenită Ministerului Domeniilor pentru fondul vânătoarei,

Lei 507.693.— pentru salarii plătite păzitorilor de vânat, angajaţi de societăţi pentru paza vânatului,

Lei 31.826.— pentru hrana vânatului util (sare, nutreţ etc.),

Lei 22.018.— pentru distrugerea vânatului răpitor (otravă, curse),

Lei 100.386.— pentru diverse cheltuieli.

Lei 1.152.182.— totalul cheltuielilor pe anul 1936.

Separat de aceasta Statul mai încasează dela fiecare vânător taxa permisului de vânătoare de Lei 500 anual, plus taxa de Lei 10 pentru fiecare armă de vânătoare plus taxa pentru câinii de vânătoare, care variază între Lei 25 şi 100 după felul câinelui. Din aceste taxe în anul 1936 s'au încasat total Lei 272.255.—.

In anul 1936 în judeţul Braşov a fost împuşcat de vânători următorul vânat:

Vânat util		Vânat stricăcios	
Căpriori	124	Urşi	2
Ţapi negri	6	Mistreţi	78
Iepuri	2759	Viezuri	22
Cocoşi de munte	10	Vidre	2
Ierunci	102	Râs	1
Prepeliţe	238	Lupi	41
Cârstei	69	Pisici sălbatice	39
Raţe sălbatice	675	Jderi	25
Gâşte sălbatice	7	Vulpi	289
Sitari	159	Dihori	61
Porumbi sălbatici	186	Nevăstuici	73
Becaţine	15	Hârciogi	15
Total	4350	Vulturi	2
		Bufniţe	39
		Ciori	827
		Coţofene	272
		Ulii	158
		Total	1946

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Din vânatul mare: nu se vânează în judeţul Braşov cerbul, deoarece din acest soi de vânat se găseşte foarte puţin. Prin măsurile de pază şi ocrotire, luate în ultimii ani, se urmăreşte repopularea terenurilor din acest judeţ, cu cerbi, care odinioară erau în număr mare în toate părţile judeţului. Azi găsim cerbi mai ales în partea comunelor dela Buzău, de unde se îndreaptă până în regiunea Piatra Mare, Timiş, Râşnov, ba chiar şi Zârneşti, Poiana Mărului şi Vulcan. Acest mic stoc de cerbi este o incursiune din judeţul Treiscaune. Un alt punct de incursiune a cerbilor din judeţul Târnava Mare este Valea Bogăţii—Măeruş. Aflarea cerbilor în

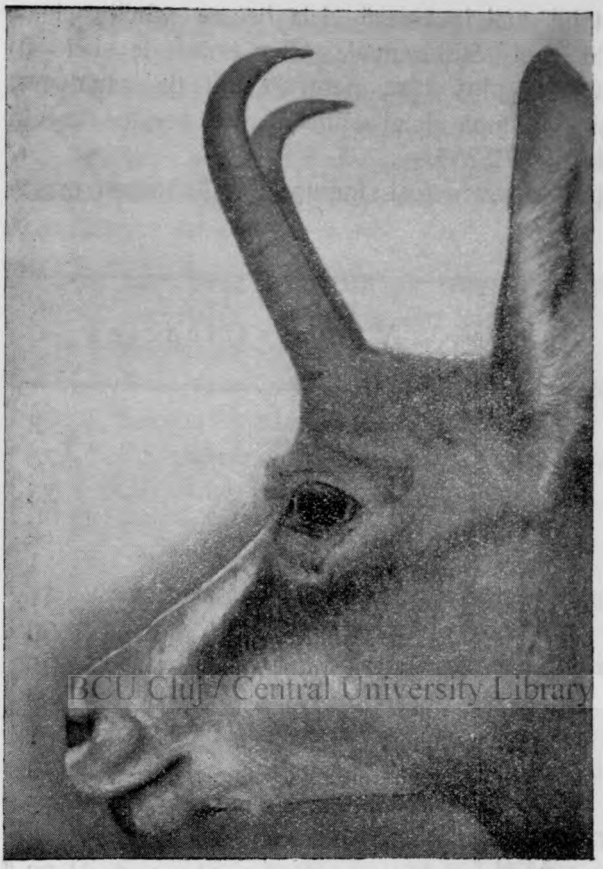

Eadă de capră neagră de pe Piatra Craiului

județul Brașov și înmulțirea lor lentă, dar constantă, este un fapt îmbucurător.

Capra neagră (actualmente se pot vâna numai țapii) se găsește în masivul Piatra Craiului (Zârnești) în număr mare și în Masivul Bucegilor (Râșnov și Bran) în număr mic.

Cocoși de munte în regiunile: Ciucașul, Piatra Mare, Postăvar, Bucegi și Piatra Craiului.

Căprioara (se vânează numai țapii lor) este răspândită în întreg județul, mai populate fiind terenurile, care sunt mai bine îngrijite și păzite.

Ursul se ține mai ales în pădurile mari din lanțul de munți ce începe dela comunele Buzăului, Ciucaș, Piatra Mare, Postăvar, Bucegi, Piatra Craiului și pădurile dela poalele acestor munți, ce se întind până în câmpie. Lipsește ursul în regiunea Măgurii Codlei și a șirului de dealuri dela Vlădeni-Țânțari-Crizbav-Măeruș-Apața unde chiar dacă apare, se află numai trecător. In schimb acest șir de dealuri are cel mai frumos stoc de căprioare.

Mistreți se găsesc peste tot în pădurile din județ.

Vânatul mic (de câmp) cu toate îngrijirile ce îi se dă, nu poate fi considerat ca fiind din belșug, din cauza exploatării intensive a agriculturii, precum și a pășunatului excesiv.

*

Ultima lege ungară privitoare la reglementarea pescuitului a fost cea din 1883 (Legea pescuitului și vânătoarei art. XX) rămasă în vigoare câtva timp și sub administrația românească.

In 1935 parlamentul român a votat legea pentru pescuitul în apele de munte şi de atunci reglementarea pescuitului se face conform dispoziţiilor acestei legi şi în baza ordinelor ce se primesc dela Min. Agr. şi Dom. Direcţia Pescăriilor Statului şi Direcţia Pescuitului în apele de munte.

De executarea legii pescuitului în judeţul Braşov se îngrijeşte un inspector judeţean[1]), care funcţionează în mod onorific.

Apele din judeţ sunt împărţite în două categorii: ape de şes (Oltul cu câteva părae mici) şi ape de munte (toate râurile şi păraele de munte). Apele de şes conţin: crap, mreană, ştiucă, somn, clean, vântar, fuzar, scobar şi alte soiuri de peşte mărunt. Apele de munte conţin: peste tot păstrăvi de munte, iar la Vama, Intorsura şi Crasna Buzăului Ardelean se poate afla şi lipan. Cantităţile ce se prind, nu se pot preciza, deoarece pescuitul se practică de pescari individuali, majoritaritatea sportivi.

In judeţ sunt trei societăţi de pescuit: Societatea de pescuit cu undiţa, din Braşov — cea mai veche şi cea mai bine organizată societate din ţară — are în arendă Oltul şi majoritatea apelor de munte din judeţ, Societatea „Păstrăvul" dela Bran cu apele Branului, şi Societatea „Lipanul" din Intorsura Buzăului cu apele Buzăului Ardelean.

Deşi avem în judeţ bogăţie de ape, nu putem spune că avem şi bogăţie de peşte. Dimpotrivă, populaţia sufere foarte mult din cauza lipsei peştelui de pe piaţă care ar trebui să se găsească din abondenţă. Recunoscând pe deoparte importanţa ce o are industria din judeţ pentru viaţa economică şi foloasele ce le aduce populaţiei rurale, va trebui să recunoaştem şi aceea, că în ceeace priveşte pescuitul, instalaţiile industriale dela Prejmer, Braşov, Bod şi Zârneşti produc anual pagube incalculabile. Dacă ele ar purifica apele de rezidiile lor otrăvitoare ar fi peşte din belşug, în special pe Olt. După evaluarea Inspectoratului Pescuitului, cantitatea de peşte distrus este tocmai cantitatea ce lipseşte de pe piaţă şi care ar putea satisface nevoile populaţiei, cîrca 50 vagoane de peşte anual.

Atât Inspectoratul cât şi societăţile de pescuit, mergând pe firul unei vechi tradiţii, îşi dau toată silinţa de a face o bună poliţie a apelor şi de a spori pe cât se poate cantitatea de peşte. Căci Braşovului ii revine meritul de a fi organizat prima crescătorie artificială de păstrăvi din Ardeal, la Crizbav, în 1860 şi de a fi început acţiunea pentru înmulţirea lor în râurile de munte cu metode ştiinţifice moderne.

[1]) Dela 1931 până azi d-l Aurel Puiu, comerciant de lemne şi cherestea.

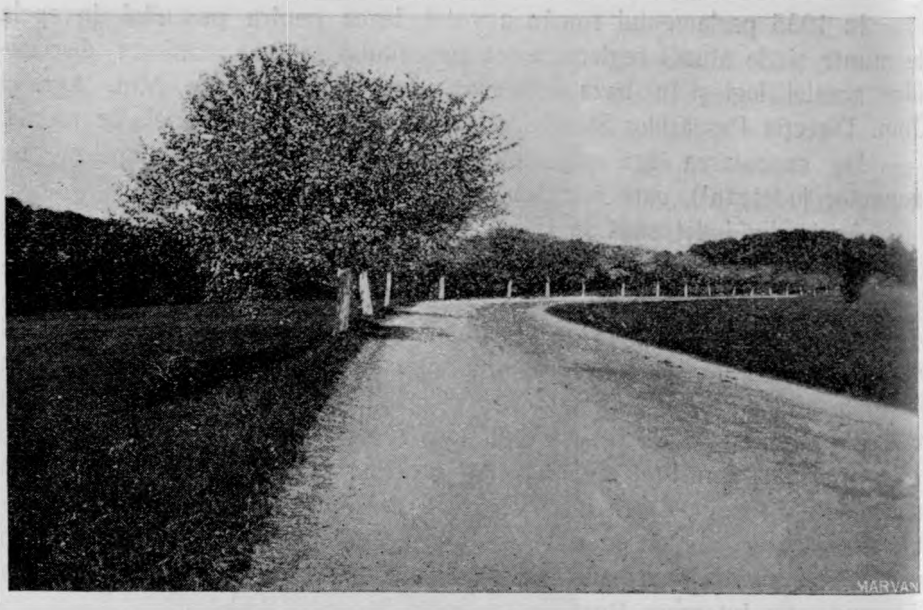

Drumul naţional între Vlădeni şi Perşani

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Căi de comunicaţie

După unii, căile de comunicaţie dau măsura gradului de civilizaţie, la care o regiune s'a ştiut ridica în decursul timpului; după alţii, căile de comunicaţie sunt în primul rând nişte instrumente puternice de civilizare. Aceasta din urmă era şi concepţia administraţiei ungureşti, şi cum Ungurii n'aveau nici un interes de a civiliza pe Români, ei n'au construit căi de comunicaţie în ţinuturi şi în sate româneşti decât atunci când le pretindeau interese mai înalte de stat ori serveau ca mijloc de exploatare.

Aşa au fost sate'e româneşti din Ţara-Bârsei, care cădeau înafară de căile principale de comunicaţie, înainte de 1918, cu poduri şi drumuri primitive, neîngrijite, sau fără poduri, trecerea râurilor făcându-se prin apă. Prin Bran, de pildă, trecea şoseaua naţională Braşov-Câmpulung, dar în afară de aceasta, putem spune, că nu mai era nimic. Intre cele zece comune brănene aproape nu există nici un drum de comunicaţie cu vehi-

Drumul naţional între Vlădeni şi Perşani

BCU Cluj / Central University Library Cluj

cole, mijlocul de transport al populaţiei fiind calul. In treburi mărunte oamenii umblau apostoleşte, coborînd şi urcând pe poteci strâmte, cu puncte de întâlnire la punţile primitive de trecere peste râuri.

*

Izvoarele istorice ale Braşovului ne arată, că încă în timpuri vechi existau poduri şi drumuri bune care legau satele săseşti cu Braşovul. Ne amintesc carierele din care se exploata piatra pentru poduri şi de unde se scotea pietrişul, ne dau sumele ce se cheltuiau cu întreţinerea lor şi dovedesc o bună supraveghere. Despre drumurile şi podurile în afară de teritoriul săsesc, izvoarele istorice ale Braşovului pomenesc numai întâmplător. Ştim că Săcelele erau legate cu un drum bun cu Braşovul, dar prin comune, când se desfundau primăvara drumurile şi în vreme de ploi multe, circulaţia era aproape imposibilă. Drumul dintre Prejmer şi Buzău este dintre cele mai vechi, dar din cauza certelor continue dintre Saşii din Prejmer şi familia nemeşului Beldi, care stăpânea ţinutul Buzăului, era rău întreţinut. Drumul naţional de azi Braşov-Predeal e recent, ca şi şoseaua naţională judeţeană Săcele-Vălenii de Munte. Mai veche e trecerea — utilizată şi în timpul războiului dar netransformată în şosea — Vama Şanţ-Valea Doftanei-Prahova. Un drum vechiu lega pe vremuri Valea Râşnoavei

cu Predealul, cam pe unde duce drumul Râşnov-Predeal — numit «Drumul Reginei" — construit după război.

*

Administraţia românească a preluat în 1918 drumurile şi podurile în stare de ruină. Statul român, judeţul şi comunele au făcut eforturi mari pentru a le aduce la starea de azi, incomparabil mai bună de cum era înainte de război. Pentru a da judeţului Braşov căile de comunicaţie corespunzătoare circulaţiei mari şi situaţiei lui geografice pe care o are, apoi pentru a face posibilă o circulaţie mai civilizată în comunele româneşti şi

Lucrători spărgând piatră pe şoselele judeţene

a le pune în legătură cu arterele principale de comunicaţie şi pentru a creia legături mai strânse între Ardeal şi Vechiul Regat, se cereau poduri şi drumuri noi, investiţii de sume fabuloase ce se urcau la miliarde, pe care statul român nu s'a precupeţit a le face, ridicând judeţul Braşov printre primele judeţe din ţară şi în ce priveşte căile de comunicaţie. Bugetele judeţene ne dau între anii 1919—1928 o medie de cheltuieli pentru poduri şi şosele de 4 milioane lei anual, iar între anii 1928—1938 5 milioane şi jumătate lei anual.

Printre proiectele de stat amintim proiectul de linie ferată Braşov—Nehoiaşi—Buzău, construită deja până la Intorsura Buzăului, punând în

legătură cu Braşovul 4 comune mari româneşti şi o regiune cu păduri seculare întinse, neexploatate din cauza lipsei de cale ferată. Construirea tunelului Teliu, pe o lungime de 4,25 Km., pentru cale dublă, pe linia Braşov—Nehoiaşi—Buzău, este o construcţie tehnică monumentală, executarea lucrărilor costând peste un miliard şi jumătate lei.

Tot statul a construit şoseaua nouă Predeal—Râşnov în lungime de 20,5 Km., din care16,5 km., cad asupra judeţului Braşov, iar 8 km., de şosea între Zârneşti—Bran, preluată ulterior de judeţul Braşov.

Echipa de lucrători la construirea şoselei noui judeţene Moeciul de Jos—Moeciul de Sus (Bran)

Pentru a da şi regiunei Branului — cu totul neglijată sub fostul regim — un aspect de viaţă civilizată, administraţia judeţeană a proiectat construirea a 48 km., şosea, jumătate fiind terminată, jumătate în curs de executare. S'a mai construit apoi 3 km., şosea judeţeană nouă legând comuna Vama Buzăului, prin Zizin, cu Braşovul în linie directă, apoi 4 km. şosea nouă la comuna Dobârlău şi 4 km., la comuna Barcani.

Comunele au muncit şi ele cu tot avântul pentru a-şi pune în rând străzile şi a menţine în bune condiţii de circulaţie drumurile comunale, prin muncă de prestaţie, dela care nu s'a dat îndărăt nimeni, nici chiar în timpul când prestaţia fusese desfiinţată prin lege.

Statul a pavat în judeţul Braşov cu beton 71,5 km., drum naţional, o mică distanţă cu piatră cubică şi 4 km., şosea judeţeană, între Braşov—Sânpetru, tot cu beton. Judeţul a făcut o pavare cu bolovani la Zârneşti.

Lungimea căilor de comunicaţie în judeţul Braşov este azi de 854,4 km., şi anume: drumuri naţionale 275,1 km., împietruite 215,1 km., bune 195,1 km., mediocre 20,0 km.; drumuri judeţene 382,9 km., naturale 6,0 km., terasamente 30,3 km., împietruite 346,6 km., bune 287,7 km., me-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pod peste râul Târlung (între Prejmer şi Teliu)

diocre 45.5 km., rele 13,4 km.; comunale 38,4 km., naturale 21,5 km., împietruite 16,9 km., bune 10,0 km., mediocre 6,9 km.; C. F. R. 157 km.

*

Judeţul Braşov, deşi este unul dintre cele mai mici ca suprafaţă, în urma situaţiei lui geografice, are de întreţinut un număr de poduri mai mare decât oricare alt judeţ din ţară : 426 poduri şi podeţe naţionale, dintre care 330 definitive şi 96 provizorii; 710 poduri şi podeţe judeţene, dintre care 491 definitive şi 218 provizorii; 33 poduri comunale, dintre care 25 definitive şi 8 provizorii. In timpul războiului multe din ele au fost complet distruse şi toate uzate până la ruină.

Sub administraţia românească dintre podurile mari s'au reconstruit: în 1929 podul de peste Olt, dintre Bod şi Araci; în 1935 podul de peste

Construcţia canalului în comuna Baciu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Olt, între Feldioara şi Hăghig, nimicit de incendiu; în 1932 un pod metalic de 60 m. peste râul Tărlung, între Prejmer şi Teliu, şi podul metalic de 30 m., peste râul Bârsa, la Hălhiu. In perioada scurtă de două decenii de administraţie românească 62% din numărul total al podurilor şi podeţelor de pe teritoriul judeţului Braşov au fost reconstruite din nou, cele mai multe din beton armat, iar 38% de pe drumurile cu circulaţie mai mică au fost refăcute provizoriu.

*

Pentru a nu deschide un nou capitol, amintim tot aici, pe scurt, că în intervalul dela 1918 până azi s'au executat în unele comune din judeţ şi importante lucrări de canalizări şi de apeduct. In anii 1927—1930 s'a completat apeductul dela Codlea astfel, că astăzi e aprovizionată cu apă suficientă şi partea de pe deal a comunei unde locuiesc Românii. O completare de apeduct s'a mai făcut în 1930, în comuna Cristian; lucrări de canalizare în comunele Baciu, Turcheş, Cernatu şi Satulung. La Tărlungeni, unde se va deschide în curând o nouă staţiune balneară, sunt în curs de executare lucrările de captare a izvoarelor de apă minerală.

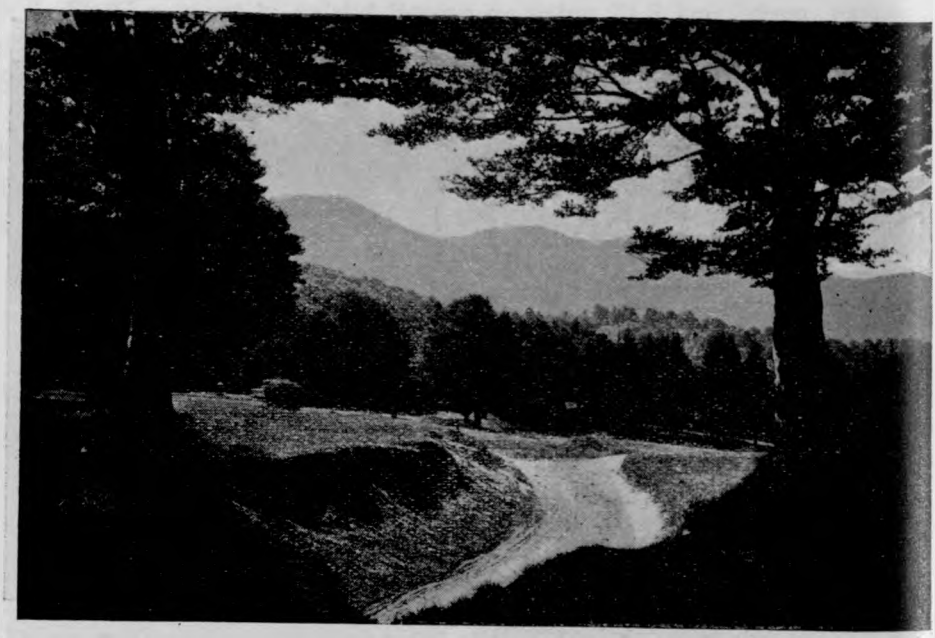

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pădurile

Despre păduri s'au făcut dese amintiri în paginile anterioare, iar tabloul întocmit de inspectoratul silvic vorbeşte atât de clar despre situaţia lor actuală, despre modificările teritoriale produse de legea agrară, despre modul lor de exploatare şi valoarea lor comercială, încât orice am mai adăuga noi e mai puţin decât spune graiul lămurit al cifrelor.

Cu privire la trecut mai putem adăuga doar atât, că până în a doua jumătate a veacului trecut, cu excepţia unor păduri de mică suprafaţă în regiunea Buzăului, care formau proprietatea unor nobili şi conţi unguri — toate celelalte păduri şi munţii din judeţ erau posesiuni săseşti, cele mai multe ale Braşovului. Munţii dela Valea Timişului până la Bran i-au stăpânit dela venirea lor; pădurile dela Budila, Buzău şi Dobârlău le-au dobândit dela regii Ungariei şi voevozii Ardealului mai târziu; ale Branului, Săcelelor, Apaţei şi Crizbavului au ajuns în posesiunea lor prin actul de zălogire al regelui Vladislav în anul 1500; ale Vlădenilor şi Ţânţarilor de-

odată cu trecerea acestor comune sub stăpânirea Braşovului, prin act de cumpărare.

In situaţia schimbată de după revoluţia din 1848, Braşovul a încercat o înţelegere cu toate satele, eliberate de sub jugul lui, căutând să obţină, pe calea înţelegerilor, favoruri, pe care prin justiţie numai cu greu le-ar fi obţinut. Prin anii 1869—1876 i-a şi succes să încheie înţelegeri cu toate comunele, rămânând şi după aceea proprietarul unor imense păduri răspândite în tot judeţul. De atunci unele au fost vândute comunelor cărora le aparţinuseră înainte de a fi supuse Braşovului, altele se mai află şi azi în stăpânirea lui, formând unul din izvoarele principale de venituri ale municipiului.

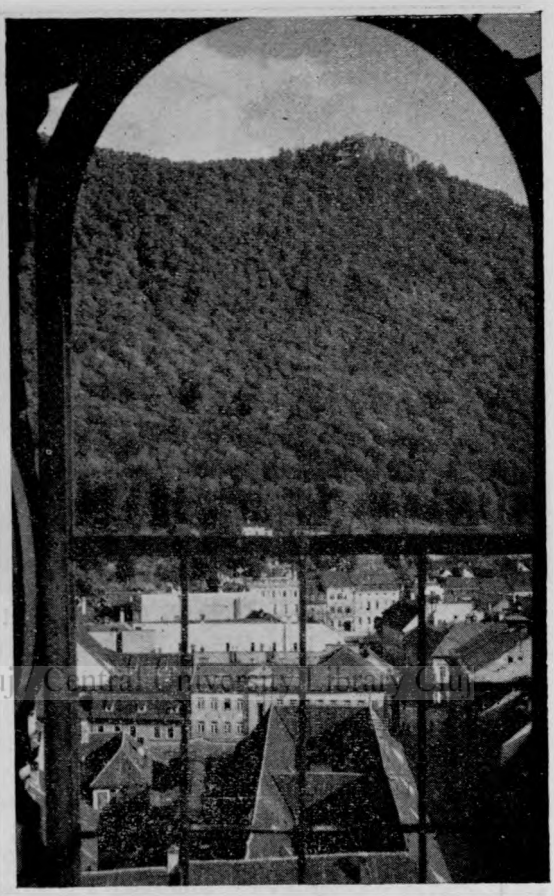

„Tâmpa" văzută din turnul Casei Sfatului (Braşov)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

Din punct de vedere silvic, judeţul Braşov se împarte azi în patru ocoale silvice şi anume:

I. Ocolul silvic Braşov cuprinde: Municipiul Braşov şi comunele Apaţa, Bod, Codlea, Cristian, Crizbav, Feldioara, Hălhiu, Hărman, Măieruş, Prejmer, Rotbav, Râşnov, Sânpetru, Satu-Nou, Ţânţari şi Vlădeni.

II. Ocolul silvic Intorsura Buzăului, cuprinde comunele: Barcani, Vama Buzăului, Intorsura Buzăului, Sita Buzăului, Teliu, Budila şi Mărcuş.

III. Ocolul silvic Săcele, cuprinde comunele: Baciu, Cernatu, Purcăreni, Satulung, Tărlungeni, Turcheş şi Zizin

IV. Ocolul silvic Zârneşti, cuprinde comunele: Fundata, Holbav, Măgura, Moeciul de Jos, Moeciul de Sus, Peştera, Bran, Poiana Mărului, Sohodol, Şimon, Şirnea, Tohanul-Nou, Tohanul-Vechiu, Vulcan şi Zârneşti.

Plaiul Foii, Zârneşti, (restaurant şi locuinţă de brigadier)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

No. crt.	Ocolul Silvic	Suprafaţa pădurei				S u p r a f a ţ a							
		Pădure curată		Poeni goluri		păduroasă cu care a fost împroprietărită comuna		Goluri de munte şi păşuni cu care a fost împropr. comuna		Pădurilor transformate în păşune		împădurită din 1918 până acum	
		ha	a	ha	a	ha	a	ha	a	ha	a	ha	a
1	Braşov	31282	—	2626	—	1337	—	—	—	3511	—	2862	—
2	Intorsura Buzăului	24940	—	2253	—	5347	—	3371	—	2685	—	1880	—
3	Săcele	19079	—	—	—	—	—	955	91	12	66	2677	—
4	Zârneşti	24235	—	—	—	8075	—	9138	—	10861	—	2339	—
	Total .	99536	—	4879	—	14759	—	13464	91	17069	66	9758	—

Fabrica de hârtie (Zârneşti)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Suprafaţa exploatată anual		Volumul în m. c. exploatat anual pe specii				Volumul materialelor fasonate vândute		Valoarea materialelor anual	Stabilimente industriale forestiere
ha	a	Molid brad	Fag	Stejar	Diverse	Pentru export	Pentru consum intern		
312	—	31000	44890	2700	600	1000	10000	10000000	10 fabrici de cherestea, cu gatere, ptr. debitul scândurilor şi dif. unelte
242	—	24300	14070	500	—	10000	28870	24000000	7 fabrici de cherestea
158	53	18562	17524	—	—	2807	8436	9240000	2 fabrici cu câte un gater
250	—	240	2990	—	—	—	3230	7680000	Fabrica de celuloză, de hârtie şi fabrica de cherestea a coop.
962	53	74102	79474	3200	600	13807	40536	51920000	

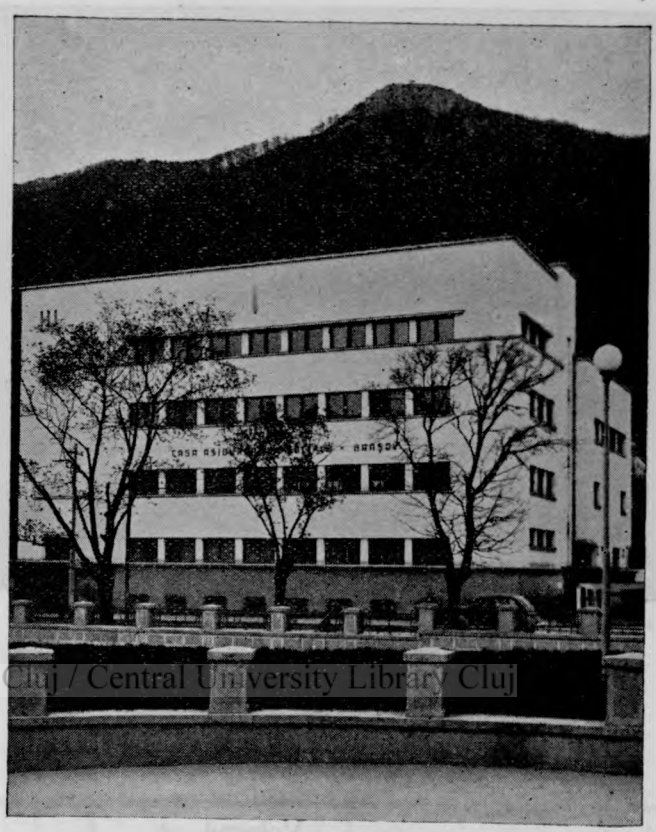

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Casa Asigurărilor Sociale Braşov (constr. 1936-1937)

Situaţia şi organizarea sanitară

Situaţia sanitară a populaţiei dintr'un anumit ţinut depinde de condiţiile ei de viaţă, de gradul ei de morală, de cultură, de civilizaţie ş. a., dar mai este în funcţie şi de organizarea sanitară a ţinutului respectiv şi de felul cum aceasta înţelege să-şi îndeplinească rolul.

Ţara Bârsei s'a bucurat încă din timpuri vechi de o bună organizare sanitară şi de ocrotire socială. După cum am accentuat de mai multe ori, cavalerii teutoni — aduşi de regele Andrei al II-lea în anul 1211 şi izgoniţi de acelaşi rege în 1225 — erau mai mult nişte samaritani decât luptători în zale şi coifuri, mai mult oameni ai milei, ridicând spitale

pentru îngrijirea bolnavilor şi ospicii pentru primirea călătorilor şi a năpăstuiţilor. D. F. Herfurth, autorul monografiei «Das sächsische Burzenland» ne informează, că primele spitale în Ţara Bârsei ar fi fost organizate la Feldioara, Codlea şi Râşnov de cavalerii teutoni. Noi n'avem nici un motiv de a ne îndoi, aceasta fiindu-le datoria, dar ne îndoim de cavalerismul lor creştinesc. Căci ei nu erau ostaşii lui Hristos, ci ai Papei din Roma care declarase războiu de extirpare contra tuturor ereticilor şi schizmaticilor şi care aici, în Ţara Bârsei, eram noi Românii de legea

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Casa moaşelor Cristian (construită în 1934)

ortodoxă a răsăritului. Spitalele cavalerilor nu erau deci spitalele noastre şi lucrările lor de caritate şi ocrotire asupra Românilor nu s'au răsfrânt.

Că ce sfârşit vor fi avut aceste spitale de provincie nu ştim, destul că mai târziu nu le mai găsim. In locul lor răsar spitalele din Braşov, după ce Braşovul ajunge centrul vieţii săseşti. In veacul al XVI-lea sunt amintite: «domus leprosorum» şi «divi Anthoni spital». Farmacistul era socotit de primul funcţionar public, după care urma medicul fizician şi medicul chirurg, plătiţi din casieria oraşului. Spitalul leproşilor pare a fi fost public, găsindu-şi aici loc şi Românii atinşi de această molimă, dar în spitalul sf. Antoniu, fiind catolic şi aparţinând comunităţii săseşti, Românii erau primiţi şi trataţi numai în cazuri excepţionale. Cunoaştem cazul unui Român tratat de medicul de spital, după ce trecuse prin toate

Spitalul vechiu Gh. Mârzescu, Braşov (fost spitalul oraşului)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

torturile călăilor, constatându-se în cele din urmă că nu era vinovat de crima ce i se imputa; cunoaştem cazul unui alt Român şi iobag rănit, care după ce şi-a pierdut braţul, s'a împăcat pentru o sumă de 5 fl. (în 1545), şi mai cunoaştem un al treilea caz (1547), când un Valah rănit de Saşii din Codlea a fost salvat de chirurgul Thomas.

*

Spitalele Braşovului ajung sub un control de stat numai după 1867, când se legiferează în parlamentul ungar legile de ocrotire şi de organizare sanitară, întreţinerea lor rămânând şi pe mai departe în sarcina oraşului. Până la 1918 legile sanitare ungare s'au modificat şi completat în mai multe rânduri, ca şi legea reglementării comerţului de farmacie.

Inainte de 1918 Braşovul avea un spital de ochi cu caracter regional, un spital numit «al oraşului», un spital de contagioşi şi un dispensar pentru tuberculoşi.

In era românească viaţa sanitară şi de ocrotire a municipiului şi a judeţului a luat un avânt deosebit, creindu-se numeroase instituţii care deservesc nu numai municipiul şi judeţul Braşov, ci şi judeţe învecinate, unele având importanţă regională. Dintre acestea cele mai principale

sunt: Ambulatorul policlinic, Spitalul Gh. Mârzescu — fost al oraşului şi statificat — cu un pavilion nou construit în 1928, Spitalul oftalmologic, Spitalul de contagioşi, Spitalul militar «Regina Maria», Laboratorul de igienă şi chimie, Casa Asigurărilor Sociale, Casa Muncii C.F.R., Societatea Profilaxia Tuberculozei, Societatea Principele Mircea. In afară de acestea mai există în oraş 10 sanatorii particulare. Numărul farmaciilor în Braşov e de 14, dintre care trei româneşti.

*

După ultima lege ungară în fruntea judeţului sta medicul primar judeţean, pe lângă fiecare pretură funcţiona un medic de plasă, iar în comune

Spitalul Gh. Mârzescu, nou (construit în 1928)

medici comunali cu o singură comună şi medici de circumscripţie cu mai multe comune. Medicii de plasă conduceau acţiunile pentru combaterea epidemiilor şi de poliţie sanitară şi edilitară, fiind organele tehnice consultative ale pretorilor, fără dreptul de a dispune direct şi singuri, dând numai avize în diferite cauze. Cum judeţul era împărţit in trei plase, aveam pentru întreg judeţul trei medici de plasă.

Medicul primar judeţean, ataşat pe lângă Prefectură, avea aceleaşi atribuţii pentru judeţ, ca şi medicii de plasă în cercul lor de activitate. Medicii comunali erau aleşi de consiliile comunale sau de o delegaţie a

comunelor care formau împreună o circumscripţie şi erau plătiţi de comună din aşa zisul fond alodial, augmentat din adiţionale şi manipulat de administraţia financiară. Inainte de unire se aflau pe teritoriul actual al judeţului 16 medici comunali sau de circumscripţie, dintre care trei Români. Farmacii publice erau 14, dintre care două româneşti (Zârneşti şi Feldioara).

Acţiunea şi organizarea sanitară în judeţ se îndrumă azi de serviciul sanitar judeţean, în fruntea căruia stă medicul primar judeţean, cu titlul de igienist, cu drepturi de acţiune proprie în toate chestiunile de salubritate, combaterea epidemiilor, poliţie sanitară, asistenţă etc. El este totodată şi organul tehnic în cauze sanitare al Prefecturii. Spre deosebire de situaţia din era maghiară, azi funcţionează pe lângă Prefectură şi sub conducerea prim-medicului şi un consiliu de igienă şi ocrotire judeţean ca organ consultativ în toate chestiunile de importanţă. Medicul primar administrează şi un fond sanitar judeţean, alimentat din taxe de autorizare, amenzi, subvenţii dela comună şi judeţ, cu menirea de a acoperi cheltuelile combaterii boalelor, ocrotirea mamei şi a copilului etc., care se urcă azi la 950.000 lei. Pentru desinfecţiile în judeţ la boale contagioase funcţionează o echipă de desinfecţie cu un autocamion înzestrat cu toate aparatele necesare lucrărilor de acest fel.

In judeţ funcţionează 16 medici de circumsripţie dintre cari 15 sunt Români şi unul minoritar.[1]) Farmacii publice sunt 16 dintre care numai 3 româneşti (Zârneşti, Bran şi Feldioara).

Instituţii medicale de asistenţă în era maghiară nu existau. Azi funcţionează un spital mixt cu 25 paturi în Bran şi un dispensar mixt

---

[1]) 1. Dr. Nistor Pompiliu, Medic primar jud. Braşov.
2. Dr. Bodeanu Irimie „ circ. rur. Bod.
3. Dr. Stoian Aurel medic de circ. rur. cu spit. mixt. Bran-Poarta.
4. Dr. Stoia Ioan medic de circ. rur. Codlea.
5. Dr. Brătănescu Gh. „ „ Feldioara.
6. Dr. Birţ Gheorghe „ „ Intorsura Buzăului.
7. Dr. Nedelescu Petre „ „ Moeciul de Jos.
8. Dr. Seceleanu Vasile „ „ Prejmer.
9. Dr. Neguş Gheorghe „ „ Râşnov.
10. Dr. Crăciunel Iosif „ „ Satulung.
11. Dr. Grădină Constantin medic de circ. rur. cu dispensar mixt. Sita Buzăului.
12. Dr. Ionescu Florin medic de circ. rur. Ţânţari.
13. Dr. Miroiu Alexandru „ „ Tărlungeni.
14. Dr. Tompa Neculae „ „ Teliu.
15. Dr. Cojocariu Aurel „ „ Turcheş.
16. Dr. Gogonea Axente „ „ Zârneşti.

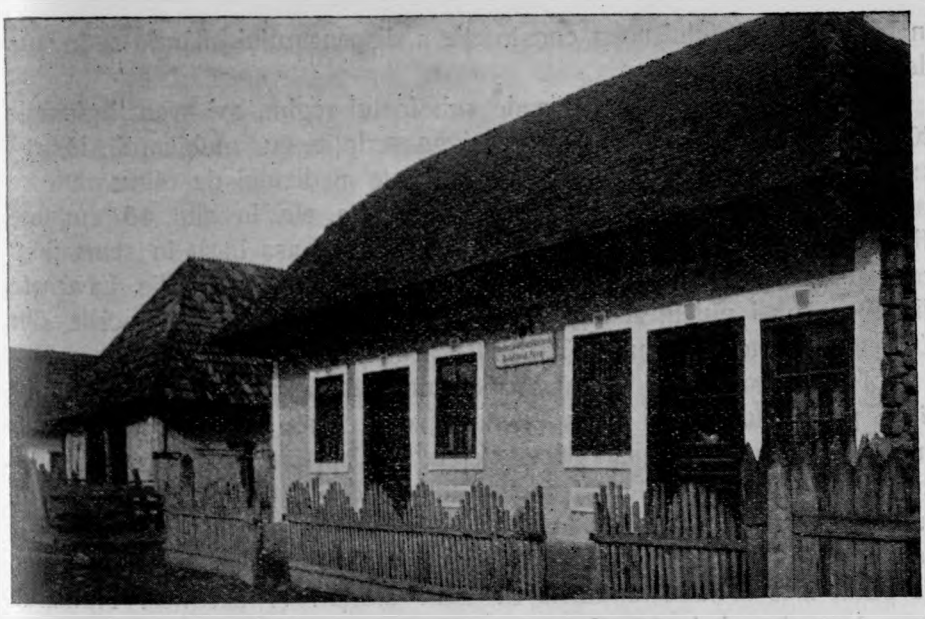

Dispensarul vechiu din Intorsura Buzăului

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Construcţia noului dispensar din Intorsura Buzăului în curs de executare

în Intorsura Buzăului, noua construcție a dispensarului aflându-se în curs de executare.

Spre deosebire de situația de sub fostul regim, azi avem în funcție 20 de dispensarii comunale ori de circumscripție, cu mobilierul, instrumentarul statului sau comunei, care servește medicului de oficiu unde se fac consultările gratuit, vaccinările, puericultura, etc. In alte 16 comune dispensariile sunt în curs de amenajare și zidire, așa încât în scurt timp vom avea în fiecare comună câte un astfel de dispensar public. La aceste dispensarii mai putem adăuga cele ale Casei Asigurărilor Sociale din Zârnești, Prejmer, Vulcan și Tohanul-Vechiu.

Nu existau în era maghiară nici surori de ocrotire (cu rol preventiv și de puericultură); azi avem 11 surori, dintre care 9 românce și două minoritare. Agenți sanitari deasemenea nu existau; azi avem 6, toți români. Moașe comunale existau și înainte de 1918, numărul lor era însă mult prea mic în comparație cu numărul comunelor și al populației. Sufereau de lipsă de moașe îndeosebi comunele românești, unde abia s'a putut face o bună rânduială cu mari sforțări și sacrificii. Numărul moașelor este azi de 57, dintre care 30 românce și 27 minoritare.

Din mijloacele proprii ale județului și comunelor s'a construit un dispensar cu locuință de medic și paturi în Intorsura Buzăului, o aripă la Spitalul din Bran, un dispensar cu baie în Turcheș, 1 dispensar în Codlea; s'au adaptat apoi celelalte dispensare în localuri ale primăriilor ori în case închiriate. In curs de construcție în anul 1938 sunt: baie în Baciu și Bod, dispensarii în Râșnov, Feldioara și Țânțari, și adaptări în celelalte comune.

Bugetul județului a avut anual dela 1918 încoace între 1—2.5 milioane cheltuite pentru scopuri sanitare, partea cea mai mare cheltuindu-se pentru susținerea de spitale, medicamente, transporturi de bolnavi, trimiterea copiilor la mare, spitalizări, vaccinări, construiri de spital și dispensarii, combaterea boalelor contagioase și sociale, puericultura etc.

La acestea se adaugă alte sume, între 500 — 600.000 lei anual, din bugetele comunelor, care se cheltuesc pentru chirii și transporturi de medici, lefuri de moașe, combaterea epidemiilor, ocrotiri de defectivi, susținerea de dispensare, puericultură, etc.

Ca acțiune deosebită sanitară amintim:

Din 1930 se fac regulat vaccinări cu vaccinul antituberculos Calmette-Guérin, în toate comunele județului, în proporție de 70—80 la sută din toți născuții. In unele comune vaccinările ajung 100 la sută; mai puține făcându-se în unele comune săsești. S'au vaccinat dela 1930 până 1938, peste 20.000 de nou născuți.

Din 1935 se vaccinează în comunele rurale preventiv toţii copiii între 1—10 ani cu anatoxină difterică şi scarlatinoasă. S'au vaccinat în total — vaccinarea e în curs — peste 25.000 de copii şi s'au revaccinat (la 1—2 ani dela vaccinare) peste 18.000.

Acestor vaccinări este a se datora că difteria este aproape complect dispărută în judeţ — observându-o numai la nevaccinaţi şi la etăţi nesupuse vaccinării — iar scarlatina e foarte diminuată, ne mai putându-se forma epidemii, cazurile ivite fiind mai uşoare şi cazurile de moarte tot mai puţine.

Din 1937 se fac consultaţii de puericultură la gravide, sugaci şi preşcolari în 10 centre oficiale.

Situaţia demografică sanitară a judeţului Braşov înainte de 1918 şi astăzi

Cercetând situaţia demografică a judeţului Braşov cu începere dela 1910, în componenţa lui de azi, putem avea oglinda corăspunzătoare a datelor exacte, comparate la 1910, 1920, 1930 şi 1937[1]).

	1910	1920	1930	1937
Comune rurale	96565	98292	108893	117655
Oraşul Braşov	41056	40355	59238	61176
Total .	137621	138627	168125	178831

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Din această tabelă constatăm: că populaţia judeţului a crescut treptat, chiar şi imediat după războiu; că populaţia oraşului a scăzut imediat după războiu, fie prin deficitul natural, fie prin emigrarea Maghiarilor în Ungaria.

După 1920 însă oraşul a crescut vertiginos şi la 1937 populaţia se apropie la aproape 90.000, prin înflorirea lui economică şi industrială. Populaţia oraşului de 61.176 e fără imigrări, numai excedentul natural, din naşteri şi morţi.

---

[1]) Datele pe 1910 sunt ale statisticei maghiare, pe 1920 ale Dicţionarului Ardealului de Martinovici, pe 1930 ale Institutului Demografic Român, iar pe 1937 ale Serviciului Sanitar judeţean, în baza mişcării stării civile în comune. Situaţia e dela sfârşitul anului respectiv.

Că războiul a schimbat situaţia în judeţ, menţionăm — după statistica maghiară — că între 1900—1910 escedentul natural al populaţiei la cele 23 comune rurale era de 11.111 suflete, iar sporul efectiv constatat la 1910 a fost numai de 3800 suflete. Restul de 7311 au emigrat din comune fie în oraşul Braşov, fie în România. Iar în oraş pe când escedentul natural era de 1971 suflete, sporul efectiv a fost de 4410, deci oraşul a crescut prin imigrare cu 2439 de suflete. Pe când dela 1920 la 1930 oraşul a crescut cu 18.883 suflete.

Menţionăm că în statistica ungurească din 1910 Evreii nu figurează ca neam, dar la religie avem 1503 mozaici, din care 86 în comune rurale şi 1417 în oraş. Putem în toată liniştea scoate pe aceşti Evrei din numărul Ungurilor, căci probabil că aproape toţi s'au declarat Unguri (doar câţiva dacă se vor fi înscris la Germani). Corectăm deci statistica, punându-i pe Evrei şi la 1910 ca neam aparte.

Mai menţionăm, că dacă socotim ca Români pe cei de religie ortodoxă şi greco-catolică, în 1910 avem cu 1746 mai mulţi Români decât arată statistica. Totuşi pe aceştia nu i-au luat în tabelă ca Români, lăsând statistica maghiară neschimbată, pentru motivul că unii din aceştia vor fi fost maghiarizaţi.

In rubrica «Alţii» se cuprind frânturile de neamuri, între cari cei mai mulţi sunt ţiganii, dar nu toţi ţiganii se cuprind aici, partea cea mai mare a lor fiind cuprinsă între Români şi Unguri, după caracterul satului respectiv.

Neamul	Rural sau oraş	1910		1920		1930		1937	
		glob.	%	glob.	%	glob.	%	glob.	%
Români	rural	55254	57.2	57245	58.2	64576	59.3	71415	60.70
	oraş	11786	28.8	12183	30.2	19372	32.7		
	total	67040	48.7	69428	50.0	83948	50.0		
Unguri	rural	21306	22.1	21421	21.8	21492	19.8	22469	19.10
	oraş	16414	40.0	15137	37.6	23269	39.3		
	total	37720	27.4	36558	26.5	44761	26.6		
Saşi-G.	rural	19183	19.8	19342	19.7	20334	18.64	21269	18.08
	oraş	10841	26.4	11293	28.0	13014	22.0		
	total	30024	21.8	30635	22.1	33348	19.8		
Transport .		137631		136621		162057			

Neamul	Rural sau oraş	1910		1920		1930		1037	
		glob.	%	glob.	%	glob.	%	glob.	%
Report .		137631		136621		162057			
Evrei	rural	86	0.1	86	0.1	171	0.16	166	0.14
	oraş	1417	3.4	1505	3.7	2267	3.8		
	total	1503	1.1	1591	1.1	2432	1.4		
Alţii	rural	736	0.8	192	0.2	2320	2.1	2336	1.98
	oraş	598	1.4	217	0 5	1310	2.2		
	total	1344	1.0	409	0.3	3630	2.2		
Total	rural	96565		98292		108893		117655	
	oraş	41056		40335		59232			
Total general .		137621		138627		168125			

Din aceste date conchidem:

a) *Românii* cresc treptat, atât în comune, cât şi în oraş, atât numeric, cât şi proporţional.

b) *Ungurii* au crescut foarte slab în comunele rurale, dar proporţional procentelor lor scad treptat. In oraş au crescut foarte mult atât global cât şi proporţional. Dupăce la 1920, după unire au scăzut prin emigrări, între 1920 şi 1930 au crescut vertiginos, prin reimigrare din Ungaria, prin afluxul din judeţ şi mai ales din judeţele săcueşti învecinate.

c) *Saşii* cresc încet menţinându-se numeric, dar nu pot ţine paşi proporţional cu Românii, nici chiar cu Ungurii, aşa că scad procentual treptat, dar foarte încet.

d) *Evreii* au crescut atât în judeţ, cât şi în oraş, dar nu au ajuns la o proporţie care să fie îngrijorătoare.

e) «Alţii» au crescut în 1930, atât prin imigrare de streini, atraşi de înflorirea economică-industrială a judeţului şi oraşului, cât şi prin faptul, că o parte de ţigani, — care înainte se înglobau între Români şi Maghiari — s'au declarat neam aparte ca «Romi».

Mişcarea demografică.

Vitalitatea neamurilor se vede din datele de mişcarea demografică condiţionată şi de împrejurările economice şi culturale, de organizarea sanitară, de asistenţă şi de medicina preventivă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vom da situaţia comparată pe 1910, 1930 şi 1937, în comparaţie cu ţara întreagă şi cu Ardealul.

Din aceasta se constată, că natalitatea e în scădere, tot aşa şi mortalitatea şi mortalitatea infantilă, iar escedentul se menţine la nivel bun. Situaţia Braşovului de altfel pe ţară se minţine cu cea mai mică mortalitate infantilă şi generală.

Tabela de mişcare demografică în comunele rurale la

		1910		1930		1936		1937	
		glob.	%	glob.	%	glob.	%	glob.	%
Născ. morţi	sate	62	1.8	38	0.9	61	2.0	55	1.7
	oraş	31	2.9	53	4.7	64	5.3	53	3.7
	total	93	2.1	91	2.0	125	3.0	108	2.3
Născ. vii	sate	3409	35.2	3325	30.8	3007	26.1	3164	27.1
	oraş	1005	25.6	1124	19.0	1203	19.8	1394	22.8
	total	4414	31.1	4449	26.6	4210	23.9	4558	25.7
Morţi	sate	2289	32.8	1959	18.1	1694	14.7	1659	14.2
	oraş	808	19.6	758	12.8	914	15.1	912	14.9
	total	3097	22.5	2717	16.3	2608	14.8	2571	14.4
Excedent	sate	1120	11.4	1366	12.7	1313	11.4	1505	12.6
	oraş	197	7.0	366	6.2	289	4.7	482	7.9
	total	1317	8.6	1732	10.3	1602	9.1	1987	11.2
Căsătorii	sate	886	9.2	1008	9.4	1096	9.5	1112	9.5
	oraş	298	6.7	409	7.0	624	10.3	677	11.1
	total	1184	8.6	1417	8.5	1720	9.8	1789	10.0
Divorţuri	oraş			36	1.8	76	3.5	93	8.2
	sate			41	5.0	73	5.9	84	12.4
	total			77	2.7	149	4.4	177	9.9
Mortal. infantilă	sate	598	17.5	512	15.4	387	12.9	356	11.2
	oraş	159	15.2	102	9.1	137	11.4	133	9.6
	total	757	17.1	614	13.8	524	12.4	489	10.7

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Din această tabelă constatăm:

a) Că mortalitatea se menţine cam la acelaş nivel, în jurul la 2% din toţi născuţii, fiind mai mare la oraş ca la sate, fie prin o mai strictă înregistrare, fie prin ambianţa inferioară biologic-sanitară a gravidelor (surmenaj, concubinaj, subalimentare, sifilis, rachitism şi alte boli etc.).

b) Natalitatea scade treptat, atât la sate, cât mai ales la oraş. Mortalitatea a scăzut iarăş treptat, scăderea cea mai mare observându-se dela 1910 la 1930. Scăderea e la fel de mare, dacă nu mai mare, la sate ca la oraş. Escedentul se menţine în cursul anilor, fiind superior celui din 1910 la sate, numai la oraş se observă scădere. Aceasta cu toată natalitatea redusă, prin scăderea mortalităţii, ceeace în economia demografică e un câştig.

c) Căsătoriile se menţin cam la acelaş nivel.

Nu avem cota divorţurilor în 1910 (nefiind publicată), dar constatăm o mare şi continuă creştere atât la sate cât şi la oraş.

d) Mortalitatea infantilă este deasemenea mai mică decât la 1910, având tendinţa de a scădea treptat, dar cu surprindere vedem că mortalitatea inf. între 1900—1910 (deci pe un period destul de lung), nu e aşa de mare cum ne-am fi aşteptat, fiind sub nivelul actual al ţării întregi.

Noi credem că una din cauze este şi prevederea legilor ungare cari obligau pe părinţi să-şi trateze copii până la etatea de 7 ani, prevăzând sancţiuni pentru părinţii cărora le mureau copii sub 7 ani fără a fi fost trataţi de medic. Această măsură va trebui prevăzută şi în legea sanitară românească.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tabela comparativă de mişcare demografică

Regretăm că nu avem la îndemână datele pe 1910 decât pentru judeţ. Deasemenea neavând datele pe ţară pe 1937, am dat datele pe 1936

	Natalitate			Mortalitate			Excedent			Mort. infant.		
	1910	1930	1936	1910	1930	1936	1910	1930	1936	1910	1930	1936
Ungaria	35.7	24.7	?	23.6	15.3	?	12.1	9.4	?	20.4	15.4	?
România	39.2	35.0	31.5	24.8	19.4	19.8	14.4	15.6	11.7	19.8	17.6	17.5
Transilvan.	?	30.8	27.2	?	18.3	17.6	?	12.5	9.6	?	16.3	15.4
Jud. Braşov	31.1	26.6	23.9	22.5	16.9	14.8	8.6	10.3	9.1	17.1	13.8	12.4
România rural	40.2	37.7	33.8	24.9	19.8	19.9	16.4	17.9	13.9	20.1	17.6	17.5
Transilvan. rural	?	32.7	28.6	?	18.7	17.8	?	14.0	10.8	?	16.6	15.7
Jud. Braşov rural	35.2	30.8	26.1	23.8	18.1	14.7	11.4	12.7	11.4	17.5	15.4	12.9
Transilvan. urban	?	20.8	19.6	?	16.2	16.9	?	4.6	2.1	?	13.8	12.9
Braşov oraş	25 6	19.0	19.8	19.6	12.8	15.1	7.0	6.2	4.7	15.2	9.1	11.4

Din tabelă conchidem că şi în Ungaria situaţia demografică a Braşovului a fost mai bună ca a ţării, întrucât şi atunci judeţul se afla într'o situaţie economică, culturală şi sanitară mai bună ca a ţării întregi.

Faţă de România şi Transilvania, atât în mediul rural, cât şi urban, judeţul Braşov are o natalitate mai mică, dar o mortalitate şi mai mică, aşa încât excedentul natural tinde a se apropia de al acestora, ori chiar a-l întrece. Deasemenea şi mortalitatea infantilă e mult inferioară.

In comparaţie cu celelalte judeţe din ţară, constatăm (Buletinul Inst. Demografic), că dela 1930 încoace judeţul Braşov are permanent cea mai mică mortalitate pe ţară, aproape în fiecare an şi cea mai mică mortalitate infantilă, câteodată fiind întrecut de 1-2 judeţe.

Tabela de mişcare pe neamuri

In statisticile ungare nu avem mişcarea demografică pe neamuri; nu o avem nici în publicaţiile Inst. Demogr. Român.

Din lucrările Serviciului Sanitar judeţean vom da comparativ pe 1930 şi 1937 mişcarea pe neamuri, pentru evidenţiarea diferenţelor, dar numai pe judeţ, fără oraşul Braşov.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Neamul	Născuţi vii		Morţi		Escedent		Căsătorii		Mort. infantilă	
	1930	1937	1930	1937	1930	1937	1930	1937	1930	1937
	la 1000 locuitori din acelaş neam								la 100 năs. vii din acelaş neam	
Români	35.2	31.9	19.2	16.3	16.0	15.6	10.2	9.9	16.7	12.4
Unguri	27.0	20.7	18.8	13.7	8.2	7.0	8.9	7.8	17.2	10.8
Saşi Germ.	23.4	20.0	15.9	11.1	8.9	7.8	7.3	8.6	6.4	5.8
Media gen.	30.8	27.1	18.1	14.2	12.9	12.9	9.4	9.5	15.4	11.2

Constatăm că şi pe neamuri:

a) Natalitatea scade treptat. Cea mai mare natalitate o au Românii, urmaţi de Unguri şi apoi de Saşi. Românii au natalitatea peste media pe judeţ, ceilalţi sub ea.

b) Şi mortalitatea a scăzut la fiecare neam. Cea mai mare mortalitate o au tot Românii, urmaţi de Unguri şi Saşi. Tot numai Românii au peste media generală.

Căminul de recreaţie Y. W. C. A. din Bran, sub patronajul M. S. Regina Maria

BCU Cluj / Central University Library Cluj

c) La excedent acelaş fenomen, cu deosebire că sporul Românilor e aproape dublu ca la ceilalţi. De aici provine şi creşterea proporţiei Românilor în judeţ, arătată în tabelele anterioare.

d) La căsătorii proporţiile sunt aproape egale.

e) Mortalitatea infantilă deasemenea scade la toate neamurile, fiind la Români cea mai mare, singura peste medie. Dar observăm apropierea Ungurilor de Români şi marea distanţă la ambii faţă de Saşi, care au o mortalitate infantilă asemenea celor mai avansate neamuri din occident.

Sediul organelor sanitare, înainte de 1918 şi azi

No. crt.	COMUNA	In era maghiară				In era românească										
													Particulari			
		Medic de plasă	Med. com. şi circ.	Farmacii	Moaşe	Spital	Dispensare	Med. circ.	Soră de ocrotire	Moaşe comunale	Agenţi sanitari, infirmiere	Farmacii	Medici	Moaşe	Infirmiere	Dantişti
1	Apaţa				1					1				2		
2	Baciu				1					1						
3	Barcani						1			1						
4	Bod		1	1	1		1	1		2		1	1	2		
5	Branul de jos		1	1	1	1	1	1	1	1	3	1				
6	Budila				1				1	1				1		
7	Cernatu			1	1					1		1	1			
8	Codlea	1	1	1	2		1	1	1	2	1	2	1	1	2	2
9	Cristian		1		1		1			2		1	1		1	
10	Crizbav				1		1			1				1		
11	Dobârlău									1						
12	Feldioara	1	1	1	2		1	1		2		1	1	2	1	
13	Fundata									1						
14	Ghimbav		1	1	1					1				1		
15	Hălchiu		1	1	1		1		1	2		1	3		2	
16	Hărman		1	1	1		1			2		1	1	1		
17	Holbav									1						
18	Int. Buzăului				1		1	1		1	1	1				
19	Măeruş		1	1	1					1			1			
20	Măgura															
21	Mărcuş															
22	Moeciul de jos						1	1		1	1					
23	Moeciul de sus															
24	Peştera									1						
	Report .	2	9	9	17	1	11	6	4	27	6	10	10	11	6	2

BCU Cluj / Central University Library Cluj

No. crt.	COMUNA	In era maghiară				In era românească											
		Medic de plasă	Med. com. şi circ.	Farmacii	Moaşe	Spital	Dispensare	Med. circ.	Soră de ocrotire	Moaşe comunale	Agenţi sanitari, infirmiere	Farmacii	Particulari			
													Medici	Moaşe	Infirmiere	Dantişti
	Transport .	2	9	9	17	1	11	6	4	27	6	10	10	11	6	2
25	Poiana Mărului				1					1						
26	Prejmer		1	1	2		1	1	1	2		1	1		1	
27	Purcăreni				1					1				1		
28	Râşnov		1	1	2		1	1	1	2		1	1	1	1	
29	Rotbav				1					1				1		
30	Sânpetru				2		1			2			1	3		
31	Satulung	1	1	1	2		1	1	1	3		1		2		1
32	Satunou				1					1						
33	Simon									1						
34	Şirnea									1						
35	Sita Buzăului						1	1		1						
36	Sohodol									1						
37	Ţânţari				1		1	1	1	1				1		
38	Tărlungeni		1	1	1		1	1	1	1		1	1	1		
39	Teliu				1		1	1		1			1			
40	Tohanul nou									1						
41	Tohanul vechiu				1					1						
42	Turcheş		1		1		1	1	1	1		1		2		
43	Vama Buzăului									1						
44	Vlădeni		1							1						
45	Vulcan				1					2			1	1	1	
46	Zârneşti		1	1	2		1	1	1	2		1	1	4		
47	Zizin				1					1						
	TOTAL .	3	16	14	38	1	21	15	11	57	6	16	17	28	9	3

BCU Cluj / Central University Library Cluj

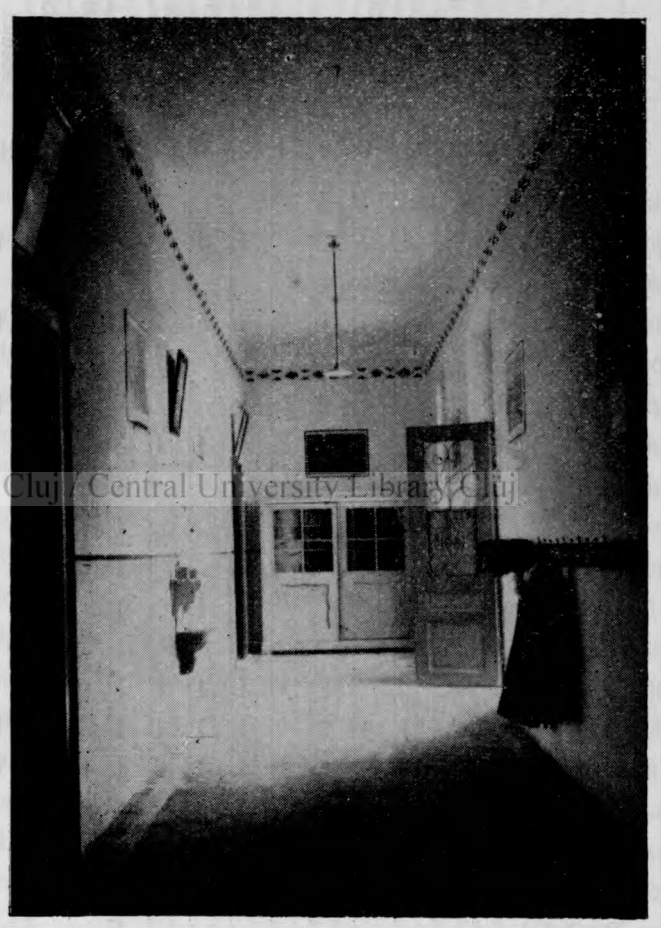

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Coridor de şcoală primară (comuna Baciu)

PARTEA III.

VIAȚA CULTURALĂ
ȘCOALA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Viaţa culturală

Oricât ar încerca cineva să separe viaţa sufletească şi manifestările ei de viaţa economică a unui popor, nu poate ajunge la altă constatare, decât că ele sunt în funcţie una de alta, sprijinindu-se reciproc, înălţându-se reciproc în condiţiuni prielnice, căzând şi decăzând împreună când virusul unui veac le atacă pe rând sau deodată, ori când se ivesc crize şi cataclisme pe care nu le pot înfrunta şi învinge.

Situaţia economică, superioară dela început şi superioară astăzi, a Saşilor din Ţara Bârsei, a făcut posibilă şi o viaţă culturală săsească în timpuri când Românii şi Ungurii de aici duceau o viaţă foarte simplă şi nepretenţioasă. Bisericile săseşti construite la sate în veacul al XV-lea şi al XVI-lea nu sunt numai colosuri de ziduri dar şi opere de artă. Că meşterii care le-au zidit fost-au de aici sau aduşi, nu schimbă întru nimic valoarea operei cu care se mândreşte şi azi Braşovul şi Burzenland-ul săsesc. Meritul Saşilor de a fi creat în arhitectură şi sculptură adevărate

opere de artă nu li se poate tăgădui. Izvoarele istorice ale Braşovului ne desluşesc că aceeaşi meşteri au lucrat şi la mănăstirea Argeşului şi probabil şi la alte mănăstiri şi case domneşti şi boiereşti din principatele române. Sculptorii lucrau şi obiecte artistice de utilitate casnică: în 1546 magistratul Braşovului trimite lui Petru Rareş o solniţă sculptată în chip de bour[1]).

Cetatea Braşovului îşi avea prin secolul al XV-lea şi al XVI-lea şi cântăreţii şi artiştii săi. Dintre instrumentele muzicale cele amintite mai des sunt timpanul şi orga, organistul având titlul pompos de »eruditus

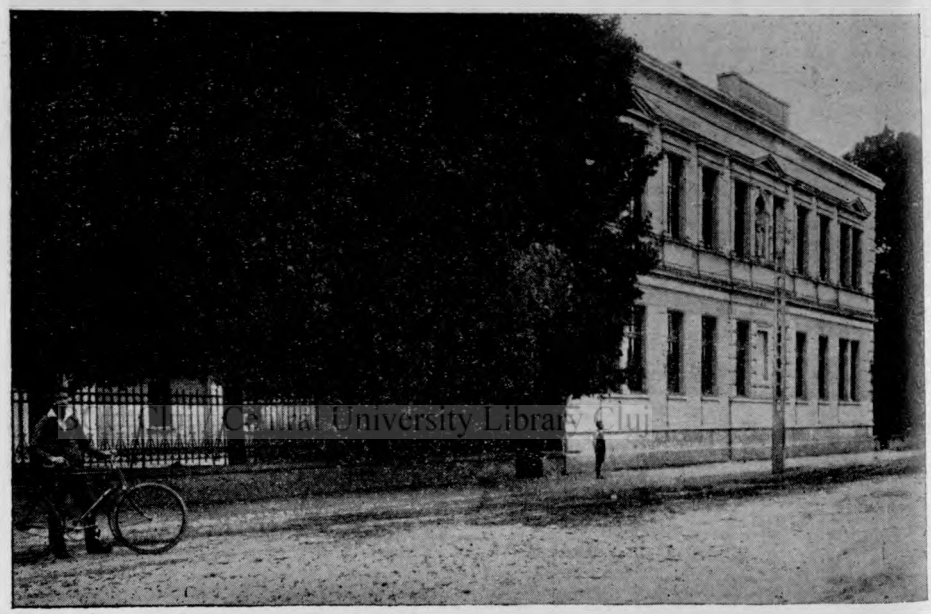
Central University Library Cluj

Şcoala săsească din Hălhiu (în era maghiară)

modulorum musicorumque expertissimus", iar aşa zişii „ludirectori» aranjau şi jocuri de teatru. Din veacul al XVI-lea cunoaştem o singură piesă dramatică: comedia „Abel ucide pe Cain", jucată la 17 Februarie 1550 în pretoriu (Casa Sfatului).[2]) Cu prilejul căsătoriilor şi a naşterilor princiare ca şi alte ocaziuni solemne, se aranjau serbări şi petreceri şi la ţară, uneori întrunindu-se laolaltă populaţia mai multor sate.

La Braşov Saşii aveau tipografii bine organizate în veacul XVI-lea şi cartea era destul de răspândită. Pe lângă cărţile religioase ei tipăreau şi lexicoane, cărţi de literatură ş. a. Magistratul oferă în 1547 unui sol dela curtea sultanului din Constantinopol un lexicon german.[3])

[1]) Quellen... III, pag. 345. [2]) Quellen... III, pag. 542. [3]) Quellen... III, pag. 542.

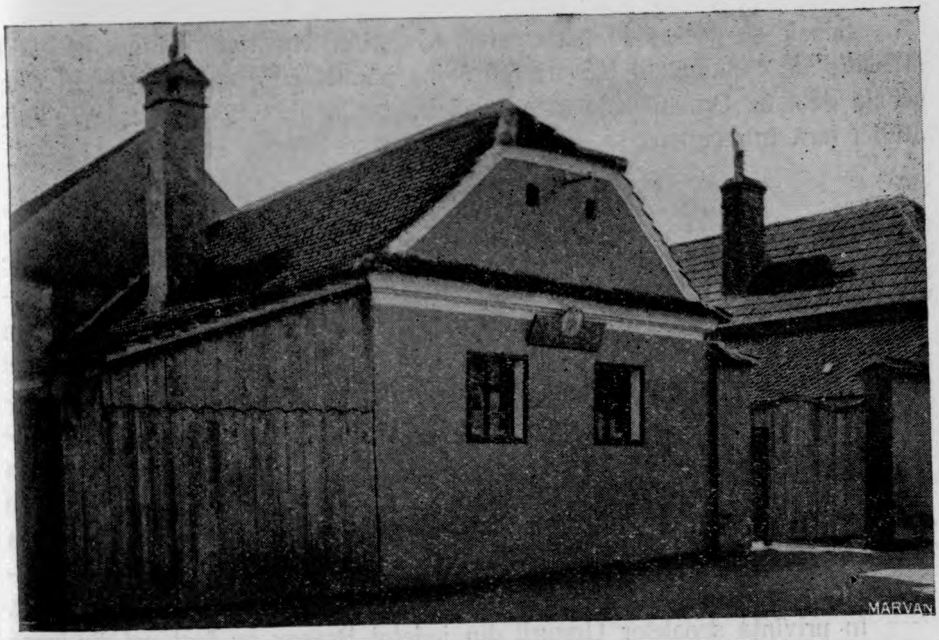

Şcoala românească (confesională) din Hălhiu, în era maghiară

BCU Cluj / Central University Library Cluj

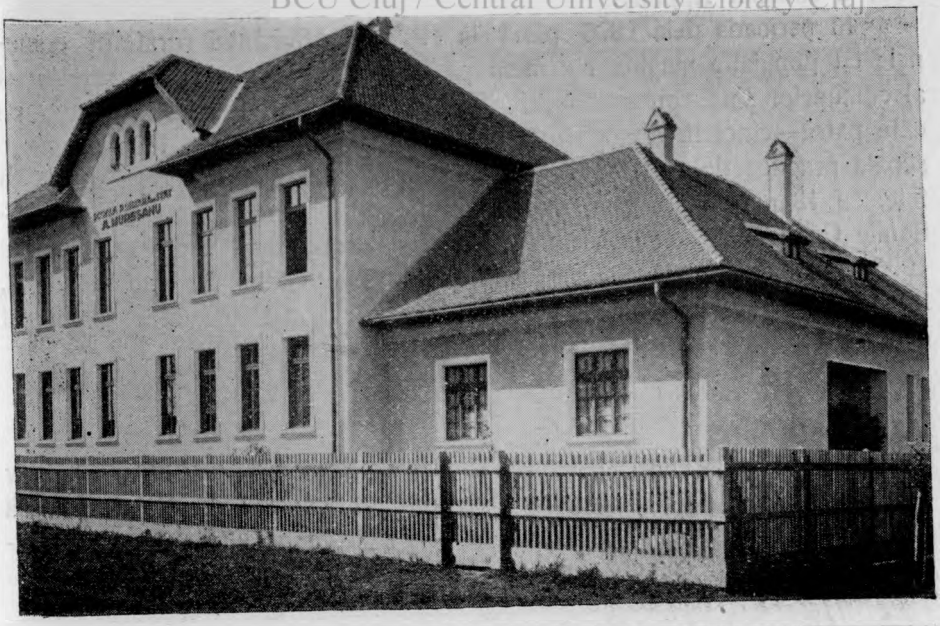

Şcoala primară de stat din comuna Hălhiu, construită în 1934

Şcoale se găseau în toate satele săseşti cu învăţători bine pregătiţi şi plătiţi de comune. In Braşov funcţiona paralel cu şcoala de băeţi şi o şcoală de fete. Primul liceu săsesc s'a fondat la anul 1545, funcţionând de atunci fără întrerupere.

*

O viaţă culturală maghiară în Ţara Bârsei n'a existat nici înainte de veacul al XVI-lea, nici după aceea, până târziu în a doua jumătate a veacului al XIX-lea. Convertiţi la lutheranism, Ungurii au ajuns încă pe la mijlocul veacului al XVI-lea sub influenţa culturii săseşti şi a bisericei săseşti sub a cărei jurisdicţiune au stat până la 1887, tendinţele de germanizare ale preoţimei săseşti împiedecând Maghiarimea dela orice manifestare în spirit naţional. Tot ce au produs ei înainte de veacul al XIX-lea pe teren literar, aici în Ţara Bârsei, este cronica preotului Iosif Szeli din Satulung scrisă în 1763. Comuna Apaţa a dat în veacul al XVII-lea un mare învăţat, pe Ioan Cseri, linquist şi filolog, autorul primei enciclopedii maghiare (1655); Zizinul, a dat în veacul al XIX-lea, un poet.

In privinţa şcoalelor Ungurii din judeţul Braşov au fost cei din urmă până la anul 1876, când începe era de organizare a învăţământului primar şi persecuţiile contra şcoalelor nemaghiare, sfârşind cu faimoasa lege din 1907 a contelui Appony.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In perioada dela 1876 până la 1917 învăţământul rural în comunele cu populaţie maghiară a făcut paşi însemnaţi. Cu ajutorul statului şi al comunelor s'au construit localuri corespunzătoare de şcoli primare, cu câte patru—cinci învăţători în fiecare comună, s'a înfiinţat în Satulung o şcoală practică de agricultură şi şcoală secundară (civilă) pentru băeţi şi fete, cu 13 puteri didactice, astfel că referentul „Delegaţiei pentru chestiunile Ceangăilor" cu tot dreptul putea raporta într'o şedinţă din anul 1903 că „... progresele realizate pe tărâmul spiritualităţii se văd cu ochii, învăţământul şcolar din comunele maghiare fiind atât de bine organizat cum nu se găseşte în multe părţi ale ţării"[1]).

*

In istoria literaturii şi culturii româneşti Braşovul şi judeţul Braşov au avut un rol deosebit de important, atât prin munca literară şi culturală ce s'a făcut aici cât şi prin faptul că a dat neamului un număr de scriitori, poeţi, pictori, compozitori şi alţi cărturari de mare valoare.

---

[1]) A. Horger: op. cit. pag. 20.

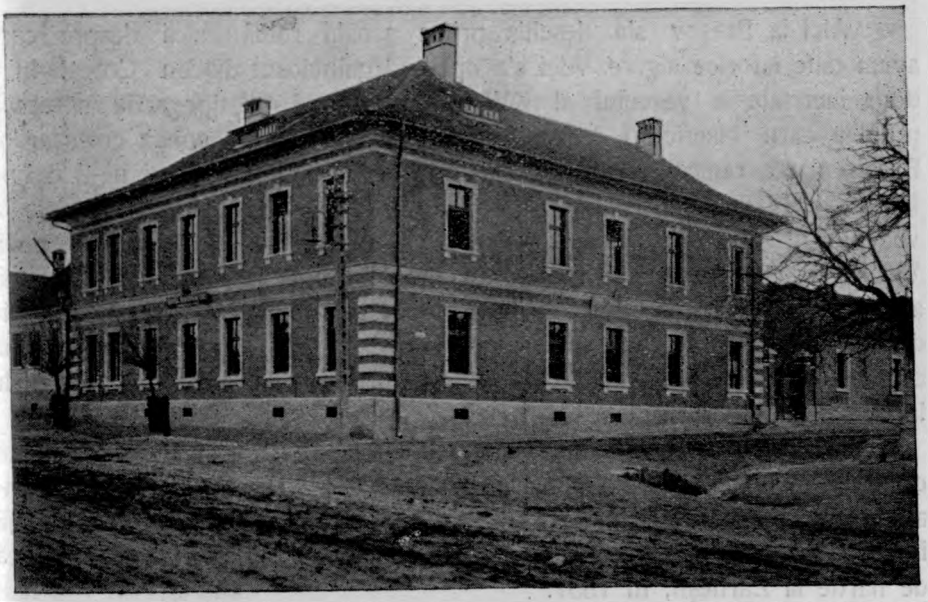

Şcoala primară de stat Bod, (construită în 1930)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

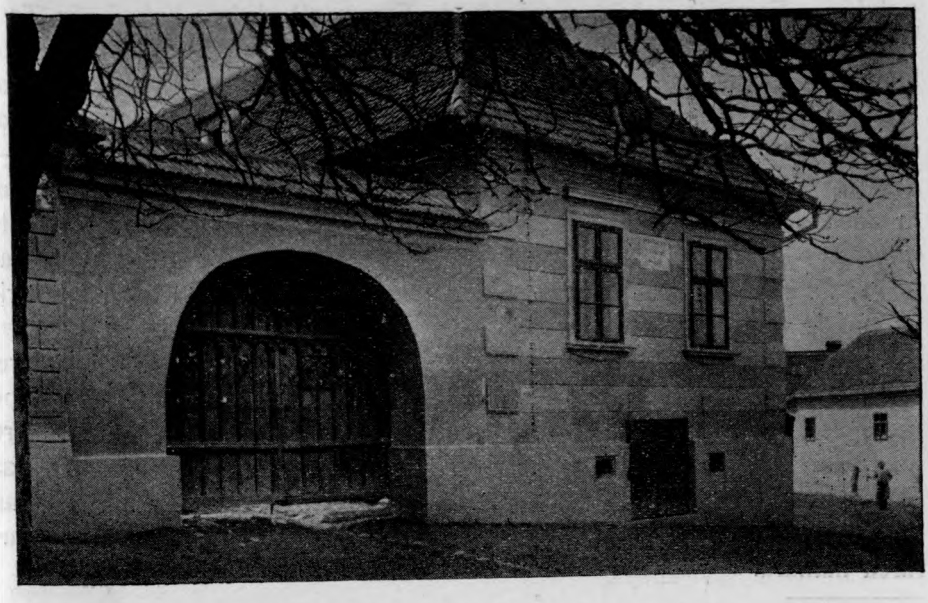

Şcoala românească (Bod) din era maghiară

Aici la Braşov s'a deschis prima şcoală românească despre care avem date istorice sigure. Aici s'a oprit sârguinciosul diacon Coresi în a doua jumătate a veacului al XVI-lea, publicând în tipografia săsească primele cărţi bisericeşti traduse în limba română. In epoca cronicarilor Braşovul n'a rămas fără reprezentant : popa Vasile din Schei ne-a dat pe la jumătatea veacului al XVII-lea o cronică, iar în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, protopopul Radu Tempea, utilizând cronica popii Vasile, a scris istoria sfintei Biserici din Scheiul Braşovului. Tot în veacul al XVII-lea, un alt preot dela ţară, popa Ioan din Sânpetru, culegea în scris din gura bătrânilor vestita poveste a faptelor lui Alexandru Machedon, una din povestirile cele mai iubite de popor, tipărind-o la anul 1620, în zilele lui Bethlen Gabor Craiu.[1])

Venirea la Braşov a învăţatului Gheorghe Bariţiu şi scoaterea celor două foi ale sale, „Foaia pentru minte, inimă şi literatură" şi „Gazeta Transilvaniei" (1838) a însemnat o contribuţie de mare preţ la desvoltarea vieţii intelectuale şi literare a Românilor ardeleni. Bariţiu a întemeiat şi o fabrică de hârtie la Zârneşti, în 1857.

Incepând cu jumătatea veacului al XIX-lea literatura istorică ia un nou avânt. Braşovul e bine reprezentat şi în perioada desvoltării istoriografiei române moderne. Episcopul Nicolae Popea, fiu al Săcelelor, ne-a dat „Vechea Mitropolie ortodoxă română"; Ioan Puşcariu — fiu al Branului — „Familiile nobile române" şi „Fragmente despre boierii din Ţara Făgăraşului; Arhimandritul Ilarion Puşcariu — tot din Bran — două volume de „Documente pentru limbă şi istorie" şi „Mitropolia Românilor ortodocşi din Ungaria şi Transilvania"; Andreiu Bârseanu „Istoria şcoalelor din Braşov"; Ioan Bogdan, profesor universitar — braşovean de origină — a scris despre Originele voevodatului la Români şi despre cneji, a publicat în două volume „Documentele lui Ştefan cel Mare", un volum „Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul" şi alte lucrări de valoare; D. profesor St. Stinghe ne-a dat în cinci volume „Documente privitoare la trecutul Românilor din Şchei".

Ca pictor Mişu Pop stă alături de reprezentanţii de seamă ai picturei româneşti din veacul al XIX-lea, iar Gheorghe Dima şi-a legat numele pe vecie de istoria muzicei româneşti. Andreiu Mureşianu n'a fost un mare poet, dar inspirat de duhul veacului ne-a dat în 1848 marşul revoluţionar „Deşteaptă-te Române". S'a ridicat însă, după el, Ştefan O. Iosif, unul dintre cei mai mari poeţi ai epocei noastre, de care Braşovul va fi pururea mândru.

[1]) Şt. Meteş: Ist. Bis. şi a vieţii religioase a Românilor din Ardeal şi Ungaria, pag. 375.

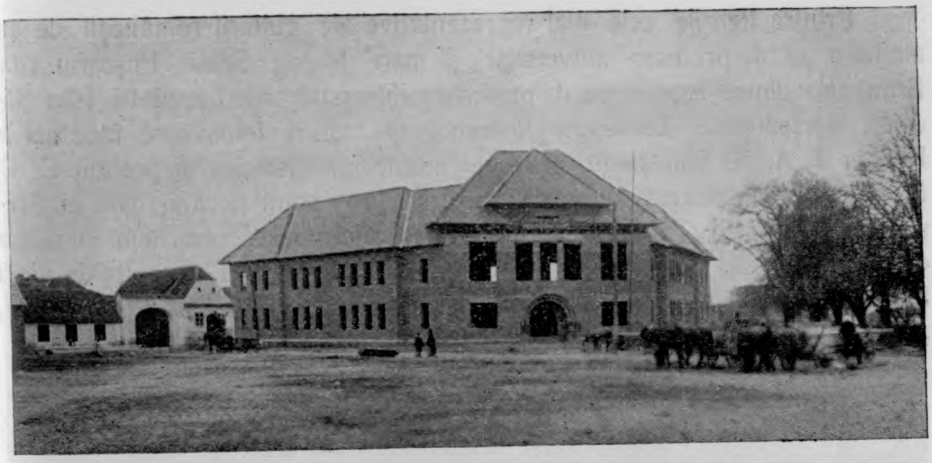

Construcţia şcoalei primare de stat Prejmer, în curs de executare

BCU Cluj / Central University Library Cluj

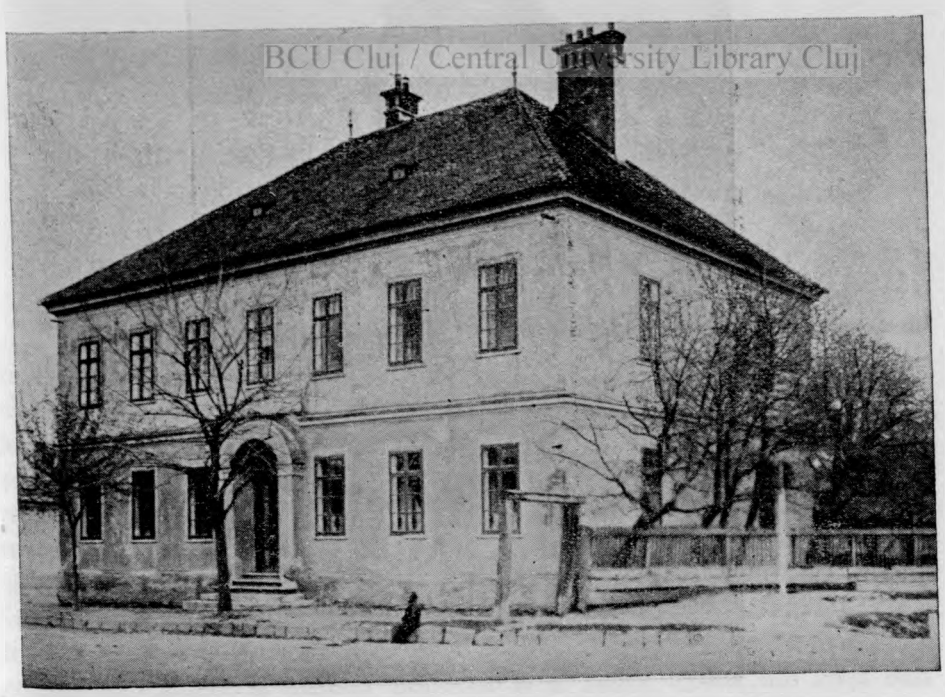

Şcoala confesională română din era maghiară, Prejmer

Printre figurile cele mai reprezentative ale culturii româneşti de azi amintim pe d. profesor universitar şi mare filolog Sextil Puşcariu (din Bran), iar dintre istorici pe d. profesor universitar Al. Lapedatu (din Săcele), preşedintele Academiei Române. O muncă folositoare face azi la Braşov d. A. A. Mureşianu prin cercetările sale istorice şi preotul C. C. Muşlea prin publicarea seriei de broşuri „Protopopii de altă dată ai Braşovului". Revista „Ţara Bârsei" care apare aici de zece ani, sub îngrijirea d-lui profesor A. Banciu, este o însemnată contribuţie la desvoltarea vieţii intelectuale româneşti. D. profesor O. Şuluţiu, prin activitatea sa literară, şi-a asigurat un loc de frunte printre scriitorii din generaţia nouă.

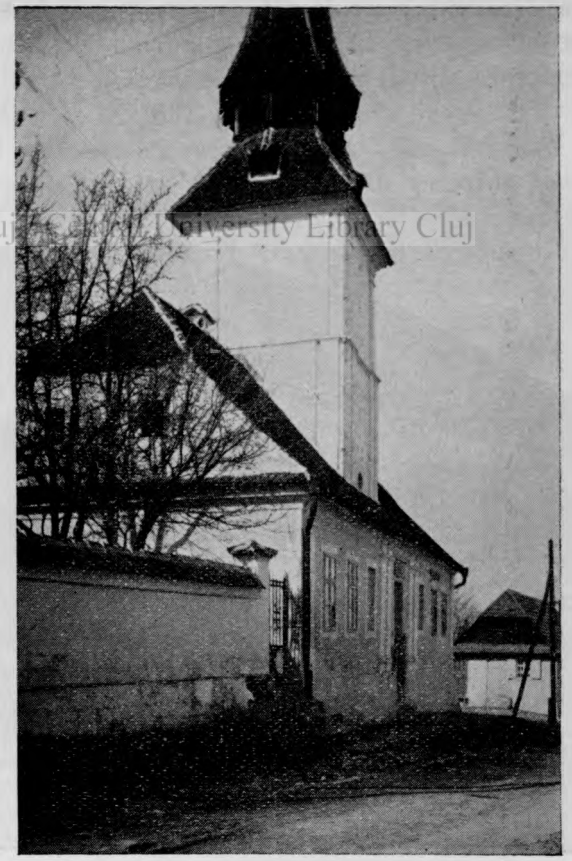

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Casa culturală din Satulung

Palatul „Astrei"

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Asociaţii şi case culturale

In decursul veacului al XIX-lea, veac de renaştere culturală şi de redeşteptare naţională, au luat fiinţă la Braşov numeroase reuniuni, asociaţii şi instituţii culturale româneşti şi numărul lor a sporit şi mai mult în anii 1900-1914, dar mai ales în perioada de după război. Desigur că şi un cerc român-francez pentru propagarea culturii franceze, şi un cerc român-german pentru cunoaşterea şi aprofundarea culturii germane îşi au rostul lor bine definit într'o societate de intelectuali. Cercurile muzicale şi reuniunile corale au avut un rol însemnat în viaţa românească braşoveană. Conservatorul de muzică «Astra», întemeiat acum zece ani şi condus tot timpul acesta de maestrul Tiberiu Brediceanu — autorul minunatelor colecţii de cântece şi melodii poporale şi al atâtor icoane din viaţa dela ţară, aranjate cu mult gust de artă pentru orchestră şi scenă — a dat Braşovului o nouă generaţie de prieteni pasionaţi ai muzicei.

Braşovul are atâtea lucruri frumoase care merită să fie amintite şi elogiate. In cadrul unei monografii judeţene întâietatea revine însă acelor mişcări, asociaţii şi instituţii a căror activitate stă în strânsă legătură cu viaţa satelor, cu intelectualii satelor şi, prin ei, cu pătura ţărănească. Noi facem deosebire între activitatea culturală desfăşurată într'un cerc restrâns de intelectuali pentru propria lor satisfacţie spirituală şi între munca de culturalizare, de luminare, de înălţare a vieţii dela ţară.

Intre aceste instituţii trebuie să amintim «Casina Română» din Braşov, care anul trecut şi-a serbat o sută de ani dela întemeiere. Lucrarea d-lui

Cinematograful „Astra"

profesor I. Colan, apărută cu acel prilej, arată rolul important al instituţiei în viaţa politică, socială şi culturală, până la războiul pentru unitatea noastră naţională.

De «Societatea pentru crearea unui fond de teatru», înfiinţată la Budapesta, în 1877, azi nu mai aminteşte nimeni. Şi ce rol frumos cultural a avut pentru Ţara Bârsei această societate. In cadrul ei muncea cu entuziasm poetul şi actorul cu renume Zaharia Bârsan — numit după unire director al Teatrului Naţional din Cluj — fiul comunei Sânpetru din judeţul Braşov. Când venea odată, ori de două ori pe an, însoţit de o mică trupă de entuziaşti ca şi el, Ţara Bârsei se mişca întreagă, preoţii

Casa culturală din comuna Sânpetru

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Casa culturală din comuna Cristian

şi învăţătorii satelor cu familiile lor, însoţiţi şi de ţăranii cei mai desgheţaţi, umpleau sala de întrunire până la ultimul loc. Lumea aceasta a satelor venea şi pentru teatru şi pentru actor, dar mai venea şi de dragul de a se vedea, de a se întâlni, de a se entuziasma de o idee, de o profeţie, exprimată de artist pe jumătate, dar pe care asistenţa o comenta cu pasiune şi o răspândea în toate căminele.

O legătură mult mai strânsă a existat între sate şi între «Asociaţiunea Transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român», înfiinţată în anul 1861 de Mitropolitul Şaguna, Bariţiu, Cipariu şi Ioan Puşcariu din Bran. Prima adunare generală s'a ţinut la Braşov şi primul despărţământ s'a înfiinţat aici încă în 1861. Cine ar mai putea descrie azi bucuria şi entuziasmul ţărănimei noastre când cărturarii români ai Braşovului, membrii ai «Astrei», coborau în lumea satelor, împărţind sfaturi şi lumină... şi nădejdea unor zile mai bune, care au şi venit.

Bustul lui Ioan Puşcariu
(în parcul din Bran)

Prin activitatea sa culturală «Astra» dela Braşov s'a menţinut mereu în fruntea tuturor celorlalte despărţăminte din Ardeal şi acest loc de întâietate îl deţine şi azi.

După războiu «Astra» şi-a lărgit programul de activitate prin îmbrăţişarea unor probleme noui. Organizarea unei biblioteci a fost printre primele ei gânduri şi i-a succes. Administraţia judeţeană i-a pus la dispoziţie una din clădirile sale, fără chirie, pe timp de zece ani, până când îşi va construi local propriu. Pe planul al doilea «Astra» a pus organizarea unui muzeu etnografic. O secţie a muzeului a fost inaugurată în 1937

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şcoala Ţărănească de femei „Astra", seria II 1938

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Muzeul „Astra", colţ din Sala Dumitru Z. Furnică

şi strângerea obiectelor pentru complectarea celorlalte secţiuni continuă cu sârguinţă.

Ziua de 10 Mai din acest an a fost pentru «Astra» o sărbătoare de îndoită bucurie. D-l Prefect, Col D. P. Tocineanu, înţelegând rosturile Asociaţiei şi apreciind munca culturală ce o desfăşoară, i-a înmanuat actul prin care judeţul îi cedează definitiv şi irevocabil palatul ce-l deţinea numai provizoriu. Astfel, în al douăzecilea an dela unire, «Astra» se găseşte stăpână pe un palat demn de scopurile ei. Gestul d-lui Prefect Col. Tocineanu e un gest larg şi nobil, care reoglindeşte un suflet dornic de a-şi vedea poporul său şi instituţiile lui alături de ale neamurilor cu o cultură mai veche şi mai înaintată.

Până la război resursele de venituri ale «Astrei» se reduceau la taxele modeste ale membrilor şi la donaţiuni benevole. Dela 1933 fiind şi proprietara unui alt imobil, cinematograful «Astra», situat la o admirabilă poziţie, «Astra» dispune azi şi de resurse suficiente nevoilor şi scopurilor sale. In acelaş imobil şi cu acelaş scop de a răspândi cultura şi scrisul românesc, «Astra» a organizat şi o tipografie înzestrată cu cele mai moderne instalaţiuni.

Din activitatea «Astrei» desfăşurată în anii din urmă pentru ridicarea ţărănimei amintim «Şcoala ţărănească» deschisă în fiecare primăvară la sediul Asociaţiei, unde un număr de ţărani şi ţărance primesc, într'adevăr, şcoala care le trebuie.

Babeş-Bolyai University Library, Cluj

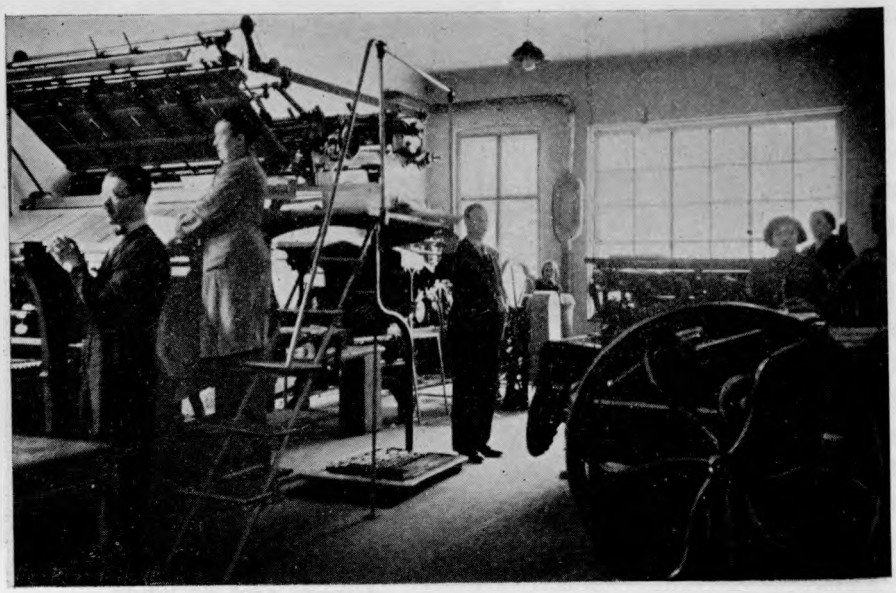

Tipografia „Astra", colţ din sala de maşini

Şi mai amintim casele culturale.

Casele culturale sunt o necesitate imperioasă în toate satele noastre, şi «Astra» a făcut un bun început când şi-a dat contribuţia sa la ridicarea a două case culturale: la Vlădeni şi la Crizbav.

Casa culturală „Astra" din comuna Budila

Prima casă culturală s'a zidit tot la îndemnul «Astrei», dar fără nici un concurs material din partea ei, în comuna Budila, curând după război. In 1936 s'a construit apoi un adevărat palat cultural în comuna Sânpetru, iar altul în comuna Cristian. Tot atunci s'a început şi construcţia casei culturale din Braşovul-Vechiu, care ne face cinste înaintea streinilor, obicinuiţi să ne vadă în urmă, cât mai în urmă. In Satulung (Săcele) a fost transformată în casă culturală fosta şcoală confesională din era maghiară. Cu turnul ca de biserică, şi acest local de cultură românească are o întăţişare impresionantă. Casa e destinată să devie un muzeu al Săcelelor.

Casă culturală a Bisericei ortodoxe române din Braşovul-Vechiu

Muncă culturală demnă de remarcat a desfăşurat în anii din urmă şi filiala Ligei Culturale de sub preşedinţia d-lui prof. N. Iorga, înfiinţată în anul 1931 de d-l prof. Z. Florian, fost prefect al judeţului în acel timp.

Liceul „Andrei Şaguna"

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şcoala

Deschiderea gimnaziului săsesc la anul 1547 a însemnat un eveniment epocal. Sub conducerea marelui reformator Ioan Honterus, instituţia şi-a câştigat o mare faimă încă în primii ani de funcţionare. In legătură cu gimnaziul, Honterus a înfiinţat şi o şcoală de fete. Biblioteca gimnaziului, înzestrată cu cărţi rare, strânse din toate părţile de negustorii braşoveni s'a ridicat şi ea la mare renume. Incendiul din 1689 a distrus însă clădirile, biblioteca şi tot ce s'a făcut pentru promovarea culturii săseşti într'un veac şi jumătate.

Câţi Români vor fi primit lumină în vestitele şcoli săseşti ale Braşovului timp de trei sute de ani, nu ştim. In decursul cercetărilor noastre n'am prea găsit printre elevii liceului nume româneşti înainte de anul 1837.

In acest an se deschide la Braşov al doilea gimnaziu cu caracter confesional romano-catolic. E interesant să ştim că primul care a cerut

curții împărătești deschiderea acestui gimnaziu a fost protopopul Bratu Baiul din Zârnești. El se gândise desigur la greutățile tineretului român din Țara Bârsei, care trebuia să alerge la mari depărtări și știind că înființarea unui gimnaziu românesc ar fi imposibilă, a cerut un gimnaziu romano-catolic. Printre fondatorii liceului catolic găsim numeroși comercianți români, iar printre profesorii lui, pe Andrei și pe Iacob Mureșianu, cel din urmă funcționând aici 19 ani ca profesor și 20 de ani ca director. Cât timp liceul a fost condus de I. Mureșianu, mai mult de jumătate din numărul elevilor erau români și până la 1876 se preda oficial și limba română.

*

După revoluția din 1848 începe mișcarea pentru înființarea unui gimnaziu român ortodox. Ideea părea irealizabilă la început, din cauza lipsei de mijloace materiale. In 1850 protopopul Brașovului Ioan Popazu, plecat cu o delegație la Viena, raporta însă curții imperiale că Românii ortodocși din Brașov asigură salarul a șase profesori pe timp de 10 ani și cer autorizație pentru deschiderea unui gimnaziu.

Obținând autorizația, comercianții români au oferit daruri bogate în bani, intelectualii dela sate au oferit materiale, lumea mai săracă brațele de munca și în 1852 Mitropolitul Andrei Șaguna a sfințit cu mare pompă piatra fundamentală a liceului, care de atunci până azi stă neclintit în slujba culturii și a ideei naționale românești.

In 1869 se înființează la Brașov și o școală superioară de comerț, tot cu caracter confesional ortodox, funcționând până la 1895 în clădirea liceului, ambele instituții având o conducere comună. La 1896 s'au separat. Pentru cultura și viața economică a Ardealului școala comercială a avut aceeași importanță și aceeași înrâurire binefăcătoare ca și liceul. Școala comercială săsească e mult mai veche, cea maghiară e de mai târziu.

Pentru ocrotirea elevilor, conducătorii școalelor românești au construit încă înainte de război și un cămin, cu frumoasă înfățișare și cu instalațiile cele mai moderne, iar după război s'a ridicat în parcul din fața liceului «Casa Profesorilor» — un palat modern și o podoabă a Brașovului.

*

Vorbind de învățământul «profesional», meșteșugăresc, industrial, înseamnă să deschidem și mai adânc o rană care sângerează. Se știe doar că Românii au fost opriți dela învățarea și exercitarea meșteșugurilor. Regii Ungariei au acordat acest privilegiu, aici în Ardeal, exclusiv Sașilor. Când în 1736 Românii din Brașov cer guvernului Ardealului

Liceul săsesc „Honterus"

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Liceul de fete „Principesa Elena"

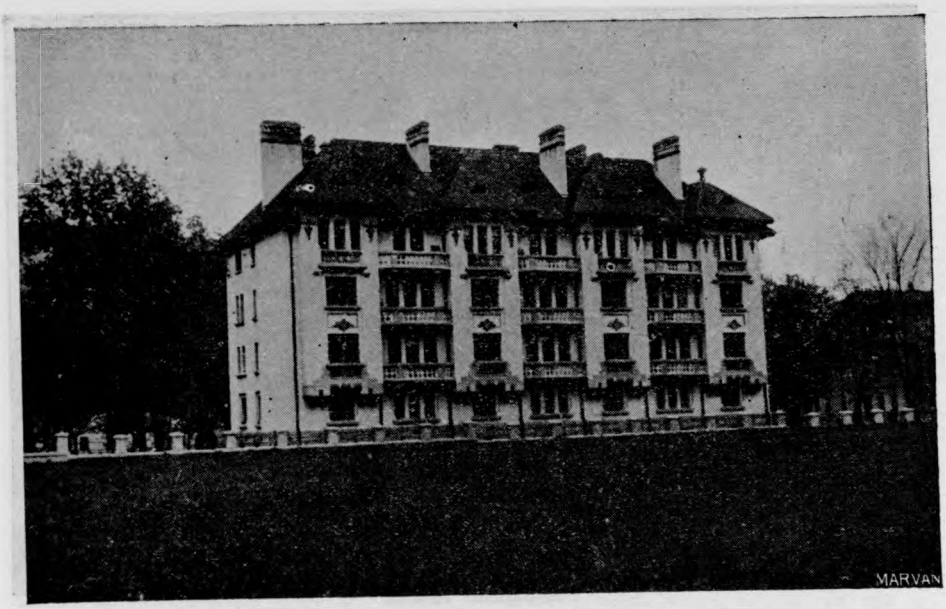

Casa profesorilor dela liceul „Andrei Şaguna" (construită în 1925-1928)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

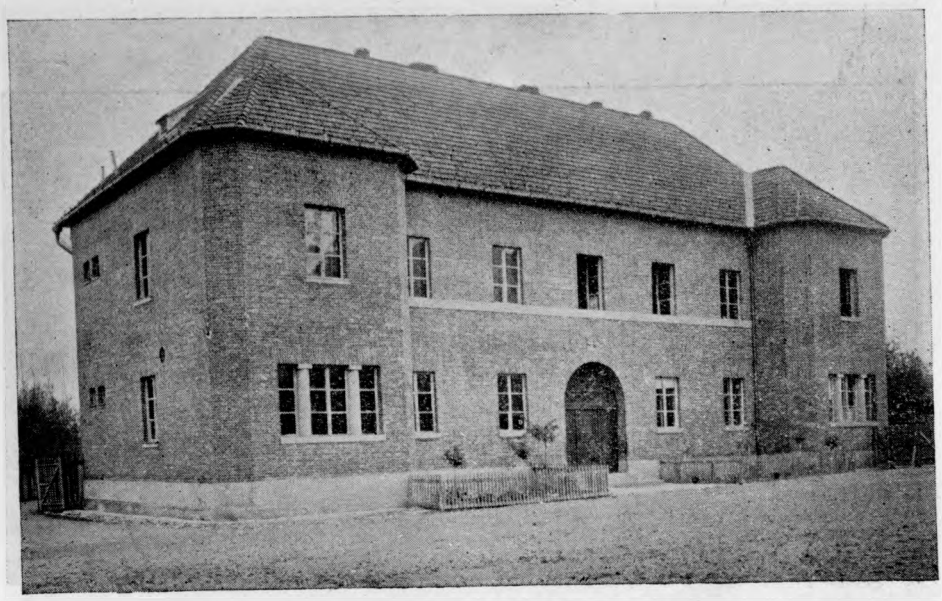

Internatul gimnaziului de băeţi, Satulung

In atelierele liceului industrial

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Căminul de ucenici, construit în 1929-1931

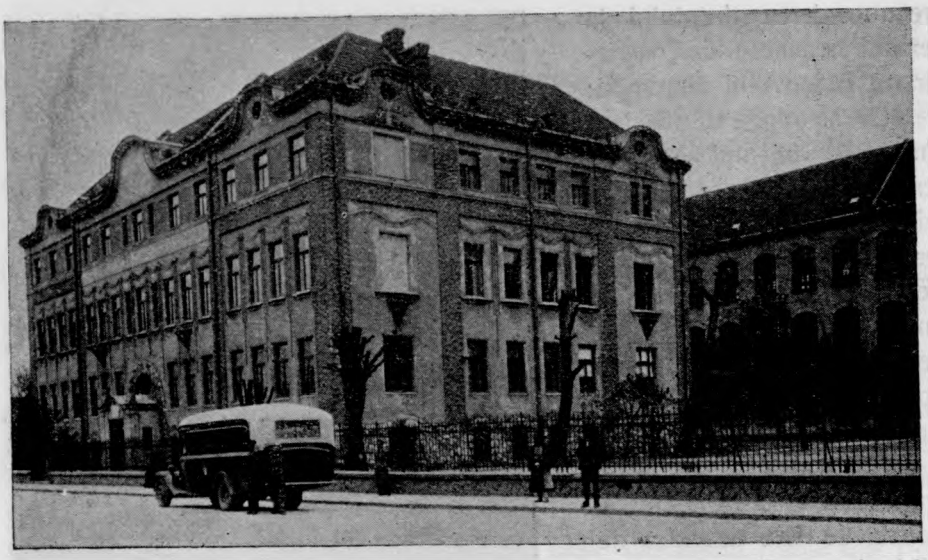

Liceul Industrial

BCU Cluj / Central University Library Cluj

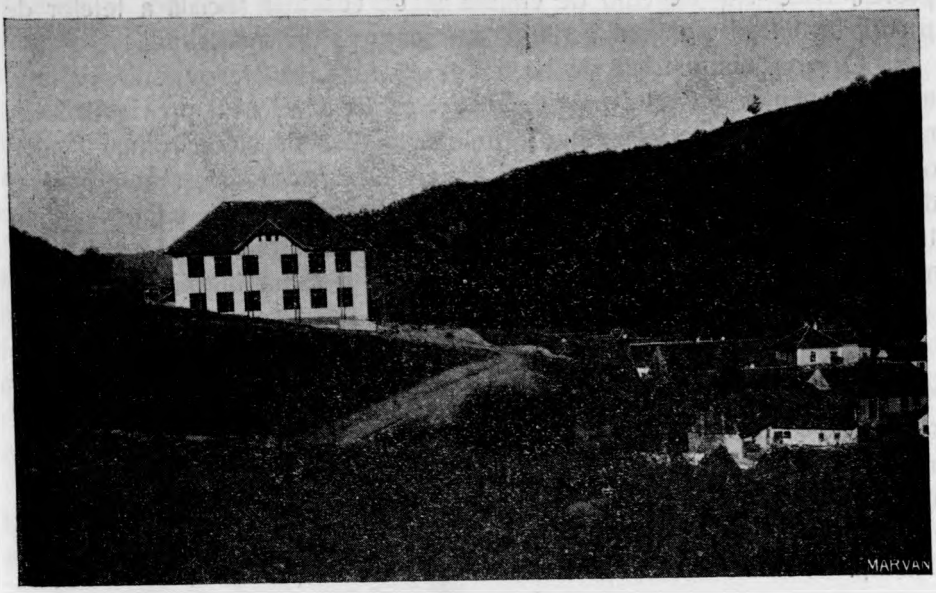

Şcoala primară de stat din comuna Holbav (construită în 1934)

recunoaşterea dreptului la exercitarea meseriilor, magistratul Braşovului răspunde:

«Ce se atinge de meştera (meseria) oraşului adecă de croitori, de suci (blănari) de cizmaşi şi de alţii, aceasta este în ştirea tuturor, că direptatea meşterilor este în mâna purgherilor sau cetăţenilor osăbită, şi aşa locuitorilor celor proşti nu se cuvine...»[1])

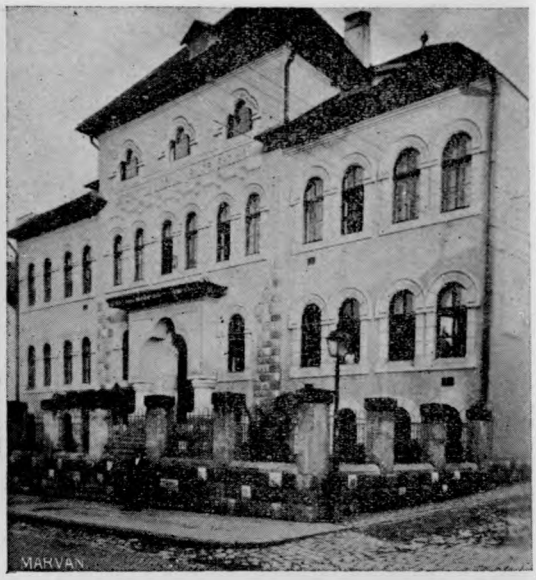

Internatul liceului „Andrei Şaguna"

Prima şcoală profesională românească la Braşov e şcoala de fete deschisă de «Reuniunea Femeilor Române» în anul 1887. Ea funcţionează şi azi sub o bună conducere, cu frumoase rezultate, sub numirea: Liceul industrial de fete «Maria Baiulescu». Dar în trecut şcoala aceasta era mai mult decât profesională, era un cuib de cultură şi de educaţie socială a fetelor de preoţi, învăţători şi ţărani înstăriţi din toate părţile Ardealului.

O şcoală industrială de băeţi s'a organizat la Braşov sub regimul maghiar, pentru tineretul maghiar, astfel că Românii n'au prea avut folos nici de pe urma acestei instituţii, preluată în 1918 de statul român. Pentru ocrotirea ucenicilor dela meserii şi a ucenicilor industriali, s'au organizat după război mai multe cămine mici, instalate în localuri nepotrivite. In 1929 s'a construit apoi un cămin modern, de stat, şi de atunci cel mai mare număr de ucenici îşi găsesc adăpost şi o bună îngrijire aici.

*

Şcoala primară săsească, cu începuturi vechi de prin veacul al XV-lea, n'a cunoscut nici odată lipsurile şi oprimarea. Clădirile şcolare săseşti de altădată, ca şi cele de azi, au dovedit şi dovedesc că aparţin unui popor înstărit. Sunt toate clădiri mari, impozante, situate la mijloc de comună, cu loc larg sau cu parc împrejur, înzestrate cu tot ce e modern, cu număr corespunzător de învăţători bine pregătiţi şi bine salariaţi.

[1]) Dr. St. Stinghe: Documente privitoare la trecutul Românilor din Schei.

Şcoala primară maghiară cu începuturi foarte modeste şi foarte târzii a dus zile grele, fără a putea progresa, până la 1876. Având de atunci tot concursul statului şi al administraţiei judeţene ea s'a întărit şi s'a pus pe picior de egalitate cu cea săsească, lăsând în urmă pe cea românească, cu rădăcini mult mai vechi şi mai puternice.

*

Trăiau prin satele noastre, încă în vremuri bătrâne, umili preoţi şi cântăreţi de strană, cunoscători de chirilice, şi socotind slova de dar al lui Dumnezeu; strângeau în căsuţele lor grupuri de tineret şi încercau să-i împrietenească, întâi cu «azi»... «buche»... ca apoi să-i treacă la ceaslov şi la alte cărţi de înţelepciune ale veacului. Dascăli de aceştia, fără diplome, nerecunoscuţi oficial de nimeni, care îşi transformau în local de şcoală modestele case de locuit, erau trataţi maşter nu numai de autorităţi, ci uneori le făceau zile amare şi elevii. Ni se povesteşte, de pildă, că într'o zi puţin a lipsit să ia foc casa dascălului Irimie din Budila[1]), din cauză că elevii, într'o încăerare, i-au răsturnat cuptorul în care ardea focul. Dascălul s'a mâniat rău, a întrerupt cursurile şi nu ştim dacă le-a mai reluat sau a lăsat satul în bezna neştiinţei.

Dintre vechile şcoli româneşti cea mai veche despre care avem cunoştinţe sigure e şcoala din Scheiul Braşovului, ridicată deodată cu biserica Sf. Nicolae, în 1512. O altă şcoală, de zid, se construeşte la stăruinţele popii Mihai din Scheiu la 1597, probabil pentru a înlocui pe cea din 1512. Dintr'un decret al Mariei Terezia, dat la 13 Apr., 1771 reiese că Românii braşoveni întâmpinau greutăţi din partea Saşilor la reconstruirea şcoalei, care nu mai corespundea scopului. Curând după aceea se înfiinţează o şcoală în Braşovul-Vechi, iar în 1830 şcoala centrală mixtă, numită «Şcoala Normală», cu patru clase şi cu zece învăţători.

Şcoli tot atât de vechi trebue să fi avut Râşnovul, Zârneştii, Tohanul şi Săcelele, dar dovezile scrise ne lipsesc. Despre Zârneşti ştim, că la 1774 avea o bună şcoală cu 50 de elevi şi că dascălul Gh. Mitoc era tocmit cu salar anual de 100 florini. La 1830 se deschide o şcoală, cu aprobare împărătească, la Tohanul-Nou, dar în acest timp existau şcoli româneşti în aproape toate satele cu populaţie românească, cu învăţători recunoscuţi de autorităţile săseşti.

In a doua jumătate a veacului al XIX-lea, la stăruinţele Mitropolitului Andrei Şaguna, şcoala românească a luat un avânt uimitor. Mocanii din Satulung au organizat la 1866 o şcoală cu şase învăţători, înzestrându-o

[1]) Dascălul Irimie pare a fi fost preotul Irimie Popovici care a păstorit în Budila la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi la începutul secolului al XIX-lea.

cu bogate fonduri. Celelalte sate săcelene au adus şi ele însemnate jertfe pe altarul şcoalei. O mişcare frumoasă a prins printre Românii din satele săseşti, lăsând în urmă satele brănene şi satele din regiunea Buzăului, pentru a furniza cu ocazia tuturor recensămintelor numărul mare de analfabeţi pe seama statisticilor maghiare. Guvernul ungar neavând nici un interes de a sprijini cultura românească, nu numai că n'a făcut nimic pentru şcolile din aceste regiuni înapoiate, dar le-a şi împiedecat în desvoltarea lor.

Timp de 19 ani, înainte de război, şcoala românească a stagnat în întreg judeţul. După punerea în aplicare a legii contelui Appony, în 1907, numărul învăţătorilor români a scăzut. In 1918 România a preluat judeţul Braşov cu şcolile primare săseşti de astăzi — şcoli, aşa cum le-am descris, ca nişte palate domneşti — şi cu un învăţământ bine organizat; cu şcolile ungureşti de stat sau comunale, cu un învăţământ tot atât de bine organizat ca şi cel săsesc; cu câteva şcoli româneşti care mai corespund şi azi destinaţiei ce li s'a dat, cu alte câteva şcoli mai puţin corespunzătoare şi cu şcoli absolut necorespunzătoare în regiunile româneşti ale Buzăului şi Branului, unde, din cauza aceasta, analfabetismul se menţinea în 1910 la acelaş procent din 1880 şi 1890.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şcoala primară de stat din comuna Ţânţari construită în 1936

*

După 1918 era de datoria administraţiei să se grăbească a repara cât mai neîntârziat o nedreptate strigătoare la cer, ajutând, mai întâi, satele din cele două regiuni româneşti atât de neglijate de fostul regim şi apoi celelalte comune locuite de Români, să-şi construiască şcoli corespunzătoare pentru a putea angaja noui puteri în munca de luminare ce trebuia făcută şi

Şcoala primară de stat din comuna Sânpetru

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şcoala primară de stat din comuna Budi.a

care, după două decenii, se încheie azi cu cele mai mulțumitoare rezultate.

Statul român și administrația județeană n'au socotit de prea mare nici un fel de jertfă pentru a pune județul Brașov și în privința școalei printre primele județe sau chiar în fruntea județelor din țară, comunele oferind și ele tot ce puteau da: transport, mână de lucru, materiale, cele mai bogate acoperind din bugetele lor întreaga cheltuială a noilor construcții. Unele dispunând de imobile ce puteau fi adaptate scopurilor școalei le-au oferit bucuros, transformându-le în focare de lumină. Comuna Feldioara a făcut o minune de local de școală, cu etaj, dintr'o cârciumă comunală; Bodul a transformat în școală tot o cârciumă comunală fără etaj, ca după câțiva ani, prin adăugirea unui etaj să ne dea un adevărat palat cultural; comuna Ghimbav a transformat în școală o cazarmă. S'au construit din temelie, din material nou, 16 școli mari și 8 școli mai mici în cătune; trei școli mari, în Vulcan, Prejmer și Moeciul de Jos sunt în curs de executare, urmând a se da destinației cu începerea anului școlar din Septemvrie. Alte 12 școli s'au mărit prin adăugiri de noui săli de învățământ sau locuințe de directori. Aproape că nu există școală din cele 83 școli primare de stat la care să nu se fi adăugat ceva la moștenirea de dinainte de război. Ceeace s'a făcut în județul Brașov pentru promovarea intereselor școalei sub administrația românească, în perioada scurtă de două decenii, poate fi socotit de record și în cea mai civilizată țară.

Dintre școlile secundare din Brașov, Liceul «Andrei Șaguna» a construit o nouă aripă și o sală modernă de gimnastică, iar vechea clădire a fost renovată aproape în întregime; Liceul de băeți «Dr. I. Meșotă», a construit o sală modernă de gimnastică și a transformat subsolul în bucătărie și sală de sufragerie pe seama elevilor din internatul său care în era maghiară nu funcționa; Liceul «Principesa Elena» a construit un nou etaj, organizând un internat în propria-i clădire, unde atâtea fete de preoți, de învățători și de țărani își găsesc azi o bună îngrijire.

Pentru sprijinirea tinerimei universitare județul a cumpărat și întreține în capitală un cămin studențesc cunoscut sub numirea de «Cămi-studenților din Țara Bârsei».

*

In județul și municipiul Brașov funcționează azi următoarele școli secundare, comerciale și profesionale de stat și minoritare:

Școli de stat: Liceul de băeți «Andrei Șaguna» cu 567 elevi; Liceul de băeți «Dr. Ioan Meșotă» cu 363 elevi; Gimnaziul de băeți din Satu-

Şcoala primară de stat din comuna Codlea, văzută din stradă (constr. în 1928-1934)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şcoala primară de stat din Codlea văzută din curte

lung cu 151 elevi; Liceul Comercial de băeţi «Andrei Bârseanu» cu 189 elevi; Liceul Industrial de băeţi cu 170 elevi; Liceul de fete «Principesa Elena» cu 557 eleve; Liceul Comercial de fete cu 192 eleve; Liceul Industrial de fete «Maria Baiulescu» cu 217 eleve; Şcoala de industrie casnică, Satulung, cu 40 eleve; Gimnaziul Industrial de fete, Satulung, cu 70 eleve şi Gimnaziul de menaj, Braşov, cu 71 eleve. Numărul profesorilor şi profesoarelor titulare 138, suplinitori şi suplinitoare 30, maestre titulare 1, ajutoare maestre 12.

Liceul de băeţi „Dr. I. Meşotă"

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şcoli minoritare: Liceul ev. luth. de băeţi I. Honterus (săsesc) cu 463 elevi; Liceul rom. cat. de băeţi (maghiar) cu 202 elevi; Liceul Comercial reformat de băeţi (maghiar) cu 37 elevi; Liceul Comercial ev. luth. de băeţi (săsesc) cu 85 elevi; Gimnaziul rom. cat. de fete (maghiar) cu 125 eleve; Gimnaziul reformat de fete (maghiar) cu 111 eleve; Gimnaziul ev. luth. de fete (săsesc) cu 271 eleve şi Şcoala Normală ev. luth. de conducătoare (săsească) cu 35 eleve. Numărul profesorilor şi profesoarelor titulare 85, suplinitori şi suplinitoare 21.

*

Din totalul de 118 şcoli primare, 83 sunt şcoli de stat, iar 35 confesionale minoritare. Numărul învăţătorilor de stat este de 334, minoritari 133.

In şcolile primare de stat pentru anul şcolar 1936/37 au fost înscrişi 15.250 elevi şi eleve dintre care 10.984 la cursul primar inferior, iar 4266 la cursul primar superior. Cursurile au fost frecventate de 9871 elevi şi eleve la cursul inferior şi 3355 la cursul superior. Făcând un procent între numărul elevilor înscrişi şi frecvenţi se constată că au frecventat cursurile primare inferioare 95.55%, iar cursul primar superior 89.77% din numărul elevilor înscrişi.

Şcoala primară de stat din Baciu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şcoala primară de stat No. 1, Satulung

Pe lângă şcolile primare mai funcţionează 58 şcoli de copii mici: 46 de stat şi 12 confesionale minoritare. La şcolile de copii mici ale statului predau 67 învăţătoare-conducătoare; la şcolile de copii mici confesionale minoritare 17 conducătoare minoritare. In cursul anului şcolar 1936/1937, la şcolile de copii mici, de stat, au fost înscrişi 3189 elevi şi eleve şi au urmat regulat 2639; la şcolile confesionale minoritare 1653. La şcolile de copii mici, de stat, procentul elevilor frecvenţi a fost 82.94%.

Potrivit cerinţelor economice şi culturale, învăţământul primar superior a fost adaptat regiunei, având două caractere bine distinse: agri-

Interior de şcoală de copii mici (comuna Sânpetru)

col în regiunea Bârsei şi industrial în regiunea Bran. El funcţionează pe lângă 83 şcoli primare de stat dintre care două au caracter industrial şi 81 caracter agricol. Pe lângă aceste şcoli funcţionează şi ateliere şcolare dintre care 25 sunt conduse de maeştrii calificaţi, iar restul de învăţători care predau şi obiectele de învăţământ. Practica agricolă elevii o fac pe terenurile dăruite şcolilor prin legea reformei agrare, având o suprafaţă de 77.916 ha. teren cultivabil.

La şcolile confesionale minoritare, cursul primar superior funcţionează pe lângă 11 şcoli, dintre care 10 au caracter agricol, iar una caracter

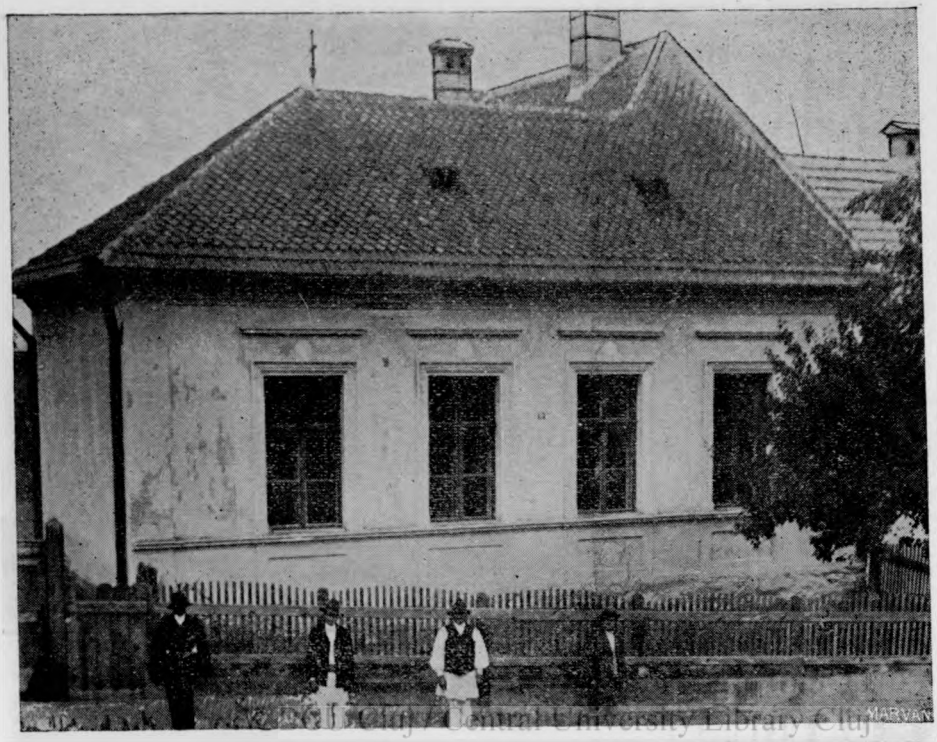

Şcoala primară de stat din Mărcuş

Casa parohială şi şcoala primară de stat (cu turnuleţe) fosta şcoală confesională română în era maghiară, Cristian

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII REGELE FERDINAND I CLUJ

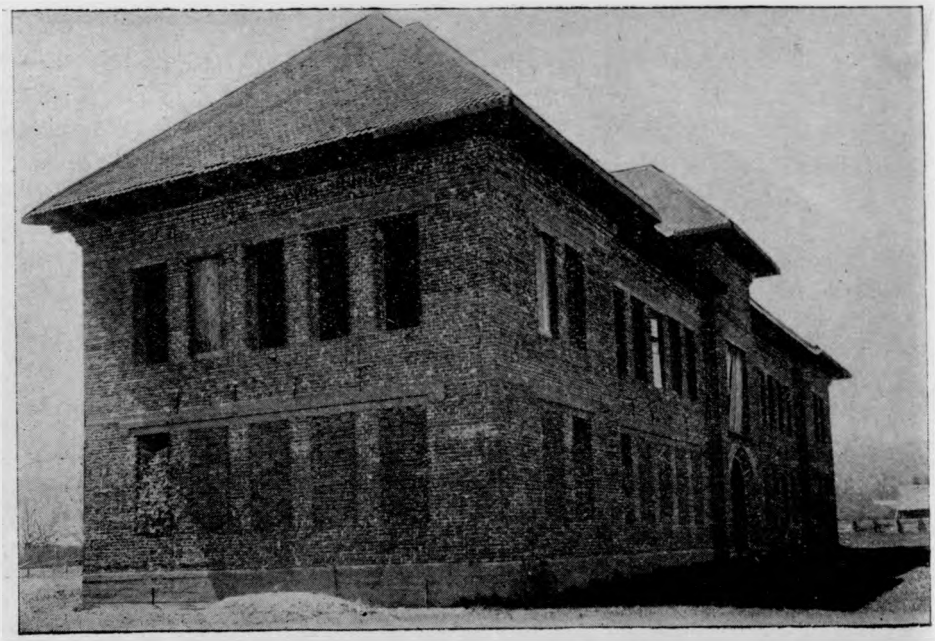

Construcţia şcoalei primare de stat din Vulcan, în curs de executare

BCU Cluj / Central University Library Cluj

industrial. Mai funcţionează pe lângă aceste şcoli şi 9 ateliere de îndeletniciri practice în care predau maeştri calificaţi sau învăţătorii.

Numărul bibliotecilor de pe lângă şcolile primare este de 87, cu 42.359 volume, în cursul anului 1937 fiind citite 15.195 cărţi, de către 6.543 cititori, majoritatea elevi din cursul primar superior.

Muzeul şcolar cu un rol atât de important în viaţa şcoalei îl găsim pe lângă fiecare şcoală primară, obiectele fiind procurate din comerţ, donate de Casa Şcoalelor sau colecţionate de elevi sub conducerea învăţătorilor.

Pentru preîntâmpinarea greutăţilor din regiunea Bran şi a Buzăului la cercetarea şcoalei, funcţionează un număr corespunzător de cantine şcolare, unde în timpul iernei elevii săraci obţin hrana caldă necesară desvoltării lor, în mod gratuit.

Din punct de vedere străjeresc, judeţul Braşov a fost primul judeţ străjerit, pe ţară.

Vecinic la datorie, învăţătorii judeţului şi municipiului Braşov muncesc cu drag pentru Ţară şi Rege.

Şcoala primară de stat din comuna Sita Buzăului (construită în 1933-1935)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şcoala primară de stat din comuna Intorsura Buzăului (construită în 1931-1933)

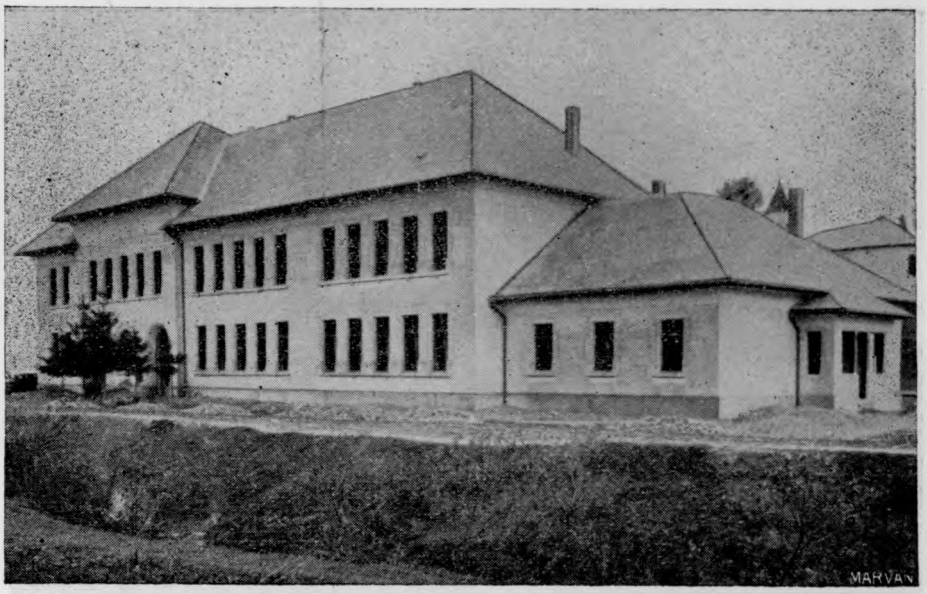

Şcoala primară de stat din Barcani (construită în 1935)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

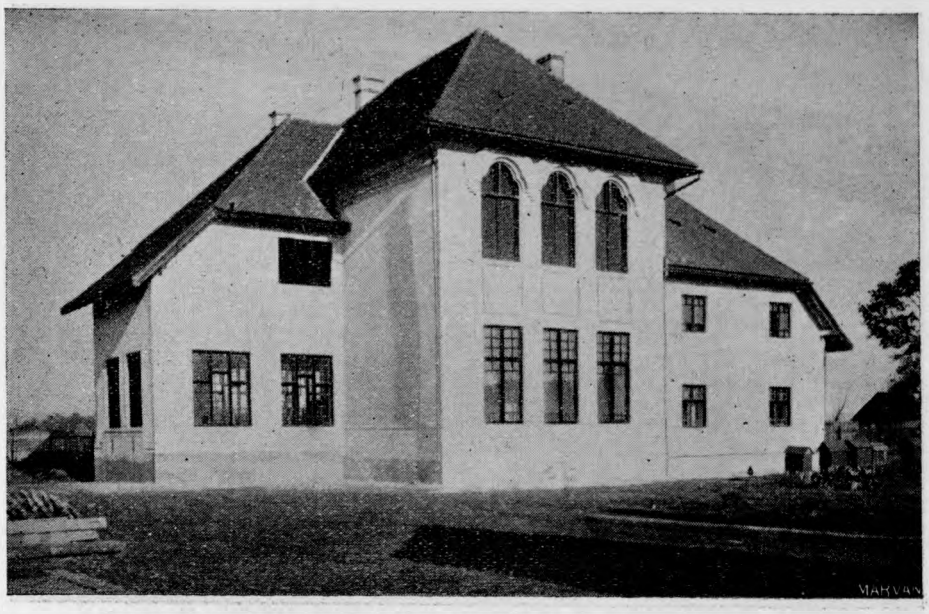

Şcoala primară de stat Prejmer-Fabrică (construită în 1927)

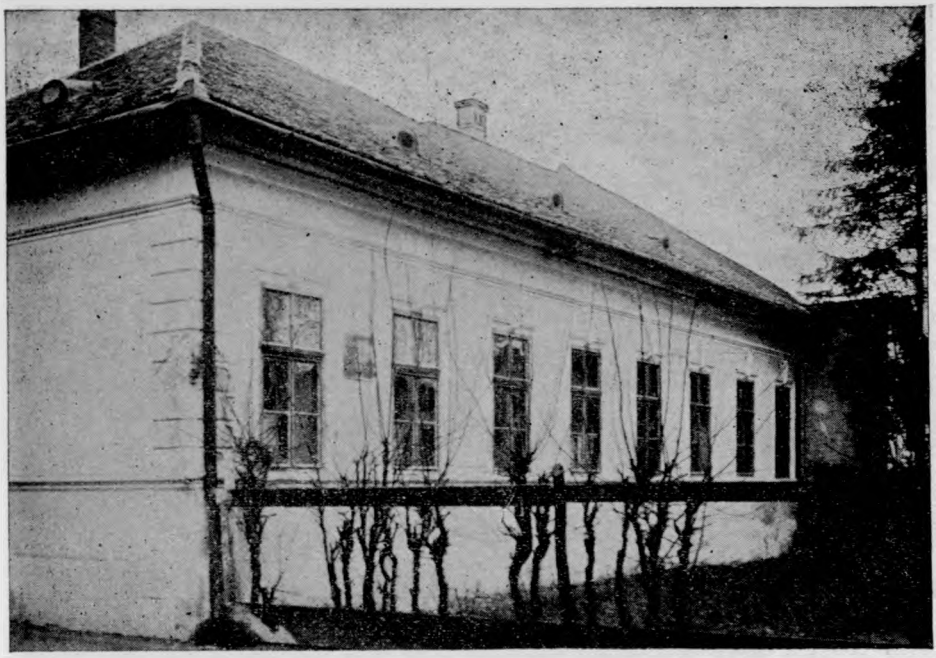

Şcoala primară de stat Nr. 2 Zârneşti, în apropierea fabricilor

BCU Cluj / Central University Library Cluj

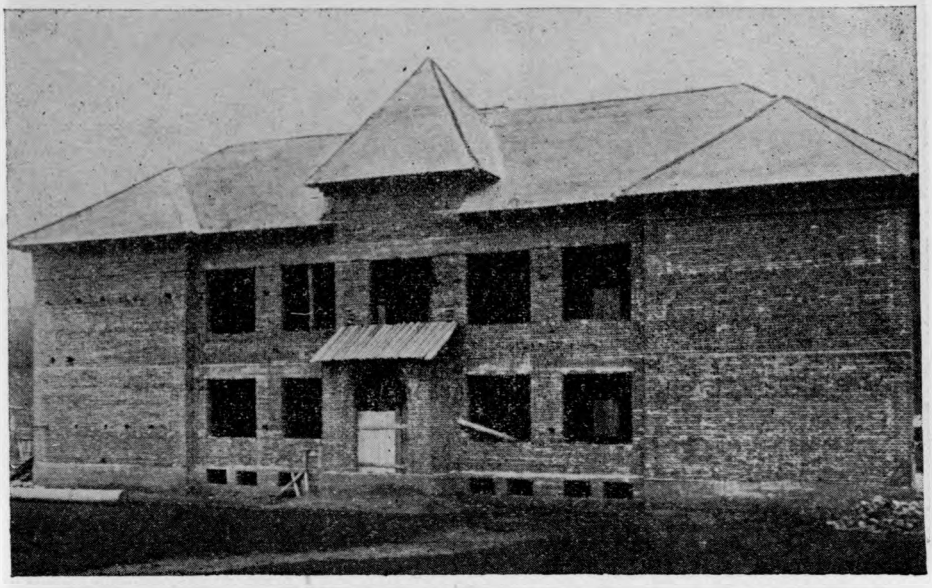

Construcţia şcoalei primare de stat, Moeciul de Jos, în curs de executare

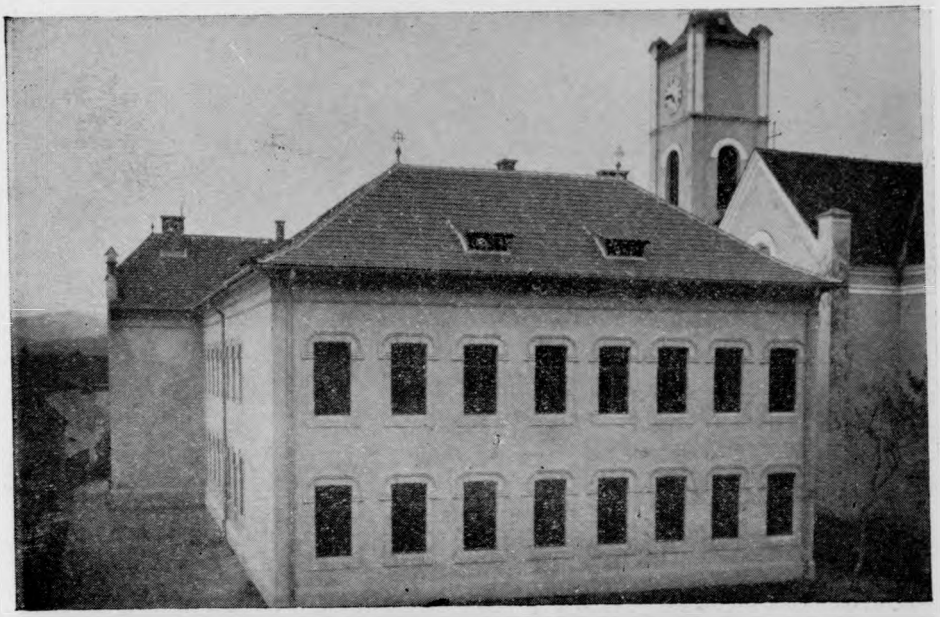

Şcoala primară de stat din comuna Râşnov, văzută din curte

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şcoala primară de stat din comuna Râşnov văzută din stradă (construită în anii 1909-1911, cu adaptarea a 4 săli noui de învăţământ în anii 1934-1935)

Şcoala primară de stat din com. Zizin (parterul construit în 1872, etajul în 1935)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şcoala primară de stat Ghimbav (construită în 1936)

Şcoala primară de stat din cătunul Bobocea, comuna Sita Buzăului (constr. în 1927)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Şcoala primară de stat din cătunul Acriş, comuna Vama Buzăului construită după război

PARTEA IV.
VIAȚA BISERICEASCĂ ȘI RELIGIOASĂ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cel mai frumos iconostas de biserică din Ţara Bârsei
(comuna Baciu-Săcele)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Viaţa bisericească şi religioasă

Inceputurile vieţii noastre religioase se pierd în veacul al II-lea al erei creştine, când, din cauza persecuţiilor, sămânţa învăţăturilor noi se arunca cu sfială şi încolţea anevoios. Creştinismul nostru s'a născut în vreme de prigoană şi destinul i-a rânduit să le înfrunte fără întrerupere timp de 17 veacuri, până în ziua desăvârşirii unităţii noastre naţionale.

Ni se spune de către unii istorici şi scriitori bisericeşti, că în creştinismul nostru s'au strecurat în decursul timpului o mulţime de învăţături şi datine păgâne. E o greşeală. Vlăstarul creştinismului românesc a fost altoit dela început pe trunchiu păgân şi pe el a rămas, pe el a crescut şi s'a întărit, deosebindu-se de creştinismul tuturor celorlalte popoare cu care neamul nostru a trăit împreună. In veacul al XV-lea şi al XVI-lea, deosebirea aceasta era încă atât de pronunţată, încât creştinismului românesc i s'a dat oficial numirea de „religie românească“ („oláh vallás“). Religia

Slavilor, Grecilor şi a altor neamuri, Ungurii o numeau religia răsăritului — spre deosebire de cea apuseană catolică — numai religiei noastre i-au dat numele de lege românească, pentrucă ea conţinea ceva ce lipsea tuturor celorlalte.

Părerea unor scriitori este, că biserica românească a fost supusă la început Romei, că până către sfârşitul veacului al IX-lea preoţii ei se sfinţeau la episcopi catolici şi că în biserică domina limba latină, apoi prin veacul al IX-lea s'au ridicat cele dintâi scaune vlădiceşti slave şi de atunci începe în biseriea noastră influenţa slavonă, care în veacurile următoare se va întări tot mai mult. Că vor fi fost printre clerici unii care să vorbească latineasca şi să primească dar dela episcopi latini, iar mai târziu dela episcopi slavi, nu ne îndoim, dar ştim că poporul nostru în veacul al VI—VII-lea era superior şi în număr şi în credinţă Slavilor, că era popor deplin format, cu firea, cu limba şi cu religia lui deosebită, care nu s'a lăsat copleşită de nimic ce era strein. Poporul român ardelean n'a avut nimic nici cu latina, nici cu slavona, nici cu greaca întrodusă în biserica lui. El nici n'a prea avut biserici, aşa că slavonizarea bisericii româneşti din Ardeal rămâne mai mult o legendă. Românii s'au închinat la cruci şi în jurul crucilor până târziu. Vorbind despre ele d. profesor Nicolae Iorga spune, că la început, când bisericile de lemn erau foarte rare.... în jurul unei astfel de cruci, se făcea toată slujba; ea înlocuia biserica, o rezuma în ce avea mai caracteristic[1]). Slujba religioasă a poporului nostru până prin veacul IX şi X-lea era simplă în forme şi simplă în cuprins. Cartea slavonă, cântarea slavonă ori

Crucea din Piaţa Unirii (Braşov-Schei)

[1]) N. Iorga, întroducerea la albumul I. Voinescu.

latină, ceremonialele complicate nu-l interesau. Preoţii lui erau şi ei oameni simpli, deosebindu-se de ceilalţi numai prin dar.

*

Viaţa bisericească şi religioasă a Românilor din Ţara Bârsei nu putea fi alta decât a Românilor din celelalte părţi ale Ardealului, nici înainte de începuturile aşa zisei epoci slavone, nici după aceea.

Românul credea în Dumnezeu, în dreptate şi în răsplata faptei bune. Rugăciunile şi formele cultului religios erau puţine şi simple, religia lui adaptată la condiţiile de viaţă. Sărbătorile româneşti sunt sărbători rusticane, sfinţii lui patroni ai vieţii rustice. In zugrăvelile noastre pe sticlă Sf. Veronica nu e o figură tristă, cu maramă şi cu chipul îndurerat al lui Hristos, ci ţine în mână un strugure, având o înfăţişare veselă. Ea e patroana viilor şi a grădinilor. Sf. Ilie aleargă cu căruţa prin nori producând tunetele şi cu pleasna biciului fulgerele, dar jos pe pământ ţăranul ară şi ţăranca toarce cânepa — aşa ni-l dau zugrăvelile făcute de oameni din popor. Ilie e zeul ploilor care face să înverzească livada, să rodească brazda, să crească şi să se coacă cânepa şi inul. Sf. Gheorghe e Zeul Soare care aduce primăvara, suliţa simbolizând căldura razelor, bălaurul străpuns şi învins simbolizând iarna. Credinţe de acestea formau religia poporului nostru până târziu şi după ce am avut biserici, cărţi bisericeşti româneşti şi preoţi învăţaţi. Unele dintre ele se mai menţin şi azi în ţinuturile mai ferite de curentele modernismului.

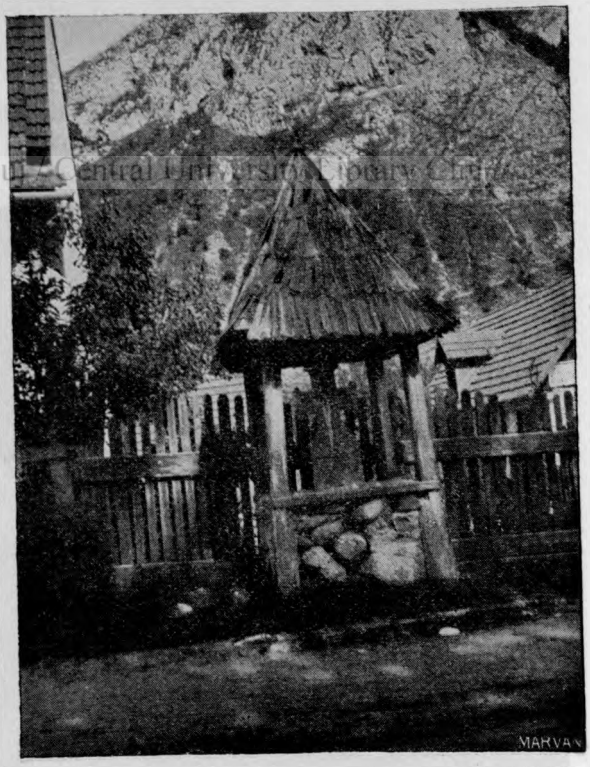

Cruce (paraclis) primitivă, la poale de munte, Bran

Toate aceste credinţe le găsim şi la Românii din Ţara Bârsei. Mai era aici obicei, în unele sate, cu un veac înainte, să rostogolească de pe dealuri la lăsatul secului, roata de foc. Şi azi se mai

Procesiunea „junilor“ din Braşov-Schei

BCU Cluj / Central University Library Cluj

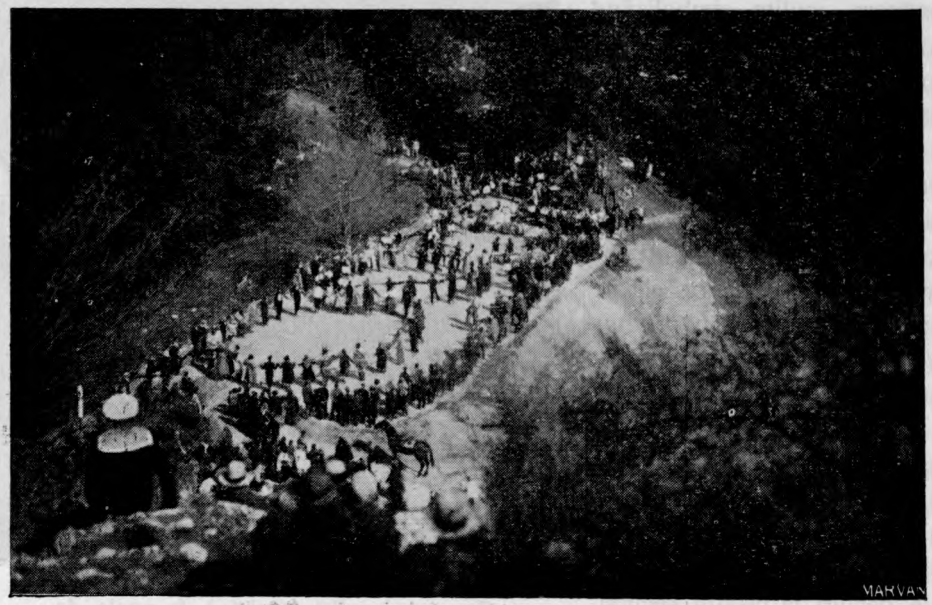

Hora junilor, sus la munte, între „Pietrile lui Solomon“

aprind în regiunea Buzăului, în seara de Sf. Gheorghe, focurile de purificare, moştenite dela Romani, prin care mai demult treceau şi oamenii şi animalele, pentru a intra purificaţi în primăvară, care începe în ziua de Sf. Gheorghe. Ca şi celelalte credinţe exprimate prin icoane, şi aceste datine făceau parte din religia poporului nostru.

Interesantă este şi azi sărbătoarea junilor din Braşov. Păcat că s'au găsit oameni care să-i atribue o altă origine şi o altă semnificaţie, decât cea pe care o are de fapt. Sărbătoarea junilor e reminiscenţa unui festival păgân al primăverii pe care creştinismul românesc l-a acceptat şi menţinut. Românii din Schei îl practică de peste două mii de ani, ca pe o datină creştinească, în ziua Invierii Domnului ce cade deodată cu re`nvierea naturii în anotimpul primăverii.

Sunetul surlei însemna odinioară vestirea noului anotimp. Junii eşiau la munte, între pietrii, ducând cu ei iarna, şi după ce petreceau de bucurie că au scăpat de ea, se întorceau aducând în oraş primăvara, simbolizată prin ramurile înmugurite sau înverzite pe care le puneau în portiţele curţilor cu fete mari — simbol al primăverii şi ele.

Că azi organizaţia junilor se prezintă sub alte forme, nu înseamnă altceva decât că obiceiul care odinioară era un ceremonial religios, ne mai corespunzând ideilor înaintate şi credinţelor religioase ale timpului, oamenii au creiat din el o simplă ocazie de distracţii şi petreceri.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Adăugând numai aceste câteva credinţe şi obiceiuri la ceeace numim azi viaţă religioasă, vedem cât de mare e deosebirea între azi şi vremurile trecute, când tot ce ni se pare obicei lumesc era o parte esenţială a religiei poporului.

*

Un zid de despărţire între legea românească şi între religia creştină a celorlalte popoare îl forma până de curând crucea şi semnificaţia ce o avea crucea la Români. Şi un cult special al crucii, din care n'a mai rămas aproape nimic, dar pe care îl găsim în trecut în toate ţinuturile ardeleneşti cu populaţie românească.

In religia strămoşilor noştri crucea exprima un drept de stăpânire. Crucea ardeleană îşi are originea în statuile zeului roman, păgân, Terminus, ridicate în toate pieţele publice, în câmp marcând hotarele proprietăţilor de stat sau particulare, despărţite prin drumuri. Crucea românească nu este deci decât un Terminus încreştinat, pus la răspântii şi pe margini de drumuri pentru a semnifica în formă creştină un drept al poporului care stăpânea în regiune. Romanii aveau un cult privat şi un cult public al lui Terminus şi acest cult s'a continuat şi în creştinismul românesc, atât aici

în Ţara Bârsei cât şi în alte părţi. Procesiunile „la cruce" în ziua de Ispas şi la Rusalii şi încoronarea crucii cu spice de grâu şi cu flori nu este decât practica veche din era păgână trecută în creştinism. Romanii îşi adorau şi îşi împodobeau Terminuşii lor, noi crucile noastre, în acelaşi anotimp şi la aceleaşi zile.

Dar ceeace vrem să arătăm aici este, că semnificaţia crucii româneşti, aici în Ardeal, unde Românii erau numai naţie tolerată, a dat prilej la mari neînţelegeri şi la jalbe duse până la împăratul. Tocmai fiindcă crucea, după concepţia românească, însemna drept de stăpânire, celelalte popoare, dar mai ales Saşii, nu sufereau ca Românii să ridice cruci pe fondus regius (ţinutul săsesc), dându-se uneori bătălii pe moarte şi pe viaţă pentru ridicarea sau smulgerea unei cruci.

Istoricul nostru A. Bunea ne povesteşte, de pildă, că «Românii din Avrig (jud. Sibiu) — comună în care locuesc şi Saşi — îşi ridicaseră în sat o cruce nouă, pe la 1750, la care se ţineau procesiunile religioase. Conlocuitorii Saşi nu putură suferi nici semnul mântuirii în mijlocul Românilor, îl smulseră şi-l aruncară în noroi. Românii ridicară crucea din nou, iar Saşii acum nu numai că o smulseră ci o şi tăiară»[1]).

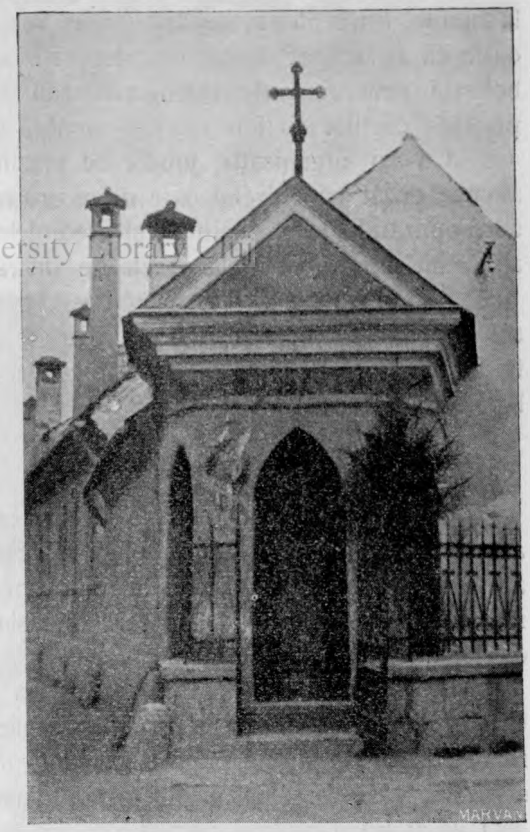

„Crucea Căpitanului" Braşov-Schei

Cam la fel se petreceau lucrurile prin anii 1736—1738 şi în Ţara Bârsei. Intre «gravaminele obştii din Scheii Braşovului» cuprinse într'un memoriu citim, că „Saşii au încercat să scoată crucea pusă de Români pe Tâmpa, iar crucea dela Bod au desvelit-o şi i-au stricat «stoborelul» care o împrejmuia»[2]).

Dovadă de o veche viaţă religioasă românească în Ţara Bârsei şi de cinstirea crucii este

[1]) Dr. Aug. Bunea: Eps. P. P. Aron şi D. Novacovici, pag. 415.
[2]) Dr. St. Stinghe: Doc. priv. la trecutul Rom. din Schei, pag. 41 şi 128.

şi cartea istoricului sas Marienburg care scrie pe la începutul veacului al XIX-lea şi care aminteşte în două rânduri în lucrarea sa că pe vârful de mijloc al Pietrei Craiului de lângă Zârneşti se afla în vremea lui o cruce mare de piatră cu inscripţie veche «ilirică», despre care spunea că merita să fie descifrată. Azi crucea nu mai există.

O minunată cruce de piatră care a străjuit mai bine de un veac la marginea drumului, lângă Tohanul-Vechiu, a fost ridicată de Constantin Brâncoveanu[1]). Azi nici această cruce nu mai există, fiind înlocuită prin o cruce nouă de piatră.

Dintre crucile de lemn masive, de mari dimensiuni, care s'ar putea numi istorice prin forma şi vechimea lor, s'a mai păstrat până azi numai una singură, la Vlădeni, având o vechime de o sută de ani sau ceva mai mult. Zăcuse mult timp răsturnată la pământ până ce, venind la conducerea judeţului d. Colonel D. P. Tocineanu, a dat ordin să fie îndreptată şi apărată cu răzlogi, pentru a reaminti încă mult timp călătorilor de pe drumul Ţânţari-Vlădeni o datină şi credinţă veche românească.

Crucea dela Vlădeni

Pentru apărarea crucilor ridicate la loc deschis sub cer liber, credincioşii au început a face în jurul lor «stoborele» de lemn, apoi a le ridica dela pământ şi a le pune la adăpost sub acoperişuri proptite pe stâlpi de zid sau de lemn, născându-se astfel aşa numitele cruci-paraclise. La început foarte rudimentare, ele s'au desvoltat cu timpul în adevărate monumente de artă picturală şi arhitectonică. In judeţul Braşov le găsim pre-

[1]) Şt. Meteş: Ist. Bis. şi a vieţii religioase etc. pag. 298.

Biserica veche din Râșnov

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Biserica veche din Zârnești

tutindeni în comunele româneşti şi în hotarele lor, uneori în formă primitivă, alteori lucrate frumos. Cele mai frumoase două se pot vedea în Braşov: una în Str. Căpitanului, numită Crucea Căpitanului, alta în Piaţa Unirii, numită mai demult Crucea din Prund.

*

Închinători la cruci, Românii n'au simţit nevoia zidirii de biserici, ca alte neamuri, de aceea bisericile noastre sunt din timpuri târzii. Construirea lor ar fi întârziat încă multă vreme, dacă voevozii români din Principate şi evlavioasele domniţe n'ar fi întemeiat primele biserici în Ardeal, înzestrându-le cu podoabe, cu daruri scumpe şi cu averi. Dar cultul crucii s'a menţinut şi după ridicarea primelor biserici, de aceea găsim şi azi, lângă cele mai multe, câte o cruce-paraclis sau o cruce de lemn, distinsă de celelalte cruci din sat şi de hotar, fie prin înălţimea ei, fie prin forma ei masivă, impozantă.

Biserici româneşti se puteau ridica în satele de iobagi numai cu permisiunea domnului de pământ, iar pe fondus regius (pământul săsesc) cu aprobarea autorităţilor săseşti. Aici le găsim de regulă la margine de sat, uneori chiar în afară de cartierul românesc, pe vârf de deal sau la loc ridicat, unde se găseau astfel de poziţii. Faptul se explică prin aceea, că chiar şi în cazul când o biserică se zidea prin ctitoria cuiva, poporul stăruia să fie aşezată pe locul crucei vechi sau lângă crucea vechie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

Istoria noastră socoteşte de cea mai vechie biserică din Ardeal, biserica mănăstirească din Scorei, zidită de Mircea cel Bătrân, după care urmează biserica din Răşinar, jud. Sibiu, şi biserica vechie din Râşnov, jud. Braşov, zidită din dărnicia Domnului român Radu-Vodă I-ul, prima la 1383, a doua la 1384. Dar Ţara Bârsei nu poate fi pusă la locul al treilea în ordinea zidirii bisericilor. Având cunoştinţe sigure că Românii din Schei ridicaseră o cruce încă prin anii 1292—1300, apoi ţinând seamă de o scrisoare a papei Bonifaciu al IX-lea din 1399, în care acesta vorbeşte de existenţa unei biserici a infidelilor la Braşov[1]) — socotim Braşovul deplin îndreptăţit, când îşi pretinde locul de întâietate. Căci, deşi scrisoarea papei Bonifaciu e numai din 1399, biserica despre care se vorbeşte putea avea o vechime de zeci de ani.

Biserica aceasta, cu hramul Sf. Nicolae, a durat până la 1495, când cu ajutorul Domnului român, Vlad-Vodă Călugărul, Românii din Schei zidesc în locul bisericei de lemn o bisericuţă de piatră (paraclisul bine con-

[1]) F. Zimmerman, op. cit. pag. 247.

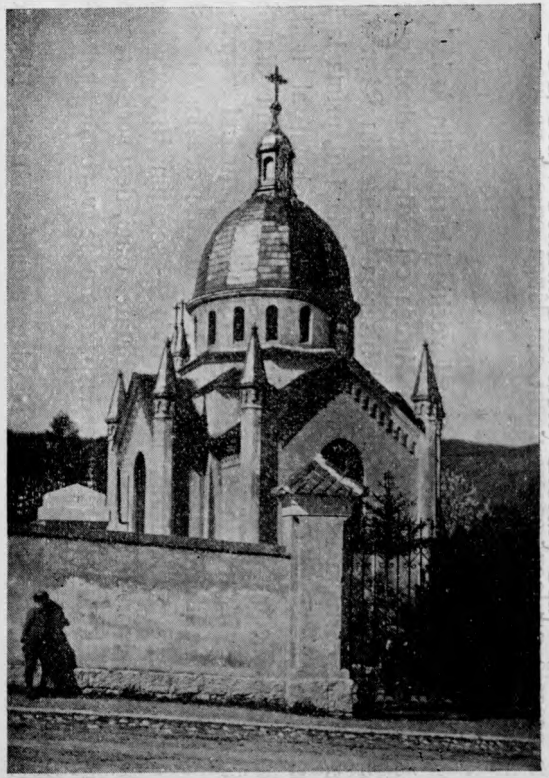

Capela din cimitirul Murăşenilor
(Braşov)

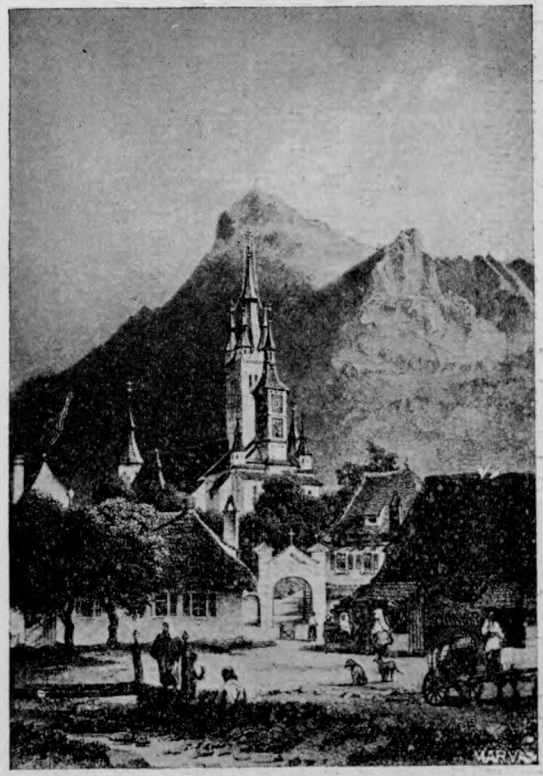

Biserica Sf. Nicolae din Braşov-Schei
(după o stampă din colecţia Prefecturei Braşov)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Icoană din iconostasul vechiu al bis. Sf. Nicolae din Braşov, dăruit bisericei din Sita-Buzăului

servat dela dreapta întrării în biserică). In anii 1519—1521 Voevodul Neagoe Basarab o măreşte, la 1584 Dimitrie Petre Cercel mai adaugă încă o parte şi o termină, dându-i forma de azi, Aron, domnul Moldovei, la 1594. Tot la îndemnul şi cu sprijinul lui Neagoe Basarab s'a zidit o biserică de zid şi la Zârneşti (paraclisul din biserica vechie a Zârneştilor), lângă şi peste care s'a adăugat mai târziu zidurile bisericei de azi, probabil tot cu ajutorul voevozilor din Muntenia şi Moldova.

Bisericile vechi din Ardeal nu erau clădiri prea impozante nici când erau zidite de voevozi şi de boieri. Aici în Ţara Bârsei nu se simţea lipsa bisericilor de mari proporţii, din cauză că credincioşii le cercetau în număr mai mare numai la anumite praznice, iar femeile nu întrau în biserici decât la vârsta bătrâneţei, celelalte ascultând slujba de afară de sub turn sau rezimate pe sub ferestre. Intrarea femeei de orice vârstă, în biserică, la Românii din Ardeal e o inovaţie a veacului trecut.

B.C.U. Cluj / Central University Library Cluj

Bisericile româneşti din celelalte comune ale judeţului s'au ridicat la diferite date, începând cu veacul al XVI-lea, până la 1700 — toate din lemn. Prejmerenii au fost cei dintâi cari au ridicat altar de închinare Domnului şi preoţii lor au avut un rol important în toate mişcările culturale şi în luptele pentru apărarea ortodoxiei. Intr'un pomelnic se amintesc numele a trei ctitori cari zugrăvesc biserica în anul 1601 pe cheltuiala lor. Dintre bisericile de mai târziu, cea din Satulung, zidită la 1819, se distinge prin o rară pictură executată de pictorul Mişu Pop.

Biserica catedrală de legea unită (Braşov)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Crucea Căpitanului (interior) din Braşov-Schei

Intre anii 1700—1761 ridicarea de biserici ortodoxe a fost interzisă. In acest timp se duc luptele confesionale pentru şi contra unirii cu Roma. La 25 Mai 1761 o comisie imperială făuri apoi un proect de pace şi încă în acelaşi an acordă ortodocşilor libertatea de a-şi zidi biserici ori unde se simţia lipsa lor. Inceputul îl făcu Prejmerul, înlocuind la 1869 vechea biserică de lemn cu biserica de acum, şi într'o perioadă scurtă de 30 de ani toate bisericile de lemn fură înlocuite cu bisericile de zid de azi. Singura biserică românească, construită după unire (1934—1937) este frumoasa catedrală a Românilor de legea unită, situată la o admirabilă poziţie, într'un

Palatul bisericei Sf. Nicolae, Braşov-Schei

colţ al noului parc din capitala judeţului. Un palat care împodobeşte Piaţa Unirii a Braşovului, a fost construit, tot după război, de biserica Sf. Nicolae din Schei, servind de reşedinţă protopopească şi de mijloc de sporire a veniturilor bisericii. Pentru înzestrări şi reparaţiuni administraţia judeţeană a prevăzut, an de an, în bugetul său, câte o sumă de 150—200.000 Lei, distribuindu-se bisericilor mai sărace din judeţ.

Dintre bisericile săseşti cea mai veche e biserica Sf. Bartolomeu, din cartierul cu acelaş nume al Braşovului, zidită — după cum susţin Saşii — la 1224 şi impozanta catedrală medievală din Braşov, cunoscută sub numirea de Biserica Neagră, a cărei construcţie începe la 1395 şi sfârşeşte abia după 40 de ani. Numirea de Biserica Neagră o are din 1689 când a

fost mistuit de un năpraznic incendiu întreg Braşovul, căzând pradă flacărilor şi o parte a catedralei, refăcută ulterior cu mare cheltuială. Biserici mari, ca nişte catedrale, închise între puternice ziduri de cetăţi, sunt şi celelalte biserici săseşti dela ţară. Zidirea lor începe în ultimele decenii ale veacului al XIV-lea şi continuă în cel următor, neavând nici una vechimea ce le-o atribuie cronicele săseşti, care încep totul cu cavalerii teutoni.

Prima biserică ungurească din Ţara Bârsei s'a zidit la 1456 în comuna Cernatu.

*

Sub raport jurisdicţional-administrativ comunităţile maghiare — până la 1546 catolice, de atunci încoace lutherane — au stat necontenit sub tutela autorităţilor eclesiastice săseşti, până la 1887, când guvernul maghiar le-a alipit la episcopia lutherană de dincolo de Tisa. Dela 1918, biserica maghiară are o conducere proprie, independentă.

Biserica săsească şi-a avut conducători de naţiune săsească dela început şi s'a bucurat de cele mai largi libertăţi şi privilegii atât sub regii Ungariei şi sub împăraţii Austriei, cât şi sub domnia principilor ardeleni. O singură dată a cutezat un rege, la îndemnul papilor, să se atingă de drepturile bisericei săseşti şi focul s'a aprins. Intâmplându-se ca tocmai atunci să pătrundă în Ardeal ideile reformaţiunii, Saşii le-au îmbrăţişat cu un dor de răzbunare fără seamăn şi pentru a-şi asigura odată pentru totdeauna independenţa conducerii bisericeşti, au trecut la lutheranism. Marele reformator,

Catedrala săsească (Biserica Neagră) din Braşov

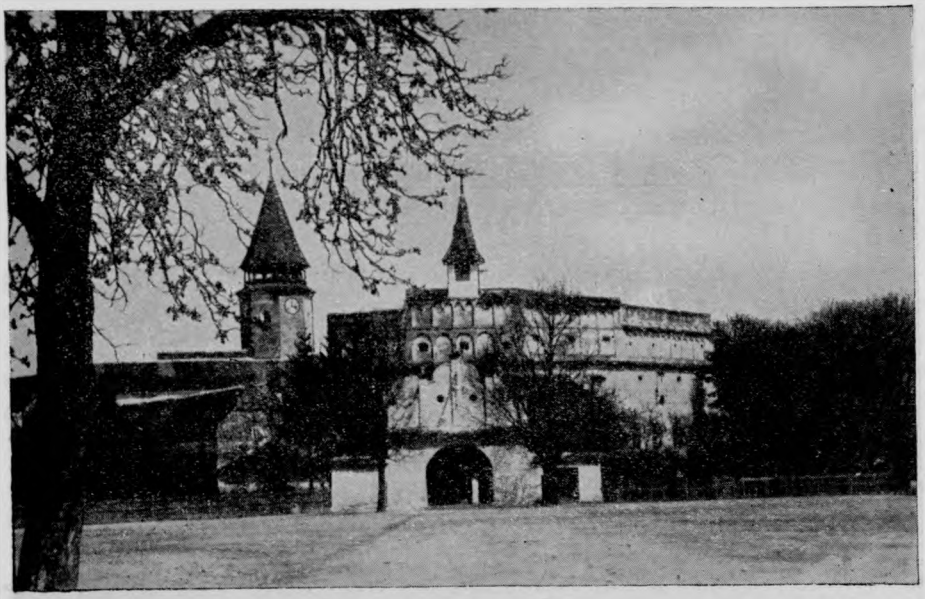

Cetatea şi biserica săsească din Prejmer

BCU Cluj / Central University Library Cluj

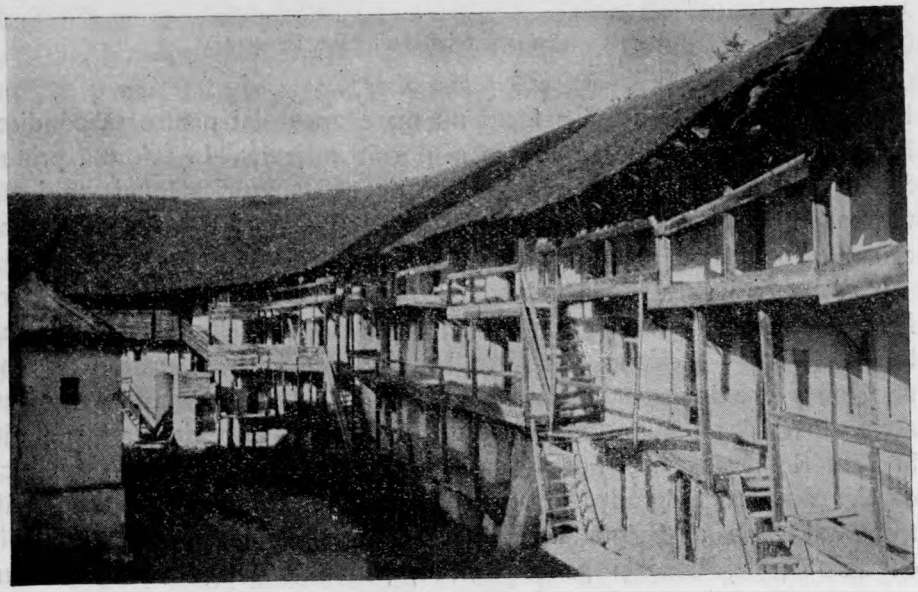

Interior dela cetatea bisericei săseşti din Prejmer

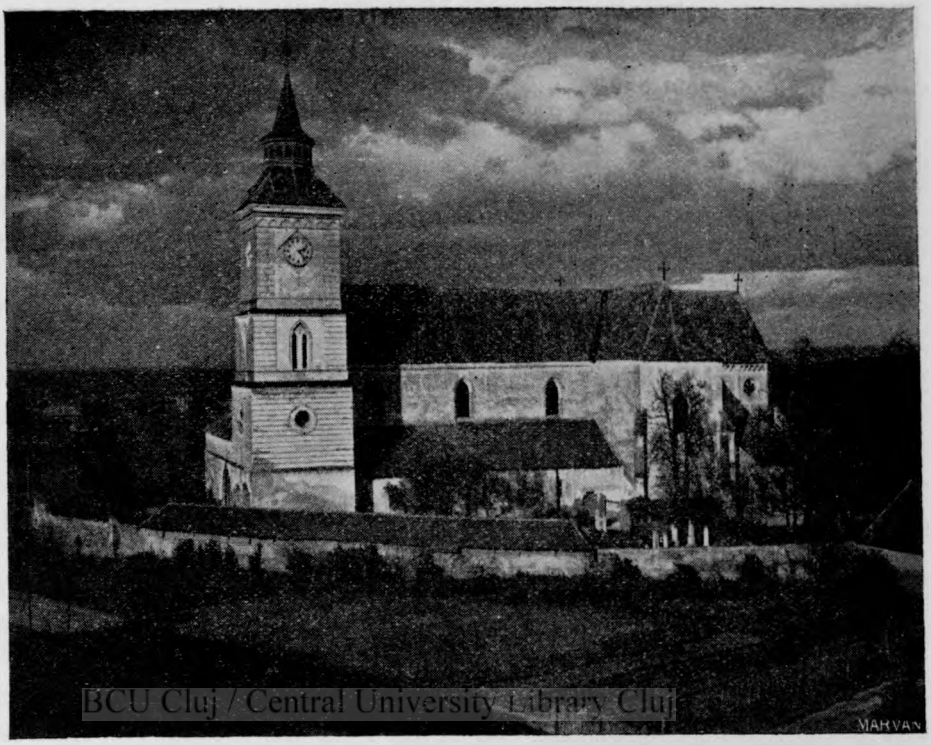
BCU Cluj / Central University Library Cluj

Biserica săsească Sf. Bartolomeu Braşov

Ioan Honterus, desigur că a făcut un mare apostolat pentru răspândirea învăţăturilor lutherane, dar ceeace a pornit mişcarea de reformă printre Saşi a fost năzuinţa lor de totdeauna de a fi singuri stăpâni pe instituţiile lor, pe pământul lor şi pe destinul lor — drepturi firești, dar pe care Saşii nu le-au recunoscut niciodată nimănui.

In ce priveşte situaţia bisericii românești din Ţara Bârsei, pare foarte confuză. Un voevod muntean zideşte o biserică la Râşnov, altul la Zârneşti, al treilea începe zidirea bisericei din Schei, pe care o termină un Domn moldovean. Dar sub a cui jurisdicţiune canonică stăteau aceste biserici, nu ştim. Incepând cu veacul al XVI-lea vin preoţi sfinţiţi în Ţara Românească, şi tineri candidaţi la preoţie pornesc să primească darul, când la Belgrad (Alba-Iulia), când în Muntenia. La 1676, Mitropolitul Sava al Belgradului vine să sfinţească biserica din Vlădeni; cu acest prilej trece şi pe la Braşov, pentru a rezolva la faţa locului o cauză disciplinară, dar «cinstiţii domni ai sfatului n'au îngăduit să fie pe voia părintelui vlădicăi» — ne spune istoria lui Radu Tempea.

Stătea atunci biserica românească şi preoţimea ei la dispoziţia sfatului săsesc din Braşov? Amestecul Saşilor în trebile bisericii noastre la 1675 nu e întâmplător. Inaintea lor autoritatea episcopilor şi protopilor noştri a însemnat totdeauna foarte puţin; alegerea unui preot «fără ştirea şi învoirea magistratului n'a fost slobod».

Administraţia bisericească locală este deasemenea nedesluşită. Incepând cu veacul al XVI-lea cunoaştem protopopii Braşovului, dar nu ştim până unde se întindea cercul lor de activitate şi de îndrumare. Protopopii dela Zârneşti apar mai târziu, ca oameni oţeliţi în lupte. Lui popa Petru şi protopopului Mihai dela Braşov Saşii le zic «popa noster» şi «homo noster» («popa nostru» şi «omul nostru»), iar pe protopopul Bratu Baiul din Zârneşti, care cerea stăruitor magistratului loc de biserici şi şcoli, salare pentru preoţi şi învăţători, scutiri pe seama iobagilor şi respectarea «dreptelor legi», documentele săseşti ni-l prezintă ca pe un om periculos, descriindu-l în culorile cele mai negre.

O împărţire administrativă bisericească mai precisă avem în Ţara Bârsei abia din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea. La 1805 districtul se împarte apoi în trei protopopiate, având în frunte pe protopopii Radu Tempea, Gheorghe Heines şi Bratu Baiul. Curând după aceea numărul protopopiatelor se reduce la două, cum se găsesc şi azi. Comunele din regiunea Buzăului n'au aparţinut nici odată protopopiatului Braşov, şi acum aparţin protopopiatului Oituz, cu sediul în Târgul Secuiesc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

In protopopiatul Braşovului se grupează azi 28 de parohii, cu 32.150 suflete, având ca protopop administrator pe părintele Dr. N. Stinghe; în protopopiatul Branului, cu sediul la Zârneşti, 22 parohii, cu 20.506 suflete, având de protopop pe părintele Vasile Stoicanea. Comunele Barcani, Dobârlău, Intorsura Buzăului, Sita Buzăului, Vama Buzăului şi Teliu fac parte din protopopiatul Oituzului. Protopopiatul bisericii unite condus de păr. protopop M. Hodârnău, cu sediul la Braşov, cuprinde: parohia înfiinţată în anul 1913 în Braşov, având azi 2365 de suflete şi cele două parohii din comuna Tohanul-Vechiu, administrate de doi preoţi. Acestui protopopiat mai aparţin 22 de parohii de pe teritoriul judeţelor Treiscaune şi Făgăraş şi câteva filii cu un foarte redus număr de credincioşi de pe teritoriul judeţului Braşov.

*

Ceeace apare luminos, de-alungul istoriei bisericii noastre din Ţara Bârsei, este felul cum a înţeles preoţimea să-şi îndeplinească misiunea spirituală, naţională şi culturală în mijlocul poporului, atât în timpul când

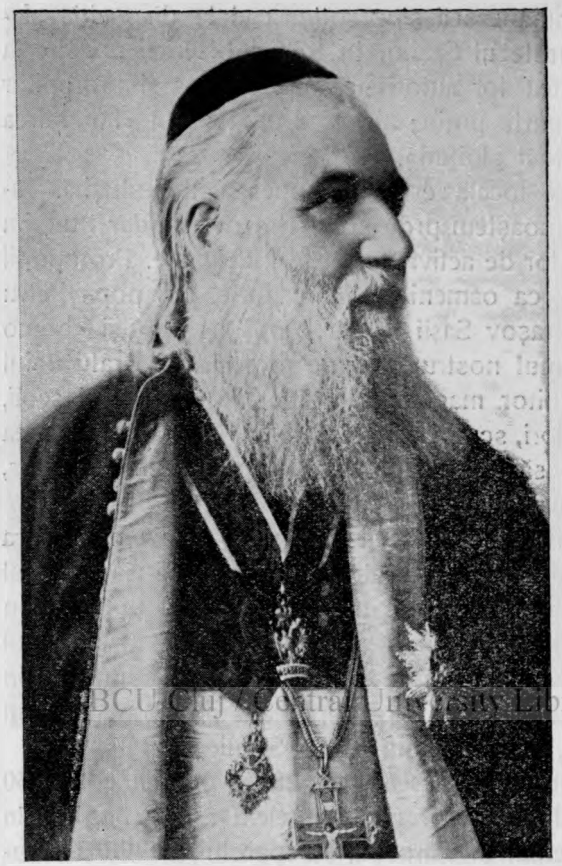

Mitropolitul Ioan Meţianu

Românii duceau viaţă de iobagi asupriţi, cât şi după aceea, până în ziua cea mare a înfăptuirii unităţii naţionale.

In evoluţia vieţii noastre bisericeşti şi religioase deosebim două epoci distincte: epoca până la reformaţiune (1520), în care timp chestiunile de dogmă şi de cult stăteau pe planul al doilea şi nu formau obiect de discuţie nici măcar în soboarele preoţeşti, şi epoca de după reformaţiune, când ele ies pe planul întâi, provocând lupte, ameninţând tradiţiile vechi şi unitatea de credinţă şi naţională a poporului român din Ardeal.

In decursul acestor lupte, când începură a circula printre preoţi şi popor cărţi calvineşti şi cu alte învăţături streine, diaconul Coresi, protopopul Mihai şi alţii dela Braşov au răspuns cu traducerea şi publicarea în româneşte a cărţilor bisericeşti, scrise până atunci numai în limba slavonă. Era un răspuns demn, care spunea: nu ne interesează reforma lui Luther, nici învăţăturile lui Calvin, nici predica lui Heltai, nici lupta lui Honterus; ceeace noi credem şi mărturisim se cuprinde în aceste cărţi sfinte şi în ce ne-au lăsat strămunii.

In timpul luptelor de unire cu Roma, ortodoxia românească a fost apărată de preoţime cu dârzenie de fanatici, şi în Ţara Bârsei «unaţia» n'a putut prinde teren. Singurul sat cu Români de legea unită în regiunea Braşovului a fost până acum, târziu, Tohanul-Vechiu. La 1762 nu se afla în tot districtul Braşovului decât o singură familie de legea unită. Tohănenii, numiţi vechi, sunt răsad nou adus din Ţara Făgăraşului la 1765[1]).

[1]) A se vedea la pag. 59.

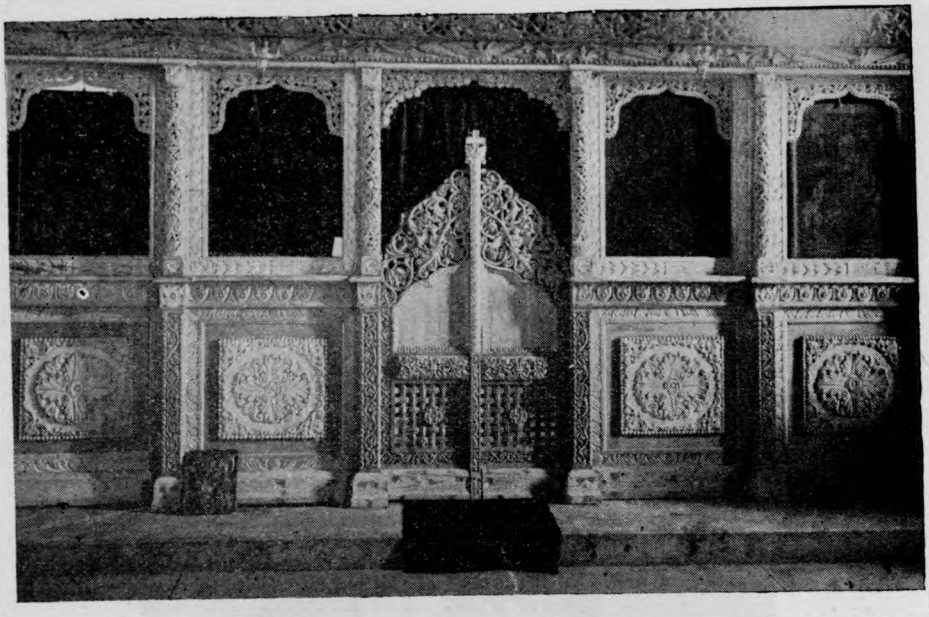

Iconostasul bisericei ortodoxe din Sita Buzăului (în curs de executare)

In soborul dela Alba-Iulia în care s'au citit punctele de unire şi s'a declarat unirea cu Roma — dupăcum ne povesteşte Radu Tempea — Braşovenii şi Ţara Bârsei «s'au lepădat acolo că nu le vor ţinea, iar ei (adică aderenţii unirei) împingându-i de spate, i-au scos din mânăstire».

Timp de 60 de ani scaunul vlădicesc al Ardealului rămâne văduvit, ca în 1761 să fie numit de episcop Dionisie Novacovici, decretându-se ca oraş de reşedinţă episcopească Braşovul, iar ca biserică episcopească biserica Sf. Nicolae din Schei. Episcopul se prezentă la biserică în ziua instalării însoţit de guvernatorul Ardealului generalul Buccow şi autorităţile civile. Dar aceasta nu împiedecă pe protopopul Braşovului de atunci, Eustatie Grid, şi pe Braşoveni să pretindă episcopului să jure că va păstra credinţa ortodoxă şi nu se va uni nici odată cu biserica Romei, căci altcum nu-l vor recunoaşte de episcop al lor.

In luptele naţionale preoţimea română a dovedit aceeaşi statornicie ca şi în luptele pentru apărarea bisericei strămoşeşti, iar în viaţa culturală românească a deţinut un loc de distincţie bine meritat. Ţara Bârsei a dat bisericei ortodoxe trei arhierei distinşi: Ioan Popazu, primul episcop al diecezei Caransebeşului, Nicolae Popea din Săcele, episcop al aceleiaşi diecese şi Ioan Meţianu, din Zârneşti, episcop al Aradului şi apoi Mitropolit al Românilor din Ungaria şi Transilvania.

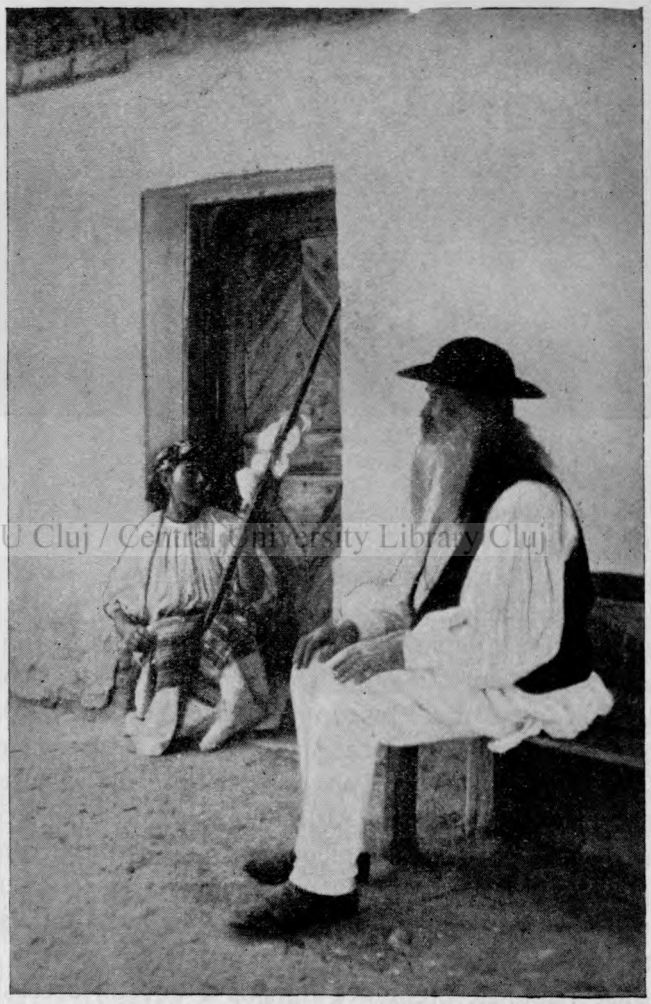

Popă românesc de altă dată

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PARTEA V.
CAPITALA JUDEȚULUI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Lt. Col. Victor Nanu
Primarul Municipiului Braşov

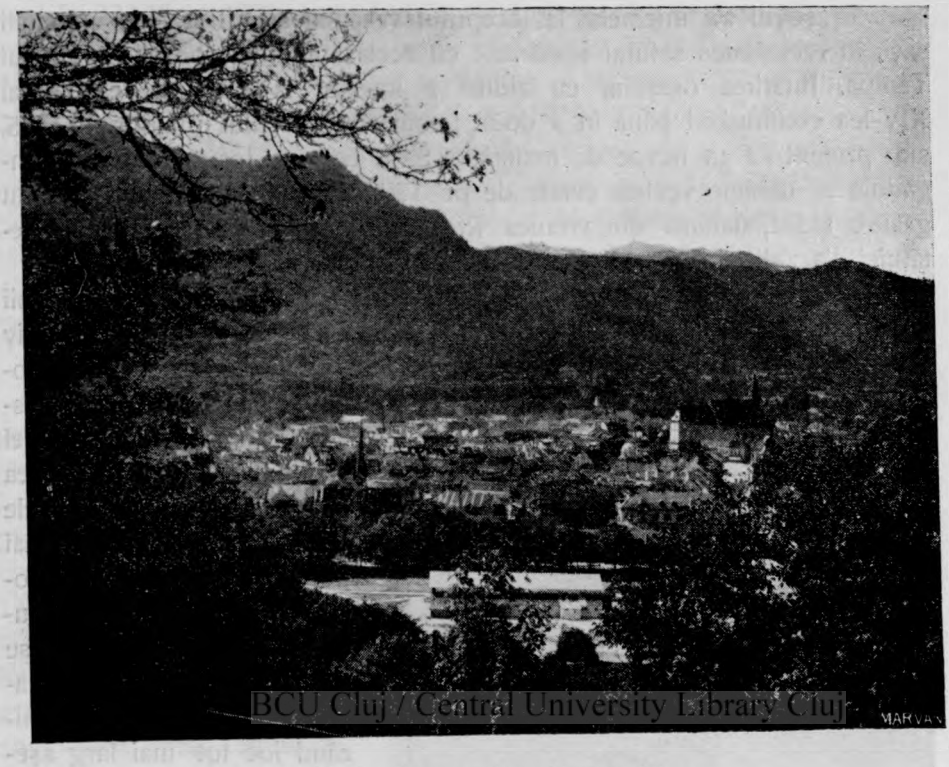
BCU Cluj / Central University Library Cluj

Vederea generală a Braşovului

Capitala judeţului

Ascunsă între dealuri şi munţi, cu vatră largă pe locul unde odinioară stătea închisă între ziduri vechea cetate, cu un suburbiu românesc adâncit prin văi, cu case şi vile moderne presărate pe costişuri şi pe muchi de dealuri şi cu două ramificaţii ce străbat pe de ambele laturi ale Dealului Cetăţuiei în largul şesului, formând noui părţi de oraş — capitala judeţului se prezintă ochiului ca o superbă panoramă.

Insemnat centru industrial şi comercial în plină desvoltare, oferind în acelaşi timp vizitatorilor săi tot confortul reclamat de condiţiile vieţii moderne, Braşovul este, prin poziţiile lui naturale, de o frumuseţe unică, una dintre cele mai apreciate şi căutate staţiuni climaterice şi pentru orice sporturi de iarnă şi de vară.

Braşovul s'a întemeiat la începutul veacului al XIII-lea, de colonişti saşi, în vecinătatea satului românesc cu acelaşi nume ,la poalele muntelui Tâmpa. Intărirea oraşului cu ziduri a început la sfârşitul veacului al XIV-lea continuând până în a doua jumătate a veacului următor. In 1455, sub pretext că au nevoe de materiale, Saşii cer, iar Ioan Huniade le îngăduie să dărâme vechea cetate de pe Tâmpa, pe care, la venirea lor, au găsit-o zidită, datând din vremea Romanilor. Cetatea de pe Dealul Cetăţuiei s'a zidit de generalul austriac Arco în 1554.

Aşezarea între zidurile Braşovului era un privilegiu pe care stăpânii lui îl acordau rar, numai Saşilor şi uneori şi Ungurilor, din acest motiv populaţia s'a menţinut timp de mai multe veacuri la acelaşi număr de locuitori. In jurul cetăţii au luat, însă, tot din timpuri vechi, o mare desvoltare suburbiile ei, astfel că în anul 1510 cetatea avea 650 capi de familie, iar cele trei suburbii 890, cel mai populat fiind cartierul românesc al Scheiului. Zidurile cetăţii au început a se dărâma pe la începutul veacului al XVIII-lea, deschizând loc tot mai larg aşezărilor de noi cetăţeni. Astăzi, din cele 32 turnuri şi 7 bastioane ale Braşovului şi din zidul care înconjura cetatea, se mai văd numai ruinele Turnului Alb şi Turnului Negru, poarta Sf. Ecaterina cu 5 turnuleţe bine conservate şi dealungul a două alee strâmte nişte ruini din vechile ziduri. Populaţia Braşovului a sporit totuşi foarte încet în tot decursul veacului al XIX-lea, înregistrând şi perioade de complectă stagnare. In 1869 număra 27.766 de locuitori, sporind în 1880 la 29.584,

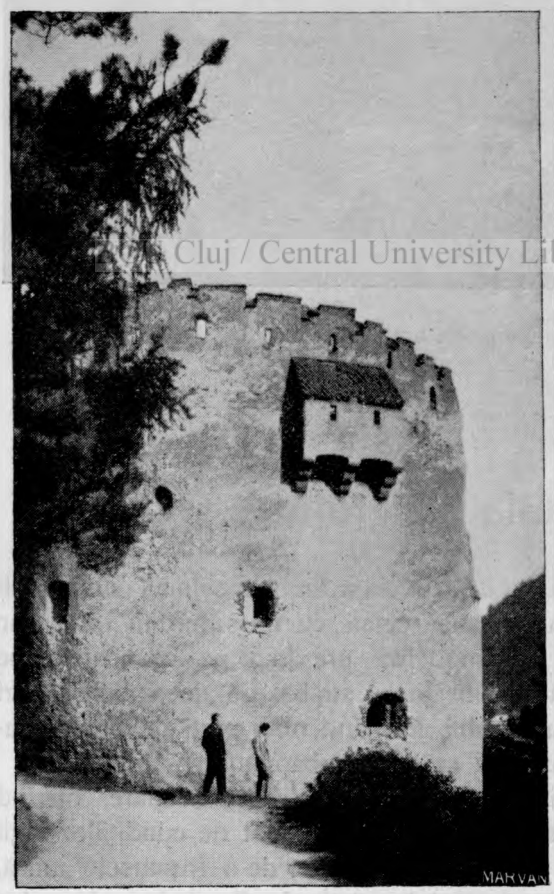

Vechi turn de apărare

BCU Cluj / Central University Library Cluj

apoi la 32.549 în 1890, la 36.646 în 1900 şi la 40.662 în 1910. In 1920 scăzuse la 40.355 locuitori, ca apoi, paralel cu avântul comercial şi industrial al oraşului să se ridice vertiginos şi numărul locuitorilor, ajungând în 1937 la dublarea populaţiei din 1910. Cifra oficială de 61.176 pe anul 1937 ne dă populaţia fără imigrări, (numai excedentul natural din naşteri şi morţi), aproape 20.000 locuitori fiind atraşi în ultimii 17 ani de posibilităţile de muncă şi câştig ce le oferă desvoltarea rapidă a industriei şi comerţului. Teritoriul municipiului Braşov este de 34109 jug. din care 14.456 pădure. Mai aparţin Braşovului: Stupinile, Dârstele, Timişul de Jos şi Timişul de Sus.

*

In evoluţia vieţii lui comerciale deosebim patru perioade distincte: perioada dela venirea Saşilor până la 1353 când regele Ludovic le acordă primele privilegii pentru exercitarea comerţului; perioada dela 1353 până la 1600 când începe concurenţa negustorilor macedoneni, români şi greci, aşezaţi la Sibiu, Braşov, Alba Iulia, Buda şi Mişcolţ şi alte oraşe însemnate din Ardeal şi Ungaria; perioada dela 1600 până la înfăptuirea României Mari şi perioada de după Unire. Perioada primă e perioada de organizare a comerţului local şi regional şi a începuturilor de legături cu vecinii. Urmează apoi perioada de prosperitate dela 1353 la 1600. In urma privilegiilor ocordate de către Domnii Ţărilor româneşti şi de regii Ungariei, Braşovul devine cel mai înfloritor oraş în Sud-Estul Europei. Negustorii săi vând produsele

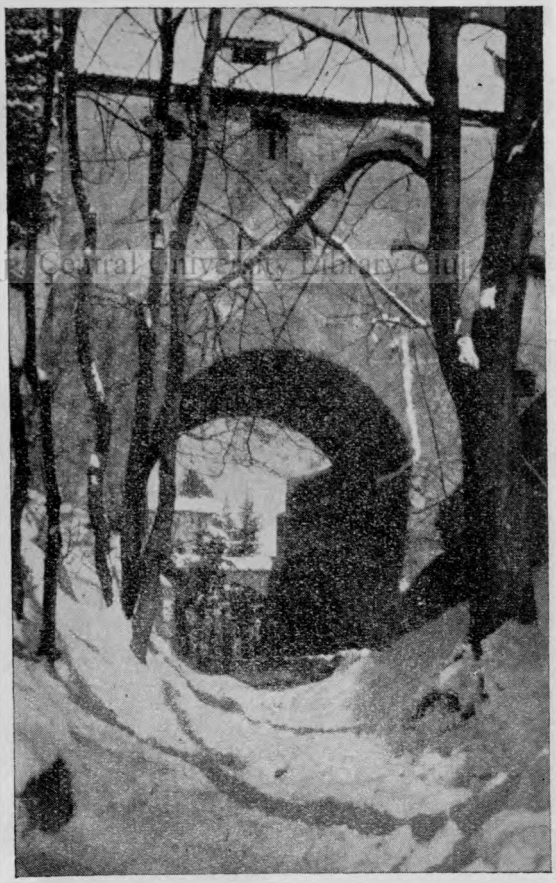

Poarta „de după ziduri"

Cluj Central University Library Cluj

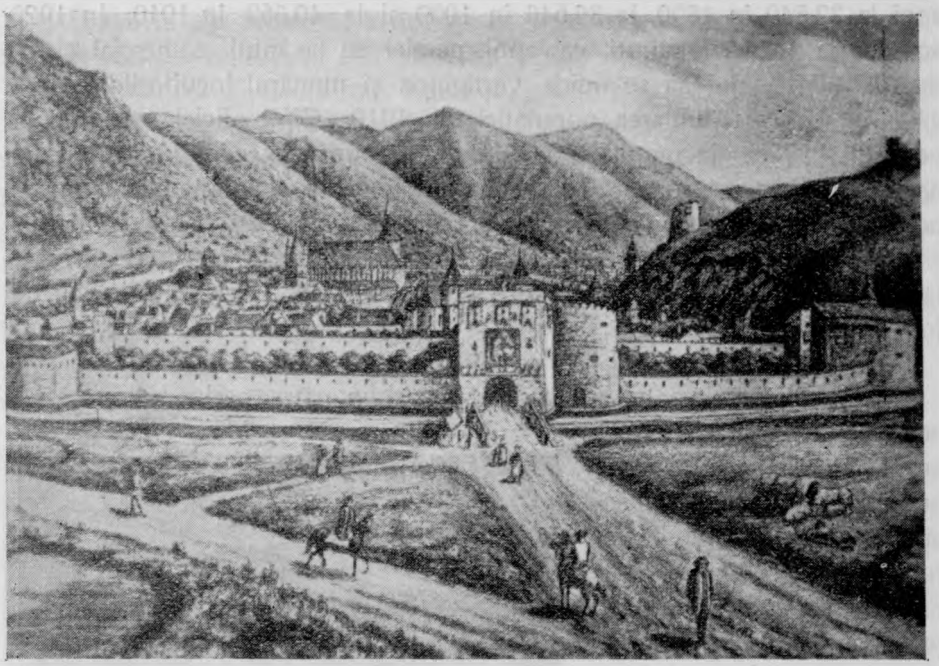

Braşovul înainte de incendiul din 1689

BCU Cluj / Central University Library Cluj

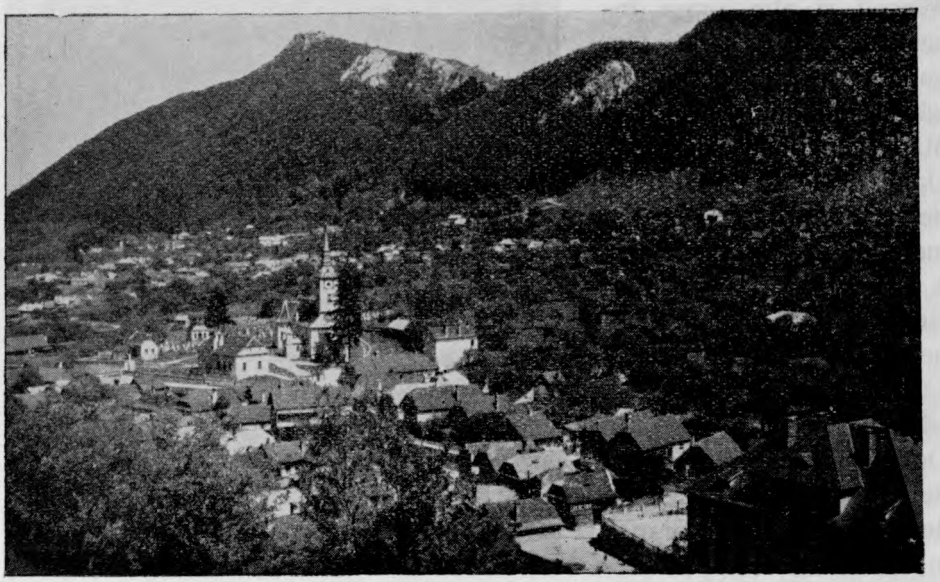

Suburbiul românesc: Scheii Braşovului

indigene, duc mărfurile căutate ale Apusului până în Asia Mică şi mai departe, întorcându-se încărcaţi cu bogăţii şi cu obiecte de preţ din Orientul legendar. Perioada a treia e o perioadă de decadenţă, în care Braşovul devine un neînsemnat oraş de graniţă, ca în a patra perioadă, după refacerea mediului economic prin înfăptuirea României Mari, să-şi reia din nou şi să întreacă chiar avântul de altădată.

*

In evoluţia vieţii industriale a Braşovului deosebim trei perioade: o perioadă lungă a desvoltării meşteşugurilor şi a organizării meşteşugarilor în bresle, care se întinde până în veacul al XVIII-lea, perioada de tranziţie, cu o viaţă industrială ceva mai ridicată decât a altor oraşe ardelene şi perioada de după Unire, când, prin desvoltarea vertiginoasă a ramurilor de industrie de până aci şi prin concentrarea altor stabilimente mari industriale în jurul Braşovului, judeţul Braşov şi capitala lui devin cele mai importante centre ale vieţii industriale din România.

*

Administraţia Braşovului a fost o administraţie săsească, făcută numai de Saşi şi numai pentru Saşi, până la instaurarea regimului naţional maghiar în 1867, care n'a adus decât schimbări foarte neînsemnate. Colaborarea Ungurilor cu Saşii, în perioada dela 1876 până în 1918, n'a fost o colaborare de administraţie, ci o alianţă politică pentru a putea ţine departe pe Români dela conducerea oraşului şi dela beneficiile la care erau îndreptăţiţi. După recensământul din 1880 Braşovul număra 9508 Unguri, 9599 Saşi şi 9079 Români, restul până la 29584 de altă naţionalitate. Totuşi, Românii erau şterşi din administraţia oraşului. Până la 1910 numărul Ungurilor a sporit la 17831, al Saşilor la 10841, al Românilor la 11786. Intr'o perioadă de 30 de ani numărul Ungurilor s'a dublat. Influenţa lor şi rolul lor în administraţie a rămas totuşi un rol secundar, iar al Românilor şters. Numărul funcţionarilor din administraţia oraşului, în 1910, era: Români 31, Maghiari 36, Saşi 203, de altă naţionalitate 28. Funcţionarii români, cu puţine excepţii, erau însă numai de grade mici, cei mai mulţi agenţi cu însărcinări fără importanţă. In ultimele două decenii de administraţie românească s'a produs o schimbare radicală, dar firească, în privinţa personalului administrativ, proporţia pe naţionalitate fiind azi: Români 157, Saşi 46, Maghiari 26, de altă naţionalitate 1. Ca să nu fim nedrepţi faţă de trecutul mai îndepărtat, amintim că Braşovul angaja sub titlu de funcţionari câte un preot român din Braşov, Râşnov sau alt sat, uneori chiar din districtul Făgăraşului (popa

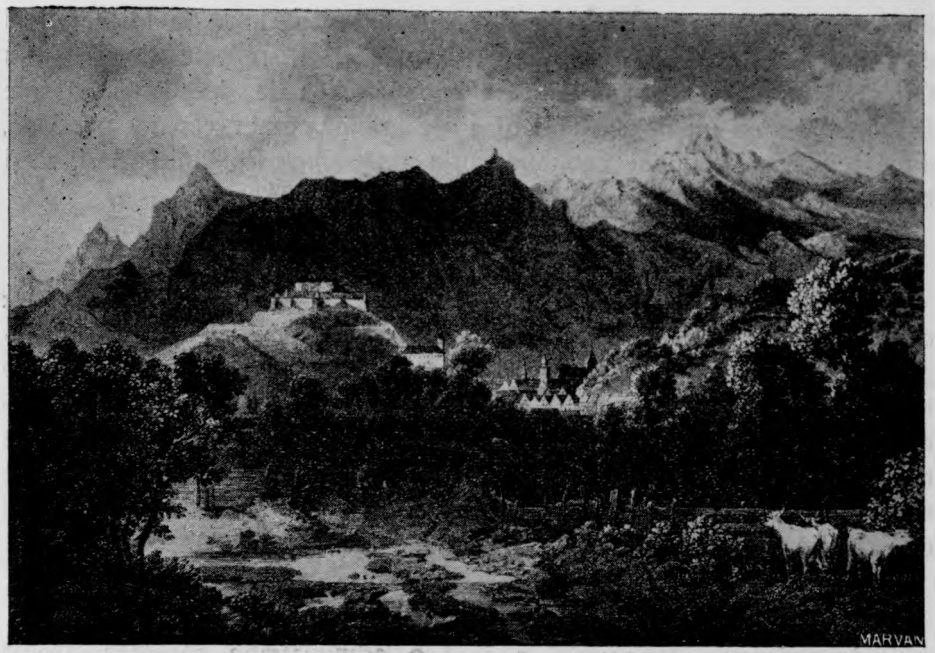

Cetăţuia şi dealul Cetăţuei în veacul XVIII-lea
(după o stampă din colecţia Prefecturii de judeţ)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Grama), plătindu-i cu câte un florin salar fix lunar. De fapt aceşti preoţi nu îndeplineau decât foarte rar funcţiunea de tălmaci de limbă slavonă, aveau însă dese misiuni la curţile voevozilor români, în Bulgaria şi în Turcia. Sub titlu de curiozitate mai amintim că documentele săseşti vorbesc în termeni foarte elogioşi de un funcţionar român anonim din veacul al XVI-lea (1550), pe care magistratul Braşovului, pentru conştienţiozitatea cu care îşi făcea lucrările de limba română, îl cinsteşte cu 3 coţi de stofă, în valoare de 1 florin şi 25 asperi[1]).

Lupta Românilor de a îndrepta administraţia oraşului pe o cale de mai multă dreptate faţă de elementul românesc, care de prin veacul al XVII-lea forma elementul dominant, majoritar, e o luptă veche. Volumele de documente publicate de d. profesor St. Stinghe şi alte documente nepublicate, ne desluşesc cât de aprigă era această luptă, cât de maşteră era atitudinea administraţiei şi cât de tristă era situaţia Românilor, nevoiţi

[1]) „Scribae Walachico, quod per anni cursum in litteris Valachichicis legendis et scribendis dd. voluntati se accomodavit, dederunt dd. sen. 3 ulnas karasia, fl. 1 asper 25". Quellen III pag. 571.

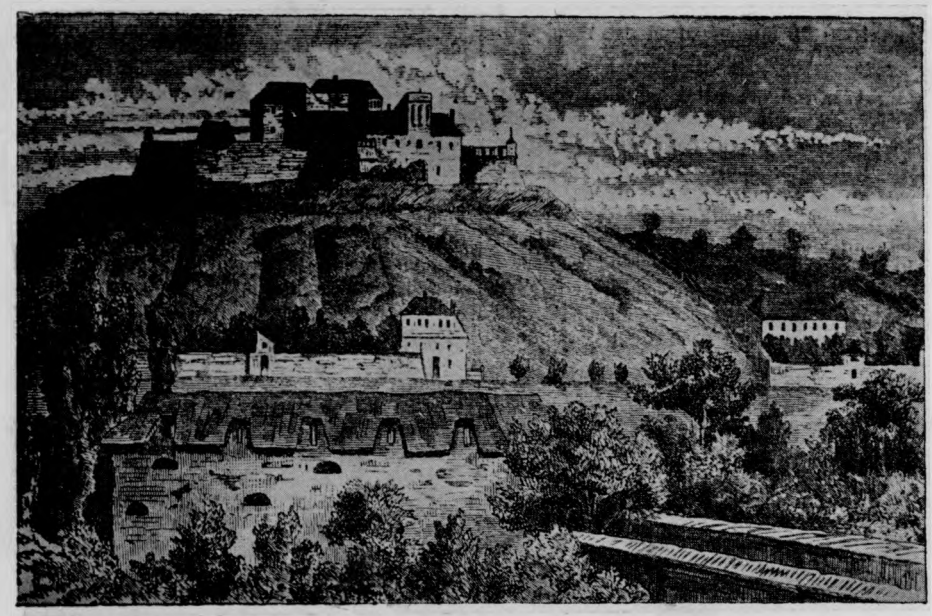

Cetăţuia şi dealul Cetăţuiei în veacul al XVII-lea
(după o stampă din colecţia Prefecturii de judeţ)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

să-şi caute dreptatea, prin delegaţii trimise şi prin memorii adresate guvernatorilor Ardealului şi curţii împărăteşti.

Lupta de a străbate în administraţie este tot o luptă veche, dusă cu slabe rezultate până în 1847, când Românii braşoveni nu se mai adresează «Inaltului Magistrat» cu rugăminţi, ci ameninţă cu acte de rebeliune. In fruntea mişcării stau doi tineri cu pregătire universitară: C. I. Secăreanu şi C. Gh. Ioan, care cer cu hotărîre magistratului ca Românii să fie primiţi în funcţiunile publice, iar în consiliul oraşului să fie admişi un număr mare de Români. Rezultate reale nu se obţin însă decât anul următor, când vântul revoluţiei începe să ameninţe vechile rânduieli cu răsturnarea. Sub forţa împrejurărilor, Saşii primesc în slujba oraşului încă la 19 Aprilie 1848 patru tineri români şi curând după aceea se convoacă şi adunarea consiliului orăşenesc în care se hotărăşte ca în viitor consiliul să fie ales de către toţi locuitorii cu drept de cetăţeni, înţelegând sub cetăţeni pe toţi câţi au o proprietate în preţ de 700 florini argint sau un venit sigur anual.

După revoluţia din 1848, Românii pătrund în funcţiuni de mari răspunderi: I. Bran inspector, Alduleanu preşedinte la tribunalul urbarian, alţii în alte slujbe onorabile. Pe Puşcariu, Secăreanu şi Gh. Ioan, condu-

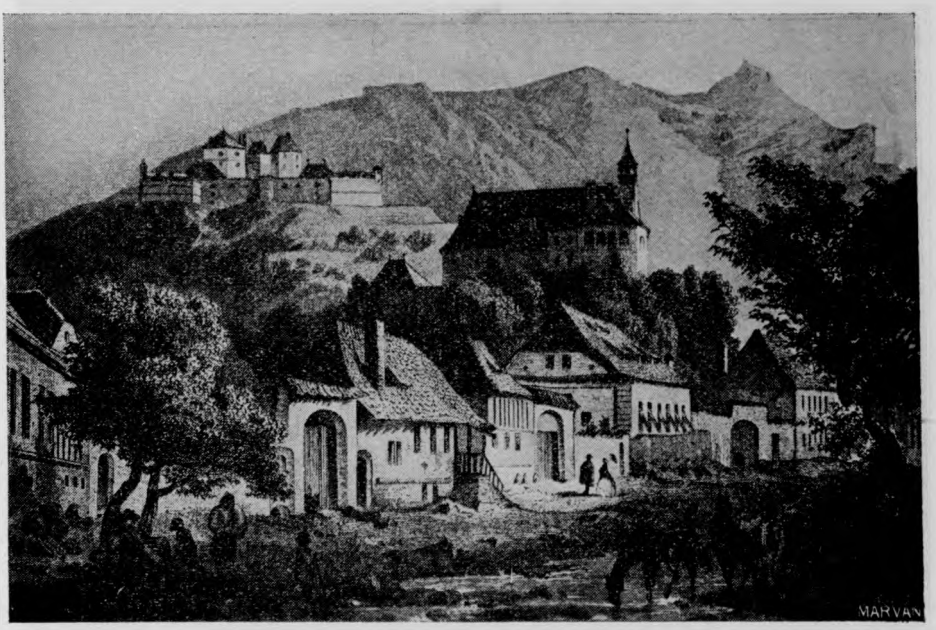

Suburbiul Braşovul-Vechi, Str. de Mijloc (la începutul veacului al XIX-lea)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Suburbiul Braşovul-Vechiu, cu Str. de Mijloc văzută azi

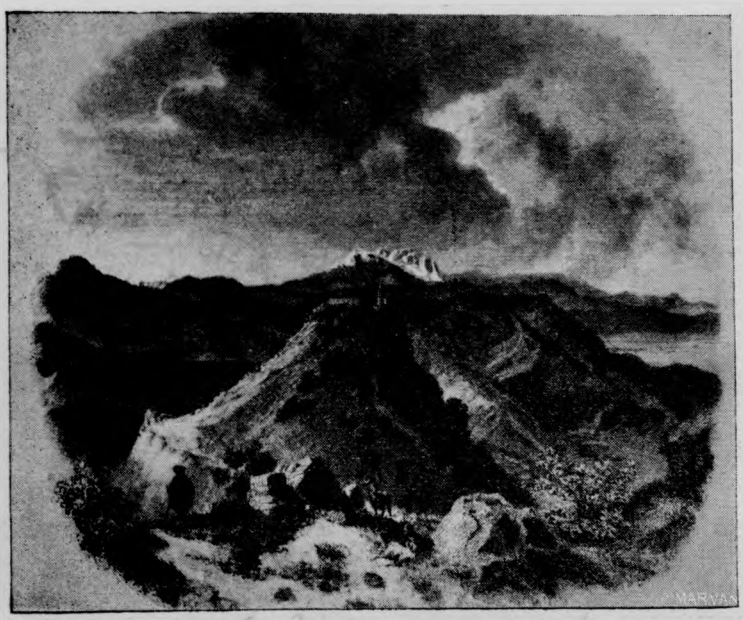

Tâmpa (după o stampă vechie, colecţia Prefecturii Braşov)

cători ai mişcării din 1847 şi ai revoluţiei care a urmat, îi găsim în consiliul comunal.

*

Faţă de populaţia maghiară, administraţia săsească a avut dealungul veacurilor aceeaşi atitudine duşmănoasă şi de asuprire ca şi faţă de Români, iar după 1848 relaţiile dintre aceste două neamuri s'au înrăit şi mai mult. Dar Saşii nu se puteau împăca cu situaţia Românilor creată de revoluţie şi prin provocări jignitoare la adresa Germanilor catolici şi i-au înstreinat. De aceea nu e mirare, că în 1871 Românii, Ungurii şi Germanii, hotăriţi să puie capăt tiraniei unei minorităţi, încheie o «frăţietate de luptă» pentru răsturnarea sistemului de administraţie şi intoleranţă săsească. Urmează însă în curând câteva măsuri guvernamentale pe care Românii nu le pot primi fără proteste, Saşii sunt făcuţi atenţi că nu mai pot continua vechea tactică în raporturile lor cu Ungurii, iar aceştia sunt îndrumaţi de autorităţile de stat să-şi caute apărarea intereselor prin o alianţă cu Saşii contra Românilor. Colaborarea săsească-maghiară a fost de lungă durată, continuând şi sub administraţia românească, cu aceleaşi bune rezultate pentru interesele celor două grupuri minoritare şi cu aceleaşi urmări triste pentru politica noastră naţională şi pentru interesele elementului majoritar românesc.

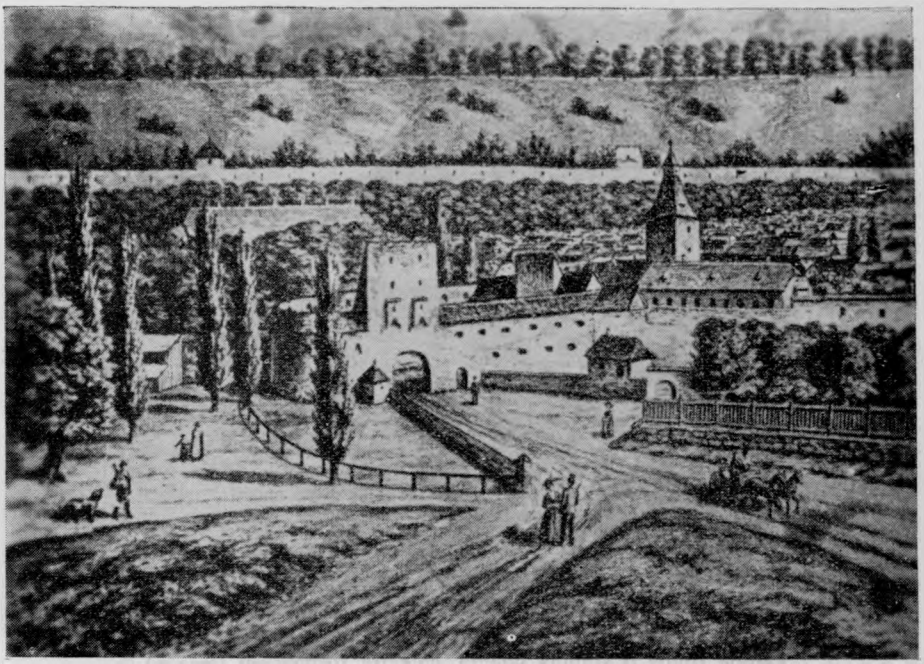

Poarta de intrare în Str. Porții (azi Str. Regele Carol II) la 1784

BCU Cluj / Central University Library Cluj

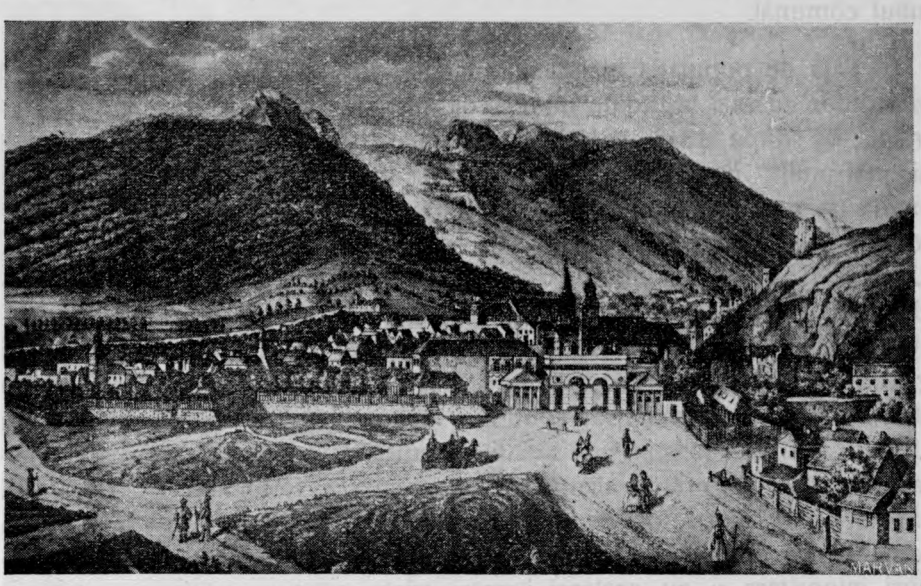

Poarta de intrare în Str. Vămii (azi Str. Voevodul Mihai) la 1859

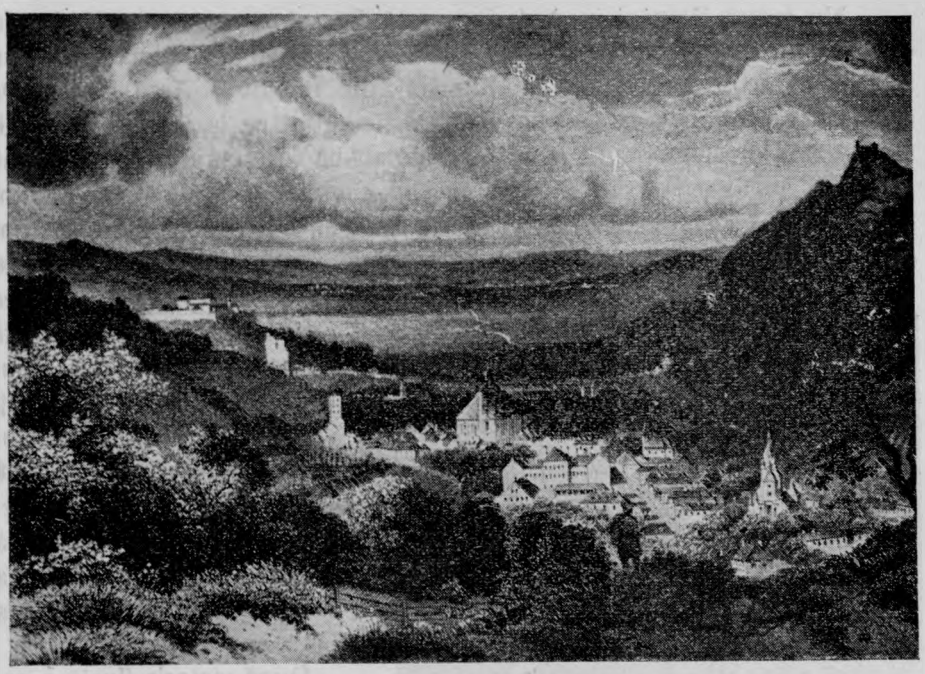

Vederea Braşovului dinspre Sud-Vest, v. al XIX-lea
(Colecţia de stampe a Prefecturii Braşov)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Alianţa săsească-maghiară s'a menţinut şi a dominat dela Unire încoace, în Braşov şi în judeţul Braşov, prin cartelări cu toate partidele politice. Minoritarii nu alegeau între programe, ci partidul care lua puterea, menţinându-se astfel în permanenţă la putere. Ei erau piatra, Românii care se perindau ca consilieri şi ca membrii prin diferitele comisii municipale şi judeţene, apa.

Primăvara anului 1937 a adus o schimbare surprinzătoare în administraţia municipiului. Uniţi laolaltă, fără deosebire de crezuri politice şi fără consideraţie la interese de grup, Românii au izbutit să instaleze la conducerea municipiului primul consiliu românesc, curat românesc, eşit din exprimarea liberă a votului cetăţenilor. Schimbarea de guvern dela începutul anului 1938 a însemnat însă anularea actului cetăţenesc din primăvara anului 1937 şi în locul consiliului s'a instalat o comisie interimară, funcţionând până la inaugurarea erei noui în viaţa de stat a României, la 17 Februarie 1938 luând conducerea municipiului, în calitate de primar, numit de guvern, d-l Lt. Col. Victor Nanu, Comand. Gr. 1 Art. M-te — garanţie deplină a unei cumpănite administraţii şi a unei bune gospodării, în spiritul vremii.

Nu există Români în Ardeal care să fi avut un contact atât de viu cu Vechiul Regat şi să fi dorit mai mult şi mai din inimă unirea cu fraţii de dincolo de munţi, ca Românii din Braşov şi Ţara Bârsei. De aceea, apariţia primelor patrule ale armatei române la Braşov, în dimineaţa zilei de Sf. Marie 1916, a fost salutată cu o bucurie pe care nimeni, niciodată, nu o va putea cuprinde nici în cuvinte, nici în scris. Schimbarea firească ce trebuia să se producă imediat, era o schimbare la conducerea Primăriei. Saşii au înţeles că sunt martorii împlinirii unui destin şi, a doua zi, conducerea Braşovului fu încredinţată doctorului Gheorghe Baiulescu, omul stimat de toţi şi care se bucura de încrederea tuturor, ca la 8 Octomvrie, deodată cu retragerea armatei române, să revie iarăşi la conducerea municipiului fruntaşul sas Dr. Carol Schnell.

Dr. Constantin Moga, avocat
(primul primar român de după Unire)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

După victoria finală a armatelor române şi declararea unirii la Alba-Iulia, într'o adunare ţinută la Mediaş în 8 Ianuarie 1919, Saşii declarară şi ei alipirea la regatul României, câştigându-şi prin acest act patriotic un drept de continuitate în administraţie şi sub regimul românesc. Dr. Carol Schnell rămâne la conducerea municipiului până în 1926.

Dar în viaţa Braşovului se produse îndată după războiu ceva ce conducătorii săsimei nu puteau prinde şi înţelege. Era ritmul unei vieţi noui, care pretindea o activitate mai vie, împreunată şi cu riscuri dar şi cu rezultate reale mai mari. O eră nouă care avea să dea Braşovului un avânt comercial şi industrial cum n'a cunoscut nici epoca lui cea mai prosperă, transformând oraşul liniştit de graniţă într'un centru de viaţăcu frământări adânci.

La începutul anului 1926 Dr. C. Schnell demisionează; câtva timp agendele municipiului sunt încredinţate, prin delegaţie, secretarului general

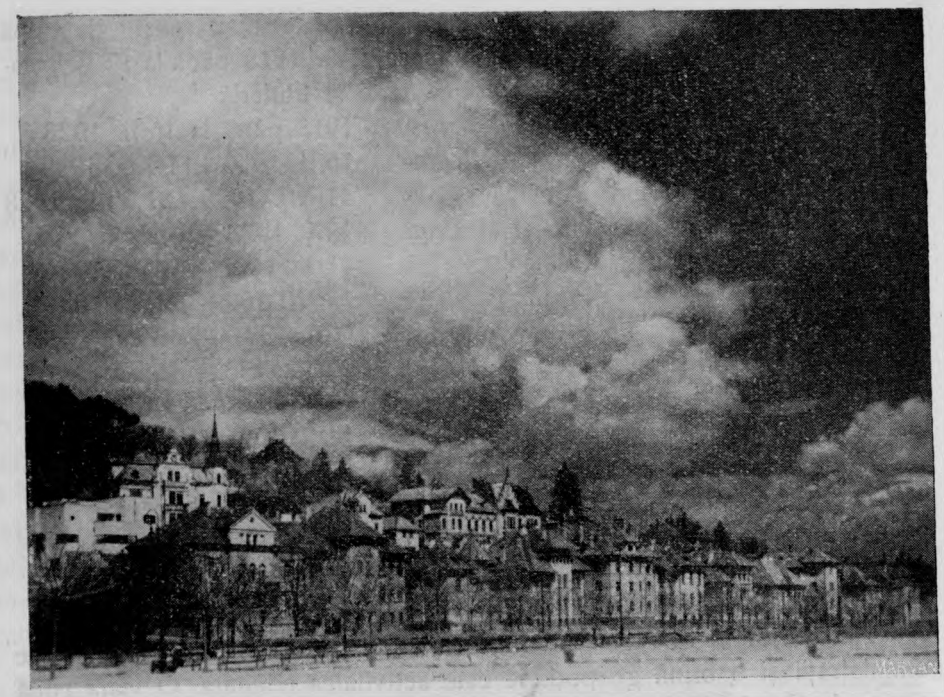

Braşovul de după război (Str. Nicolae Iorga)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

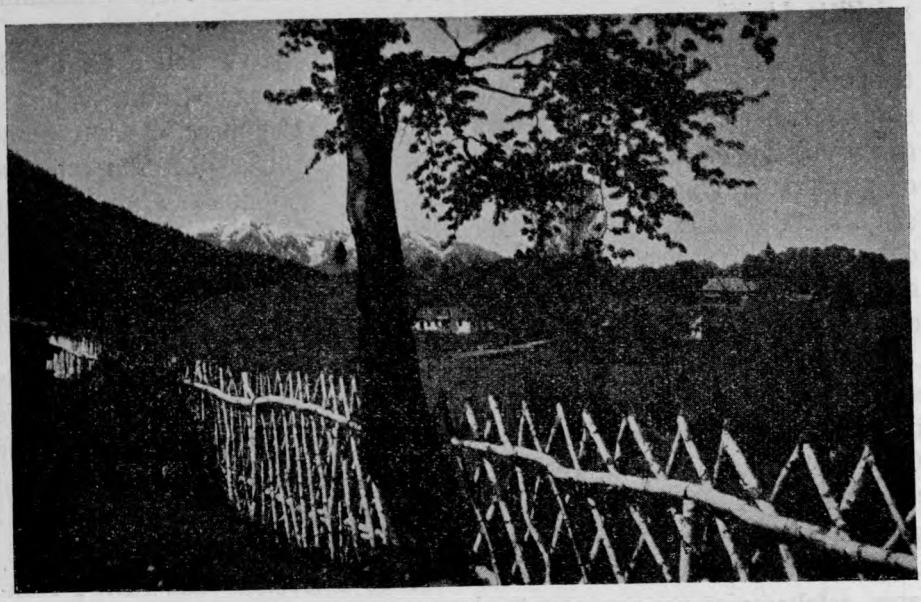

In Poiana Braşovului

Emil Socaciu, ca apoi să fie instalat ca primul primar român de după Unire d-l Dr. Constantin Moga. Din Decemvrie 1918 până la 17 Februarie 1918 Braşovul a avut 14 primari delegaţi şi titulari:

1.	Dr. Carol Schnell	Primar	1918 până la 16/II. 1926
2.	Emil Socaciu	Primar-delegat	16/II. 1926—11/XII. 1926
3.	Dr. Constantin Moga	Primar	11/XII. 1926—31/VIII. 1928
4.	Dr. Carol Schnell	Girant al Prim.	I/IX. 1928—16/X. 1928
5.	Dr. Sterie Stinghe	Primar	17/X. 1928—15 VI. 1929
6.	Gheorghe Cuteanu	Primar	15/VI. 1929—21/V. 1931
7.	Iuliu Suciu	Preş. Com. Int.	I/VI. 1931—22/VI. 1932
8.	Dr. Ioan Garoiu	Preş. Com. Int.	22/VI. 1932—15 X. 1932
9.	Dr. Cornel Voicu	Primar	15/X. 1932—21/III. 1934
10.	Dr. Filimon Bogdan	Preş. Com. Int.	21/III. 1934—31/VIII. 1934
11.	C. Dumitrescu-Pârvu	Preş. Com. Int.	24/VII. 1934—24 V. 1935
12.	Dr. Tarquiniu Prişcu	Primar	24/V. 1935—5 I. 1938
13.	Dr. Ioan Laţicu	Primar	6 I. 1938—11 II. 1938
14.	Dr. Virgil Voicu	Primar-delegat	13/II. 1938—17/II. 1938
15.	Lt. Col. Victor Nanu	Primar	18/II/1938

Activitatea în care se reoglindesc mai clar străduinţele unei bune administraţii şi o bună gospodărie este activitatea edilitară. O viaţă edilă cu o pulsaţie vie, la Braşov, începe, însă numai în anul 1928, cu acoperirea canalului ce străbate oraşul şi cu asfaltarea Pieţii Prundului, azi Piaţa Unirii.

Cine a cunoscut Braşovul înainte de 1930 îşi va aduce aminte de terenul larg, deschis, din apropierea vechei «promenade», unde iarna se strângea zăpada din oraş şi servea de loc de staţionare carelor venite dela sate, care dădeau celui mai frumos cartier un aspect din cele mai desgustătoare. Transformat în parc el este azi o podoabă a municipiului şi un loc de recreaţie al populaţiei. Nivelarea locului de râpe adânci dela marginea aceleiaşi «promenade» şi acoperirea canalului a fost nu numai o măsură de salubritate, cerută de vreme, ci şi o contribuţie la aspectul estetic al parcului Regele Carol II şi al cartierului central.

Din clădirile mai însemnate amintim: construirea şcoalei primare de stat din cartierul Şchei care a costat 3.350.000 Lei şi a şcoalei primare de pe Şoseaua Bucureşti 3.400.000 Lei; construirea stadionului Regele Carol II (3,750.000 Lei), noua cazarmă de pompieri (4.700.000 Lei) şi noul abator, al cărui cost se urcă la suma de 42.000.000 Lei. Adăugând şi celelalte construcţii executate între anii 1928—1937 suma cheltuită de municipiu în acest interval trece de 60.000.000 Lei. Pentru aranjarea, asfaltarea şi pavarea străzilor şi drumurilor comunale cheltuelile se

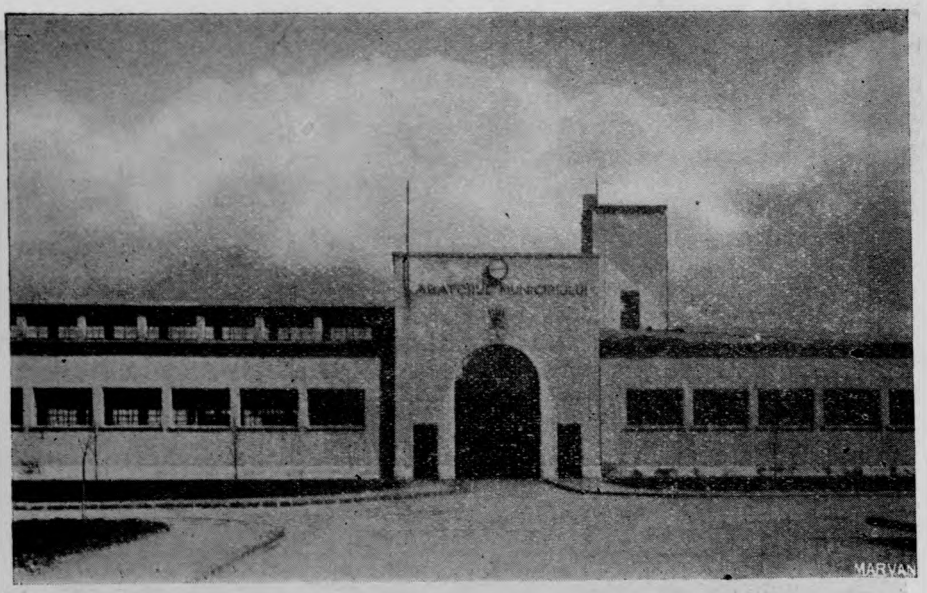

Noul abator al Braşovului

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Stadionul Municipal „Regele Carol II", Braşov

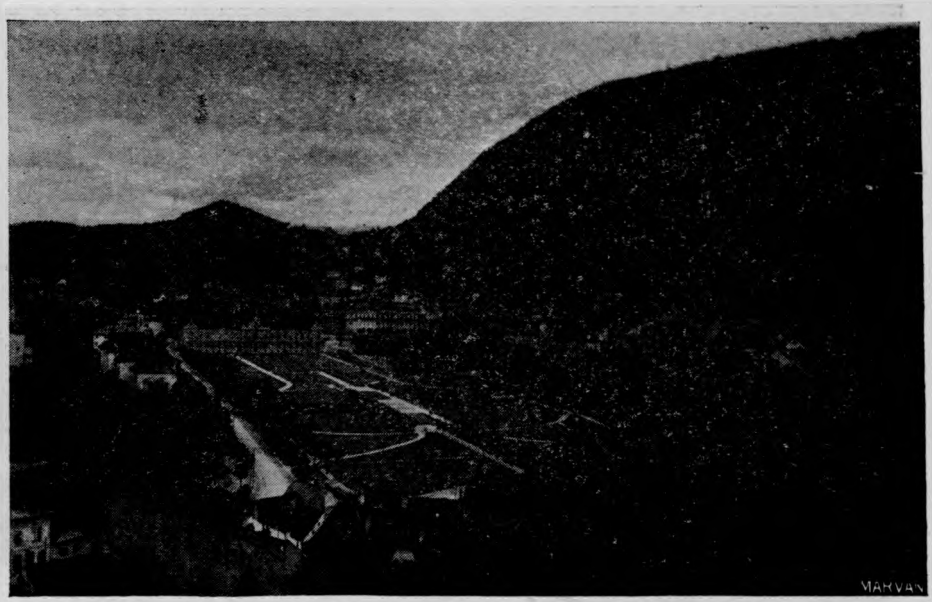

Parcul „Regele Carol al II-lea"

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ridică la suma de 32.879.710 Lei; prelungirea reţelei de apeduct (49.073 m. l.) la 25.161.850 Lei; prelungirea reţelelor de canalizare la 23.310.731 Lei; fântâni şi captare de isvoare la 5.368.000 Lei.

Tot în acest interval, administraţia oraşului a dus o luptă aprigă pentru anularea concesiunilor particulare de autobuse şi contra concesionarilor particulari ai iluminatului electric, răuşind să dea municipiului un serviciu de iluminaţie modern şi să organizeze un serviciu de autobuse, punând la îndemâna populaţiei mijloace confortabile de transport (51 autobuse moderne), realizând în acelaş timp venituri însemnate, cu un total de încasări, dela 1 August 1932 până la 31 Martie 1937, de 75.643.071 Lei, cheltueli 47.257.338 Lei, venit curat 28.385.733 Lei.

In atmosfera de pace şi de ordine creată de nouile condiţii de viaţă de stat, actuala administraţie a municipiului Braşov priveşte în viitor cu cele mai mari nădejdi de bine, de progres şi prosperitate.

Judeţul este mândru de capitala sa.

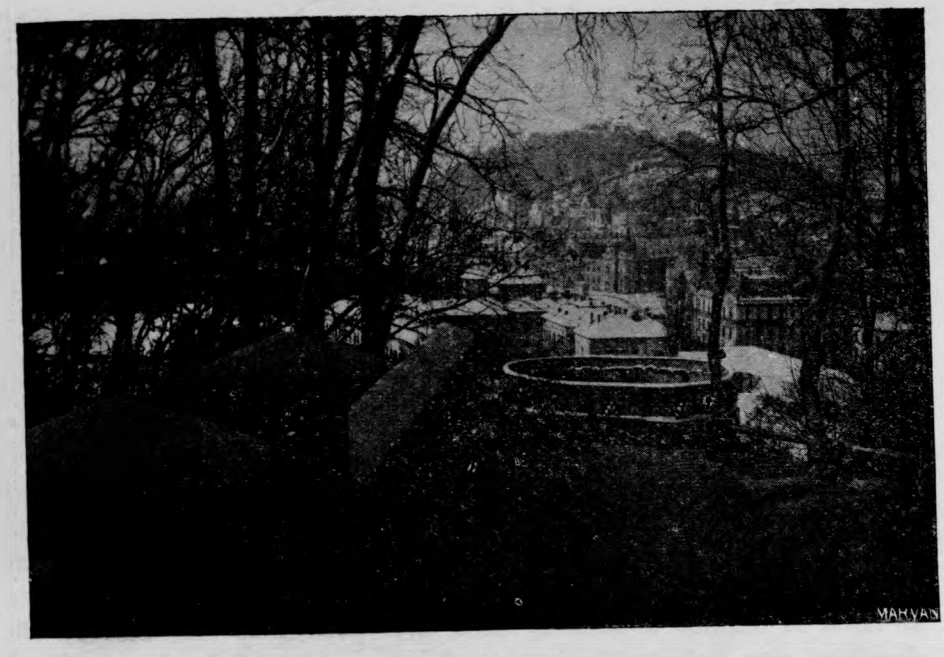

Braşovul de azi (văzut de sub Tâmpa)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Palatul Justiţiei

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Luptele naţionale ale Românilor din Ţara Bârsei

Atitudinea duşmănoasă a judelui din Râşnov dela 18 August 1679 precum şi hotărîrea magistratului din Braşov de a opri pe Românii din satele cu populaţie săsească dela cumpărări şi vânzări de pământ, a înăsprit foarte mult relaţiile dintre Saşi şi Români, şi în decurs de un veac s'a născut între aceste două popoare o ură neîmpăcată. Românii iobagi, din satele supuse Braşovului, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, începură a-şi manifesta şi ei nemulţumirea în forme tot mai îndrăzneţe. Un regulament urbarial din 1769 şi o dispoziţie „gubernială» din 2 Ianuarie 1777, deşi aduceau anumite îmbunătăţiri în viaţa iobagilor, a produs o vie agitaţie printre iobagii români, care aşteptau uşurări mult mai mari. De aceea, urcarea pe tron a împăratului Iosif al II-lea, în 1780, şi primele lui măsuri pentru înfrânarea nobilimei maghiare şi a burgheziei săseşti, prin uşurarea sarcinilor şi prin acordarea de drepturi mai largi clasei robotarilor, printre Românii din Ţara Bârsei au produs o bucurie necunoscută până atunci. De alipirea districtului Braşov la judeţul Treiscaune — act care însemna reducerea puterii Braşovului şi a Săsimei — Românii s'au bucurat nespus de mult. Decretele şi instrucţiunile împărăteşti se citeau de preoţi în biserici şi cu fiecare măsură nouă luată de domnitor creştea şi nădejdea Românilor în apropierea unor zile cu mai multă dreptate şi libertate.

A urmat însă o amară decepţie. Revoluţia lui Horea fu înfrântă, către sfârşitul vieţii lui Iosif al II-lea decretele fură retrase, dar Românii din Tara Bârsei nu încetară a duce lupta, şi când îşi văzură ameninţate drepturile câştigate, ei trimiseră la adunarea dela 17 Septemvrie 1791, ţinută la Sibiu, pe protopopul Braşovului, Bucur Creţu, pentru a-i reprezenta şi a semna în numele lor memoriul pe care episcopul Gherasim Adamovici avea să-l prezinte curţii împărăteşti. Memoriul cuprindea cu-

noscutele cinci puncte în care se formulară postulatele politice ale naţiunei române.

*

Mai târziu, revoluţia din 1848 a fost pregătită în Ţara Bârsei de tineretul universitar, care studia la Cluj, Budapesta şi Viena, reprezentând curentul naţionalist printre colegii lor români mai puţin însufleţiţi de ideile revoluţionare ale epocii. Cronicarii noştri scriu în termeni elogioşi despre activitatea tineretului universitar bârsan, având o influenţă hotărîtoare şi în special asupra colegului lor Avram Iancu, căruia profesorii îi maghiarizaseră numele, înscriindu-l în registrele şoalei cu religie romano-catolică.

Tinerii, Secăreanu şi I. Gh. Ioan, au început mişcarea revoluţionară, — prin a pretinde magistratului din Braşov drepturi pe seama Românilor — încă în 1847. Prin luna Februarie 1848 agitaţia luase atari proporţii încât magistratul se văzu silit a cere guvernatorului Transilvaniei autorizaţie pentru înfiinţarea unei gărzi civile.

Începându-se înarmările şi organizarea legiunilor şi prefecturilor, la Braşov au fost numiţi de Comitetul Naţional Central din Sibiu, ca prefect Ioan Bran, iar ca subprefect Secăreanu. Chemat în Comitetul Central, Ioan Bran plecă la Sibiu, organizarea şi conducerea Legiunei Ţării Bârsei rămânând în grija tânărului entuziast C. I. Secăreanu, care reuşi să organizeze de urgenţă un mare număr de luptători, cheltuind şi sume mari de bani din propria-i avere pentru înzestrarea legionarilor cu arme.

Legiunea română dela Braşov a fost un punct de reazim întregei organizaţii militare române din anii 1848 şi 1849, căci în urma luptelor date de Legiunea română, Secuii, care reprezentau o puternică forţă militară, au fost ţinuţi mereu la distanţă de Braşov şi Ţara Bârsei.

Dintre luptele Legiunei amintim pe cea dela Vama Buzăului, din 23 Noemvrie 1848, unde Ungurii au fost respinşi cu pierderi mari, lăsând în mâinile Românilor şi un număr de prizonieri. In ziua de 17 Decemvrie, Legiunea, sub comanda lui C. I. Secăreanu, a dat o altă mare luptă la Săcele, respingând năvala Secuilor, care începuseră să prădeze casele Românilor, omorând o mulţime de bărbaţi, femei şi copii nearmaţi. Cea mai crâncenă luptă la care au participat legionarii din Ţara Bârsei a fost însă lupta dela Hărman, din 4 Februarie 1849, alături de trei batalioane de Români grăniceri din armata regulată şi un batalion de infanterie rusească. Ungurii au fost respinşi cu mari pierderi. Românii au suferit şi ei pierderi destul de însemnate căzând, între alţii, şi un brav locotenent, Cezar Itul.

Legiunea Română a Ţării Bârsei şi-a ţinut locul de onoare, împlinindu-şi datoria, luptând cu vitejie pentru libertatea şi dreptatea naţiunei române până la sfârşitul revoluţiei.

Credem că aici e locul să spunem că Legiunea română a avut o atitudine binevoitoare şi faţă de populaţia maghiară, deşi se ştia dela început că se înarmează ca să lupte contra Românilor, când Secuii vor da semnalul. Istoricul ungur B. Orban, care scrie cu multă ură despre Români şi despre rolul lor în revoluţia dela 1848, vorbind de atitudinea celor doi tribuni: Orghidan şi Secăreanu, comandanţii forţelor armate române — le recunoaşte superioritatea rară sufletească, când adaugă: «cinste şi recunoştinţă istoriei pentru aceste două nume».

*

Revoluţia din 1848—1849 aduse în viaţa poporului nostru mai multă libertate, mai multă dreptate şi îmbunătăţiri sociale, dar în 1867, când împăratul se împacă cu cei ce îl detronaseră, soartea Românilor ardeleni se schimbă din nou în spre rău.

Acum luptele Românilor se dădeau mai mult pentru apărarea limbei şi legei strămoşeşti împotriva curentelor de maghiarizare ce tindeau la desfiinţarea naţionalităţilor şi la înglobarea lor în naţiunea maghiară.

In luptele naţionale dela 1867 până la înfăptuirea unităţii naţionale din 1918 Românii din Braşov şi Ţara Bârsei au avut acelaşi rol important ca şi în revoluţia din 1848—1849 şi în epoca de pregătire a acestei revoluţii. De aceea guvernul ungar şi-a avut privirile mereu aţintite asupra conducătorilor satelor şi asupra grupului de intelectuali români din Braşov, încercând toate mijloacele de teroare şi corupţie pentru a-i câştiga pentru cauza maghiară dar fără succes, negăsind terenul în care să prindă şi să încolţească sămânţa streină.

*

Aproape de gara Bartolomeu a Braşovului, dealungul liniei ferate, locul memorabil al unei lupte de vitejie şi de eroism fără seamăn, ce s'a dat acolo în timpul războiului pentru întregirea neamului[1]) în zilele de 7—8 Octomvrie 1916, de o companie din Reg. 24 Tecuciu, e însemnat cu un monument minunat şi simbolic şi cu şirul de morminte al celor căzuţi la datorie, pentru Ţară şi Rege. E un loc unde populaţia românească a Braşovului şi a Ţării Bârsei, în frunte cu şefii autorităţilor şi repre-

[1]) Despre războiul pentru întregirea neamului şi despre pregătirea sufletească şi atitudinea patriotică a Românilor din Ţara Bârsei în decursul războiului 1916-1918, capitol de încheiere la vol. II.

zentanţii bisericei, se strâng în fiecare an, în ziua Inălţării Domnului — Ziua Eroilor — pentru a aduce prinoase de recunoştinţă celor ce-şi dorm somnul etern în acele morminte şi în atâtea alte mii şi sute de mii de morminte, care prin sacrificiul lor suprem au înfăptuit România tuturor Românilor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Monumentul eroilor dela Bartolomeu

Dar monumentul şi mormintele dela Bartolomeu spun ceva mai mult: — Ori câte lupte au dus Românii din Transilvania şi ori câte lupte ar mai fi avut de dus, mântuirea nu putea veni decât din regatul liber şi numai prin sacrificiile şi eroismul armatei române, sub comanda supremă a unui mare rege.

Uniţi în cuget şi simţiri, noi cei de azi, să păstrăm cu demnitate moştenirea sfântă şi strânşi sub cutele steagului străbun să fim gata la datorie, pentru Ţară şi Rege.

Trăiască Regele!

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII REGELE FERDINAND I CLUJ

BIBL. UNIV. CLUJ
Nr. 4349 B.A.L

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TIPOGRAFIA „ASTRA“
1938

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PREȚUL LEI 275.—